

Univerzita Pardubice
Fakulta Filozofická

Zdatný junák, pokorná skautka?
Analýza performativity genderových identit v historii českého skautingu
Diplomová práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Radka Süssová**
Osobní číslo: **H21375**
Studijní program: **N0222A120033 Historie**
Specializace: **Historie – Gender History**
Téma práce: **Analýza performativity genderových identit v historii českého skautingu**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Práce je věnována analýze performativity genderu v kontextu českého skautského hnutí ve 20. století. Za daným účelem bude proveden rozbor klíčových textů autorit skautského hnutí v zahraničí a v českých zemích s cílem postihnout základní rysy utváření maskulinity, femininity i sledování vlivu širších dobových politických a kulturních jevů v komparativním náhledu a stanovení specifik charakteristických pro české země. Heuristický korpus bude také revidovat pronikání oficiálního diskurzu do sociální praxe prostřednictvím analýzy zájmových periodik, vizuální reprezentace skautingu, stejně jako rozboru oddílových kronik a orálně-historických pramenů. Výsledné závěry by měly zpřístupnit míru rigidity udržování modernistických forem maskulinity a jejich přizpůsobování společenskému vývoji i pohlavní diverzifikaci členské základny skautských oddílů.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Pavel HOŠEK, *Evangelium podle Jaroslava Foglara*, Brno 2017.

Denisa NEČASOVÁ, "Pažatý, stehnatý" muž – "pažatá, stehnatá" žena? *Gender a tělocvičné aktivity druhé poloviny 19. století*, in: Historik na Moravě : profesorovi Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám, Brno 2009, s. 719-734.

Jan RANDÁK, *O politice těla a hegemonii měšťanského řádu*, in: Acta Musei Nationalis Pragae – Historia Praha, roč. 71, č. 1-2 (2017), s. 4-11.

Radmila ŠVARŤÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*, Praha 2012.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Vladan Hanulík, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2022**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2023**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.

děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2022

Prohlašuji:

Práci s názvem *Zdatný junák, pokorná skautka? – Analýza performativity genderových identit v historii českého skautingu* jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou, nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Přešticích dne 14. 6. 2023

Radka Süssová v. r.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu své práce, Mgr. Vladanu Hanulíkovi, Ph.D., za cenné připomínky, mnohá doporučení a všechny čas, který si vyhradil na konzultace a čtení postupně vznikající práce. A také za zdravý skepticismus. Velký dík patří narátorům, kteří byli ochotni poskytnout mi své životní příběhy a zkušenosti, speciálně pak Dodýšovi za zapůjčení literatury. Moc děkuji i všem skautkám a skautům a muzejním pracovníkům, kteří mě nechali nahlédnout do skautských kronik a dalších archiválií, přestože jsem je nakonec v práci nevyužila. Na závěr děkuji své rodině, která mě bezvýhradně podporovala po celou dobu studia, četla mou práci a pomáhala mi s přepisy rozhovorů.

Anotace

Práce se zabývá proměnami genderových identit v historii českého skautingu. Soustředí se na otázku, co znamenalo být skautem či skautkou v různých obdobích a jaké byly jejich ideální podoby. Prostřednictvím skautské literatury se snaží rekonstruovat diskurzivní rovinu skautingu a odkrýt další vlivy, které měly na tyto identity vliv. Pomocí orální historie pak odkrývá rovinu aktérské zkušenosti.

Klíčová slova

skauting, dívčí skauting, Junák, gender, identity, diskurz, orální historie

Title

A Tough Boy Scout, a Humble Girl Guide – Analysis of Gender Performativity in History of Czech Scout Movement

Annotation

The thesis deals with changes in gender identities in the history of Czech scouting. It focuses on the question of what it meant to be a Boy Scout or Girl Guide/Scout in different periods and what their ideal forms were. Through scouting literature, it tries to reconstruct the discursive level of scouting and uncover other influences that had an impact on these identities. Using oral history, it uncovers the level of acting experience.

Keywords

Scouting, Girl Scouting, Girlguiding, Junák, gender, identity, discourse, oral history

Obsah

Terminologie	9
Úvod	11
1. Vývoj skautingu	16
1.1 Světový skauting.....	16
1.2 Skauting v Česku	21
1.3 Dívčí skauting.....	26
2. Diskurzivní analýza skautských příruček 1907-1922	32
2.1 Vzory skautingu.....	32
2.1.1 Reálné osobnosti a instituce.....	33
2.1.2 Postavy smyšlené nebo obtížně doložitelné.....	38
2.1.3 Obecné vzory	39
2.2 Výchovná a praktická stránka skautingu	47
2.2.1 Robert Baden-Powell: Scouting for Boys.....	48
2.2.2 Antonín B. Svojsík: Základy junáctví.....	52
2.2.3 Popelka Biliánová: O dívčím skautingu	59
2.2.4 Bronislava Herbenová a Emilie Milčicová: Příručka dívčího skautingu.....	63
2.2.5 Shrnutí.....	67
3 Proměna Junáka od první republiky do roku 1948	68
3.1 Josef Šimánek: Skauting: jeho podstata, význam a ethika	68
3.2 Rudolf Plajner: Radosti junáckého roku.....	75
3.3 První pomoc skautským dívčím oddílům	81
3.4 Shrnutí	85
4 Junák v letech 1968-1970.....	86
4.1 Vladimír Mařádek: Kapitoly pro junácké vůdce	87
4.2 Junácká příručka: Nováčkovská zkouška junáků a skautek	96
4.3 Stupně zdatnosti dívčího kmene: Nováčkovská zkouška a I. stupeň skautek	99
4.4 Stupně zdatnosti dívčího kmene po světlušky a skautky.....	101
4.5 Shrnutí	103
5 Proměna Junáka od 90. let do současnosti	104
6 Aktéřská reflexe – orální historie	120
6.1 Stanovení generací a charakteristika narátorů	121
6.1.1 První generace.....	121
6.1.2 Druhá generace	122
6.1.3 Třetí generace.....	122

6.1.4 Čtvrtá generace	123
6.1.5 Pátá generace.....	123
6.2 Prostorová různorodost.....	124
6.3 Koedukace	124
6.4 Vzdělávací kurzy	124
6.5 Dosažené civilní vzdělání.....	125
6.6 Etika výzkumu.....	125
6.7 Otázky.....	126
6.8 Shrnutí	171
Závěr.....	173
Resumé.....	177
Poznámka k textovým úpravám a citacím.....	181
Seznam použitých zdrojů	182
Příloha A – Informovaný souhlas	191

Terminologie

Výraz *skaut* je primárně užíván jako označení člena skautského hnutí, podle kontextu je v kapitole orální historie užíván i jako synekdocha pro skautskou organizaci, jelikož v tomto významu se v běžné konverzaci obvykle užívá. Výraz *Junák* označuje současný spolek Junák – český skaut, z. s. i jeho starší modifikace. Slovo *junák* s malým počátečním písmenem označuje mužského příslušníka této organizace, tedy skauta v českém prostředí. Výraz *junačka* se v pramenech a literatuře objevuje poměrně vzácně. Místo něj se pro příslušníci skautské organizace ve světovém měřítku i v českém prostředí užívá pojem *skautka*. V mladším školním věku se v případě chlapců hovoří o *vlčatech* (mezinárodní výraz) a v případě dívek o *světluškách*, dříve *šotcích* (pouze v českém prostředí). Věková kategorie pro osoby starší 15 let (v současnosti cca do 26 let, ale hranice je nejasná a v minulosti někdy končila např. už v 18 letech) se nazývá *roveři* (chlapci) a *rangers* (dívky), souhrnně se používá zkratka RS. Dívkám se někdy říká *roverky*. Nově vzniklá nejmladší věková kategorie (chlapci i dívky v předškolním věku) se označuje jako *benjamínci*, což mimo jiné odkazuje k přezdívce zakladatele Junáka Antonína *Benjamina* Svojsíka. Nejstarší členové Junáka jsou pak *oldskauti* a *oldskautky* (zpravidla lidé v důchodovém věku, ale výjimečně se takto označují již dospělí činovníci starší než roveři).

Skauting je název světového skautského hnutí, jeho idejí a výchovného systému. O *českém skautingu* nebo též *junáctví* pak mluvím v souvislosti s českým prostředím. Výraz *český skauting* je nadřazený pojmu *Junák*, jelikož zahrnuje myšlenky skautingu v českém prostředí obecně, nejen této jedné organizace. Od 60. let 20. století lze nicméně tyto dva termíny chápat jako synonyma, jelikož ostatní skautské organizace u nás zanikly, nebo měly minoritní postavení.

Skautskou ideou nebo *skautskými idejemi* rozumím abstraktní myšlenky, které skauting obsahuje. Nejsou přitom přesně definovány a každý si je vykládá trochu jinak. Je možno říci, že vychází ze skautského zákona, slibu, hesla atd.

Pokud v práci hovořím o *skautské ideologii*, je tím míněno to, jakým způsobem skauting na své členy (ale v zásadě i na ne-členy) působí. Základními prostředky skautské ideologie jsou právě zákon, slib, heslo, denní příkaz apod., ale i vůdcovské metody a řada dalších prvků, které se v minulosti proměňovaly a mohou být regionálně odlišné. Její podstatnou součástí jsou v současném skautingu také tzv. pilíře skautské výchovy a v českém Junáku její kompetence. Navzdory pejorativnímu nádechu slova *ideologie* není v práci chápána nijak negativně.

Odborky jsou odborné zkoušky, jejichž splněním má skaut nebo skautka právo nosit příslušnou nášivku na kroji.

Stupně zdatnosti byly soustavou požadavků na jednotlivé výchovné stupně, které měly být osnovou, podle níž se skautská výchova realizuje. V 90. letech se nadobro ujal nový název *stezky*.

V diplomové práci jsou výrazy jako *skaut*, *narátor* apod. užívány pro označení osoby mužského pohlaví, ale i jako generické maskulinum, což je patrné z kontextu.

Úvod

Junák je významná výchovná organizace, jejíž historie se píše již více než 110 let. Skauting byl přitom původně zamýšlen pouze pro chlapce, a přesto se prakticky vzápětí otevřel i dívkám. Analýze genderových specifik tohoto hnutí byla přitom dosud věnována jen minimální pozornost. Mým záměrem proto bylo osvětlit toto slepé místo v historii organizace Junák.

V popředí mého zájmu stojí otázka, jak se v minulosti v rámci dané organizace proměňovaly genderové identity – co znamenalo být skautem či skautkou v různých obdobích, jaké byly preferované podoby maskulinity a femininity. Dále nás bude zajímat, zda a případně nakolik byl dívčí skauting prostředkem ženské emancipace. S výzkumnými otázkami úzce souvisí genderová socializace a společenské ovzduší, v němž se skautská činnost realizovala. Práce se přitom snaží pokrýt prakticky celé období existence skautského hnutí – počínaje vydáním zakladatelského díla světového skautingu *Scouting for Boys* v roce 1908, z něhož vychází i české prostředí, přes vznik Junáka, jež zastupuje základní česká příručka *Základy junáctví* z roku 1912, a počátky českého dívčího skautingu, až do současnosti, přičemž nejsou zahrnuta období, kdy byl skauting zakázán. Prostorově se práce omezuje na české prostředí, není zahrnuto Slovensko. Tematicky nesleduje vývoj specifických odvětví Junáka, jako jsou vodní a katoličtí skauti.

Pro zodpovězení výzkumných otázek se ukázala být užitečná diskurzivní analýza. Diskurz přitom chápu jako: „*způsob utváření významu v sociálním procesu, tedy jako prostředek interpretace nebo výkladu aspektů světa spojených s konkrétní společenskou perspektivou.*“¹ Oficiální diskurz odráží představy skautských zakladatelů, zakladatelek a vůdčích představitelů/představek o ideální podobě skautingu, již se snaží formovat. Rovina subjektivní praxe je následně prezentována v poslední kapitole, v níž pracuji s metodami orální historie.

Diskurzivní přístup je vhodný jako interpretační rámec pro analýzu skautských identit, pokud vycházíme z toho, že identita je sociálně konstruovaná kategorie utvářející se v rámci diskurzivní praxe.² To, co znamenalo a znamená být skautem či skautkou, je souhrnem proklamovaných kvalit (schopností, dovedností, znalostí i vlastností), které velmi příhodně

¹ Barbora PECKOVÁ – Lucie RAJLOVÁ – Jiří PEŠEK, ed., *Historie zrozená z rozhovoru: interview ve výzkumu soudobých dějin*, Praha 2018, s. 22.

² Kateřina ZÁBRODSKÁ, *Mezi ženskostí a feminismem: Konstruování identity „české socialistické ženy“*, in: Hana HAVELKOVÁ a Libora OATES-INDRUCHOVÁ, eds., *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*, Praha 2015, s. 288.

skautská literatura zprostředkovává (a dále je totéž možné sledovat ve výpovědích narátorů). Zároveň je skautská identita utvářena odlišením se od identit jiných: „*Identita určitého subjektu je vždy utvářena prostřednictvím dvou vzájemně protikladných procesů: procesů identifikace a dezidentifikace.*“³ Bude nás tedy zajímat, kdo je skaut/skautka v diskurzivní rovině (skautská literatura, kapitoly 2 až 5) a následně též podle narátorů, kteří skauting zažili (orálněhistorický výzkum aktérské zkušenosti). Přitom občas narazíme na to, že skaut je definován odlišností od někoho nebo něčeho.⁴

Chronologický rámec práce pak umožňuje pochopit, jak se skautské identity proměňovaly. Jednotlivé kapitoly vychází z historického vývoje českého skautingu. Nejprve je faktograficky pojednáno o historii zahraničního, českého a dívčího skautingu. Kapitoly 2-5 pak přináší sondu do skautského oficiálního diskurzu pomocí analýzy vybrané literatury z daných období. Druhá kapitola se věnuje analýze zakladatelských skautských příruček. Ve třetí se nejdříve krátce vrátíme do období první republiky, ale především se kapitola soustředí na několik let mezi prvním obnovením činnosti junácké organizace (1945) a druhým zákazem skautingu (1948, potažmo 1950). Čtvrtá kapitola je exkurzem do krátkého období mezi lety 1968-1970, kdy byl český skauting krátce obnoven. Diskurzivní rovinu uzavírá rozbor stavu Junáka po roce 1989, končící až v současnosti. Z chronologického členění vybočuje poslední kapitola, která pomocí orální historie přináší srovnání diskurzivní roviny s aktérskou zkušeností narátorů, a pokrývá časový úsek zhruba od roku 1939 do současnosti.

Při výzkumu orální historie vycházím převážně z knih *Biografická metoda a metoda orální historie*⁵ a *Třetí strana trojúhelníku*.⁶ Inspirativní byla také diplomová práce Venduly Novákové,⁷ která spatřuje podobný cíl jako tato předkládaná: všímá si proměnlivosti skautských idejí v čase, přičemž využívá orální historii. Podrobnosti svého výzkumu, včetně etické stránky, uvádím v příslušné kapitole.

K výzkumu přistupuji se znalostí skautského prostředí, jelikož sama jsem od sedmi let členkou střediska, s nímž jsou spojeni někteří narátoři a v němž působil i můj dědeček

³ Tamtéž.

⁴ Americká psychologická asociace (APA) definuje dezidentifikaci jako: „*ochranný mechanismus, kterým člověk odstraňuje potenciálně škodlivou vlastnost nebo zkušenost (např. takovou, která způsobuje stereotypní hrozbu) ze své identity jako izolaci od úzkosti nebo selhání.*“ Heslo: Desidentification, in: *American Psychological Association: APA Dictionary of Psychology*, © 2023, dostupné z: <https://dictionary.apa.org/desidentification> (cit. 4. 6 2023).

⁵ Jana NOSKOVÁ, *Biografická metoda a metoda orální historie: na příkladu výzkumu každodenního života v socialismu*, Brno 2014.

⁶ Miroslav VANĚK a Pavel MÜCKE, *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, Praha 2022.

⁷ Vendula NOVÁKOVÁ, *Generační proměny skautských idejí po roce 1945 na příkladu 18. střediska Kruh*, diplomová práce, Fakulta humanitních studií UK, 2016.

a v letech 1968-1970 také oba jeho synové. Zúčastnila jsem se čekatelského kurzu s názvem MOA, zážitkového Fonsu a vůdcovskou zkoušku jsem splnila na kurzu Nota Bene.⁸ V současnosti jsem vůdkyní skautského oddílu. Na několika mezinárodních akcích jsem měla příležitost poznat různorodost skautingu. Ve skautském prostředí jsem zažila mnoho dobrého, ale setkala jsem se i s jeho negativy. Má komplexní zkušenost s tímto hnutím a zájem o genderová a feministická témata stojí za mým rozhodnutím napsat diplomovou práci na toto téma.

Téma je to přitom poměrně neprobádané. V zahraničí se genderovou problematikou skautingu zabývalo několik autorů, přičemž v popředí jejich zájmu stály především maskulinita v počátcích hnutí a dívčí skauting.

Co se týče obecných dějin světového skautingu, v češtině vyšlo jen několik takových knih. Nejstarší moderní práci k tomuto tématu je překladová publikace *250 miliónů skautů*,⁹ již napsal dřívější generální tajemník Světové organizace skautského hnutí (WOSM) László Nagy. Její slabinou je nedostatečné odkazování na použité prameny a literaturu. Přináší ale cenný a podrobný náhled na pozadí světového skautingu. Jiný přístup zvolil Bruno Břečka, jenž vytvořil přehled historie světového skautingu a woodcraftu formou chronologicky řazených slovníkových hesel.¹⁰ Zřejmě nejkvalitnější knihou na toto téma je však studie Eduarda Valloryho,¹¹ která má již skutečně odborný charakter a uvádí na pravou míru různé historické polopravdy.

V České republice existuje množství literatury, jež se zabývá skautingem, ale jde zejména o metodiky určené členům skautské komunity. O českém skautingu a jeho historii pojednává několik publikací, které napsali amatérští skautští historikové. Hlavním nedostatkem těchto knih je jejich populárně naučný charakter a nedůsledné uvádění zdrojů, přestože víme, že jejich autoři čerpali i z množství archiválií. Jejich slabinou je také to, že se drží oficiálního diskurzu, který trochu nekriticky vykresluje skauting velmi pozitivně. Základní moderní

⁸ Pro vedení skautského oddílu je potřeba získat kvalifikaci absolvováním čekatelského, zdravotnického a vůdcovského kurzu, které jsou zakončeny zkouškami. Mimo to je možné účastnit se různých zážitkových kurzů, které nevedou k získání kvalifikace. Skautské kurzy si často volí latinské názvy. V tomto případě je MOA zkratkou pro „mens“ (mysl, srdce), „opus“ (práce) a „amicus“ (přítel), a zároveň název odkazuje k Velikonočnímu ostrovu, s nímž souvisí hra na pozadí kurzu. Fons znamená latinsky „pramen“. Ten vyvěrá na místě, kde se kurz koná, a také symbolizuje hledání pramene životní síly. Nota Bene je možné vyložit jako „dobře si všimni“, přičemž své heslo kurz dále rozvíjí svými pilíři.

⁹ László NAGY, *250 miliónů skautů*, Praha 1999.

¹⁰ Bruno BŘEČKA, *Skautské hnutí ve světě: předchůdci a zakladatelé, organizace, historie skautingu a woodcraftu, aktuality, zajímavosti*, Brno [2012].

¹¹ Eduard VALLORY, *Světový skauting: výchova ke globálnímu občanství*, Praha 2016.

přehledovou publikací k dějinám českého skautingu je brožurka *Historie skautingu: cestou k pramenům*.¹² Výrazně podrobněji o témž pojednává mladší kniha *Skautské století*.¹³

Vznikají také různé regionální monografie i dějiny jednotlivých středisek, jež vychází většinou z aktivity samotných skautů. Pro plzeňskou oblast, na niž se v této práci soustředí orální historie, je to kniha *Století skautingu na Plzeňsku*.¹⁴ Nicméně pro tuto diplomovou práci nemají publikace tohoto charakteru valný význam.

Naopak velmi cenným zdrojem informací o organizaci Junák jsou studentské kvalifikační práce. Všímají si mnohých aspektů skautingu, volí různorodé přístupy a jsou psány studenty a studentkami rozličných oborů, např. pedagogiky, historie, sociologie a psychologie. Pro účely předkládané diplomové práce má, vedle již zmíněné práce Venduly Novákové, význam studie Jana Jiráně.¹⁵ Autor se v ní zabývá ideovými kořeny Junáka. Velmi inspirativní jsou bakalářská a neméně i diplomová práce Jana Mareše,¹⁶ který jako první pojednal o genderových aspektech junácké výchovy v minulosti. Vycházel ze skautských příruček, jež podrobně analyzoval. Soustředil se však pouze na období první republiky a nerefletoval reálně žitou zkušenost – zůstal na rovině analýzy diskurzivně utvářených normativů. Předkládaná diplomová práce je přínosná tím, že v diskurzivní rovině sleduje celý historický vývoj Junáka a přináší komparaci s aktérskou zkušeností.

Co se týče pramenů, velmi užitečná je pro mé účely právě dobová literatura určená skautům. Vypovídá o diskurzu skautingu a skautské ideologii a zároveň je pomáhá utvářet. Cenným zdrojem k dějinám Junáka mohou být také skautská periodika, jejichž analýza je však velmi časově náročná. Určitou výpovědní hodnotu, ale spíše pro regionální dějiny, mají skautské kroniky, jež byly původně zamýšleny jako zdroj pro předkládanou diplomovou práci. Za tímto účelem byly pořízeny tisíce skenů, ale informační hodnota kronik se ukázala být neúměrně nízká vzhledem k časové náročnosti jejich vyhodnocování a regionálnímu charakteru. Obdobným pramenem jsou skautské deníky, jež se spíše než osobním deníkům podobají právě kronikám. Selektivnost těchto pramenů řeší začlenění výzkumu historické paměti pomocí metodologie orální historie. Prostřednictvím rozhovorů s pamětníky lze velmi

¹² *Historie skautingu: cestou k pramenům*, Praha 1999.

¹³ Roman ŠANTORA, *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*, Praha 2012.

¹⁴ David KOURA a Zdeněk FAIRAIŠL, *Století skautingu na Plzeňsku*, Plzeň 2013.

Jan MAREŠ, *Krise maskulinity mezi chimérou a stereotypem. Gender a česká společnost na přelomu 19. a 20. století*, diplomová práce, FF UK, 2012.

¹⁵ Jan JIRÁŇ, *Junák – český skaut? K ideovým kořenům českého skautingu*, diplomová práce, Ústav českých dějin FF UK, 2018.

¹⁶ Jan MAREŠ, *Genderové perspektivy československého junáckého hnutí v první polovině 20. století*, bakalářská práce, FF UK, 2010.

dobře postihnout aktérskou zkušenost. Tato metoda není příliš vhodná pro rekonstrukci informací faktografického rázu, což však ani nebylo mým cílem. K objasnění postojů, a tedy dopadů skautské ideologie, a mužské a ženské zkušenosti je naopak orální historie velmi vhodná.

1. Vývoj skautingu

Pro porozumění skautingu je zapotřebí mít povědomí o jeho historii, a proto práce začíná teoretickým pojednáním o vývoji skautského hnutí ve světě s přihlédnutím k tomu, co bylo podstatné pro český skauting, jehož historie následuje. Poté je nastíněn vývoj dívčího skautingu ve světě i u nás.

1.1 Světový skauting

Nejprve je potřeba zmínit se o muži, jenž skauting založil. Brit Robert Baden-Powell (1857–1941) našel uplatnění náhodou; v novinách si všiml inzerátu na vojenskou akademii, zkusil se přihlásit a k překvapení sebe i rodiny se umístil v přijímacím řízení velmi dobře. Díky tomu se vyhnul dvouletému výcviku a byl poslán rovnou do Indie. Neměl tehdy moc peněz, ale ušetřil tím, že přestal kouřit, pil s mírou a kupoval zubožené koně, které vycvičil a prodal se ziskem dále.¹⁷ Zde vidíme jeden z jeho charakteristických rysů, které vtělil i do skautingu – odříkání, potažmo askezi a důraz na zdravý životní styl.

V armádě se ukázalo, že Baden-Powell má velmi dobrou orientaci v terénu. Časem začal učit vyzvědačství a napsal na toto téma dvě knihy. Jeho kariéra se vyvíjela dál. Již v 32 letech byl povýšen za vyzvědačské zásluhy na majora – dosud bez reálné bojové zkušenosti.¹⁸

Zlomovou událostí pro Baden-Powella bylo jeho přeložení do jižní Afriky, kde probíhala Búrská válka. Při obraně obléhaného města Mafeking získal věhlas válečného hrdiny. Jen pomocí 1500 vojáků¹⁹ dokázal odolávat sedm měsíců, a to i díky tomu, že náčelníka štábu lorda Edwarda Cecila napadlo svěřit některé úkoly nedospělým chlapcům. Zapojili je do různých úkonů, které nevyžadovaly vojenský výcvik, např. doručování zpráv nebo pozorování, a tím mohly využít víc dospělých mužů tam, kde bylo potřeba.²⁰ Baden-Powell si tehdy uvědomil, že mladé chlapce toto zaměstnání baví a usoudil, že by se chtěl po návratu do Británie věnovat práci s mládeží. Následně se dozvěděl, že příručku *Aids to Scouting*,²¹ kterou napsal r. 1899 pro výcvik vojenských kadetů, začali využívat chlapci ke hrám. Podle některých autorů se mu to však nezamlouvalo; chtěl, aby byli chlapci vychováni primárně

¹⁷ L. NAGY, *250 miliónů skautů*, s. 11-13.

¹⁸ Tamtéž, s. 13-18.

¹⁹ Bruno BŘEČKA, *Skautské hnutí ve světě: předchůdci a zakladatelé, organizace, historie skautingu a woodcraftu, aktuality, zajímavosti*, Brno [2012], s. 25.

²⁰ Robert Stephenson Smyth BADEN-POWELL OF GILWELL a Elleke BOEHMER, *Scouting for boys: a handbook for instruction in good citizenship*, New York 2004, Mafeking Boy Scouts.

²¹ Robert BADEN-POWELL, *Aids to Scouting for N.-C. Os. and Men*, 1899.

pro život v míru, k dobrému občanství, a tak se rozhodl knihu přepracovat, z čehož vznikla příručka *Scouting for Boys*,²² „Skauting pro chlapce“, která vedla ke vzniku hnutí.²³

Alternativní verze tvrdí, že *Aids to Scouting* vzbudila zájem mládeže, a proto byl Baden-Powell osloven zakladatelem Boys' Brigade²⁴ Williamem Smithem, aby knihu upravil.²⁵

Vydání příručky předcházely konzultace s odborníky a pozorování činnosti různých spolků, zejména polovojenské organizace Boys' Brigade. Robert Baden-Powell před vydáním také uspořádal první pokusný skautský tábor, bylo to v roce 1907 na ostrově Brownsea v Británii. Tento tábor je považován za počátek skautingu.²⁶

Vydání *Scouting for Boys* spustilo sled událostí. Baden-Powell původně nezamýšlel založit samostatnou organizaci, ale předložit metodickou podporu již existující organizaci Boys' Brigade,²⁷ YMCA²⁸ a dalším.²⁹ Začaly ale hromadně vznikat skautské družiny a vyvstala potřeba institucionalizace, vedoucí k založení Boys Scout Association of Great Britain (1909). Skauting se rychle rozšířil do britských kolonií i jiných zemí. Robert Baden-Powell se stal tváří skautingu, začal spoluudávat jeho světové směřování, a byl až bezmezně obdivován.³⁰

Na druhou stranu se vůči skautingu zvedla vlna kritiky z různých, paradoxně navzájem protikladných směrů, což lze vysvětlit nejasně definovanými hodnotami.³¹ Z českého hlediska je zajímavá kritika Baden-Powella ze strany církve, jež mu vytýkala nedostatečný náboženský obsah – v knize *Scouting for Boys* se pouze dvě strany věnují duchovním aspektům skautského hnutí (oproti tomu jsou české *Základy junáctví* plně moralizovány). Baden-Powell reagoval prohlášením o otevřenosti skautingu všem bez rozdílu: „*Cílem hnutí je upevňovat zdraví a rozvíjet charakter a jelikož je tak rozšířené, i podněcovat smysl pro bratrství mezi svými členy bez ohledu na rozdíly národnostní, náboženské nebo třídní. [...] chceme rozvíjet ty vlastnosti dorůstající generace, které nabádají k uvědomělému občanství a využívání Kristova učení v praxi [...] Naše hnutí není v žádném případě hnutím militantním ani politickým. [...] Také je [dětí] nemůžeme podporovat v jejich politických názorech, jelikož*

²² Robert Stephenson Smyth BADEN-POWELL OF GILWELL, *Scouting for Boys*, London 1908.

²³ Roman ŠANTORA, *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*, Praha 2012, s. 15-16; Bruno BŘEČKA, *Skautské hnutí ve světě*, Brno [2012], s. 25.

²⁴ Mezinárodní polovojenská křesťanská organizace mládeže, založena 1883.

²⁵ E. VALLORY, *Světový skauting*, s. 18.

²⁶ *Historie skautingu: cestou k pramenům*, Praha 1999, s. 9. Též: *Scouts: Scouting's History*, dostupné z: <https://www.scout.org/who-we-are/scout-movement/scoutings-history> (cit. 26. 1. 2023).

²⁷ *Scouts: Scouting's History*, dostupné z: <https://www.scout.org/who-we-are/scout-movement/scoutings-history> (cit. 26. 1. 2023).

²⁸ Young Men's Christian Association – křesťanské sdružení mládeže, založeno 1844.

²⁹ E. VALLORY, *Světový skauting: výchova ke globálnímu občanství*, Praha 2016, s. 18.

³⁰ Tamtéž, s. 25; L. NAGY, *250 miliónů skautů*, s. 57 a další.

³¹ E. VALLORY, *Světový skauting*, Praha 2016, s. 22.

*jejich úsudek ještě nedospěl a nemá tudíž žádnou váhu.*³² Náboženská nauka byla do jisté míry součástí Junáka zhruba do roku 1948. Když byl obnoven v době socialismu a následně v roce 1989, bylo již náboženství upozaděno, jak bude patrné dále.

V uvedené citaci se zakladatel vymezení i vůči nařčením z militantnosti a politické angažovanosti. Militantnost nás bude zajímat dále např. v souvislosti s vyprávěním o Marku Miljanovovi v *Základech junáctví*. Politická (národní) agitace v Junáku je přítomna v prvních českých příručkách, čistě politická pak v *Radostech junáckého roku* Rudolfa Plajnera z r. 1946.

Vraťme se však opět k vývoji světového skautingu. V roce 1914 vznikl program pro chlapce ve věku 8–11 let, pro něž se ujalo pojmenování vlčata a jejichž vzorem se měla stát *Knih džunglí* Rudyarda Kiplinga. V jejich čele stanula Vera Berclay, jež otevřela ženám cestu k vedoucím skautským pozicím. Většímu zapojení žen ve skautingu napomohla vlivem odchodu mužských vůdců první světová válka.³³ Ta byla také impulzem k většímu důrazu na mírovou podstatu skautského hnutí. Baden-Powell v této souvislosti také podporoval založení Společnosti národů (budoucí OSN): „*Skrze skautské hnutí jsme zahájili [...] výchovu mladých občanů různých zemí, aby začali vnímat potřebu míru dobré vůle mezi sebou, takže by Společnost národů měla být vazbou mezi národy spíše než dohodou mezi vládami. Nyní máme v různých civilizovaných zemích přes milion mladých lidí, kteří ctí stejný skautský zákon a hodnoty, dívají se na sebe navzájem jako na bratry a sestry.*“³⁴

Roku 1919 byl založen Gilwell Park, jež se stal školicím střediskem mezinárodního formátu pro skautské vůdce. To napomohlo šíření stejných hodnot hnutí až do konce 60. let.³⁵ V roce 1920 se konalo mezinárodní skautské setkání, které se stalo památečným jako první světové jamboree. První kroky ke koordinaci skautského hnutí ve světě byly učiněny Mezinárodní konferencí vůdců r. 1920 a o dva roky později založením Mezinárodní skautské kanceláře.³⁶ Rok 1920 tak lze považovat za počátek světového skautingu. V roce 1922 vznikla věková kategorie pro chlapce starší 15 let, jimž se začalo říkat roveři.³⁷

V následujících desetiletích se skauting dále rozvíjel. Od 30. let 20. století se stal inspirací pro totalitní režimy, pro něž bylo žádoucí vytvoření vlastních dětských a mládežnických

³² Citát podle následující publikace, kde je bez uvedení zdroje: L. NAGY, *250 miliónů skautů*, s. 44.

³³ Tamtéž, s. 47n a 51; E. VALLORY, *Světový skauting*, s. 26nn.

³⁴ Archives od the Scout Association UK, Box „Co-operation League of Nations,“ Chief Scout to Lord Mayor of London, September 23, 1919. Cit. podle: E. VALLORY, *Světový skauting*, s. 28n.

³⁵ E. VALLORY, *Světový skauting*, s. 32.

³⁶ L. NAGY, *250 miliónů skautů*, s. 53-55.

³⁷ E. VALLORY, *Světový skauting*, s. 17 a 24.

organizací, které by vedly nastávající občany k podpoře státních zájmů namísto prodemokratické skautské ideologie. Skauting jako takový byl v těchto zemích zakazován (stejně tomu bylo i u nás, viz dále). Rozdíly mezi skautingem a novými ideologizovanými státními organizacemi demonstroval Baden-Powell na případu Ballily působící v Itálii v době Benita Mussoliniho. Ballila byla dle něj oficiální organizace, stranická a nacionalistická, rozvíjející mládež pouze fyzicky a mířící k masové disciplíně, místo aby pěstovala i duševní rozvoj, mezinárodní porozumění a individualitu. Byla: „*hnutím postaveným na násilí a nikoli na svobodné vůli.*“³⁸

Na tomto místě je potřeba dodat, že skauting již v této době prošel podstatnými změnami. Eduard Vallory poukázal na to, že prvotní Baden-Powellův skauting: „*byl vázán na vojenský sektor a více založen na disciplíně a různých úrovních nacionalismu,*“³⁹ zatímco upravený model z roku 1920 byl: „*civilnější, více kladl důraz na výchovu jednotlivce, byl zaměřený mezinárodně a na úsilí o světový mír.*“⁴⁰ V mnoha státech se však rozvíjela jeho původní tvář⁴¹ (což byl i český případ, viz dále).

Další potíže přinesla druhá světová válka, před jejímž vypuknutím již bylo ve světě přes tři miliony skautů.⁴² V mnoha zemích (jmenovitě např. Československo, Polsko, Dánsko, Norsko, Belgie, Řecko, Jugoslávie, ale i Barma a Filipíny)⁴³ byl skauting zakázán, dospělí vůdci narukovali, což vedlo k trochu jinému vývoji skautingu tam, kde za války přetrval a kde ne. V lednu 1941 zemřel Robert Baden-Powell.⁴⁴ Ve stejném roce byla vypracována zpráva, jež předložila doporučení k dalšímu směřování britského skautingu, reagující na zkrácení školní docházky na 15 let věku. Zpráva vzbudila ohlas i v zahraničí. Bylo to poprvé, kdy byla provedena analýza Baden-Powellových metod bez něho samotného a provedeny návrhy na jejich revizi.⁴⁵

V řadě okupovaných zemí došlo po válce k nárůstu členstva téměř na dvojnásobek (v Argentině, Dánku, Francii a Švédsku), jinde dokonce na trojnásobek (v Belgii, Řecku, Nizozemsku a v Československu).⁴⁶ Skauting započal svou rozsáhlou obnovu ve všech zasažených zemích. Nepřerušeně se rozvíjel v Americe, kde se vytvořilo jeho specifické

³⁸ L. NAGY, *250 miliónů skautů*, s. 65.

³⁹ E. VALLORY, *Světový skauting*, s. 29.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž, s. 29nn.

⁴² L. NAGY, *250 miliónů skautů*, s. 69.

⁴³ E. VALLORY, *Světový skauting*, s. 36.

⁴⁴ L. NAGY, *250 miliónů skautů*, s. 70.

⁴⁵ Tamtéž, s. 72n.

⁴⁶ E. VALLORY, *Světový skauting*, s. 36.

pojetí, které zahrnuje větší počet profesionálních pracovníků a větší důraz na vykonávané činnosti.⁴⁷

Studená válka znamenala další zákazy v některých zemích a potíže se světovou koordinací. Vedle toho však počet skautů dále celosvětově narůstal a nadále se konaly mezinárodní setkání a konference.⁴⁸ Postupně docházelo také ke vzniku skautských kanceláří a center v různých částech světa a mezinárodní kancelář se přesunula z Británie do Ottawy. K výročí 100 let od narození Roberta Baden-Powella a 50 let od vzniku skautingu se v roce 1957 konaly velké oslavy a proběhla reflexe skautských metod.⁴⁹

V 60. letech se naplno ukázala různorodost skautingu – řešily se potíže s nejednotností skautského hnutí, nejasnou organizací i financováním.⁵⁰ Takto vykrytalizovaly zjednodušeně dva přístupy – jeden zaměřený na praxi a výchovu, druhý spíše na duševní stránku. Projednávala se také otázka duchovna ve skautingu – někteří nedokázali akceptovat, že duchovně může skauting působit i bez přímé zmínky o Bohu,⁵¹ přestože z výše uvedeného citátu je patrné, jak benevolentní názor na to zastával zakladatel. Nakonec situace vyústila v rozsáhlou analýzu stavu, na jejímž podkladě byly roku 1968 zahájeny změny.⁵²

Došlo k reorganizaci světového vedení skautingu a nyní již „světová“ kancelář se přesunula do Ženevy. Ve vedení organizace dostali větší prostor příslušníci jiné než bílé rasy a z různých světových regionů. Vzdělávací centra pro vůdce se rozšířila a byly vydávány různé příručky v mnoha překladech. Skauting se přitom již musel vyrovnávat s konzervatismem některých svých představitelů. Došlo k zaměření se na kvalitu skautské výchovy.⁵³ Byly vydávány také příručky o ochraně přírody, s níž je skauting spjat. Z názvu Světové organizace skautského hnutí (WOSM) bylo vypuštěno slovo „chlapecká“.⁵⁴

V 70. letech se skauting dále modernizoval, například byly zavedeny programy prevence užívání drog. Docházelo k podpoře a růstu skautingu v zemích třetího světa, zatímco v Evropě a USA došlo k poklesu členské základny vlivem demografických příčin i nedostatečné atraktivity pro mládež. K tomu se vrátily problémy s financováním.⁵⁵

⁴⁷ L. NAGY, *250 miliónů skautů*, s. 75nn.

⁴⁸ Tamtéž, s. 79nn.

⁴⁹ Tamtéž, s. 84-87.

⁵⁰ Tamtéž, s. 90

⁵¹ Tamtéž, s. 92-93.

⁵² Tamtéž, s. 95n.

⁵³ Tamtéž, s. 97-101.

⁵⁴ Tamtéž, s. 103n.

⁵⁵ Tamtéž, s. 106nn.

Období krize bylo zažehnáno opětovným nárůstem členstva a zvýšením mezinárodní prestiže, když skautské hnutí obdrželo několik poct, jmenujme v roce 1981 cenu za výchovu k míru (UNESCO) a Schmidheinyho cenu svobody o rok později.⁵⁶

Na závěr zmiňme předestřený rozdíl mezi americkým a evropským skautingem, jež definuje László Nagy, dlouholetý generální tajemník WOSM⁵⁷ a autor knihy o světovém skautském hnutí: „*Americký skauting i nadále lpí na svých tradicích, ale je pragmatičtější, praktičtější a více se orientuje na kompetenci než evropský skauting, který je duchovněji, intelektuálněji a klade větší důraz na výchovu a vzdělávání než praktický výcvik. Evropský přístup je dělat správné věci, americký – dělat věci správně. Nicméně tyto dva přístupy nejsou v rozporu a vzájemný vliv těchto dvou škol skautského myšlení dosud byl a stále je navzájem se zušlechťující a obohacující zkušeností.*“⁵⁸ Domnívám se, že tato dvě pojetí skautingu jsou rozpoznatelná i v rámci české skautské praxe, jak bude patrné dále.

1.2 Skauting v Česku

V českých zemích se začaly zavádět prvky skautské výchovy v roce 1911 na gymnáziích všech druhů a v reálných školách pro chlapce. Jednalo se však pouze o vycházky do přírody a hry v rámci tělesné výchovy.⁵⁹ Stát si byl vědom užitečnosti některých prvků skautské výchovy, jako byl pohyb na čerstvém vzduchu a nácvik krizových situací.⁶⁰

Pokusy o založení skautingu ve smyslu organizace byly různé a vycházely od různých osob. Postupně se etablovalo několik organizací, které by bylo možno označit jako skautské – nejprve to byla organizace Děti živěny, později Československá obec Psohlavců nebo Děti Žižkovy, vznikly i další, některé spřízněné s politickými stranami (například Spartakovi skauti práce, spjatí s Komunistickou stranou Československa, nebo Československá obec junáků volnosti, hlásící se k Československé straně socialistické, později České straně národně sociální), a jiné.⁶¹ Nicméně směr, který se prosadil nejvíce a přetrval do současnosti, je spolek Junák – český skaut, jenž je také předmětem této práce.

⁵⁶ Tamtéž, s. 113n.

⁵⁷ World Organisation of the Scout Movement (Světová organizace skautského hnutí).

⁵⁸ L. NAGY, *250 miliónů skautů*, Praha 1999, s. 77.

⁵⁹ *Verordnungsblatt für den Dienstbereich des k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht*, 14, 1. 7. 1911, s. 213–249. Viz: Jan JIRÁŇ, *Junák – český skaut? K ideovým kořenům českého skautingu*, diplomová práce, FF UK, 2018, s. 19.

⁶⁰ Srov. tamtéž.

⁶¹ Kateřina DVOŘÁČKOVÁ, *Porovnávání hodnot a ideálů prvorepublikových skautských organizací*, bakalářská práce, PF JU v Českých Budějovicích, 2021, s. 28.

Za vznikem této organizace stál Antonín Svojsík (1876–1938). Povoláním byl učitel, jeho zájmy byly sport – Sokol, v němž byl velmi aktivní, turistika a zpěv. Spolu s Českým pěveckým kvartetem, jehož byl nejmladším členem, díky čemuž získal přezdívku Benjamin, podnikl cestu kolem světa. Zajímal se o výchovu mládeže.⁶² Když byl v roce 1911 upozorněn na skauting, vypravil se do Anglie a dalších zemí, aby viděl nové hnutí na vlastní oči. Po návratu skauting testoval na svých žácích z pražského žižkovského reálného gymnázia. Začal překládat *Scouting for Boys*, ale brzy si uvědomil, že je potřeba skauting pozměnit pro zdejší poměry. Místo překladu tak roku 1912 vznikla výrazně rozšířená publikace, na níž se podílela řada tehdejších významných osobností, celkem bylo 30 přispěvatelů.⁶³ Nazval ji *Základy junáctví*. Svojsík zamýšlel skauting jako součást Sokola, což bylo zamítnuto.⁶⁴ Přesto v něm můžeme oproti anglickému vzoru vidět větší důraz na sport. Výraz *junák*, inspirovaný postavou černohorského (tj. slovanského) junáka Marko Miljanova,⁶⁵ se ujal jako český název pro skauta.

Skauting se v Česku začal šířit. Jeho rozvoj přerušila první světová válka, která způsobila odchod řady skautských vedoucích na frontu. Nedospělí skauti se zabývali charitativními pracemi v zázemí, aby se vyhnuli předvojenským přípravám. Některé oddíly za války zanikly, jiné naopak vznikly, a také začal v roce 1915 vycházet časopis *Junák*.⁶⁶ Odpověď na otázku, proč mohlo být skautské periodikum vydáváno v časech zvýšené cenzury, tkví, dle mého názoru, v jeho obsahu. Stejně jako *Základy junáctví* obsahoval časopis apel na prospěšnost pobytu v přírodě a na přijetí určitých morálních hodnot, byl však prostý národní agitace (snad vyjma zmínek o užitečnosti Sokola); neobsahoval zmínky o Rakousku-Uhersku. Proto se mohl jevit jako neškodný, podporující státní zájmy.⁶⁷

⁶² Jan JIRÁŇ, *Junák – český skaut? K ideovým kořenům českého skautingu*, diplomová práce, Ústav českých dějin FF UK, 2018, s. 21. Těž *Antonín Benjamin Svojsík*, dostupné z: <https://www.skautskyinstitut.cz/svojsik> (cit. 24. 1. 2023).

⁶³ Mezi nimi např. profesor a lékař Josef Thomayer, spisovatelé Josef Holeček, Alois Jirásek nebo Karel Václav Rais. Více viz J. MAREŠ, *Krise maskulinity*, diplomová práce, FF UK, 2012, s. 70-72. Těž viz: J. MAREŠ, *Genderové perspektivy*, bakalářská práce, FF UK, 2010, s. 14; *Historie skautingu: cestou k pramenům*, Praha 1999, s. 20nn.

⁶⁴ Jiří Navrátil nabízí vysvětlení, že byl skauting (v původním Baden-Powelově pojetí) Sokolem odmítnut kvůli důrazu na zbožnost a věrnost králi. Viz: Jiří NAVRÁTIL, *Úvod*, in: Robert BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, Praha 2007, s. 3.

⁶⁵ Příběh o černohorském junáku, generálu Marko Miljanovi (1833-1901), vylíčil v *Základech junáctví* Josef Holeček jako vzor ideálního jedince. Antonín Benjamin SVOJSÍK, *Základy junáctví*, 3. vydání dle prvního vydání z roku 1912, Praha 2021, s. 80-88.

⁶⁶ *Historie skautingu*, s. 23; Václav NOSEK-WINDY, *Cestou k pramenům: historie skautingu v obrazech*, Praha 2018, s. 10.

⁶⁷ První ročník časopisu viz: *Junák: časopis pro dospívající mládež*, ročník 1, 1915, dostupné také z: <https://drive.google.com/drive/folders/0BwS9q0pkNIDbYIBRbTlpV3F6OVk?resourcekey=0-INTr9Y97SwAKU427a6tL7g> (cit. 10. 3. 2023).

Po válce, v roce 1919, došlo ke vzniku Svazu junáků – skautů RČS (Republiky československé), jenž měl zastřešovat různé zde existující skautské organizace, což se vlivem rozdílných vlivů a kritiky ne zcela dařilo. Dobré jméno skautingu poškozovali také „divocí skauti“ – trampové.⁶⁸ Junák měl představovat kultivovanou formu zálesáctví, měl vést k mravnímu vzestupu nové generace. Od trampingu se navzdory společnému základu distancoval.⁶⁹ Na rozdíl od představ některých zahraničních osobností, které přibližně ve stejné době volaly po trávení času v divočině, po úniku od civilizace a případně se dokonce ani nebránily poustevnictví (např. H. D. Thoreau a E. T. Seton, viz dále), český skauting se k těmto autorům na jednu stranu hlásil, ale zároveň odsuzoval trampingu jakožto zálesáctví, jež je divoké, neřízené, necivilizované. Junák se vydal cestou zušlechťování mládeže pro účely státu či národa.⁷⁰ Podstatné je přitom rozlišovat tyto dva pojmy, jelikož zdejší situace byla specifická tím, že národ se ještě donedávna neztotožňoval se státním celkem. Skauting podporoval národní tendence, ale zpočátku se zároveň musel jevit užitečný Rakousku-Uhersku.

Za odporem vůči trampingu lze však, jak poukázal David Jaroš, nalézt i konkurenční souboj. Skautská výchova se zaměřovala na děti do 15 let a otázka udržení starších jedinců byla její slabostí od počátků až do současnosti. Starší mládeži se volnější trampingu mohl jevit lákavější, což vedlo ke snaze jej očernit.⁷¹

V roce 1922 se stal Svojsík členem mezinárodního skautského výboru. O rok později se začaly konat lesní školy pro vůdce. Skauting se rozrůstal, v roce 1938 měl svaz 65 000 členů.⁷² Rozvinutější byl ve městech než na venkově.⁷³ S příchodem druhé světové války se i v Junáku projevil vyhraněně nacionální tendence, mimo jiné také vylučování židovských skautů, což podpořila změna stanov, v nichž se objevilo jako náboženské učení křesťanství.⁷⁴ Ve 30. letech se skauti také podíleli na branné výchově veřejnosti a sami se připravovali na branných srazích a závodech.⁷⁵ Český skauting se sjednotil v organizaci Junák – ústředí junácké výchovy, rozdělené na junácký a dívčí kmen. Různobarevné šátky byly nahrazeny

⁶⁸ *Historie skautingu*, s. 24n.

⁶⁹ David JAROŠ, *Tramping v Plzeňském kraji (1918-1989)*, diplomová práce, ÚHV FF UPCE, 2022, s. 34.

⁷⁰ Sam PRYKE, *The Popularity of Nationalism in the Early British Boy Scout Movement*, in: *Social History*, Vol. 23, No. 3 (Oct. 1998), s. 309-324; Michael ROSENTHAL, *Knights and Retainers: The Earliest Version of Baden-Powell's Boy Scout Scheme*, in: *Journal of Contemporary History*, Vol. 15, No. 4 (Oct. 1980), s. 603-617; Ben JORDAN, *"Conservation of Boyhood": Boy Scouting's Modest Manliness and Natural Resource Conservation, 1910-1930*, in: *Environmental History*, Vol. 15, No. 4 (october 2010), s. 616.

⁷¹ David JAROŠ, *Tramping v Plzeňském kraji (1918-1989)*, diplomová práce, ÚHV FF UPCE, 2022, s. 95nn.

⁷² *Historie skautingu*, s. 23-28.

⁷³ Tamtéž, s. 31.

⁷⁴ Roman ŠANTORA, *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*, Praha 2012, s. 101 a 118.

⁷⁵ Tamtéž, s. 106-107.

jednotně hnědými pro junáky a skautky a žlutými pro vlčata a světlušky.⁷⁶ Mladší dívky byly totiž přejmenovány z dosavadních šotků na světlušky s inspirací v *Broučcích* Jana Karafiáta.

Původní název šotci byl přejat z angličtiny (brownies) a měl odkazovat k drobným domácím skřítkům. Název pro mladší dívky ve skautu není ve světě jednotný.⁷⁷ Přejmenování u nás navrhl tehdejší zpravodajka Míla Žáková – Brožková z několika důvodů. Zprv jí vadil pravopis koncovek, když v korespondenci psala o šotcích, dívkách či děvčátkách. Druhým důvodem byl fakt, že šotci byli vyobrazováni jako drobní muži, a ne vždy se chovali dobře. „*Chtěly jsme dát našim nejmenším nějaký dívčí, ženský vzor a přiblížit je přírodě. Srnky či veverky by byly sice bližší Vlčatům, ale to byly oblíbené symboly družin starších skautek. Přemýšlely jsme o Včelkách, ale vadila nám jejich žihadla – i jejich královna – šlo nám přece o demokratickou výchovu – a nakonec i přílišná, úporná pracovitost dělnic. Chceme ovšem vychovávat i naše nejmenší k pracovitosti, ale právě u těch nejmenších není nutno zdůrazňovat pracovitost jako hlavní a typickou vlastnost – na to je čas v dospělejším věku.*“⁷⁸

Po okupaci 15. března 1939 se stal náčelníkem Junáka Rudolf Plajner, jenž se snažil udržet skautskou činnost. V létě roku 1940 docházelo k násilnému rušení skautských táborů „*pod záminkou, že se v táborech provádí branná výchova zaměřená proti Německé říši.*“⁷⁹ 28. 10. 1940 byl Junák K. H. Frankem oficiálně zrušen.⁸⁰

Skauting byl v Česku obnoven při Pražském květnovém povstání v květnu 1945.⁸¹ Za druhé světové války byli někteří skauti aktivní v odboji, někde se skryli pod povolené organizace jako Foglarovy čtenářské kluby *Mladého hlasatele* (časopis díky ústupkům, jako bylo otiskování portrétů nacistických vůdců, mohl vycházet do roku 1941; po válce jej nahradil nový časopis *Vpřed*)⁸² a Sokola, po jejich zrušení pak především pod Klub českých turistů. Jinde zůstala činnost přerušena a mnozí skautští činovníci byli perzekvováni či přišli o život v koncentračních táborech.⁸³

⁷⁶ Tamtéž, s. 118n; *Historie skautingu*, s. 32-33.

⁷⁷ *Pohádka o šotcích*, in: *Skautka*, 22. 11. 1947, s. 12.

⁷⁸ *Století skautek: Skautská Popelka*, dostupné z: <https://stoleti-skautek.tumblr.com/tagged/100skautek/chrono> (cit. 5. 5 2023).

⁷⁹ *Historie skautingu*, s. 33.

⁸⁰ Tamtéž, s. 32-33; *Skaut: Historie*, dostupné z: https://www.skaut.cz/skauting/historie/#about__history--4 (cit. 7. 2. 2023); R. ŠANTORA, *Skautské století*, s. 120, 136 a 244.

⁸¹ Na pokyn košické vlády bylo povoleno obnovení předválečného stavu, viz: Roman ŠANTORA, *Skautské století*, s. 138 a 244. Též viz: *Historie skautingu*, s. 50.

⁸² Karel BUREŠ, *V týmu s Foglarem: příběh redaktora legendárních časopisů*, Praha 2009, s. 130, 175 a 221n.

⁸³ R. ŠANTORA, *Skautské století*, s. 120nn; *Historie skautingu*, s. 32-34.

Po druhé světové válce se skauting začal rychle rozvíjet. Vycházela periodika *Junák*, *Skautka* (toto bylo jediné období, kdy skautky měly vlastní časopis), *Slovenský junák*, *Činovník* (bývalý *Vůdce*) a další. Opět byly navázány styky se zahraničním skautingem. Rozkvět však netrval dlouho, v roce 1947 vznikly dva proudy, „progresivní“ (pro-socialisticky orientovaný) a „konzervativní“ (lpící na starých skautských zásadách, s odmítavým postojem k zavádění socialistických prvků do skautské výchovy). 25. února 1948 došlo k odstranění vedení Junáka a vzniku Akčního výboru ústředí Junáka, jenž ihned nechal včlenit organizaci pod Svaz československé mládeže (SČM). Pod něj se museli přihlásit všichni členové a členky starší 15 let, zároveň skautští vedoucí směli mít maximálně 28 let. Většina těch, jichž se to týkalo, odmítla, a tak byly oddíly hromadně rušeny, případně fungovaly poloilegálně.⁸⁴ Fakticky tak došlo ke zrušení Junáka již v roce 1948 (v srpnu byl na mezinárodní konferenci představitelů mládežnických a dětských organizací v Budapešti vyhlášen důsledný boj proti skautingu), přestože oficiálně k zániku došlo až v roce 1950. Junák byl nahrazen Pionýrskou organizací ČSM, jež vznikla v roce 1949.⁸⁵

Od roku 1964 se diskutovalo o přínosech skautských metod, až během Pražského jara vzniklo ovzduší, které umožnilo regulérní obnovu skautingu.⁸⁶ Činnost byla zahájena 29. března 1968 a okamžitě vznikla řada skautských oddílů. Invaze vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 ukázala na neudržitelnost Junáka v tomto ovzduší, přesto přetrval až do léta roku 1970. Navzdory pomalému zavádění cenzury v redakci skautských časopisů a snahám o postupné opětovné začlenění Junáka pod kontrolu KSČ, tentokrát v Socialistickém svazu mládeže, probíhaly lesní kurzy pro školení skautských vedoucích, což se ukázalo být užitečné po následujícím obnovení činnosti. 17. listopadu 1969 rozhodl Ústřední výbor KSČ o zrušení českého skautingu, které započalo v únoru 1970, kdy se do vedení navzdory stanovám dostalo více členů KSČ, a definitivně skončilo 15. září téhož roku. Některé oddíly fungovaly podle skautských principů v Pionýru nebo v jiných legálních organizacích (ochránci přírody Tis, Mladí požárníci, Svazarm a TOM – Asociace turistických oddílů mládeže), čímž udrželi jistou kontinuitu do příští obnovy Junáka.⁸⁷

⁸⁴ *Historie skautingu*, s. 34-37.

⁸⁵ Tamtéž, s. 50n; R. ŠANTORA, *Skautské století*, s. 158 a 244.

⁸⁶ Vznikala poloilegální společenství s prvky skautské výchovy, jež se sdružila v tábornický klub Psohlavci. Vedle toho v roce 1964 navrhla skupina činovníků prezidentovi Antonínu Novotnému založení pokusného skautského oddílu, což se nepodařilo, ale vznikaly další mládežnické skupiny využívající skautskou či zálesáckou výchovu (složka Zálesák pod Svazarmem, Česká tábornická unie, Klub trampů-londonovců, Klub přátel Jaroslava Foglara...). Viz: R. ŠANTORA, *Skautské století*, s. 162n.

⁸⁷ *Historie skautingu*, s. 37-40.

K té došlo 2. prosince 1989 v Praze, v květnu 1990 proběhl obnovující sněm Junáka.⁸⁸ Skautské oddíly nečekaly na oficiální pokyn a začaly se ustanovovat během roku 1989 a 1990. Český skauting byl opět přijat do mezinárodních organizací a začal se po dlouhém období přerušené činnosti modernizovat.

1.3 Dívčí skauting

V roce 1908 vydal Robert Baden-Powell příručku *Scouting for Boys*, která byla, jak název napovídá, určena chlapcům, našla však ohlas i u některých dívek. Skautská výchova od počátku vedla k čestnosti a úctě k hodnotám s cílem záměrné výchovy dobrého občana – nebo v tehdejší pojetí jedince zbožného, pomáhajícího slabším a ženám, zdatného, připraveného bránit svou zem a v případě potřeby za ni položit život.⁸⁹ V Baden-Powellově knize nelze přehlédnout akcent na typicky mužské ctnosti. Například v kapitole věnované obraně města Mafeking v Jihoafrické republice, na níž se podílel, líčí zapojení tamějších chlapců a jejich přínos v bojích a apeluje na čtenáře své knihy, aby se zdokonalovali v boji a byli potenciálně schopni bránit svou vlast.⁹⁰ Stejná očekávání však nebyla kladena na dívky. Přesto prakticky vzápětí po vydání své knihy byl Robert Baden-Powell nucen reagovat na zájem dívek o jeho hnutí, a tak došlo r. 1910 ke vzniku dívčího skautingu, jímž nejprve pověřil svou sestru Agnes.⁹¹ Ta však měla představu o tom, dívky by měly být *kultivované dámy*, v čemž s ní bratr zcela nesouhlasil.⁹² Po Robertově svatbě o dva roky později se velení ujala jeho progresivněji smýšlející žena Olave, jež časem získala čestný titul světové skautské náčelní, obdobu manželova titulu.⁹³ Obě tyto hodnoty zůstaly po smrti manželů Baden-Powellových neobsazeny. V roce 1912 vyšla první příručka pro dívčí skauting *How Girls Can Help Build Up The Empire (Jak mohou dívky pomoci při budování impéria)*, která pracuje s Agnesinou vizí dívčího skautingu. V roce 1918 pak Baden-Powell vydal ještě *Girl Guiding*, jež je již

⁸⁸ Tamtéž, s. 41.

⁸⁹ Baden-Powellův dopis z 22. 12 1904, viz: Michael ROSENTHAL, *Knights and Retainers*, in: *Journal of Contemporary History*, Vol. 15, No. 4 (Oct. 1980), s. 606.

⁹⁰ „*These boys didn't seem to mind the bullets one bit; they were always ready to carry out orders, though it meant risk to their life every time. Would any of you do that? If an enemy were firing down this street, and I were to tell one of you to take a message across to a house on the other side, would you do it? I am sure you would. But probably you wouldn't much like doing it.*“ Robert BADEN-POWELL, *Scouting for Boys*, London 1908, s. 13-14.

⁹¹ *World Association of Girl Guides and Girl Scouts: Our History*, dostupné z: <https://www.waggs.org/en/about-us/our-history/> (cit. 26. 1. 2023).

⁹² E. VALLORY, *Světový skauting*, Praha 2016, s. 24.

⁹³ Tamtéž, s. 24n; Jitka BARTOŠOVÁ, *Nesnadné začátky organizovaného českého dívčího skautingu 1915–1918*, studie, FF UPOL, 2013, s. 1.

svobodomyslnější.⁹⁴ Zatímco Američanky si obhájily užívání názvu Girl Scouts,⁹⁵ v Británii a dalších zemích se skautkám říká Girl Guides, „průvodkyně“, protože originální název vycházející z vyzvědačství byl v případě dívek považován za nevhodný či nepřesný.

V Británii se dívčí skauting prosadil jako samostatná organizace.⁹⁶ Praxe v různých zemích byla rozdílná, na mezinárodní scéně nicméně vznikly dvě zásadní (ne však jediné) skautské organizace, jež odrážejí i samotnou mezinárodní skautskou scénu. WOSM, World Organisation of the Scout Movement⁹⁷ (Světová organizace skautského hnutí, jež se vyvinula z Mezinárodní skautské kanceláře založené r. 1920),⁹⁸ zastřešuje skautské organizace v různých státech (přičemž členem vždy může být pouze jedna státní skautská organizace, přestože v některých zemích jich působí více vedle sebe). WAGGGS, World Association of Girl Guides and Girl Scouts (Světová asociace skautek),⁹⁹ obdobně sdružuje organizace dívčího skautingu v jednotlivých zemích. Zatímco dívčí skautské organizace mohou být členky obou těchto mezinárodních institucí, skauting chlapecký přijímá pouze WOSM.

Tímto je vyjádřena ambivalence skautingu. Na jedné straně je hnutím určeným pro všechny, tedy pro chlapce i pro dívky, na druhou stranu vznikl primárně pro chlapce. Dívčí skauting si musel v době svého vzniku (a v řadě zemí dodnes) hledat vlastní cestu. A tak existuje „skauting“, univerzalistické hnutí, a vedle toho „dívčí skauting“, jenž je odnoží tohoto hnutí, ale zároveň má svou svébytnost. Na této nejobecnější světové rovině je tedy chlapecký skauting vzor, od něhož se odvíjí skauting dívčí, který vedle toho má určitá specifika, daná zejména postavením a rolí žen v jednotlivých zemích, potažmo v regionech, do nichž se WAGGGS dělí.¹⁰⁰

Stejně jako se Robert Baden-Powell stal tváří skautingu, tak jeho žena Olave se stala tváří jeho dívčího odvětví. Společně i samostatně cestovali po celém světě za tamějšími skauty a udávali tón novému hnutí, dokud nezemřeli.¹⁰¹ O jejich společném životě se Olave podrobně rozepsala ve své autobiografii. Následující úryvek zachycuje její vztah k dívčímu

⁹⁴ E. VALLORY, *Světový skauting*, s. 24n.

⁹⁵ Mary Aickin ROTHCHILD, *To Scout or to Guide? The Girl Scout-Boy Scout Controversy, 1912-1941*, in: *Frontiers: A Journal of Women Studies*, Autumn, 1981, Vol. 6, No. 3, pp. 115-121.

⁹⁶ L. NAGY, *250 miliónů skautů*, s. 51n.

⁹⁷ *Scouts: World Organization of the Scout Movement*, dostupné z: <https://www.scout.org/who-we-are/world-organization-scout-movement/about> (cit. 26. 1. 2023).

⁹⁸ E. VALLORY, *Světový skauting*, s. 18.

⁹⁹ Založena v roce 1928 kooperací 26 členů, viz: *World Assotiation of Girl Guides and Girl Scouts: Our History*, dostupné z: <https://www.waggs.org/en/about-us/our-history/> (cit. 26. 1. 2023).

¹⁰⁰ Západní hemisféra, africký, arabský, evropský a asijsko-pacifický region. Viz: *World Assotiation of Girl Guides and Girl Scouts*, dostupné z: <https://www.waggs.org/en/> (cit. 26. 1. 2023).

¹⁰¹ L. NAGY, *250 miliónů skautů*, s. 52. Též Olave BADEN-POWELL a Mary DREWERY, *Zrcadlo mého srdce*, Praha 2015.

skautingu, manželovi i svým dětem: „*Abych byla upřímná, připouštím, že jsem nikdy nebyla matkou slepě milující a zbožňující. Svě děti jsem milovala, ale miláček Robin [Robert Baden-Powell] byl osobou, na které mi v životě záleželo nejvíc. Svou náklonost jsem vždycky věnovala na prvním místě jemu a děti byly až na dost vzdáleném druhém místě. A jak dorůstaly, pravděpodobně by řekly, že byly až na třetím místě, protože pak jsem se zcela věnovala dívčímu skautingu. Jsem si vědoma, že v tomto směru si zasloužím kritiku, ale na omluvu mi dovoluete říci, že dívčí skauting znamenal především rozšíření mé velké lásky k Robinovi; a pak se šířil dál a dál nad moje očekávání a dokonce překonal mé představy a vést ho vyžadovalo nemalou osobní obětí. [...]* „Myslím, že Robin je lepší mámou než já a má z toho škodolibou radost!“¹⁰² Olave Baden-Powell zde otevřeně připouští, že dobře nedostála své mateřské roli. Jako omluvu používá svou silnou lásku a oddanost k manželovi, zakladateli skautingu a národnímu hrdinovi, a službu dívčímu skautingu, jenž je s touto láskou spojen. Čili vyzdvihuje jiné ženské kvality – citovost a oddanost. Ve svém životopisu vykresluje Roberta Baden-Powella jako (pro ni) perfektního muže, charakterního, dobrosrdečného, statečného, rozhodného, ale skromného, vždy čestného, oddaného a pracovitého, a to navzdory jeho zhoršujícímu se zdravotnímu stavu.

Většímu zapojení žen ve skautingu napomohlo působení Very Barclay¹⁰³ v čele věkové kategorie vlčat¹⁰⁴ a první světová válka, kdy mnoho mužů narukovalo.¹⁰⁵

Dívčí skauting v Česku začal vznikat prakticky ve stejnou dobu jako chlapecký. Antonín Benjamin Svojsík v *Základech junáctví* konstatuje, že: „*Není pochyby, že pro dívky může mít výchova neméně význam než pro hochy, ba v mnohém ohledu ještě větší, nemůže však být pouhou kopií, nýbrž musí se nalézt četné cesty nové a prostředky. Se zdarem konají dívky cvičení v zachraňování, první pomoci, v ručních, kuchyňských a hospodyňských pracích, zahradnictví, pěstění květin za okny, dostává se jim poučení o hygieně, výchově dítek apod., leč celek nemá dosud tak krásného, pestrého programu, není tak účelně organizován jako skauting pro hochy. Tím však není míněno, že by to nebylo možno. Slibuji si u nás velmi mnoho od tohoto hnutí, dříve však než začneme je propagovati, musíme si ujasnit a stanoviti jejich program a vypracovati podrobně všechna odvětví, nechceme-li, aby celé slibné toto*

¹⁰² O. BADEN-POWELL a M. DREWERY, *Zrcadlo mého srdce*, s. 125-126.

¹⁰³ Vera Charlesworth Barclay (1893–1989), průkopnice skautingu a spisovatelka, spoluzakladatelka vlčat.

¹⁰⁴ Mezi léty 1916–1920. Kromě jejího působení se názory na uplatnění žen ve vedoucích skautských funkcích liší, v některých zemích jsou uznávány, jinde zpochybňovány s odůvodněním, že „*dospívající potřebují mužské vzory.*“ Viz: L. NAGY, *250 miliónů skautů*, s. 47-48.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 51.

*hnutí zdiskreditovalo se dříve, než řádně vstoupí v život.*¹⁰⁶ Zpřístupnění skautingu dívkám tak sice na jednu stranu proklamuje a, jak píše, slibuje si od něj mnoho (zřejmě protože měl potenciál rozšířit dívkám obzory), na druhou stranu jej redukuje na domácí sféru, nepřipouští dívkám stejný program jako hochům. To není pouze důsledkem obav z obrazu dívčího skautingu v očích veřejnosti, ale také přesvědčením, že skauting jako esenciálně maskulinní záležitost je pro dívky ve své ryzí podobě nevhodný. Dívčí skauting tak musel balancovat mezi dvěma světy a některé snahy o přizpůsobení skautské výchovy dívkám zašly poměrně daleko.

To ukazuje spisovatelka Popelka Biliánová, která se u nás nezávisle na pánech zakladatelích pokusila o zavedení skautingu dívčího.¹⁰⁷ Uspořádala první tábory pro dívky (konající se v hospodářských staveních, na rozdíl od stanových táborů skautů) a roku 1914 vydala s pomocí manžela knížku *O dívčím skautingu*,¹⁰⁸ ve které odmítá de facto veškeré maskulinní prvky skautské výchovy, jak ji definoval Baden-Powell. Ponechává pouze pobyt v přírodě a výchovné aspekty (ve svém pojetí k výchově dobré hospodyně).¹⁰⁹ Potvrdila a uvedla tak do české praxe výše uvedenou představu vyličenou Svojsíkem. Popelka Biliánová dokládá, že přijetí mužského vzoru ve skautském hnutí nebylo samozřejmostí. Bylo však to, co vytvořila, vůbec skautingem?

Biliánová se svým pojetím skautingu stala terčem kritiky, především ze strany Anny Berkovcové.¹¹⁰ Od listopadu 1914 do ledna 1915 se rozhodovalo o směřování českého dívčího skautingu, přičemž mimo jiné zaznělo, že: „*dívčí skauting, jak ho vede pí. Popelka Biliánová, nemá práva na jméno ‚Skauting‘ a navrhuje proto, aby byla požádána názvu toho neužívatí. Po delší debatě p. Jelen¹¹¹ od návrhu upouští.*“¹¹² Výsledkem těchto jednání bylo ustanovení dívčího odboru pod spolkem Junák – český skaut, jehož první předsedkyní se stala právě Anna Berkovcová. Ta nahradila Biliánovou ve vůdčí pozici dívčího skautingu a stála za jeho příklonem k *Základům junáctví*, jak je napsali mužští autoři.¹¹³

V roce 1915 také začala činnost první dívčí družiny Sasanky. Uspořádal se první stanový tábor skautek vedený další významnou osobností českého dívčího skautingu Vlastou

¹⁰⁶ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 32.

¹⁰⁷ Popelka Biliánová, rozená Maria Popelková (1862-1941), česká spisovatelka, dramatička a publicistka.

¹⁰⁸ *Historie skautingu*, s. 22.

¹⁰⁹ Popelka BILIÁNOVÁ, *O dívčím skautingu*, Praha 1914, s. 5-7.

¹¹⁰ PhDr. Anna Berkovcová (1881-1960), botanička, doktorka, pedagožka a skautka, dvanáctá Češka v historii s akademickým titulem.

¹¹¹ Václav Jelen, cvičitel v Sokolu a skautský vedoucí.

¹¹² Markéta HAVLOVÁ (ed.), *Z kroniky Sasanek*, Praha 2001, s. 62.

¹¹³ Jitka BARTOŠOVÁ, *Nesnadné začátky organizovaného českého dívčího skautingu 1915–1918*, studie, FF UPOL, 2013, s. 4-5. Že tento příklon nebyl jednoznačný, uvidíme dále z Příručky dívčího skautingu.

Štěpánovou, provdanou Koseovou,¹¹⁴ která se stala vedoucí vzápětí vzniklého prvního dívčího oddílu.¹¹⁵ Téhož roku vznikly další dva.¹¹⁶

První skautky u nás však musely čelit ještě většímu nepochopení veřejnosti než jejich skautští bratři. V době první světové války se rychle rozvíjely emancipační myšlenky, ale stále přetrvávaly vžité představy o tom, co pro dívku je a co není vhodné: „*Loni ke konci školního roku, když jsme vystoupily poprvé jako skautky, nebyly jsme přijaty s přílišnými symphatiemi. Většina lidí dívala se na dívčí skauting jako na něco pro děvčata nepřislušného, příliš divokého,*“¹¹⁷ zapsala v kronice Sasanek skautka Maryna Hudcová. Také Vlasta Koseová, rádkyně této družiny, po letech vzpomínala na počátky dívčího skautingu v podobném duchu: „*Neboť to, co jsme si tenkrát předsevzaly, se zdálo neslýchané. Už to, že děvče půjde na noc ven a bude spát venku, bylo tehdy nemyslitelné. A jak říci těm matkám, že si jejich dcera bude sama stavět stan? Nebo že ponese ranec na zádech a bude mít s sebou jen to, co je v něm. Pozdvižení způsobilo například, když jsem před táborem poslala jednu zdatnější skautku k Rottovi na Malé náměstí nakoupit nějaké nářadí. Neumíte si představit, co se kolem toho sběhlo, kluci za ní táhli po ulici, když šla s pilou a sekyrkou.*“¹¹⁸ „*Však začátek nás nezarazil, byly jsme naň připraveny. Ale pomalu vzbuzoval se v obecnstvu o naše skautování zájem, a nebyti války, jistě bychom my Sasanky nebyly jedinou družinou,*“¹¹⁹ pokračuje Maryna Hudcová.

Jitka Bartošová ve své studii připomíná i obavy z dopadu skautských aktivit na zdraví a předkládá důkazy snah o legitimizaci dívčího skautingu: „*Myslím, že by bylo radostným podíváním všem rodičům i těm, kdo přejí volnost mládeži, kéž by viděli jak děvčata, která po celý rok sedí uzavřena ve školních lavicích a jsou zvyklá míti v ruce tužku či péro, jak ohání se sekyrou, kladivem, jak řežou pilou, neb slepují maltou kamna. Večer pak usnou všechny zdravé, unavené a jistě že spí stejně dobře, neb lépe na primitivní, vlastní rukou zhotovené posteli, než doma v peřinách,*“¹²⁰ psalo se v časopise Junák. K uznání skautkám pomohly

¹¹⁴ Vlasta Koseová, roz. Štěpánová (1895-1973), spoluzakladatelka českého skautingu, aktivní také v Československém červeném kříži. Byla přezdívána Velká Vlasta.

¹¹⁵ *Historie skautingu*, s. 22.

¹¹⁶ Jitka BARTOŠOVÁ, *Nesnadné začátky organizovaného českého dívčího skautingu 1915 – 1918*, studie, FF UPOL, 2013, s. 5.

¹¹⁷ *Kronika Sasanek – kniha druhá*, 20. 2. 1916, s. 7-8, Skautský institut A. B. Svojsíka.

¹¹⁸ V. PROCHÁZKOVÁ, *Rozhovor s Vlastou Koseovou-Štěpánovou o počátcích dívčího skautingu*, časopis Vlasta, Příloha kmenových novin Oldskautů, Praha 2006. s. 2. Cit. podle: Jitka BARTOŠOVÁ, *Nesnadné začátky*, studie, FF UPOL, 2013, s. 5.

¹¹⁹ *Kronika Sasanek – kniha druhá*, 20. 2. 1916, s. 7-8, Skautský institut A. B. Svojsíka.

¹²⁰ *Junák, časopis pro dospívající mládež*, roč. IV., č. 4–5, 1918, s. 76. Citováno podle: Jitka BARTOŠOVÁ, *Nesnadné začátky organizovaného českého dívčího skautingu 1915 – 1918*, studie, FF UPOL, 2013, s. 6.

i některé tehdejší vlivné osobnosti, např. František Drtina¹²¹ a František Čáda,¹²² oba mimochodem přispěvatelé v *Základech junáctví*.

Skauting otevíral dívkám cestu k emancipaci. Umožňoval jim uniknout z úzce vymezené sféry domácnosti do přírody a dal jim příležitost vykonávat činnosti, které pro ně byly dříve nemyslitelné. Skautky samy tábořily, chodily ven i v dešti, sháněly potraviny po okolí a učily se přežít ve ztížených podmínkách.

I přes odpor části veřejnosti se skauting rychle šířil a nabýval na oblibě. Spolu s rozšiřováním členské základny docházelo k neustálému předávání skautských myšlenek a dovedností, které si ještě před nedávnem nikdo neuměl pro dívky představit.

V roce 1918 již existovalo šest dívčích oddílů a dívčí odbor se osamostatnil, čímž vznikl Ženský odbor Junáka – českého skauta v čele s Bronislavou Herbenovou.¹²³ V roce 1922 byla vydána *Příručka dívčího skautingu*, jejímiž hlavními autorkami byly Bronislava Herbenová a Emilie Milčicová.¹²⁴ Jan Mareš ve své bakalářské práci předkládá tvrzení,¹²⁵ že dívčí skauting v pojetí této příručky se do značné míry vracel (či se od něj nikdy neodchýlil?) k tradiční roli dívky jako nastávající hospodyně domácnosti podle teorie oddělených sfér.¹²⁶ Nelze však opomenout, že řada kompetencí a činností pro dívky byla stejná jako pro chlapce, nebo jen lehce upravená. Má vlastní analýza této příručky následuje dále.

Následující vývoj dívčího skautingu je spjat s vývojem Junáka obecně. Stejně se ho dotkly zákazy činnosti i obnovy a ruku v ruce spolu vykročily do nového tisíciletí. Od 90. let 20. století začalo navíc poprvé docházet ke koedukaci – nepočítáme-li krátké období v roce 1915, kdy chlapecký oddíl Dvojka pomáhal první družině Sasanky se započítáním činnosti, a pokus o koedukovaný oddíl o dva roky později. V roce 1923 se vedení Junáka jednohlasně shodlo, že koedukace je nepřipustná. „*Hlavní a snad jedinou překážkou jeví se nebezpečí*

¹²¹ František Drtina (1861-1925), český filozof, politik, univerzitní profesor.

¹²² Tamtéž, s. 7. František Čáda (1895-1975), historik práva a archivář.

¹²³ Bronislava Herbenová, rozená Foustková (1861-1942), spisovatelka a překladatelka, manželka spisovatele a politika Jana Herbena.

¹²⁴ Jan JIRÁŇ, *Junák - český skaut?*, diplomová práce, FF UK, 2018, s. 30-31. Emilie Milčicová – Milka (1889-1969), spoluzakladatelka českého dívčího skautingu, první náčelní Svazu junáků – skautů a skautek republiky československé, propagátorka emancipace dívek v rámci skautského hnutí.

¹²⁵ J. MAREŠ, *Genderové perspektivy*, bakalářská práce, FF UK, 2010.

¹²⁶ Model oddělených sfér je vzhledem k nemožnosti přesného rozlišení jeho polarit dnes zpochybňován jako metodologická koncepce, nicméně v době vzniku uvedených skautských příruček představoval způsob nazírání na společnost, jak je patrné z příkladů. K jeho přiblížení: „*Oddělené sféry*‘, *dichotomie*, ‚*veřejné*‘ a ‚*soukromé*‘ *sféry představují jednu z klasických dialektických polarit*, ‚*velkých dichotomií*‘, *kteře strukturují způsob, jakým chápat a organizovat sociální prostor i celou společnost a jež lze užívat k rozlišování mezi různými typy sociálních aktivit.*“ Daniela TINKOVÁ, „*Oddělené sféry*“ – *tradiční polarita nebo dědictví 19. století?*, in: Milan ŘEPA, ed., *19. století v nás*, Praha 2008, s. 458.

vyplývající z erotických vznětů dospívající mládeže,¹²⁷ bylo konstatováno. Nejvíce se přitom diskutující obávali potenciálních poklesků mladých vedoucích, rádců a rádkyň. „*A není-li takový vůdce dosti rozumným a charakterním, aby dovedl svou lásku pojímati jako věc čistě soukromou, která nemá se skautingem co dělati a do něj, nikterak nepatří, pak úpadek a brzký zánik oddílu jest spečetěn [!].*“¹²⁸ Dovoleno bylo setkávání chlapců a dívek např. na besídkách, za dozoru rodičů, zato nejméně vhodná byla noční příroda: „*les, pravý živel skautův, a noční pobyt lese při táboření, jsou nejméně vhodným prostředím pro styk hochů s dívkami, zvláště ve věku kdy dospívají, který na obou stranách jest nejkritičtější dobou tělesného i mravního vývoje,*“¹²⁹ prohlásil A. B. Svojsík. A toto stanovisko, vycházející ze strachu z předčasného navazování sexuálních kontaktů, se udrželo až do zmíněného období 90. let 20. století.

2. Diskurzivní analýza skautských příruček 1907-1922

Pro porozumění skautingu se v této a následujících kapitolách ponoříme do skautských příruček, s jejichž pomocí lze rekonstruovat diskurzivní rovinu skautingu. V této kapitole se zaměříme na skauting v jeho počátcích. Pro analýzu byly zvoleny čtyři příručky, které považuji za zásadní pro vývojovou větev spolku Junák – český skaut: *Scouting for Boys*,¹³⁰ *Základy junáctví*,¹³¹ *O dívčím skautingu*¹³² a *Příručka dívčího skautingu*.¹³³ Příručky blíže charakterizují v podkapitole 2.2.

2.1 Vzory skautingu

Nejprve se budeme zabývat ideovými základy a inspiracemi, které stály v počátcích hnutí, aby bylo možné dále sledovat jejich případné proměny. Skauting našel inspiraci v několika zdrojích, k nimž se od počátku aktivně hlásí, přičemž se nejedná vždy o skutečné inspirace. V prvních příručkách je spolu s tím možné nalézt řadu postav, jimiž se měli inspirovat

¹²⁷ *Století skautek: koedukace*, dostupné z: <https://stoleti-skautek.tumblr.com/tagged/100skautek/chrono> (cit. 5. 5. 2023).

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Pracuji s českým vydáním podle nejmladšího vydání originálu, které odráží stav světového skautingu v roce 1946: Robert Stephenson Smyth BADEN-POWELL OF GILWELL, *Skauting pro chlapce*, Praha 2007.

¹³¹ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, Praha 2021. Prvně vydáno v roce 1912.

¹³² Popelka BILIÁNOVÁ, *O dívčím skautingu*, Praha 1914.

¹³³ Bronislava HERBENOVÁ a Emilie MILČICOVÁ, *Příručka dívčího skautingu*, Praha 1922.

samotní čtenáři. Jan Mareš ve své bakalářské práci skautské vzory rozdělil do tří kategorií na reálné historické postavy, obecné historické a myšlenkové proudy a představitele zdejšího či zahraničního skautingu.¹³⁴ Vypůjčím si tuto jeho klasifikaci, upravím ji tak, že spojím první a třetí kategorii dohromady a rozšířím o skupinu postav smyšlených nebo nedoložitelných. Klasifikaci aplikuji na čtyři výše uvedené příručky. Zmíněná bakalářská práce rozebírá příručky více českých prvorepublikových skautských organizací, z nichž však většina nepřetrvala do současnosti.

2.1.1 Reálné osobnosti a instituce

Co se světového skautingu týče, jeho zakladatel Robert Baden-Powell ve své knize *Scouting for Boys* využívá příklady hojně a průběžně v každé kapitole. Reálné historické osobnosti zmiňuje v oddílu o stopování, kde jsou to americký generál Grenville Dodge¹³⁵ a jeho stopař, jistý Espinosa, dále pak Frederick Burnham.¹³⁶ Najdeme zde také zmínku o Josephu Bellovi,¹³⁷ údajném předobrazu Sherlocka Holmese.¹³⁸ Další reálnou postavou je spisovatel a přírodovědec William Long¹³⁹ a historka o tom, jak přivolal losa, v kapitole o zvířatech.¹⁴⁰ V knize najdeme zmínku o americkém prezidentu Theodoru Rooseveltovi, jenž také věřil v *život v přírodě*.¹⁴¹ Jeho je zde použito pro inspiraci zřejmě proto, aby skauting získal legitimizaci.

Jako příklad houževnatosti je použit Frederick Selous,¹⁴² africký lovec a „skaut“.¹⁴³ Vzorem nesobeckosti kapitán John Smith,¹⁴⁴ sebeobětování Lawrence Oates,¹⁴⁵ účastník Scottovy výpravy na jižní pól. Příkladem dodržení povinnosti je mladý voják Jack Cornwell.¹⁴⁶ Zásadní osobou je také Baden-Powellův současník Ernest Thompson Seton, americký přírodovědec, spisovatel a ilustrátor, zakladatel hnutí Woodcraft Indians,

¹³⁴ Jan MAREŠ, *Genderové perspektivy*, bakalářská práce, FF UK, 2010, s. 17-22.

¹³⁵ Grenville Mellen Dodge (1831-1916), bojoval za americké občanské války (1861-65) na straně Unie.

¹³⁶ Frederick Russell Burnham (1861-1947), americký objevitel a spisovatel, skautský náčelník.

¹³⁷ Joseph Bell (1837-1911), lektor na lékařské fakultě Edinburské univerzity.

¹³⁸ R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, s. 169 a 175n.

¹³⁹ William Joseph Long (1867-1952), americký spisovatel a přírodovědec.

¹⁴⁰ R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, s. 189n.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 59n.

¹⁴² Frederick C. Selous (1851-1917), britský objevitel a africký lovec.

¹⁴³ R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, s. 209nn.

¹⁴⁴ John Smith (1580-1631), britský voják a cestovatel.

¹⁴⁵ Lawrence “Titus“ Oates (1880-1912), britský důstojník a antarktický průzkumník, který se během expedice Terra Nova obětoval.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 256. John T. Cornwell (1900-1916), známý jako Jack Cornwell, v námořní bitvě u Jutska (31. 5. 1916 – 1. 6. 1916) vydržel u kormidla navzdory silné palbě, načež zemřel.

považovaný dnes za přímého předchůdce nebo dokonce spoluzakladatele skautingu. Řadu jeho myšlenek Baden-Powell ve své příručce použil.

Většina reálných osobností, které se v knize *Scouting for Boys* vyskytují, jsou vojáci, objevitelé nebo přírodovědci. Čtenáře snad nepřekvapí, že zde nenajdeme žádný ženský vzor. Kvality, které tito muži mají představovat, jsou také maskulinní, pokud vycházíme z dichotomie soukromé a veřejné sféry – spojené s rozhodností, rozumem či pragmatičností, aktivitou a vědomou sebekontrolou.

Ještě je potřeba zmínit jeden důležitý vzor, který z textu vyplývá, a to je sám autor Robert Baden-Powell. Své zážitky z vojenského a vyzvědačského působení v knize opakovaně předkládá. Je to tím pádem i jeho persona, kdo utváří obraz ideálního skautství – muž, voják, zvěd, hrdina, přestože na druhou stranu nabádá k životu v míru.

Česká příručka *Základy junáctví* je koncipována odlišně. Předchůdcům skautingu a jeho zakladatelům je již věnována samostatná kapitola. Odtud je poté přebírali autoři české skautské literatury do současnosti. Principy skautské výchovy spatřují autoři u Françoise Rabelaise, Jana Ámose Komenského a dále Jeana-Jacquesa Rousseaua. Jmenují také pedagoga Johanna Bernharda Basedowa, Johanna Heinricha Pestalozziho, spisovatele Johna Ruskina, švédskou spisovatelku Ellen Key a Lva Nikolajeviče Tolstého, který zde slouží jako příklad nenásilné demokratické výchovy. Výrazným vzorem měl být Marko Miljanov, černohorský hrdina – *junák*, podle něhož čeští skauti získali své jméno. *Základy junáctví* dále líčí školu budoucnosti pedagoga Hermanna Lietze. Mezi junácké vzory by bylo možno zařadit i české panovníky a rytíře, kteří jsou uvedeni jako vzory rytířských skutků. Poté autoři podrobněji pojednávají o Ernestu Thompsonu Setonovi a Robertu Baden-Powellovi.

Pro ilustraci toho, k čemu se skauting hlásí dnes, dodejme, že autoři brožury *Historie skautingu* z 90. let přidávají mimoškolní zájmová sdružení YMCA a YWCA,¹⁴⁷ britské Boys' Brigades, německé Wandervögel,¹⁴⁸ amerického filozofa a představitele transcendentalismu Henryho D. Thoreaua a spisovatele a skautského průkopníka Daniela C. Bearda.¹⁴⁹

Vidíme tedy poměrně široké rozpětí předchůdců či vzorů skautingu. Komenský je považován za zakladatele moderní pedagogiky. Přišel s názorem, že dítě by mělo být vedeno k poznání sebe a okolí, k výchově mravní a náboženské. Navrhl upustit od fyzických trestů

¹⁴⁷ Young Women's Christian Association – Křesťanské sdružení mladých žen, zal. 1855.

¹⁴⁸ Hnutí německé mládeže, ovlivněné romantismem, podnikající výlety do přírody. Činné mezi léty 1896-1933.

¹⁴⁹ Daniel Carter Beard (1850-1941), americký spisovatel, ilustrátor, zakladatel Synů Daniela Boonea, později spojenými s americkou skautskou organizací.

v případě neznalosti (ne však při neposlušnosti). Řadu Komenského principů potvrdili pozdější psychologové: učivo přiměřené věku a schopnostem (Piaget), učení se zkušeností (Robert Barr a Tagg), opakování učiva (Ebbinghaus) a názornost (Montessori),¹⁵⁰ systematickosti výkladu a postupné zvyšování obtížnosti (Brunova teorie lešení) a zábavná forma (Sternberg a Grigorenko).¹⁵¹

Jean Jacques Rousseau oproti dřívějšímu křesťanskému učení proklamoval, že dítě se rodí dobré, negativní vliv na něj má společnost. Propagoval „přirozenou výchovu“, kdy místo trestů měl být jedinec doveden k přirozenému důsledku. Dětem přikládal svobodnou volbu a věřil, že potřebné se do 12 let díky své zvědavosti samy naučí.¹⁵² Přirozená výchova znamenala také takovou, jež se odehrává v souladu s přírodou,¹⁵³ čili podle zásad, k nimž se skauting hlásil. Rousseau proklamoval, že vyspělost civilizace lidem škodí, a prostá příroda jim naopak velmi prospívá, je jejich přirozeností.¹⁵⁴ Vedle změny v nazírání na dítě měl Rousseau vliv také na instituci mateřství, které tím, že „*přestalo být vnímáno jako instinktivní záležitost, stalo se něčím, čemu je potřeba se naučit*“, vedlo ke změně společenské role ženy: „*tím, že bude respektovat roli, kterou jí dala příroda, si získá úctu, ba dokonce významně přispěje k všeobecné nápravě společnosti*.“¹⁵⁵ Přestože na tento dopad Rousseauova působení nebrali autoři *Základů junáctví* zřetel, je potřeba si jej dnes uvědomovat. Na počátku 20. století totiž vliv obou jeho myšlenek stále dozníval.

Basedow byl dalším pedagogickým reformátorem, mj. se podílel na rozkvětu tělesné výchovy. K jejímu rozmachu došlo v 19. století (v mimoškolních a následně i ve školních organizacích). Pestalozzi byl naopak dalším, kdo propagoval výchovu zaměřenou nejen na tělo, ale i na rozum a morálku,¹⁵⁶ a taky výchovu dětí napříč společenskými vrstvami.¹⁵⁷

Ellen Key byla významnou zastávkyní dětských práv. Zabývala se především výchovou, vzděláváním a ideou individuality dítěte. Její myšlenky u nás byly vlivné v období první republiky,¹⁵⁸ ale *Základy junáctví* napovídají, že již o něco dříve, třebaže k jejich aplikaci

¹⁵⁰ Maria Montessori (1870-1952), italská pedagožka a vědkyně, proslulá svou výchovnou metodou.

¹⁵¹ Kateřina THOROVÁ, *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*, Praha 2015, s. 75-76.

¹⁵² Tamtéž, s. 78.

¹⁵³ Martin FRANC – Martina HALÍŘOVÁ – Jiří KNAPÍK – Milena LENDEROVÁ (ed.) – Eduard MAUR – Martin NODL a Karel RÝDL, *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada Dětství*, Praha 2021, s. 318.

¹⁵⁴ Karel STIBRAL, *Estetika přírody: K historii estetického oceňování krajiny*, Červený Kostelec 2019, s. 241nn.

¹⁵⁵ Milena LENDEROVÁ (ed.) a kol., *Velké dějiny. Dětství*, Praha 2021, s. 251.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 302.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 252.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 222, 346 a 396.

docházelo teprve postupně. Ellen Key je zde prvním a jediným ženským vzorem, a to příznačně v oblasti péče o dítě.

Myšlenka návratu do přírody, charakteristická pro skauting, se objevila v období romantismu, nicméně v určitých kruzích rezonovala nadále, což z výše jmenovaných demonstuje zejména H. D. Thoreau. Ten v návratu do přírody spatřoval prostředek obrození. Jeho nejvlivnější dílo *Walden* z doby, kterou strávil na odlehlém místě v massachusettských lesích, je souborem jeho myšlenek o prostém životním stylu. „*Většina luxusních věcí a mnohé z toho, čemu říkáme životní komfort, nejenže není nezbytná, ale přímo překáží povznesení lidstva,*“¹⁵⁹ praví například. Jeho názory se v mnohém shodují s ideami skautingu. Zatímco však skautské hnutí je z principu masové, národní a zaměřené na výchovu dětí a mládeže, Thoreau se soustřeďuje na dospělého jednotlivce a vztah k zemi či národu je v pozadí.

E. T. Seton založil hnutí Woodcraft Indians, jež proklamovalo výchovu mládeže podle *lesní moudrosti*, indiánského či zálesáckého stylu života. Vedle toho D. C. Beard se inspiroval americkými bílými osadníky. Ze jmenovaných autorit je Setonův otisk ve skautingu nejviditelnější. Prvky jeho hnutí (např. průběh některých rituálů, zálesáctví a inspirace indiány) se staly součástí Junáka.

Oproti zakladatelské příručce světového skautingu dochází v těch českých k posunu, kdy převažují pedagogické vzory a autority, které přispěly k popularizaci pobytu v přírodě. To je dáno zaměřením knihy na dospělé vedoucí namísto dětí. V moderní publikaci pak nově najdeme i mládežnické organizace, které vznikly se stejnými myšlenkami jako skauting (a to víceméně ve stejné době).

Přesuňme se nyní k příručkám pro dívky. „O dívčím skautingu *představuje pravý opak ke smršti ze Základů junáctví, protože neobsahuje ani jeden takový vzor,*“ píše Jan Mareš. „*Je tomu tak nejspíše proto, že nebyl žádný takový potřeba, resp. bylo těžké mu dát konkrétní podobu. Kde totiž najít velkou ženu historie, která by mohla být vzorem svou starostí a pečováním o domácnost?*“¹⁶⁰ Ve skutečnosti však Popelka Biliánová ve své knížce několik inspirací nepřímo jmenuje: „*Národ, který do dějin světových vepsal jména Hus, Žižka, Komenský, který má své Chodováky, který na kolbiště světové postavil svoje Sokolstvo, ten má dávno ryze českou podstatu skautingu ve své krvi. Vždyť zásady sokolské zahrnují v sobě zároveň všechny vzácné občanské ctnosti, jsou výkvětem lásky vlastenecké a ve zdravém těle pěstují i zdravého ducha. Skauting jde za týmiž cíli cestami praktického života a těžiště*

¹⁵⁹ Henry David THOREAU, *Walden, aneb, Život v lesích*, Voznice 2018, s. 16.

¹⁶⁰ J. MAREŠ, *Genderové perspektivy*, bakalářská práce, FF UK, 2010, s. 18.

výchovné činnosti své přesunuje do přírody.“¹⁶¹ Podstata skautingu pro Popelku Biliánovou, stejně jako pro Svojsíka a kruh přispěvatelů kolem něj, tkví v jeho výchovném působení. Jakýsi předobraz skautingu autorka spatřuje v samotné podstatě českého národa, který má skautské hodnoty v krvi. Nahodilá není ani zmínka o Sokolu, jenž má podle ní se skautingem společné cíle. K Sokolu se opět upírala pozornost i v *Základech junáctví*. Následně Popelka Biliánová jmenuje A. B. Svojsíka jakožto zakladatele českého skautingu.

Dále se již vydává vlastní cestou. Absence skautských vzorů v jejím díle je dána i jeho povahou, která je do značné míry spíše legitimizační než návodná.

O něco mladší *Příručka dívčího skautingu* z pera Emilie Milčicové a Bronislavy Herbenové je také na vzory skoupá. Je v ní (stejně jako v *Základech junáctví*) jmenován Jan Ámos Komenský jako představitel „vědecké výchovy“, což je však chápáno ambivalentně, jelikož na jednu stranu se „výchova tradiční“ dopouštěla řady chyb, ale: „*Výchova vědecká mimoděk zatlačila do pozadí matku a vložila otěže do rukou muže, jenž vládl ve škole mladým duším a opanoval život veřejný, zatím co žena zůstávala v zátíší domácnosti a ,ve shromáždění mlčela*“.¹⁶² Všimněme si, že Komenský je zde de facto považován za původ nerovnosti mezi muži a ženami. Nerovnoprávnost je autorkami totiž chápána jako zatlačení žen do domácí sféry (vyjádřené jako „zátíší domácnosti“ – evokující klid, zázemí, ale případně také nehybnost, ustrnulost) a, což je zásadní, sebrání jim možnosti výchovy potomstva. „*Základem a cílem skautství je výchova. Od pravěku byla vychovatelkou žena. [...] Teprve nová doba otevřela ženám školy a dala jim rovnoprávnost s mužem v životě občanském i politickém. Tak stojíme před novou možností, že vědecky vzdělaná a vychovaná žena, obdařená přírodou pudem vychovatelským, zmocní se časem zase výchovy lidstva. Byl by to jen její přirozený úkol*“.¹⁶³

Z citátů je patrné, že emancipační cítění zakladatelek dívčího skautingu tkvělo v možnosti získání vzdělání a participace ve veřejném životě a / za účelem vyšší účasti při výchově dětí a mládeže v zájmu národa. Seberealizace je spatřována právě v péči o děti, vysvětlované biologickou determinací.¹⁶⁴ Pokrokovost příručky a dívčího skautingu vůbec je tak rázem potlačena. Vrací se ke konceptu oddělených sfér a napomáhá tak jeho reprodukci. Stejně jako u Svojsíka a Biliánové je zde znatelná také nacionalistická nota.¹⁶⁵

¹⁶¹ P. BILIÁNOVÁ, *O dívčím skautingu*, s. 7.

¹⁶² B. HERBENOVÁ a E. MILČICOVÁ, *Příručka dívčího skautingu*, s. 6.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Srov. Martina KRATOCHVÍLOVÁ, *Postavení ženy na Plzeňsku ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století v českém a evropském kontextu*, Plzeň 2017, s. 5.

¹⁶⁵ Srov. J. MAREŠ, *Genderové perspektivy*, bakalářská práce, FF UK, 2010, s. 18-20.

České ženské emancipační hnutí se zejména ve druhé polovině 19. století zaštiťovalo právě vlastenectvím a vyznačovalo se umírněností. Bylo relativně kladně přijímáno, pokud nehrozilo odvedení žen od rodinných povinností. Na počátku 20. století došlo k posunu směrem k většímu politickému působení.¹⁶⁶ Skauting se v tomto ohledu jeví jako konzervativní. To je však dáno i potřebou legitimizace zapojení dívek v něm či toho, že skauting dívkám zpřístupnil dříve nemyslitelné činnosti.

Dalším vzorem v *Příručce dívčího skautingu* je Anna Bayerová,¹⁶⁷ zde jako autorka zdravotních přednášek pro skautky roku 1918. „*Kolik užitečných, pro ženský život neocenitelných poznatků nabyly dívky z bohatých lékařských zkušeností naší druhé nejstarší lékařky,*“ vzpomíná Bronislava Herbenová. „*Po této přípravě navštěvovaly dorostlé junačky Útulek matek a kojenců, kde poznávaly z vlastního názoru péči o dítě.*“¹⁶⁸ Je příhodné, že mohla sloužit jako vzor emancipované ženy. Citace vedle toho napovídá, že zdravotnictví bylo vnímáno jako obor pro ženy vhodný, užitečný pro roli pečovatelky. Právě péči o dítě měla být (vedle hospodyňské role a výchově k vlastenectví) věnována největší pozornost, jak je patrné z celé knihy. Bayerová byla zároveň příspěvatelkou v této publikaci, vypracovala zdravotní slovníček.

2.1.2 Postavy smyšlené nebo obtížně doložitelné

Tato skupina je zásadní pro knihu *Scouting for Boys* Roberta Baden-Powella. Zatímco v *Základech junáctví* se tyto postavy vyskytují výjimečně, a to zejména v pasážích přejatých od Baden-Powella,¹⁶⁹ jeho kniha je založena na ukázkových historkách o běžných lidech, s nimiž se autor někdy setkal, nebo o nich slyšel. Takové příběhy prostupují celou knihu. Mají funkci přiblížit žádoucí formu jednání na konkrétním příkladu a učinit ji tak přístupnější. Na povídce Eldonská vražda, v níž nalezneme několik jmen, jsou např. ukázány skautské povinnosti,¹⁷⁰ v kapitole o stopařství se dočteme o jisté paní Walther Smithson,¹⁷¹ dále je historka z nekonkretizovaného vyšetřování vraždy,¹⁷² táboření je uvozeno příběhem

¹⁶⁶ Marie BAHENSKÁ, *Pomalu, pozvolna, po špičkách. K chápání a reflexi pojmu emancipace v českých zemích v 19. a 20. století*, in: Milan ŘEPA, ed., 19. století v nás, Praha 2008, 454-456.

¹⁶⁷ Anna Bayerová (1852-1924), po Bohuslavě Keckové druhá česká lékařka.

¹⁶⁸ B. HERBENOVÁ a E. MILČICOVÁ, *Příručka dívčího skautingu*, s. 8.

¹⁶⁹ Např. příběh o Kimovi: A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 251.

¹⁷⁰ R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, s. 28nn.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 145.

¹⁷² Tamtéž, s. 151.

o několika anonymních lidech, kteří kdyby uměli vázat uzly, neunesl by je proud.¹⁷³ Domorodá dívka zase zachránila život výpravě v poušti tím, že našla vodu.¹⁷⁴ Skuteční jsou jistě chlapci z Mafekingu, z jejichž vzoru Robert Baden-Powell pochopil, jak mládež baví některé úkony vyžadující zodpovědnost.¹⁷⁵

V publikaci *Scouting for Boys* jsou také příklady jednání zcela fiktivních postav v čele s Kimem, hrdinou Rudyarda Kiplinga.¹⁷⁶ Po něm se ostatně jmenuje Kimova hra na procvičení paměti, již převzali autoři *Základů junáctví*.¹⁷⁷ V Baden-Powellově příručce je také zmíněn bájný král Artuš jako vzor slušnosti k ženám.¹⁷⁸

Do této kategorie by bylo možné zařadit i sv. Jiří, jenž zde slouží jako vzor rytířství a Robert Baden-Powell jej dokonce zvolil za patrona skautů.

Osobnosti z této skupiny Robert Baden-Powell využil účelně jako příklady skautského chování nebo potřebnosti skautských dovedností. Osobní vzory v jeho knize slouží nejčastěji k motivaci čtenářům, aby viděli opodstatnění pro učení se skautským dovednostem a vhodné chování. Český skauting tyto příklady převzal jen minimálně, spíše si našel vlastní v reálných osobnostech. V *Základech junáctví* jsme viděli hlavně (více či méně opodstatněné) předchůdce skautingu, zatímco v knize *Scouting for Boys* najdeme spíše osobní vzory pro chlapce. Myšlenkové kořeny skautingu budeme rozkrývat v poslední skupině.

2.1.3 Obecné vzory

Robert Baden-Powell zmiňuje inspiraci rytíři, a to standardně evropskými (viz výše sv. Jiří), a k tomu japonskými samuraji. Tímto vzorem skautingu se zabývali i zahraniční historikové. Rosenthal na základě Baden-Powellova dopisu odkryl jeho záměr pro založení skautingu. Zakladatel v něm přiznává obavu z toho, že v případě napadení nemá Anglie dostatečně oddané občany, aby se efektivně bránila. Inspirací jsou mu Japonci, jejichž bezvýhradnou ochotu obětovat se ve prospěch své země spatřuje právě v tradici samurajů. Aby dosáhl stejného efektu v Británii,¹⁷⁹ našel potřebné kvality u evropských rytířů.

¹⁷³ Tamtéž, s. 99.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 201.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 19nn.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 15-17.

¹⁷⁷ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 522n.

¹⁷⁸ R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, s. 251.

¹⁷⁹ V dopise se píše o Anglii, ale Sam Pryke tvrdí, že z důvodu Baden-Powellova imperialismu byli skauti spíše nakloněni celé Británii než pouze Anglii. Viz: Michael ROSENTHAL, *Knights and Retainers*, in: *Journal of Contemporary History*, Vol. 15, No. 4 (Oct. 1980), s. 605n; Sam PRYKE, *The Popularity of Nationalism in the Early British Boy Scout Movement*, in: *Social History*, Vol. 23, No. 3, pp. 309-324.

Jmenovitě jsou to bohabojnost, oddanost králi, nápomocnost vůči slabším, úcta k ženám a laskavost k dětem, výcvik v používání zbraní a schopnost obětovat svůj majetek a v případě potřeby i život pro své krajany.¹⁸⁰ Tyto rytířské ctnosti se poté skutečně objevily v zakladatelském díle.¹⁸¹

Dále z knihy *Scouting for Boys* vyčteme Setonem propagované indiánské ideály a také prvky kultury afrických domorodých kmenů, které Baden-Powell poznal při vojenských pobytech na tomto kontinentu. Vedle toho stojí křesťanská kultura, kterou autor sice přímo nejmenuje, ale křesťanské hodnoty jsou skautingu vlastní (bylo by možné opět připomenout sv. Jiří, křesťanského mučedníka). Neměli bychom zapomínat na autorův osobní život a vlastní zkušenosti, protože právě na nich Baden-Powell více či méně vědomě skauting vystavěl; výše zmíněné myšlenkové proudy jsou odrazem jeho samotného. Do vínku skautingu tak jeho zakladatel vložil bohatou směs hodnotových ideálů (reprezentovaných navenek rytířstvím a moudrostí původních obyvatel), zaměřením na přírodu a k tomu vojenskou strukturu a řád.

Co se *Základů junáctví* týče, Jan Mareš vyzdvihuje vzor rytířský, v němž implicitně vidí *esenci maskulinity* a „*předpoklad jakési galantní dominance nad ženami*“, přičemž žena je *angel in the house*.¹⁸² Je pravda, že úcta k ženám, vnímaným jako slabší pohlaví, je v knize jedním z aspektů rytířství. Dalšími rytířskými ctnostmi mají být štědrost, nezištnost, schopnost obětovat se pro někoho, dobrota, čest („*muž dělá slovo, slovo dělá muže*“¹⁸³), poslušnost a věrnost,¹⁸⁴ což odpovídá kvalitám, které rytířství vtiskl Baden-Powell ve snaze udělat z něj vzor patriotismu.¹⁸⁵ Český skauting tento inspirační model pouze převzal a obohatil ho o české historické osobnosti – ty *správné*, které se v představách vlastenců zasadili o český národ, jako byl Jan Žižka, Jiří z Poděbrad apod. Rytířství je v *Základech junáctví* také vyjádřením zásad slušného chování a etikety, jež je zároveň odrazem genderového řádu ve společnosti.

¹⁸⁰ Michael ROSENTHAL, *Knights and Retainers*, in: *Journal of Contemporary History*, Vol. 15, No. 4 (Oct. 1980), s. 605n.

¹⁸¹ R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, zejména s. 24n a 244n.

¹⁸² J. MAREŠ, *Genderové perspektivy*, bakalářská práce, FF UK, 2010, s. 19-20.

¹⁸³ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 77.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 73-77.

¹⁸⁵ Michael ROSENTHAL, *Knights and Retainers*, in: *Journal of Contemporary History*, Vol. 15, No. 4 (Oct. 1980), s. 606n.

Vzorem junáků mají být také Slované a Chodové, což je obojí dalším projevem národních mytologických konceptů.¹⁸⁶ Oproti Baden-Powellovým apelům na mír zaujme v českých *Základech junáctví* následující promluva přisvojená Marku Miljanovu v oddíle z pera Josefa Holečka: „Mír, zvláště trvá-li dlouho, muže rozněžňuje a probouzí v nich vlastnosti babské. Činí je sobeckými, zisťnými, závistivými, úskočnými, kdežto válka očišťuje duše mužů jak oheň zlato a zaštěpuje do ní pravé přátelství a bratrství, pohrdání bohatstvím, přímou, upřímnou, rozšafnou. Avšak dlouhý mír i na tělo záhubně účinkuje. Tělo vyhledává stále větší pohodlí, samo se sebou se mazlí, chce mít měkkou ruku, hladkou tvář a nádherný šat...“¹⁸⁷ Mareš správně poukázal na to, že negativní vlastnosti Holeček spojuje s femininitou („babské“) a vytváří její negativní obraz. Muž, kterému chybí boj, je zženštilý. Mužnost se definuje v protikladu vůči ženskosti. Mareš dále poukazuje na popis Miljanovovy lásky, která má také „mužské“, tj. pozitivní atributy jako opravdovost a hloubku, místo negativní mazlivosti, vzdychání či vypočítavosti.¹⁸⁸

Chtěla bych navíc poukázat na to, že pozitivní a preferovaný obraz mužství je vyhrocená forma militantní maskulinity. „*Jsem šťasten,*“ pokračuje Holeček, „*že jsem na cestách svého života našel Marka Miljanova [...] Poznal jsem muže, který pro mne znamená rozluštění hádanky života; muže, kterého všichni mužové obrati si můžeme za vzor.*“¹⁸⁹ Josef Holeček v této podkapitole skauty nabádá k aktivní obraně národa, ale v souladu s dalším myšlenkovým proudem, který v *Základech junáctví* nacházíme, křesťanskými ideály, což je však nesmí učinit změkčilými. K černohorskému hrdinovi nábožně vzhlíží a jeho nadšení má zajisté přesvědčit čtenáře.

„*Passivnost Němci považují za neodbytnou vlastnost českého národního charakteru, a protože passivnost je zároveň vlastností ženskou, dovozují, že místo Čechovo je v odvislosti od Němce.*“¹⁹⁰ Tímto citátem se opět vracíme k myšlence slovanské jednoty, kterou v *Základech junáctví* najdeme na více místech. Popis české, potažmo slovanské povahy a odvěká nenávisť panující mezi Čechy a Němci jsou dědictvím historiografie Františka

¹⁸⁶ Tyto mýtotočrné příběhy plní legitimizační funkci etnika či národa, což je v roce 1912 příznačné. V českém prostředí měl zásadní vliv na jejich formování František Palacký. Viz: Milan ŘEPA, ed., *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, Praha 2008, s. 139-151.

¹⁸⁷ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 86.

¹⁸⁸ J. MAREŠ, *Genderové perspektivy*, bakalářská práce, FF UK, 2010, s. 17-18.

¹⁸⁹ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 87.

¹⁹⁰ Tamtéž. Popis odpovídá romantickému líčení slovanské a germánské povahy, viz: Radomír VLČEK, *Místo a úloha slovanství v procesu formování moderního českého národa (mýty, symboly, tradice)*, in: Milan ŘEPA, ed., *19. století v nás*, Praha 2008, s. 154nn.

Palackého a jeho současníků.¹⁹¹ Vyzdvihování těchto rysů „národních povah“ v počátcích českého skautingu¹⁹² je logické, jelikož Junák se chtěl stát obrodným hnutím. Byl také hnutím národním, jak je patrné již ze zvoleného názvu, jež je odrazem panslavismu autorů (přestože jejich postoj nebyl jednotný). Tak nám *Základy junáctví* mohou sloužit jako zrcadlo doby, v níž vznikly.¹⁹³

V citátu je také jasně vykreslen vztah mezi mužem a ženou – ženino postavení je podle Holečka odvozeno od jejího muže a je mu podřízená, což odpovídá genderovému modelu dlouhého 19. století.¹⁹⁴ Autor toto pojetí nijak nezpochybňuje, naopak čtenáře nabádá, aby zaujímali vedoucí postavení nejen ve vztahu k ženám, ale také v otázce češství a de facto v celém svém životě. Skauting má být prostředkem získání české samostatnosti,¹⁹⁵ ne však ženské emancipace, a jeví se tak jako konzervativní.

V protikladu k Josefu Holečkovi a jeho vyhoceně militantnímu pojetí mužství stojí demokratické až pacifistické pojetí výchovy Lva Nikolajeviče Tolstého na následujících stránkách, jenž je zároveň dalším slovanským vzorem. K. Velemínský, autor tohoto oddílu, předpokládá, že mládež je možno učit práce bez použití (fyzických) trestů, pouze svým příkladem,¹⁹⁶ čímž navazuje na dříve jmenované pedagogické autority. Je to de facto také princip skautingu v moderní době.

Dalším myšlenkovým vzorem v *Základech junáctví* jsou rytíři – samurajové, „dokonalí muži“,¹⁹⁷ o jejichž významu pro skauting již bylo pojednáno. Samurajové zde navíc rozšiřují obraz rytířství o nové kvality. Je zdůrazněna statečnost „morální“ před fyzickou, dále spravedlnost a přísnost, pěstování umění a literatury či v přeneseném významu obecně vzdělanosti, a k tomu opravdovost, pravdomluvnost a věrnost.¹⁹⁸ Ještě více je tedy kladen důraz na morální kvality, rozumovou stránku a mužské atributy podle výše uvedeného úryvku od Josefa Holečka. Nelze si navíc nevšimnout souvislosti některých těchto kvalit s body skautského zákona (Skaut je pravdomluvný, skaut je věrný a oddaný).

¹⁹¹ Jan Randák, *O národních příbězích*, in: Milan ŘEPA, ed., 19. století v nás, Praha 2008, s. 140-143.

¹⁹² Psal se rok 1912. České země byly součástí Rakouska-Uherska.

¹⁹³ „*Národní příběhy představují nosný pilíř či páteř národní identity. Jsou možností, jak stát národ či společenství prezentovat, tvoří způsob jejich zřejmosti a pomyslný důvod jejich existence.*“ Tamtéž, s. 148.

¹⁹⁴ Denisa NEČASOVÁ, *Nadčasové stereotypy o ženách v politice*, in: Milan ŘEPA, ed., 19. století v nás, Praha 2008, s. 488.

¹⁹⁵ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 88.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 88-92.

¹⁹⁷ „*Pravý samuraj, dokonalý muž, každým svým pohybem, každým posuňkem a slovem dokazuje, že je člověkem vzdělaným, dokonalým.*“ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 98.

¹⁹⁸ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 93-98.

O podstatě skautingu v pojetí Popelky Biliánové jsem již psala dříve. Jan Mareš vyzdvihuje,¹⁹⁹ že vycházela z vlastních zkušeností s vedením dvou experimentálních táborů.²⁰⁰ Jak je též patrné z výše uvedené citace z knížky *O dívčím skautingu*, skauting je pro ni velice abstraktní a spojený s národem. „Avšak [...] ‚občanskou ctností‘ žen v českém národním hnutí bylo vychovávat nové vlastence. Spojení skautingu a národní charakterologie tedy nepřineslo překročení dosavadního horizontu, ale jeho reprodukci.“²⁰¹ Již dříve bylo řečeno, že skauting v pojetí Popelky Biliánové neměl emancipační ambice a nevymyká se tehdejšími tradičními představami o ženských rolích. Naopak se snažil dívky připravit na budoucí vedení domácnosti. Ani Svojsík však toto pojetí nepovažoval za přitažlivé (ale nepřišel s alternativou).

Průručka dívčího skautingu našla vzor pro své počínání v amerických Dívkách táborového ohně, dívčí odnoži Setonova Woodcraftu. Podrobně o tomto vzoru pojednal Mareš,²⁰² proto vypíchnu jen některé shodné rysy a přidám vlastní postřehy.

Organizace Camp Fire existuje dodnes – založena v roce 1910, od r. 1975 změněna z dívčí na koedukovanou. Na jejích webových stránkách se dočteme, že zakladatelé „věřili, že dívky si zaslouží venkovní výuku, jako měli chlapci, a chtěli pomoci vést mladé lidi na jejich cestě k sebepoznání.“²⁰³ Kapitola v *Průručce dívčího skautingu*, převzatá z časopisu *Junák*, nám nicméně ukazuje, jak taková výuka měla probíhat (či jak zapůsobila na českého diváka). Stejně jako předchozí vzory v této publikaci měly i Dívky táborového ohně směřovat k naplnění ideálu matky a hospodyně.²⁰⁴ Organizace byla rozdělena do tří postupových stupňů, sběračky dřeva, rozžehačky ohně a nositelky pochodně. Sběračky dřeva měly prokázat porozumění *zákonům táborového ohně*, jež zněly: „Hledej krásno! Buď poctiva! Buď ochotna k pomoci! Hleď si zdraví! Sbírej vědomosti! Cti, produševňuj práci! Buď veselé mysle!“²⁰⁵ Zákony jsou poněkud abstraktní, ale akcentují žádoucí ženské vlastnosti, krásu (ne však pouze fyzickou, nýbrž krásno v širokém filozofickém smyslu) i zdraví, veselost či

¹⁹⁹ J. MAREŠ, *Genderové perspektivy*, bakalářská práce, FF UK, 2010, s. 20.

²⁰⁰ „Když zakládala jsem r. 1912 první osadu skautek v Chotouni, neměla jsem k ní docela žádného vzoru, ba ani ne rady. [...] sestrojila jsem si osnovu dívčího skautingu pouze z toho, co jen tak jako přeletem se kmitlo našimi novinami a co sama jsem vycítila z našich potřeb v dívčí výchově jakožto dlouholetá pracovnice literární i na veřejnosti [...] i jako matka dospívajících dětí...“ P. BILIÁNOVÁ, *O dívčím skautingu*, s. 63.

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² J. MAREŠ, *Genderové perspektivy*, bakalářská práce, FF UK, 2010, s. 21-22.

²⁰³ „They believed girls deserved the outdoor learning experiences that boys had and wanted to help, guide young people on their journey to self-discovery.“ *Camp Fire: About Camp Fire*, dostupné z: <https://campfire.org/about/> (cit. 15. 2. 2023).

²⁰⁴ „Americký skauting stal se nám sympatickým a blízkým zvláště tím, že zdůraznil život v přírodě a pozorování přírody, z čehož plynou zcela nové pokusy o dívčí výchovu na budoucí matky a hospodyně.“ B. HERBENOVÁ a E. MILČICOVÁ, *Průručka dívčího skautingu*, s. 24.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 24n.

optimismus, ochotu pomáhat a pracovat a vedle toho poctivost. *Skaut je veselé myslí* je přitom jedním z bodů skautského zákona, platného pro skauty i skautky u nás v současnosti.

Druhý stupeň, rozžehačky ohně, je již praktičtěji zaměřený. Vedle rozdělání ohně třením dřev se měla dívka „vykázati jistou dávkou zkušeností a vědomostí praktického rázu, na př. musí dovésti vyspraviti rozedranou sukni, vyšítí monogram, vésti účetnictví příjmů a vydání na táboře po celý měsíc, zdržeti se cukrovinek a zmrzliny nejméně po čtyři týdny, musí znáti hlavní příčiny úmrtnosti kojenců v létě a způsoby, jakými se dá úmrtnost omeziti...“²⁰⁶ Kromě toho byla dívka zkoušena z různých předmětů, jmenovitě např. domácí práce, zdravotnictví, *ušlechtilé a vlastenecké skutky*, ale také táboření a přírodní vědy.²⁰⁷ Výchova tedy směřovala k tradiční ženské roli, ale byla obohacena o táboření a pobyt na čerstvém vzduchu. Ne nadarmo se v článku takřka básní o domácích pracích, jež se měly stát největší radostí dívek: „*Postup z nižšího na vyšší stupeň zasluhuje si kandidátka, osvědčí-li se zvláště v pracech domácích, ve cvicích tělesných, v oduševnění a zpoetizování třeba nejvšednějších výkonů denního života.*“²⁰⁸ A dále: „*První a nejčestnější místo v organizaci této jest vykázáno domácím pracem; jest třeba, aby dívky činnost tu si zamilovaly; pak tyto povinnosti budou konati s radostí. Vždyť ve všech dobách cit pro domácnost byl doménou žen, ba, byl základem celého ženství. Vzdá-li se čest práci, děvčata naučí se shledávati i prosté a všední úkony domácí krásnými a důležitými.*“²⁰⁹

Nabízí se otázka, v čem spočívala pokrokovost českého dívčího skautingu, když si za proklamativní vzor vytyčil takto tradiční formu femininity, odsunující ženu do soukromé sféry stejně jako v dosavadní době. Za prvé je nutno poznamenat, že *Příručka dívčího skautingu* vznikla, stejně jako *Základy junáctví*, jako kolektivní dílo. Jednotlivé kapitoly psali různí přispěvatelé a přispěvatelky, vedle na obálce uvedených autorek Emilie Milčicové a Bronislavy Herbenové to byli Antonín B. Svojsík, jenž navíc knihu redigoval, Jan Novák,²¹⁰ Helena Vojáčková,²¹¹ Otakar Matoušek, Božena Zárubová, Gaston Guth, J. Sv. Procházka, Anna Berkovcová, Vlasta Štěpánová, J. Čermák, Lidmila Syllabová, Lidmila Sobotová,

²⁰⁶ Tamtéž, s. 26.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 24.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 26.

²¹⁰ Jan Novák - Mangidon (1876 – 1938), učitel, překladatel, spolupracovník A. B. Svojsíka, spolu s ním člen Českého pěveckého kvarteta a od r. 1921 místonáčelník Svazu skautů.

²¹¹ Helena Vojáčková (1882–1967), vysokoškolsky vzdělaná propagátorka metody zdravotní gymnastiky Bess Mensendieckové (1864–1957). V *Příručce dívčího skautingu* autorka kapitoly o dívčím tělocviku. Více viz: *Taneční aktuality: Dvojité výročí Heleny Vojáčkové*, 29. 8. 2017, dostupné z: <https://www.tanecniaktuality.cz/osobnosti/dvojite-vyroci-heleny-vojackove> (cit. 11. 3. 2023).

Quido Mann,²¹² Anna Bayerová, Hana Závěská, Jarmila Bičíšřová a M. Vetterová-Pastrnková. Ne všechny přispěvatele a přispěvatelky se mi podařilo dohledat, nicméně chci tímto výpisem upozornit na jejich různorodost, která se odrazila v textu. Pouze několik z nich zastávalo pokrokové názory na postavení a role žen, přestože všichni smýšleli pokrokově v tom smyslu, že skauting a pobyt v přírodě dívkám svědčí. Tak velké množství zapojených osobností do tvorby této příručky svědčí i o tom, jak potřebné bylo, aby takové dílo vzniklo.

Za druhé je třeba připomenout, že příručka byla vydána v roce 1922, sedm let od schůzí vedoucích ke vzniku českého dívčího skautingu u nás. Je to sice krátká doba, ale z hlediska nově vznikající organizace dost dlouhá na to, aby došlo k přehodnocení některých názorů a lehkým personálním obměnám. Připomeňme, že zásadní z hlediska skautského programu je mj. osoba vůdce – když dívky vedla feministicky smýšlející Vlasta Štěpánová (spoluzakladatelka českého dívčího skautingu, jež proklamovala, že dívky se mohou věnovat týmž činnostem jako chlapci), snad na ně v tomto směru působila více než Bronislava Herbenová, jež takové ambice, jak se zdá z *Příručky dívčího skautingu*, neměla. Zápisky z kroniky první družiny skautek Sasanky (vedené právě Štěpánovou) z roku 1916 dokládají, že dívky chodily často na výlety (i v zimě), poznávaly rostliny, vařily na ohni, stavěly stany,²¹³ určovaly stopy, pozorovaly souhvězdí,²¹⁴ učily se orientovat v mapě (např. kreslily nákresy míst, která navštívily, a jejich polohu), zpívaly, hrály hry, např. Kimovu,²¹⁵ měly přednášky o biologii a geologii, odhadech vzdáleností i historii, dále tělocvik, signalizování a focení²¹⁶ – což jsou víceméně činnosti, jakým se (na podkladě *Základů junáctví*) věnovali i jejich skautští bratři.

Za třetí, jak bylo ukázáno výše, bylo právě vzdělání a možnost zasahovat do veřejného života tehdy považováno za cíl ženské emancipace, dále však měla žena, podle přetrvávající ideologie domesticity, směřovat k rodinnému životu a její místo mělo zůstat v domácnosti.²¹⁷ Právě mateřský a pečovatelský potenciál z *Příručky dívčího skautingu* dýchá.

²¹² Quido Mann (1887–1978), zakladatel ústavu pro sociálně a tělesně poškozené děti a při něm školy pro sociálně zdravotní pracovnice. V *Příručce dívčího skautingu* autor kapitol o hygieně dítěte a dospívající dívky.

²¹³ *Kronika Sasanek – kniha druhá*, 24. - 25. 2. 1916, s. 13, Skautský institut A. B. Svojsíka.

²¹⁴ Tamtéž, 13. 2. 1916, s. 6.

²¹⁵ Tamtéž, 20. 2. 1916, s. 8.

²¹⁶ Tamtéž, 9. 4. 1916, s. 25n.

²¹⁷ Daniela TINKOVÁ, „*Oddělené sféry*“ – *tradiční polarita nebo dědictví 19. století?*, in: Milan ŘEPA, ed., *19. století v nás*, Praha 2008, s. 467.

Jan Mareš připomíná, že emancipačním počinem byl fakt, že se skautkou se již počítalo v pracovním procesu: „*děvče odměněno je za obchodní činnost hlavně tehdy, dovede-li ze své denní práce v kanceláři, v továrně odstraniti to, co jí činí duchamornou otročinou.*“²¹⁸

Skauting se v tomto ohledu držel stávajícího společenského nastavení a kopíroval edukativní snahy první republiky, jež ve stejném roce, kdy vyšla *Příručka dívčího skautingu*, tedy r. 1922, zavedla ve školách určité změny a sjednocení, mj. zřídila povinné ruční práce pro všechny děti a specificky pro dívky nově povinný tělocvik a domácí hospodářství.²¹⁹ Dívky se v (odborných, méně v měšťanských) školách seznamovaly s péčí o dítě a tyto znalosti k ženám proudily i z preskriptivní literatury.²²⁰ V jistém smyslu byl skauting dokonce pozadu, jelikož na počátku 20. století již role manželky a hospodyně lehce ustoupila a objevila se role *občanky*.²²¹ Názorově se český dívčí skauting v mnohém shodoval s tehdejšími katolickými ženskými spolky,²²² přestože náboženství nevyzdvíhal. Nezapomínejme však na to, že dívčí skauting se teprve snažil etablovat. Konzervativnost mu mohla napomoci.

Sasanky přitom na skautingu oceňovaly především možnost pobytu v přírodě, potažmo volnosti, již s ní získaly: „*Myslím, že každého vábí k sobě příroda, od které nás kultura vzdálila. Skauting se snaží sblížit člověka s přírodou, učí ji poznávat, lépe si jí vážit. Nemohu říci, že bych měla o hodně více chvil, kdy jsem se cítila šťastnou, než právě ty, které jsem strávila v přírodě a to hlavně na skautských výletech. Tam jsem volna, vše je přirozené, všude upřímnost. Je velký rozdíl mezi vlivem školy a přírody na náš charakter. Jak cvičit pevnou vůli, když nad námi stále, jak Damoklův meč, visí paragrafy, třídnice, důtky. Jak jinak je v přírodě, kde jsem odkázána sama na sebe, za to co dělám, zodpovídám sobě, tím se učím sebekázně, ovládnutí, lásce k bližnímu, neb cítím, že vše kolem mě žije, dýchá a má na život totéž právo co já,*“²²³ odpověděla si jistá Maryna na otázku, co se jim na skautingu líbí. Byla si vědoma vlastností, kterých měla dosáhnout (pevná vůle, sebekázeň, ovládnutí, láska

²¹⁸ B. HERBENOVÁ a E. MILČICOVÁ, *Příručka dívčího skautingu*, s. 27; J. MAREŠ, *Genderové perspektivy*, bakalářská práce, FF UK, 2010, s. 21-22.

²¹⁹ M. LENDEROVÁ (ed.) a kol., *Velké dějiny. Dětství*, s. 403.

²²⁰ Tamtéž, s. 373.

²²¹ Milena LENDEROVÁ, *Model mateřství – životadárný a životaschopný stereotyp*, in: Milan ŘEPA, ed., 19. století v nás, Praha 2008, s. 474.

²²² „*Jejich aktivistky zastávaly názor, že ‚přirozeným‘ a nejdůležitějším místem působení každé ženy je domov a že jakákoliv činnost mimo tento prostor ji vzdaluje jejímu hlavnímu poslání.*“ Dana MUSILOVÁ, *Politická: poslání nebo profese*, in: Kateřina ČADKOVÁ – Milena LENDEROVÁ – Jana STRÁNÍKOVÁ (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006, s. 400. Srov. Jana BUREŠOVÁ, *Okolnosti a souvislosti postupu žen k podobě společensky samostatné aktivní lidské bytosti*, in: tamtéž, s. 373-386.

²²³ *Kronika Sasanek – kniha druhá*, 24. - 25. 2. 1916, s. 17, Skautský institut A. B. Svojsíka.

k bližnímu – opět vlastnosti vyžadované v dětském věku více od dívek než chlapců),²²⁴ a potvrzuje zde účinnost nenásilných vyučovacích metod²²⁵ a vlastní identifikace, kdy dochází k úplnému přijetí toho, s čím se má člověk ztotožnit,²²⁶ což je podstatný prvek skautingu.

V období první republiky pomalu docházelo v obecných školách k implikaci myšlenky individuality žáků a snahám o jeho mravní výchovu.²²⁷ V tomto ohledu byl český skauting, jak je patrné z jeho prvních příruček, zejména *Základů junáctví*, ale i *Příručky dívčího skautingu*, mnohem koncentrovanější.

2.2 Výchovná a praktická stránka skautingu

Prostřednictvím vzorů bylo nastíněno, jaké cíle skauting sledoval a k čemu se hlásil. Nyní se vrátíme k příručkám, jež stály v počátcích českého skautingu, abychom sledovali, čeho přesně chtěli dosáhnout a jak; jaké byly praktické aspekty skautingu, k čemu a jak vychovával.

Cenné srovnání knih *Scouting for Boys* a *Základů junáctví* provedl ve své práci Jan Jiráň.²²⁸ Tento text nesleduje stejný cíl, ale určitému srovnávání se nevyhneme. Jiráň také podrobně rozebral skautský hodnotový systém, a to včetně jeho historického vývoje. Je třeba odkázat i na bakalářskou práci Jana Mareše, jenž v ní zpracoval kapitoly věnované sebepojetí skautingu (všímá si např. vztahu feminizované přírody a skautské maskulinity a vedle toho předpokládané spřízněnosti žen s přírodou) a nárokům ve výchově podle jednotlivých věkových kategorií.²²⁹

²²⁴ Srov. Claire M. RENZETTI a Daniel J. CURRAN, *Ženy, muži a společnost*, Praha 2003, s. 110-114.

²²⁵ Fyzické tresty byly na školách zakázány již v roce 1870, ale v praxi k naplnění tohoto zákazu nedošlo. Viz: M. LENDEROVÁ (ed.) a kol., *Velké dějiny. Dětství*, s. 406n. Současná psychologie říká, že tresty mohou mít závažné negativní důsledky: vyvolávají negativní emoce jako pocit ponížení, frustraci, strach a úzkost; mohou vést ke vztažení těchto emocí na celý proces, nedůvěře v trestající osobu, dokonce k nezdravému vývoji. Michaela PUGNEROVÁ a kol., *Psychologie: pro studenty pedagogických oborů*, Praha 2019, s. 120.

²²⁶ Tamtéž, s. 146-148; Irena SMETÁČKOVÁ, *Genderové představy a vztahy. Sociální a kognitivní aspekty vývoje maskulinity a femininity v průběhu základní školy*, Praha 2016, s. 62-66.

²²⁷ M. LENDEROVÁ (ed.) a kol., *Velké dějiny. Dětství*, s. 403n.

²²⁸ J. JIRÁŇ, *Junák - český skaut?*, diplomová práce, FF UK, 2018, s. 34-37.

²²⁹ J. MAREŠ, *Genderové perspektivy*, bakalářská práce, FF UK, 2010, s. 23-31 a 32-44.

2.2.1 Robert Baden-Powell: Scouting for Boys

Scouting for Boys (vydané r. 1908)²³⁰ Roberta Baden-Powella je, jak bylo již zmíněno, základní skautskou příručkou, od níž se odvíjí skauting jakožto světové hnutí. Vychází z ní skautské aktivity, hry a výchovné zásady. Sama je přitom napsána jazykem přístupným dětem a přímo se na ně obrací (zpravidla k tomu používá druhou osobu singuláru v mužském rodě). „Mám za to, že každý chlapec chce být nějakým způsobem prospěšný své zemi. Je tu jeden způsob, jak to může snadno udělat, a to je stát se skautem,“²³¹ začíná zakladatel svou knihu.²³² Velice častá je snaha o *internalizaci*²³³ prostřednictvím toho, co dělá a jaký je „správný skaut“, skautské společenství – toto dnešní psychologie označuje termínem *konformita*.²³⁴

Kniha je doslova nabitá praktickými informacemi a pokyny, využívá přitom výše nastíněné vzory. Jako zásadní složku skautingu zavádí zálesáctví – výpravy do přírody, přespávání v ní, táboření (od výběru místa, přes podrobný popis vaření v táborové kuchyni, až po rozdělávání ohně a zřízení latriny), nouzové přístřešky, zacházení se sekerou, znalost stopování a obecně pozorování („Měj na paměti, že pro skauta, je-li ve společnosti jiných lidí, je ostuda, jestliže z nich někdo spatří, ať již malého či velkého, blízko či daleko, vysoko nebo nízko, co on sám předtím nezpovídal.“²³⁵) a sledování, znalost mapy a dalších prvků potřebných pro orientaci v krajině, včetně znalosti noční oblohy, samostatná kapitola je věnována námořnímu skautingu, ale plavání má podle Baden-Powella umět každý chlapec, aby byl schopen poskytnout pomoc tonoucímu.²³⁶ Dále má být podstatnou složkou skautingu signalizace (kouřové, ohňové a zvukové signály, Morseova a semaforová abeceda), užitečná před vynalezením a rozšířením komunikačních zařízení. Význam měla i tajná poselství čili šifrování. Vůdce či rádce měl využívat vojenských povelů a signálů píšťalkou. Dalšími skautskými dovednostmi se měly stát uzlování („Každý skaut má umět vázat uzly.“²³⁷) a odhady vzdáleností. Pozorování zvířat, vztahu k nim a potenciálně ve výjimečných

²³⁰ Opět zde pracuji převážně s českým překladem vydání z roku 1946, které již odráží drobné změny v směřování skautingu oproti prvnímu vydání z roku 1908 a je ucelenější. Srov. E. VALLORY, *Světový skauting*, s. 19 a 29.

²³¹ R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, s. 14.

²³² Používám zde české vydání podle toho anglického z r. 1946. V prvním vydání bychom tak na počátku našli instrukce pro vůdce.

²³³ „Zvnitřnění, vstřebávání do psychiky a osobnosti, přijímání za své idejí, myšlenek, postojů, hodnot, společenských norem...“ s. 138 – Hartl, Hartlová, 2000, s. 237 Psychologický slovník

²³⁴ Konformita = „obecná tendence přizpůsobovat své názory a jednání názorům a jednání ostatních členů skupiny nebo společnosti.“ Pavel HARTL, Helena HARTLOVA, Psychologický slovník, Praha 2009, s. 269.

²³⁵ R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, s. 23.

²³⁶ Tamtéž, s. 82n.

²³⁷ Tamtéž, s. 101.

případech i jejich lovu Baden-Powell také věnuje značnou pozornost. Vedle zvířat v divočině se má skaut věnovat fauně ve svém nejbližším okolí (ptáci, ryby, plazy, hmyz) a doma („*Dobrý pes je pro skauta ten nejlepší společník, nikdo se nemůže pokládat za opravdového skauta, dokud mladého psa nevytvoří, aby udělal vše, co po něm řekne.*“²³⁸). Rostlinná říše je vedle zvířecí výrazně upozaděna, nicméně zde najdeme stručný apel na ekologické chování, řečeno dnešními slovy, dále výběr vhodného palivového dřeva a znalost jedlých rostlin. Další podstatnou složkou skautingu mělo být cvičení, posilování a zdravý životní styl. Následuje přehled krizových situací, v nichž si má skaut umět poradit, a zásady první pomoci a ošetření drobných zranění. Knihu uzavírá kapitola o občanství.

Program, který Baden-Powell skautům doporučuje na tábore, je zaměřen především na disciplínu a fyzickou zdatnost: ráno nástup, pokřiky, zpěv skautských písní, vztyčení vlajky, poté skautské hry, nacvičování nástupu, skautské značky, výroba kožené brašny, fyzická cvičení, práce s kompasem, vycházka do okolí; vevnitř jiu-jitsu, *skautský válečný tanec*,²³⁹ box apod.²⁴⁰ Cílem bylo rozvíjet sílu, orientaci v terénu, dovednosti potřebné k přežití za zhoršených podmínek a umění postarat se všestranně o sebe i o druhé (role ochránce – své vlasti např. v armádě; sebe samotného a případně slabších). Ve skautských hrách se často opakuje soutěžení a soupeření. Kolektivita je ale také žádoucí.

Robert Baden-Powell jmenuje skautské povinnosti na příkladu povídky Eldonská vražda o chlapci, který pomohl dopadení vraha: lesní moudrost, postřeh, utajení, úsudek, rytířství, odvahy a sebekázeň, zdraví a zdatnost, dobré srdce, záchrana života, povinnost a bytí vzorem.²⁴¹

Z hlediska morálky *Scouting for Boys* představuje univerzální návod a zároveň jednotící principy světového skautství. Najdeme zde družinový systém, skautský zákon, denní příkaz (*každý den alespoň jeden dobrý skutek*), slib („...*na svou čest*“), to vše přitom vysvětleno na příkladu rytířství.²⁴² Pouze heslo (*bud' připraven*) je již v jiném oddílu (v souvislosti se záchranou života). Všechny tyto prvky s menšími obměnami přešly skautské organizace po celém světě.²⁴³

²³⁸ Tamtéž, s. 193n.

²³⁹ Engonyama, pocházející z kmene Zuluů, s nimiž se Baden-Powell osobně setkal a opakovaně se jimi inspiroval. Tento prvek se ujal pouze na instruktorských školách. R. ŠANTORA, *Skautské století*, s. 16.

²⁴⁰ Uvedeno podle prvního anglického vydání, jelikož v českém vydání je rozvrh upraven a zjednodušen (chybí výroba brašny, jiu-jitsu i nácviky povelů). R. BADEN-POWELL a E. BOEHMER, *Scouting for boys*, Chapter I. Scoutcraft. Srov. R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, s. 125.

²⁴¹ R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, s. 28-30.

²⁴² Tamtéž, s. 23-25.

²⁴³ K ideám skautingu blíže např. Jan JIRÁŇ, *Junák - český skaut?*, diplomová práce, FF UK, 2018.

Baden-Powell doporučuje organizovat děti v družinách po šesti až osmi členech, jichž několik tvoří oddíl. V družinách se rozvíjí spolupráce a spojují se v nich kvality několika různých jedinců.²⁴⁴ Inspiraci pro družinový systém Baden-Powell vysvětluje opět na zromantizovaném příkladu rytířů: „Každý rytíř měl svůj doprovod, panoše a několik ozbrojených mužů, stejně jako náš družinový rádce má svého podrádce (anebo pomocníka) a čtyři nebo pět skautů.“²⁴⁵ Paradoxem citátu je skutečnost, z níž vyplývá oproti proklamované kolektivitě a rovnosti v družinách nadřazenost rytíře – rádce vůči ostatním členům družiny. Tento nesoulad lze chápat tak, že rádcovou úlohou je koordinovat práci ostatních, což nemusí nutně znamenat nadřazené postavení. Skautské hnutí je nicméně od nejnižších článků (družin) silně hierarchizované, ne každý má však potřebné kvality na to, aby v žebříčku stoupal, a ani to nemá být cílem, nýbrž jen jednou z mnoha cest realizace. Zlepšování má probíhat na úrovni jednotlivce, jeho osobnostním růstem.

Skutečná zakladatelova inspirace pro družinový systém byla pravděpodobně jiná – nabízí se srovnání s armádní organizací, jež byla Baden-Powellovi vlastní, kdy družina odpovídá družstvu, oddíl četě a středisko rotě. Zároveň se jedná o shodné schéma, jaké již využívala organizace Boys' Brigade.²⁴⁶ Příklad rytířů ale slouží jako vhodný symbolický rámec a doplňuje se s ostatními kvalitami, které má rytířství představovat. Družiny jsou nicméně důmyslný systém, který odpovídá malým *sociálním skupinám*. V rámci sociální skupiny jsou mezi sebou její členové provázání, navzájem se ovlivňují a uvnitř skupiny existují určité normy či společná ideologie, názorová a hodnotová shoda.²⁴⁷ Vytváří se v nich různé struktury a skupinové normy chování, které jsou požadované pro všechny její členy, musí jimi však být akceptovány. Míra přijetí jednotlivých norem bývá různá, přičemž ta pravidla, za jejichž nedodržení hrozí větší postih, bývají dodržována lépe.²⁴⁸ Podle míry atraktivity skupiny dochází k větší či menší internalizaci jejích norem, což je účelem skautingu.

Nastínili jsme si tedy prvky, které jsou univerzální, jsou to poměrně obecné základy, na nichž byl světový skauting založen. Co se za nimi skrývá?

²⁴⁴ Rádcovství není ve *Scouting for Boys* blíže objasněno, byla to z počátku poměrně neurčitá postava, protože Baden-Powell nepočítal s tím, jak moc se jeho idea rozšíří. Rádce měl být jakousi sjednocující, vedoucí figurou družiny a družina měla fungovat do značné míry samostatně, bez zásadních zásahů dospělého vůdce (jenž se ostatně objevuje na scéně až s rychlým růstem skautingu).

²⁴⁵ R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, s. 24.

²⁴⁶ Martin DEDMAN, *Baden-Powell, Militarism, and the Invisible Contributors' to the Boy Scout Scheme, 1904-1920*, in: *Twentieth Century British History*, Vol. 4, No. 3, 1993, pp. 205.

²⁴⁷ Michaela PUGNEROVÁ a kol., *Psychologie: pro studenty pedagogických oborů*, Praha 2019, s. 133-135.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 136-138

V prvé řadě je to temperament a životní zkušenost Roberta Baden-Powella, která se skloubila s příznivým podhoubím své doby, nakloněné vzniku mládežnických organizací cvičící své členy k potenciální obraně národa²⁴⁹ (přestože skauting se proklamoval jako mírové hnutí) a fyzické zdatnosti, a vedle toho popularita turistiky a obecně pobytu v přírodě. Neopomeňme zmínit ani prvky eugeniky a liberální výchovné techniky.²⁵⁰ Eduard Vallory hovoří i o přijetí metod Marie Montessori.²⁵¹ Skauting v sobě spojil všechny tyto složky a k tomu přidal silný akcent na morální výchovu. Ta v Baden-Powellově pojetí znamenala výchovu k muži praktických dovedností pro všední život i nečekané situace, který měl mít silnou vůli, respektovat řád, být zdravý a silný, ochotný pomoci slabším (což znamenalo primárně ženám,²⁵² ale také zraněným, mladším nebo chudým) a zdvořilý, k tomu ještě odvážný a starosvětsky čestný.²⁵³ Sebeidentifikaci dítěte s touhou po dosažení ideálu skauta měly sloužit výše zmíněné vzory a neustálé předkládání toho, jací skauti jakožto společenství, sociální skupina, do níž chce jedinec patřit, jsou a co dělají, přestože se jedná o ideál, jenž nebyl v plné míře realizovatelný, natož reálný. Sam Pryke navíc poukázal na geniální využití tradice, historických vzorů, čímž si skauting vytvořil jakousi umělou kontinuitu.²⁵⁴ Řada žádoucích rysů skautství v Baden-Powellově pojetí odpovídá maskulinitě představované vojáky, některé mají blíže k gentlemanství.²⁵⁵ Nicméně všechny jsou primárně maskulinní.

Baden-Powellova skautská výchova se v mnohém ztotožňuje s teoriemi amerického pedagoga a psychologa Granvilla Stanleyho Halla, který fakticky ovlivnil spíše skauting v Americe. Pro chlapce propagoval výchovu zaměřenou na disciplínu, jasné instrukce a morální vzory. Její součástí mělo být využívání příkladů slavných mužů (vzpomeňme množství takových vzorů ve *Scouting for Boys*). „*Mladí muži byli vedeni k národnímu a sociálnímu cítění, patriotismu, občanské statečnosti, vojenské disciplíně, plnění závazků, vytrvalosti a schopnosti obětovat svůj život v zájmu vyšších hodnot. Hall propagoval také fyzickou zdatnost, kterou považoval za neoddělitelnou součást zdravého vývoje člověka.*“²⁵⁶

²⁴⁹ V případě Británie to byl zejména strach z německé invaze. Viz: Sam PRYKE, *The Popularity of Nationalism in the Early British Boy Scout Movement*, in: *Social History*, Vol. 23, No. 3, pp. 309-324.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 310.

²⁵¹ E. VALLORY, *Světový skauting*, s. 24, 29, 76 a 105.

²⁵² Zdvořilosti vůči ženám je věnována podkapitola ve *Scouting for Boys*. R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, s. 251.

²⁵³ Srov. Sam PRYKE, *The Popularity of Nationalism in the Early British Boy Scout Movement*, in: *Social History*, Vol. 23, No. 3, p. 313.

²⁵⁴ „*The entire Scouting project can be considered as an excellent example of the invention of tradition. Virtually every aspect of the Scouts – their personal characteristics, behaviour, law, activities and appearance – was placed in an ongoing historical national continuity.*“ Viz Tamtéž, s. 314.

²⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 315.

²⁵⁶ Kateřina THOROVÁ, *Vývojová psychologie*, Praha 2015, s. 83.

Jmenované kvality jsou shodné s těmi, které Baden-Powell vložil do základů skautingu. Dívky měly být vedeny k roli manželky a matky.²⁵⁷ Rebekah E. Revzin a později i Katherine Magyarody však při analýze prvních skautských manuálů pro dívky dospěly k závěru, že americké skautky měly, navzdory vedení k viktoriánskému ženskému ideálu, ve skutečnosti určitý prostor pro rozvíjení nekonformní femininity a mohly se věnovat týmž činnostem, jako jejich skautští bratři.²⁵⁸ Stejně tak Mary Aickin Rothschild prohlašuje, že dívčí skauting v Americe obsahoval prostor pro reprodukci tradičních ženských rolí, ale vedle toho i pro role nové, zatímco chlapecký skauting byl z pohledu maskulinních rolí konzervativní.²⁵⁹

2.2.2 Antonín B. Svojsík: Základy junáctví

Základy junáctví (vyd. 1912), jak bylo již řečeno, je základní dílo českého skautingu, a především větve spolku Junák. Hlavním autorem je Antonín Benjamin Svojsík, ale celkem se na vzniku knihy podílelo 30 autorů. Kniha vychází ze *Scouting for Boys*, původně měla být pouze překladem, ale nakonec se Svojsík rozhodl příručku přepracovat a přizpůsobit českému prostředí.

Základy junáctví se dělí do šesti částí, které se člení do oddílů a dále do kapitol. Jmenujme nejprve názvy částí, které nám v první řadě poodhalí, jakým způsobem ke skautingu autoři přistupovali. První část se věnuje vývoji, podstatě, významu a vzorům skautingu. Byla jí již věnována pozornost v předešlé kapitole. Druhá část se jmenuje *V přírodě* a najdeme v ní především praktické aspekty skautingu: vycházky, znalost hvězdné oblohy, orientaci, signalizování a říší rostlin a živočichů. Třetí část, *Umění pozorovati*, se zabývá pozorováním, stopováním, skrýváním. Čtvrtá část provede čtenáře tábořením. Pátá část je nazvaná *Zdraví a síla junáka*. Píše se v ní o zásadách zdravého životního stylu, hygieně, první pomoci; vedle toho pak tato část obsahuje souhrnně skautské hry a dále se věnuje tělocviku a sportu. Poslední, šestá část nese souhrnný název *Junák ve společnosti. Ctnosti a povinnosti junáka. Základ organizace*.

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ Rebekah E. REVZIN, *American Girlhood in the Early Twentieth Century: The Ideology of Girl Scout Literature, 1913-1930*, in: *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, Jul., 1998, Vol. 68, No. 3, pp. 261-275;

Katherine MAGYARODY, *Odd Woman, Odd Girls: Reconsidering How Girls Can Help to Build Up the Empire: The Handbook for Girl Guides and Early Guiding Practices, 1909-1918*, in: *Children's Literature Association Quarterly*, sv. 41, č. 3, 2016, s. 238-262.

²⁵⁹ Mary Aickin ROTHSCHILD, *To Scout or to Guide? The Girl Scout-Boy Scout Controversy, 1912-1941*, in: *Frontiers: A Journal of Women Studies*, Autumn, 1981, Vol. 6, No. 3, pp. 120.

Osnova *Základů junáctví* je shodná se svou předchůdkyní, knihou *Scouting for Boys*. Je ale výrazně rozšířená (oproti 298 stránkám českého překladu *Scouting for Boys* mají *Základy junáctví* 703 stran textu bez obsahu, literatury apod.). Z hlediska praktických dovedností, které měli znát čeští junáci, nedošlo k přidání dalších. Některé části byly přejaty ze *Scouting for Boys*, někde došlo k úpravě pro české (potažmo rakouské) poměry a rozšíření, ale dovednosti se nezměnily. Na rozdíl od osobní zkušenosti Baden-Powella apelují autoři v *Základech junáctví* jinými prostředky. Odvolávají se na zahraniční praxi (včetně příkladu Baden-Powella, ale ve vyšší míře i Setona), ale také na odborné autority a zejména na užitečnost v běžném životě. V knize pravidelně nalzáme zdůvodnění, proč by měl hoch dané věci umět či znát. Vedle praktického využití se jako důvody vyskytují zdravotní benefity, služba národu a morální (potažmo společenská) prestiž, vycházející právě z představy užitečnosti skautů pro společnost a národ, potažmo stát. Tyto tři aspekty se linou jako červená nit celou příručkou a dávají najevo, k čemu měl skauting sloužit v českých zemích: výchově duševní a tělesné. V českém pojetí to znamenalo odklon od patriotismu směrem k vlastenectví a panslavismu, a mnohem důslednější objasňování. Na rozdíl od příručky *Scouting for Boys*, jež se jednoznačně obrací přímo na děti a vůdcům či rádcům jsou věnovány samostatné podkapitolky, *Základy junáctví* sice části pro vůdce také obsahují, ale i zbytek textu je populární spíše pro dospělé čtenáře.

Tak se namísto vyprávění o lákavých dobrodružstvích Roberta Baden-Powella a lidí, s nimiž se setkal, dozvídáme o podstatě skautingu následující: „*Skautování učí práci, učí ji nenápadně, hravě, ve svěžím pohybu a za veselé nálady. To jest jeho nejkrásnější předností a největším kouzlem. [...] Čím zřetelnější praktický výsledek práce, čím životnější cíl zaměstnání, čím větší zásluhu má hoch o produkt, jež zrobil, tím trvaleji hocha upoutá. Aniž by to tušil, přestupuje tu hoch nepatrnou hranici, jež dělí hru od práce, poznává radost z výsledku svého konání, pociťuje potíže i slast práce, pozvolna jí zvyká a zamiluje si ji. Tak zvyká také přesnosti, vytrvalosti a trpělivosti, získá na samostatnosti, a tvořivosti. [...]* Zkušenosti ukázaly, že mladíka v době vývoje, kdy bouří v jeho nadrech touhy po idealismu, lze poměrně snadno získati pro lepší život, než jakému propadá většina dnešní mládeže. [...] Vedme v těchto létech pevnou rukou výchovu svého dorostu, tím zaručíme mu radostný a plodný celý život.“²⁶⁰ Skauting se primárně zaměřoval na věkovou skupinu odpovídající staršímu školnímu věku (cca 10-15 let). Právě v tomto přechodném období mezi dětstvím a

²⁶⁰ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 48-49.

dospělosti se snažila skautská výchova nasměrovat jedince k tomu, aby se z nich stali efektivní občané, v případě českého prostředí užiteční svému národu.

Stejně jako tomu bylo v *Příručce dívčího skautingu*, považovali autoři *Základů junáctví* za zásadní naučit mládež oblíbit si práci. Zatímco v případě dívek to znamenalo zejména práce v domácnosti a sžití se s mateřským „posláním“, práce chlapců je zde nastíněna pouze obecně, směřuje však k praktickému využití. Dále se píše o významu pracovních činností ve školách, kde je jmenováno nářadí jako pila, vrták, nůžky,²⁶¹ tedy nástroje sloužící řemeslům patrně vykonávaným muži. Je třeba zmínit, že v *Základech junáctví* je kapitola věnována i výběru povolání. To opět ukazuje na to, že ve skautingu viděli čeští zakladatelé prostředek cílené výchovy v občana, přesněji muže–občana, aktivně působícího ve veřejné sféře v zájmu českého národa, jak je patrné z opakující se vlastenecké noty a myšlenky slovanské vzájemnosti (viz výše, s. 40-41, Marko Miljanova a pasivitu Čechů proti Němcům).²⁶²

Dívky měly přispět národu zejména podporou mužů a výchovou nových generací. Karel Rais se k ženské úloze vyjádřil v kapitole o rodině: „*Otec, matka a děti jejich jsou rodina. Otec vydělává na všechny potřeby rodinné a stará se o vše dobré svých drahých; matka otci pomáhá a pečuje o domácnost. Tam, kde i matka musí celý den mimo domov pracovati, vydělávati, bývají děti jako opuštěná ptáčata. Kéž by žádná rodina nebyla chudobou nucena postrádati péče matčiny! Kéž by se žádná matička nemusela plahočiti v těžké práci mimo domov a mohla se věnovati rodině své!*“²⁶³ Zařazení žen do pracovního procesu vykresluje jako politováníhodné, trpí tím dle autora zejména děti. Celá tato kapitola je přitom velmi idylickým vylíčením nukleární patriarchální rodiny (ve stejném duchu se nesou Raisovy následující příspěvky o škole a národu), kde děti „*matičce činí, co jí na očích vidí,*“²⁶⁴ s radostí jí pomáhají, těší se na návrat otce z *denní povinnosti*, „*otec, matka a děti mají se vroucně rádi,*“²⁶⁵ a to vše protože: „*Rodina jest základem národa.*“²⁶⁶ Právě fungující rodinné vztahy mají být jednou ze snah mládeže. V závěru krátké kapitoly nechybí dvě přísloví z *Mudrosloví národu slovanského*:²⁶⁷ „*Dej bůh otčiku zdraví a dítky nebudou bez živobyті,*“ a „*Nestojí dům na zemi, ale na ženě,*“²⁶⁸ čímž Rais ještě více podtrhuje legitimitu oddělených

²⁶¹ Tamtéž, s. 401nn.

²⁶² Dále kniha obsahuje kapitoly nazvané *Národ a Češi a Rakousko*, apely na národní hrdost najdeme ale i jinde. Tamtéž, s. 657-672.

²⁶³ Tamtéž, s. 653.

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 654.

²⁶⁷ František Ladislav ČELAKOVSKÝ, *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*, Praha 1852.

²⁶⁸ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 653-654.

sfér. Když se hovoří o tom, že po jednáních v letech 1914–1915 se český dívčí skauting vydal stejnou cestou, jaká byla nastolena *Základy junáctví*, je potřeba mít na paměti, co vše to obnášelo. Sice tím bylo proklamativně vyjádřeno, že dívky se mohou věnovat stejným činnostem jako chlapi, ale neznamenal to, že mají zaujmout mužské role. A právě to je klíčové pro sledování principů a náplně skautingu chlapeckého, dívčího i skautingu v univerzálním pojetí.

Definování či nastolování *junáctví* je ostatně předmětem knihy. Aktivity a pobyt v přírodě jsou prostředkem, cíl se už podle národů, států či jednotlivých organizací liší (připomeňme např. levicově orientované skautské organizace) a podle toho se odlišuje to, jak je skauting předkládán. Junáctví přitom znamená určitou formu mužství. Vznik literatury určené přímo skautkám byl žádoucí z toho důvodu, že bylo potřeba definovat českou podobu skautské femininity a přitom definovat, nakolik se bude ztotožňovat s rolí žen dané doby a nakolik se od ní odchýlí a přimkne se k maskulinitě, přičemž hrozilo riziko nepochopení společnosti, mající problém již se samotným faktem vzniku dívčího skautingu (viz citace z kroniky Sasanek, s. 29-30 tohoto textu).

Příroda v Junáku byla prostředkem formování maskulinity. Sama byla asociována s femininitou, ale konfrontací s ní mělo docházet k nastolování žádoucích mužských vlastností. Jako drsná, nepřátelská, měla chlapece zocelovat.²⁶⁹ V tomto přejal Svojsík Baden-Powellův text o přechodových rituálech domorodých kmenů, místo nevinně znějícího původního názvu *Život pod širým nebem však zvolil Život v přírodě školou pravé mužnosti*.²⁷⁰ „Je to krutá zkouška, ale ukazuje, že tito divoši chápou, jak je nutno, aby hoši byli cvičeni k mužnosti, nemají-li se zvrhnouti v hloupé darmošlapy,“²⁷¹ dodává česká příručka. Zkouška spočívala v zabodnutí oštěpu do vlastního stehna a měla prokazovat odvahu. Čeští chlapi měli dojít ke stejnému cíli poněkud snazší cestou, a to junáctvím. To mělo sloužit výchově ve správné muže. K tomu, jaký měl být onen správný muž, junák, se však ještě musíme propracovat.

Vedle jmenovaných praktických dovedností z obsahu příručky by totiž měl český skaut mít řadu dalších kvalit, například měl být abstinent a nekuřák (k tomu nabádal i Robert Baden-Powell, nicméně v *Základech junáctví* je negativním účinkům alkoholu věnována celá

²⁶⁹ Vedle toho sladká, konejšivá, představovala mateřskou náruč. Tamtéž, s. 440. Blíže k tomu J. MAREŠ, *Genderové perspektivy*, bakalářská práce, FF UK, 2010, s. 23-27.

²⁷⁰ R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapece*, s. 57n; A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 102nn.

²⁷¹ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 104.

podkapitola, i s obrázkem orgánů poškozených požíváním lihovin),²⁷² měl dbát zdravého životního stylu, otužovat se, být připraven poskytnout první pomoc a zasáhnout v krizových situacích. Znalosti z této oblasti byly podrobnější než ve *Scouting for Boys*, nicméně taktéž zcela opomíjí specifika poskytnutí pomoci dětem (k tomu pouze krvácení z nosu²⁷³) a nijak překvapivě také specificky ženské potíže. Junák měl rovněž cvičit; cvičení byla připisována obdobná úloha jako v Sokole, úloha obrození národa.²⁷⁴ Negativně však byl vnímán profesionální sport, jelikož vede k přehnané touze po výhře a ocenění.²⁷⁵

Junák měl být slušný, ohleduplný, laskavý, zdvořilý, to vše ovšem muselo vycházet ze srdce: „*Projevem slušnosti nikdo nezadá své cti, naopak dokazuje, že počítán může být mezi vzdělance. [...] ne podlízavou úlisností a přehnanou zdvořilostí, která působí někdy odporně, někdy komicky. Pravá slušnost vznáší čelo vzhůru, dává oku pláti vědomím vlastní ceny, hlasu dodá zvuku a pevnosti v přesvědčení o poctivosti celého vlastního jednání a konání. Pak je naše vystupování »gentlemanlike« [...], dobude nám vážnosti, úcty i uznání. A to je jistě touhou každého junáka.*“²⁷⁶

Zdálo by se, že maskulinní ideál junáka nebyl jednotný. Josef Holeček si jej představoval jako černoorského generála, zatímco Svojsík s Novákem dali přednost gentlemanovi, což podpořili sepsáním podrobné kapitoly o etiketě a zásadách slušného chování. Oba typy, voják i gentleman, se přitom nacházely i ve *Scouting for Boys*. Fakticky má pro české prostředí větší význam typ gentlemana, jelikož jeho žádoucím kvalitám je v příručce věnována výrazně větší pozornost. Kromě zmíněné kapitoly o slušném chování jsou *Ctnosti a povinnosti junáka* předmětem celého následujícího oddílu. Dočteme se v něm, že skaut má být skromný, má mít pevnou vůli, být dobrý a věrný kamarád (přátelství je vylíčeno velmi vzletně, romanticky až pateticky, jako by autor tohoto oddílu Jan Novák popisoval spíše manželství),²⁷⁷ má se

²⁷² Tamtéž, s. 459nn.

²⁷³ Tamtéž, s. 507n.

²⁷⁴ „*Chce-li junák plnit povinnosti k sobě samému, chce-li se s úspěchem uplatnit ve veliké práci naší národní, jest mu třeba síly. Silou nemyslíme pouhé svalové siláctví, ale celkové zdraví tělesné, jež je pramenem zvýšené výkonnosti i krásy těla a základem veškeré intelektuální i morální výchovy.*“ Tamtéž, s. 548.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 563nn.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 572n.

²⁷⁷ „*Proto podal jsem ti ruku, dal jsem ti své srdce, svou duši, své všecko. A ty usušíš mé slzy, pozdvihneš k sobě klesajícího, přivineš k srdci zoufalého. / V tom svazku posvátném, v němž není mraků ni mlhy ať svítí nám slunce věčně. / Ať nejdu světem sám! Přátelství tvé buď splněním mých snů a přání. V něm ať vykvete náš život v květy krásy a vůně nejpopjnější!*“ Tamtéž, s. 602.

neustále zdokonalovat, být veselé mysli,²⁷⁸ spořivý,²⁷⁹ má umět dobře konverzovat a řečnit. Má se vyvarovat chození do biografu²⁸⁰ a nekvalitní literatury.

Správný junák je vlastenec; musí milovat svůj národ, svou řeč, českou literaturu.²⁸¹ Váží si také hudby a umění. V *Základech junáctví* je kromě všudypřítomného podtextu národní hrdosti a slovanské vzájemnosti několik kapitol věnovaných právě českému národu. V té o vztahu Čechů a Rakouska se nachází vyprávění o české historii v Palackého pojetí, z níž vyvstávají Češi jako permanentně utiskovaní. Kulantně je kapitola uzavřena výzvou, abychom ukázali Rakousku svou užitečnost a pomáhali budovat moderní demokratický stát při zachování současného stavu (nacházíme se v roce 1912),²⁸² což je na rozdíl od předchozích známek panslavismu (jež byl v době vzniku díla již ustupující ideologií) projevem austroslavismu.²⁸³

Dále je junáctví definováno dodržováním skautského hesla, zákonů a denního příkazu.²⁸⁴

Dosud byla řeč o českém skautingu obecně. V *Základech junáctví* se však již objevují požadavky pro jednotlivé skautské stupně. Nováček („junáček“) byl chlapec ve věku 11–18 let, který se pravidelně účastnil skautských akcí. Prokázáním znalostí povinností junáků a základních příkazů pro pobyt v přírodě byl připuštěn ke slibu.²⁸⁵ Skautem druhé třídy („junem“) se nováček stával po minimálně měsíci, po prokázání znalostí první pomoci, základů signalizace, po zvládnutí sledování stopy půl kilometru za 20 minut nebo prokázání paměti např. Kimovou hrou, dále měl ujít 1,5 kilometru za 12 minut, rozdělat oheň s použitím maximálně dvou zápalek, zvládnout uvařit maso a brambory pouze s kovovou miskou, mít naspořenu alespoň jednu korunu, orientovat se pomocí mapy a kompasu a poznat 8 z 10 rostlin.²⁸⁶ Pro to, aby se chlapec stal skautem první třídy („junákem“), musel uplatit 50 metrů, mít našetřeny dvě koruny, signalizovat semaforovou nebo Morseovou abecedou rychlostí 16 písmen za minutu, dopravit se pěšky nebo v člunu na místo vzdálené 12 kilometrů a zpět, případně jinými prostředky 24 kilometrů daleko a zpět a podat o tom zprávu, měl umět popsat správný postup ve dvou krizových situacích, uvařit dvě jídla (ideálně

²⁷⁸ „Proto pravý junák nedává na sobě znáti ani bolesti ani únavy, ani zloby, ani smutku. S písničkou na rtech kráčí, ať je horko, či mráz, ať je cesta klopotná či pohodlná, ať strádá hladem a žízni, nebo ať po dobré večeri vzpomíná na krásný den, jež právě prožil.“ Tamtéž, s. 606.

²⁷⁹ „Mnoho bídy lidské pochází z toho, že lidé nedovedou hospodařiti se statky sobě svěřenými.“ Tamtéž, s. 607.

²⁸⁰ „Geniální vynález zvrhl se téměř bez výjimky v pravé monstrum zábavy.“ Tamtéž, s. 632.

²⁸¹ Tamtéž, s. 641-643, 657-672 a 697-699.

²⁸² Tamtéž, s. 660-672.

²⁸³ Radomír VLČEK, *Místo a úloha slovanství v procesu formování moderního českého národa (mýty, symboly, tradice)*, in: Milan ŘEPA, ed., 19. století v nás, Praha 2008, s. 161.

²⁸⁴ K tomu blíže Jan JIRÁŇ, *Junák - český skaut?*, diplomová práce, FF UK, 2018.

²⁸⁵ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 681n.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 682n.

na ohni) nebo stáhnout a připravit králíka a jeden pokrm z mouky, dále se měl vyznat v mapě a orientovat se i bez kompasu, umět dobře zacházet se sekerou nebo předložit výrobek ze dřeva či z kovu, umět odhadovat míry maximálně s 25% chybovostí, a na závěr přivést a vycvičit nováčka.²⁸⁷

Z výčtu je patrné, že skautem se chlapec stával prokázáním praktických dovedností a znalostí. Morální kvality měl nabýt v procesu právě prostřednictvím různých činností, jelikož panoval názor, že skautská praxe povede i k růstu morálnímu, jak je nejlépe patrné z další dobové publikace, *Názoru lékaře o skautování* od doktora Čeňka Kliky,²⁸⁸ jež měla podpořit legitimizaci skautingu u nás. Autor v ní, v souladu se Svojsíkem, prohlašuje, že soudobá mládež je nezdravá kvůli zanedbávání tělesné výchovy ve školách, což vede i k slabosti duševní: *„Co jest mezi ní individuí útlých, hubených, slabounké soustavy, s bledými tvářemi a slabě vyvinutého svalstva! Tito hoši špatně snášejí větší námahu, podléhajíce snadno únavě, mnozí z nich trpí bušením srdce, obtížným trávením a náchylní jsou k různým poruchám soustavy nervové. Z nich rekrutují se příští neurasthenikové, mezi nimi nalézá tuberkulosa nejvíce obětí: těmito invalidy poškozován jest citelně celkový zájem národa, neboť budou mu přítěží místo podporou!“*²⁸⁹ Zdravá a morálně zdatná mládež byla potřeba pro zdravý a silný národ (vidíme zde myšlenky nacionalismu a eugeniky). Pobyt v přírodě měla získat žádoucí vlastnosti a znalosti bezděky: *„Po stránce paedagogické nelze podceňovati fond solidních vědomostí, jichž skauti nabývají v úzkém styku s přírodou: co tu poznatků a poučení, bez učebnic a verbalismu nasbírají v krátkém poměrně čase, co tu věci budí zájem a zvědavost, jak se tu cvičí a sílí schopnost uvažování a soudnosti!“*²⁹⁰ V tom nás ještě utvrzuje výňatek z *Národní politiky*²⁹¹ citovaný na konci Klikova textu, v němž se píše, že skauting má: *„za účel probuditi v mládeži živou lásku k přírodě, srůsti s ní, založiti celou svou výchovu na jejích neomylných zákonech a vrátili se celkovou úpravou života k jakési ušlechtilé, otužující a zároveň umravňující primitivnosti, od níž jsme se dnes tolik vzdálili špatně chápanou civilisací a jednostranným vychováváním školským, společenským i rodinným.“*²⁹² Jinými slovy, Junák měl návratem k přírodě a primitivitě obrodit společnost.

S morálními aspekty skautingu se měli chlapci vedle toho seznámit působením vůdců a čtením literatury, či spíše posloucháním předčítání některých pasáží (protože, jak bylo

²⁸⁷ Tamtéž, s. 683n.

²⁸⁸ Čeňek KLIKA, *Názor lékaře o skautování*, Praha 1915.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 6.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 12.

²⁹¹ Český deník vycházející mezi léty 1833–1945.

²⁹² *Národní politika*, 28. 7. 1912. In: Tamtéž, s. 14.

zmíněno, *Základy junáctví* z větší části nejsou psané způsobem, který by předpokládal dětského čtenáře, ale spíše dospělé, kteří se chtějí skautingu věnovat z vedoucích pozic).

„*Jsi členem společnosti junácké, které jde o čest, o dobro, o štěstí a blaženost všech. Ať ani stínu sobeckosti neulpí na tvé duši! Ať ani kapka náruživosti neposkvrní tvé srdce! Ať ani dech vášně nezvlíni tvou hrud!*“²⁹³ píše se v příručce také. V této citaci, z pera výše zmiňovaného Jana Nováka, nacházíme sebereflexi českého skautingu (či jeho sebereflexi z pohledu autora), následovanou apelem na umírněnost (či asexualitu?), což ve srovnání s Novákovým předchozím líčením přátelství působí poněkud paradoxně. Junák měl hledat oporu ve skautském bratrství namísto navazování kontaktů s děvčaty. Nacházíme se v době, kdy panovalo přesvědčení, že: „*sexuální energii chlapců je třeba usměrňovat.*“²⁹⁴

2.2.3 Popelka Biliánová: O dívčím skautingu

Kniha spisovatelky Popelky Biliánové z roku 1914 je sólovým autorským podnikem, vycházejícím z autorčina pokusu o založení dívčího skautingu v Česku. Její návrh se neujal, ale byl prvním takovým (veřejným) pokusem a ilustruje dobová přesvědčení o tom, co bylo a nebylo vhodné pro dívky.

Biliánová ve svém představení dívčího skautingu jednoznačně zdůrazňuje jeho výchovný význam a ihned jmenuje, v čem spočívá: „*skauting [je] souborem všech občanských ctností a výchovné těžiště jeho přesunuto ke zdravému prostředí božské přírody.*“²⁹⁵ Z toho autorka odvozuje zásady, kterými by se členové skautského společenství měli řídit: „*úplnou poctivost ve slově i v činu; účinnou lásku k bližnímu; bratrskou a sesterskou rovnost; ušlechtilost ve všem jednání; klidnou rozvahu v každé případnosti; rozumnou správu života; jasnou a veselou mysl – což jest nejvzácnější náplní života. Vzhledem ku přírodě buďte zdůrazněna aspoň tato nejčennější pravidla: každou chvíli možno ztráviti [!] v přírodě; poznávati věčné její krásy a pravdy; buditi lásku k ní a k tvorstvu jejímu; poznávati dobrodiní tělesné práce; přemáhati překážky a svízele; soustavně otužovati tělo; ze života se radovati – což jest opět vrcholem zdravého a s málem spokojeného života.*“²⁹⁶ Hovoří zde přitom o skautingu obecně; tyto principy podle ní platí pro dívky i chlapce. Opět bychom našli společné prvky se Svojsíkovým skautingem: důraz na výchovu (v občana) oproti pobytu v přírodě a zálesáctví

²⁹³ A. B. SVOJSÍK, *Základy junáctví*, s. 604.

²⁹⁴ K. THOROVÁ, *Vývojová psychologie*, s. 83.

²⁹⁵ P. BILIÁNOVÁ, *O dívčím skautingu*, s. 6.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 6-7.

samým o sobě, ušlechtilost (srov. čest v *Základech junáctví*), životosprávu a *veselou mysl* (pozitivita měla vést k spokojenému životu). Shoduje se se Svojsíkem i v nutnosti abstinence.²⁹⁷ Stejně jako autoři *Základů junáctví* viděla Biliánová prostředek a pozadí výchovy v přírodě, důležitost přikládala navyknutí na práci a otužování. To mělo sloužit k posílení národa a výchově *zdravého a silného příštího pokolení*.²⁹⁸ Spisovatelka přitom předpokládala, že prvky skautské výchovy se v Česku rozšíří, zobecní, nezůstanou pouze součástí úzké skupiny skautů.²⁹⁹

Po tomto rovnostářském úvodu přechází Popelka Biliánová do kapitoly s názvem *Rozdíly mezi skautingem hochův a dívek*, v němž nacházíme jakousi charakteristiku věkové kategorie skautů a skautek, což je v jejím případě 15-17 let (přestože dále píše, že na věku dívek nezáleží).³⁰⁰ Chlapec v tomto věku je podle ní ještě dítě, zatímco dívky bývají často již vdané matky. Povahu chlapce líčí jako dobrodružnou, toužící po měření sil s ostatními hochy. „*A dívka téhož věku? - Způsobná a uhlazená jako holubička s vidinami tanečních hodin, krásných šatů, »ružových jako nebe«, fintilka a parádnice, která chce býti hezká a ještě hezčí, která se chce líbit, a třebas jen sama sobě. Dívčinka v 15 letech »už je velká«, což jí maminka i okolí její připomíná při každé příležitosti. Hoch v 15-17 letech hříbě z pusty, nedotčené ještě jhem lásky, dívka téhož věku nejžádoucnější poupě v rozpuku, v jejíž dušičce rodí se neujasněné touhy a představy o zlatoskvoucích síních a čarovných zahradách, plných rajských květů a nádherného ptactva, pějícího líbezné písně lásky jí, mladé děvušce, která by tam chtěla kralovati po boku vysněného ideálu svého – miláčka vždycky krásného a hodného, který by jí »na rukou nosil a modré s nebe jí snesl«.*“³⁰¹ Z tohoto stereotypního, ultrafemininího popisu dívčí duše si odnesme, že autorka vnímala, že dívky dospívají rychleji než chlapci.³⁰² Zároveň je od dívek i vyžadováno, aby byly rychleji dospělé: „*Jak pak jednáme s hochem od 15 do 17 let? »Ty kluku« sem a »ty kluku« tam – a byť i to oslazené bylo nejčistší láskou rodných i přátel mladého jinocha. Sedmnáctiletý hoch jest pořád ještě*

²⁹⁷ Tamtéž, s. 28.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 7.

²⁹⁹ „*Jen duch skautingu ať zobecní u nás a zdravé zřízení jeho ať přejde do naší krve a jméno samo ať potom třeba zmizí, vykonajíc poslání své: soustřediti a k dobru vyhraniti všechny jeho ušlechtilé prvky i v nás již dávno rozptýleně žijící.*“ Tamtéž, s. 8.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 56.

³⁰¹ Tamtéž, s. 9-10.

³⁰² S tím se shoduje současná psychologie jedině v období konce předškolního období; v době pubescence či adolescence jsou rozdíly ve vývoji dle pohlaví fyzického, ne však mentálního rázu. Celkově se dnes psychologie a příbuzné vědy přiklání k názoru, že vývoj chlapců a dívek si je více podobný než rozdílný; rozdíly byly zmapovány pouze v několika aspektech a značný vliv na vývoj jedince má také kultura. Josef LANGMEIER a Dana KREJČÍŘOVÁ, *Vývojová psychologie*, Praha 2018, s. 142nn a 217-220; K. THOROVÁ, *Vývojová psychologie*, s. 398 a 424nn.

»klukem« [...] *A dívka téhož věku? – »Slečinko« sem – slečinko tam – andilku – královno – růžičko – hvězdičko – jak vyjde na ulici, kdejaké mužské oko hned se za ní ohlédne a nechybí lichotek a poklon, třeba prázdných a jalových.*³⁰³ Biliánová říká, že dívky jsou výrazně klidnější než chlapci a v centru jejich zájmů je snaha se líbit a najít si nastávajícího – že sní o manželském životě, jsou tedy relativně pasivní a submisivní. Nekriticky reflektuje, že s dívkami se jedná způsobem, který je v tom utvrzuje (dochází k upevňování genderové femininní role).³⁰⁴

Naopak od chlapců se neočekává vyspělé chování. Jejich charakteristikou je podle Biliánové nevybitá energie, nezodpovědnost, touha po zápasech a dobrodružství, a tedy aktivita a dominance: *„řeky by zastavili a hory by z kořen vyvrátili – žádná skála by nebyla dosti vysoká, aby se tam nevyšplhali a žádný dol tak hluboký, aby se tam nedostali – a být i střemhlav s údy polámanými.*“³⁰⁵

Skauting sám o sobě proto dle autorky perfektně pracuje s chlapeckou povahou, ale pro dívky se musí zásadně předělat: *„smích, zpěv a tanec jsou projevy kypící mladé a jaré síly jakou u hochů junácké zápolení. Tedy na těchto vlastnostech, příznačných dívčímu věku, měl by být vybudován dívčí skauting.*“³⁰⁶ V praxi to znamenalo, že program dívčího skautingu musel být podle Biliánové zásadně osekán. Skautky by nesměly spát ve stanech, ale pouze v budovách; nesměly by držet hlídky (kvůli své bezpečnosti), ani se samy vzdálit; měly by mít jiné cviky a hry; nesměly by pobíhat jen v plavkách (ty přitom na rozdíl od mužských zakrývaly většinu těla). Vhodné pro ně podle autorky bylo naučit se některé nevšední hospodyňské úkony, jako pletení rohože nebo truhlaření; dále tančit „slovanské“ tance, naučit se první pomoc³⁰⁷ a prohloubit sociální citění dívek.³⁰⁸ *„[Skauting] otevře jí oči pro bídu lidskou a utrpení a nadchne srdce její k účinné pomoci.*“³⁰⁹ Dívčí skauting v pojetí Popelky Biliánové měl směřovat dívky k roli hospodyně a pečovatelky. Výchova však, obohacena o pobyt v přírodě a cvičení, měla být zdravější než dosud, mladé ženy se měly stát silnější a být větším přínosem pro národ.³¹⁰

³⁰³ P. BILIÁNOVÁ, *O dívčím skautingu*, s. 10.

³⁰⁴ Josef LANGMEIER a Dana KREJČÍŘOVÁ, *Vývojová psychologie*, Praha 2018, s. 136n; I. SMETÁČKOVÁ, *Genderové představy a vztahy*, s. 64. Podobně teorie optických zrcadel Sandry Bell, viz tamtéž, s. 70nn.

³⁰⁵ P. BILIÁNOVÁ, *O dívčím skautingu*, s. 10.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 11.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 57.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 11-14.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 14.

³¹⁰ *„Výkonala jsem pro dívčí skauting, co jen vykonati jsem mohla při slabých silách svých po nejlepším vědomí a svědomí, nemajíc vzoru, aniž jaké pomoci, a odevzdávám jej naší české veřejnosti s přáním, aby jej dále*

Biliánová akceptovala skutečnost, že ženy začínají rozšiřovat své obzory – jmenuje studentky, učitelky, profesorky a úřednice, jež musí někdy vycestovat do ciziny, kde jsou odkázány jen samy na sebe. Dívky jsou sice ohroženy mnohým nebezpečím, ale skauting jim může poskytnout návod, jak se o sebe postarat, učinit je samostatnější.³¹¹ Zapojení žen do pracovního procesu však, ve shodě s předešlými, vnímá negativně.³¹²

Program, který autorka dívkám připravila na dvou svých zkušebních táborech a který v knize popsala, spočíval v pracích potřebných uvnitř a okolo stavení, v němž přebývaly, v cvičení, koupání, výletech, nspecifikovaných hrách, zpěvu a tancích.

Popelka Biliánová navrhla pro skautky kroj: vlněná sukně barvy prsti, na níž není vidět špína, bílá halenka bez zdobení a na hlavu červený květovaný šátek. V zimě měl oděv doplnit pléd přes ramena. Předepisovala i spodní prádlo, černé punčochy, „*košile tři, noční kabátky dva, spodky reformní, barevné; nejlepší jest lehčí trikot, nikoli však klot, neboť v něm se tělo paří. Také černá barva na spodní prádlo není vhodná proto, že když dívka promokne, černá pouští na bílé prádlo (košile) tak, že ho vůbec nelze ani vyprat. Nejvhodnější jest barva režná (drap), která, čím více ji pereš, tím jest — hezčí.*“³¹³ Na rozdíl od chlapeckého kroje inspirovaného praktickou vojenskou uniformou (ostatně připomeňme, že v angličtině se skautskému kroji říká „uniform“) návrh na dívčí kroj připomíná spíše běžné, nepraktické šaty, jen barva sukně je přizpůsobena pobytu v přírodě. Přitom jej spisovatelka popsala velmi podrobně.

Přestože Biliánová tvrdila, že *trestů ve skautu není*,³¹⁴ od dívek se vyžadovala bezvýhradná poslušnost. Při nedodržení kázně (která měla být vedena *železnou rukou v hedvábné rukavičce*³¹⁵) hrozilo okamžité odvezení z tábora. Běžným trestem ve spisovatelčině tábore byly také práce. Autorka se nebála ani vyloučení dívek ze skauta, pokud vůdkyně usoudí, že se neztotožňuje se skautskými zásadami.

Zajímavá je zmínka o prostituci. Na příkladu sokolek Biliánová prohlašovala užitečnost jejich spřízněných výchovných metod. Díky samostatnosti a sebekázni se dle ní nedostanou dívky na scestí.³¹⁶

pěstovala, až by rozkvěta jak náleží přinesl hojně užitku dívčí mládeži naší a tím i národu našemu.“ Tamtéž, s. 69n.

³¹¹ Tamtéž, s. 36n.

³¹² „*Ostatně – dívka naší doby, kteráž za chlebem pracovati musí ve školách, v úřadech a rozličných závodech společně s muži, ta musí býti vyzbrojena jinými zásadami, než byly naše matky a pramatky.*“ Tamtéž, s. 41.

³¹³ Tamtéž, s. 51n.

³¹⁴ Tamtéž, s. 60.

³¹⁵ Tamtéž, s. 59.

³¹⁶ Tamtéž, s. 59n.

2.2.4 Bronislava Herbenová a Emilie Milčicová: Příručka dívčího skautingu

Příručka dívčího skautingu byla vydána v roce 1922 za účelem usnadnění práce dívčím oddílům a sjednocení jejich výchovného působení. Na jejím vzniku se podílelo několik žen i mužů. Ukazuje, jakou cestou se český dívčí skauting vydal po počátečním rozkoukání, kdy však ještě nebyl příliš rozšířen a jeho tvář se stále utvářela.

V minulé kapitole byly nastíněny směry, kterými se dívčí skauting podle *Příručky dívčího skautingu* ubíral. V mnohém vycházel ze *Základů junáctví*, ale zaměřil se především na abstraktní výchovnou stránku. „*Skauting chce býti také jednou ze složek národních, pomocí jichž vychovati chceme novou generaci, uvědomělou a silnou, která by svrhla ze sebe okovy otrockých žádostí, jež vtisklo národu staleté ponižování a utrpení. Skauting chce pomáhati při obrodě svobodného národa československého,*“³¹⁷ píše se v začátku knížky. Výchova měla směřovat k vytvoření dobrých občanů a občanek (náplň této dvojice však byla odlišná). Viděli jsme, že skauting byl ve svých počátcích silně spojený s nacionalismem. Prostředky výchovy měly být nové metody – onen pohyb, pobyt v přírodě a prostý životní styl. Některé části v *Příručce dívčího skautingu* jsou proto z hlediska genderových rolí poměrně neutrální, protknuté spíše obecnými apely na zdravotní, duševní a morální přínos skautingu jako takového (zejména kapitola A. B. Svojsíka *Skauting a tělesná výchova*, jež je nářkem nad historií českého národa a zanedbaností tělesné výchovy³¹⁸) případně vysvětlující skautské dovednosti (např. kapitola o přírodě s podrobnostmi z geografie, kapitoly o orientaci, signalizování). Určitá část náplně dívčího skautingu byla tudíž stejná jako u chlapců a umožňovala tak skautkám rozšířit dosud úzké obzory.

Většina publikace nás však seznamuje se specifiky dívčího skautingu, jež vycházely z (domnělé) křehkosti dívek a ženského „poslání“. Na základě biologických rozdílů mezi muži a ženami byla ospravedlňována femininí role (biologický esencialismus).³¹⁹

V návodu, jak založit dívčí oddíl, převzatým od Olave Baden-Powell, se dozvídáme, že na dívky je třeba uplatňovat přísnou kázeň; dále že skautky mají mít klubovnu, kde se „*mohou učit čistotě a pořádku,*“ na táboře se pak mají věnovat „*zálesáctví (woodcraft), polnímu*

³¹⁷ B. HERBENOVÁ a E. MILČICOVÁ, *Příručka dívčího skautingu*, s. 16.

³¹⁸ „*A opět vlastenci velkých národů cíí nutnost zasáhnouti do proudů osudu a budují výchovnou instituci, tentokrát na širším podkladě, shrnující mimo tělesnou zdatnost i národní charakter i prvky sociální, zvláště ideu bratrství, která by lámala napřažená kopí národní i třídní nenávisti, v níž by otupěly meče útisku a poroby, jež by dala lidské krvi ne zalévat hroudy zemské, ale kypět, jásat, vířit a hrát pravou lidskou láskou, humanitou nejryzejší, nejvznešenější.*“ Tamtéž, s. 19.

³¹⁹ Claire M. RENZETTI a Daniel J. CURRAN, *Ženy, muži a společnost*, Praha 2003, s. 526.

*kuchaření na rozdíl od vaření doma na plotně atd.*³²⁰ Od dívek byla vyžadována poslušnost a vedle nového zálesáctví jsou zmíněny právě tradiční hospodyňské dovednosti.

Následuje výčet skautského zákona, hesla, slibu a organizace, jež jsou shodné s českým chlapeckým skautingem. Poté se dočteme základní informace o vlčatech, „*protože vůdkyněmi vlčat mohou být ženy, a organizace šotků [později světlušek] jest s vlčaty téměř totožná.*“³²¹ Možnost působit u oddílů mladších členů obou pohlaví vycházela z pečovatelské a výchovatelské funkce žen. Díky tomu jsou zde uvedeny také odznaky, jež mohl získat chlapec. Dělili se do tří skupin. V první se chlapec snažil jednoduše být co nejlepší v dané činnosti – byly to odznaky sběratel, pozorovatel, zpravodaj, umělec, tkadlec, řezbář. Odznaky ze druhé skupiny poukazyvaly na prospěšnost okolí a nesobeckost, což vlče dokazovalo jako ošetřovatel, vůdce (ve smyslu průvodce po svém okolí), nebo pomocník v domácnosti. Třetí skupina odznaků byla zaměřena na čistotu těla i duše a patřily do ní atlet, hráč a plavec.³²²

Odlišnosti platící pro dívky – šotky, jak zněl původně název pro skautská děvčata od 8 let, na kapitolu navazují. Odznaky měly šotci stejné (jedinými rozdíly bylo, že se na ně vztahovaly mírnější podmínky v atletice a že při plavání si dívka neměla umět svléci plavky, ale punčochy). Autoři a autorky si uvědomovali, že: „*rozdíl mezi hochem a děvčetem v tomto věku po stránce duševní i tělesné není značný a předmět zkoušek je velmi obecný.*“³²³ Dále se ale požadavky na šotky lišily. Vedle znalosti slibu, pozdravu a zákona měly dívky navíc oproti chlapcům být vlídné a usměvavé, chovat se způsobně, umět se učesat a být vždy upravené, a navíc umět umýt nádobí.³²⁴ Rozdíly panovaly i v dalších nárocích na děvčata v Junáku, takže vedle znalosti uzlů či Morseovy abecedy měla umět např. prostrít, obroubit kapesník nebo čistit příbory.³²⁵ Přestože si autoři a autorky byli vědomi podobnosti dětí v mladším školním věku, dívky směřovali k brzkému zvládnutí hospodyňských prací, péči o sebe a poslušnosti. Zatímco chlapci v mladším věku cílili na prospěšnost společnosti, fyzickou zdatnost a nečekaně také umělecké činnosti (to je Baden-Powellův osobní vklad skautingu, jelikož sám byl umělecky založený),³²⁶ dívky se na jednu stranu emancipovaly plněním týchž odznaků jako jejich bratři, ale zároveň byly vedeny k měšťanskému modelu ženství přetrvávajícímu z 19. století, kdy jejich primární místo bylo v domácnosti. Ve starším školním

³²⁰ B. HERBENOVÁ a E. MILČICOVÁ, *Průručka dívčího skautingu*, s. 32.

³²¹ Tamtéž, s. 37.

³²² Tamtéž, s. 40-44.

³²³ Tamtéž, s. 44.

³²⁴ Tamtéž, s. 45.

³²⁵ Tamtéž, s. 46.

³²⁶ F. Graeme CHALMERS a Andrea A. DANCER, *Art, Boys, and the Boy Scout Movement: Lord Baden-Powell*, in: *Art Education*, Spring, 2007, Vol. 48, No. 3 (Spring, 2007), pp. 265–281.

věku (čili u skautů – junáků a skautek – „junaček“) byla situace obdobná; vedle znalostí a dovedností společných s chlapci měly dívky vždy umět něco navíc, co se týkalo domácnosti, ať už to byly opravy šatstva, vaření, úklid nebo péče o dítě.³²⁷ Na dívky tak byla kladena vyšší náročnost.

V kapitole o táboření se Emílie Milčicová vyjadřuje ke koedukaci. Společné táboření chlapců a dívek nebylo povoleno, dle ní protože koedukace nebyla v našem prostředí zavedena odmalička. Autorka nebrání kontaktům mezi chlapeckým a dívčím táborem, naopak je podporuje, jsou-li s vědomím vůdců a za dostatečné účasti obou oddílů. V tom lze opět spatřovat obavy z navazování romantických vztahů. Společná práce v táboře dle ní není vhodná, jelikož při ní „vždy ztrácí slabší svou individualitu,“³²⁸ což je jedním z argumentů proti koedukaci i v současnosti – ve smíšeném kolektivu dochází k rozdělení rolí, zatímco ve skupině složené z příslušníků pouze jednoho pohlaví jsou její členové nuceni zastat „mužské“ i „ženské“ role, což může být obohacující.

Celý oddíl je věnovaný domácímu hospodářství. Heslo „buď připravena“ se mělo vztahovat opět na sféru, která měla být dívce nejbližší – domácnost. Kromě toho, že o ní v *Příručce dívčího skautingu* nalézáme nesčetné zmínky, doporučuje Vlasta Štěpánová rozšiřovat si obzory i z preskriptivní literatury, hospodyňských knih, a z toho, co říkají zkušené hospodyně. Skautce příručka radí, jak má být zařízen byt, jelikož se od ní očekává, že bude v budoucnu zpříjemňovat prostředí svým bližním.³²⁹ S vybavením místností úzce souvisí domácí práce, příprava a skladování potravin (a specifika táborové kuchyně), rozpočet či domácí účetnictví. Navazuje kapitola o odívání (účelném, zdravém, vkusném) a šití, s vlasteneckou vložkou o nošení národních a lidových krojů. Příručka pro skautky jim tak nedává zapomenout, že únik do přírody je skutečně jen krátkým povyražením.³³⁰

Stejně jako v *Základech junáctví* je i v *Příručce dívčího skautingu* věnován prostor etiketě a zdvořilému chování. Kromě obecných zásad se zde opět dočteme o dívčích specifikách. Tak pro dívky mělo platit dvojnásob, že jejich vystupování a mluva měly být vždy vzorné: „*Jak ošklivě zní každé hrubší slovo u úst dívky, jak ošklivě vypadá nesrdečné a neupřímné*

³²⁷ B. HERBENOVÁ a E. MILČICOVÁ, *Příručka dívčího skautingu*, s. 51-63. K výchovným požadavkům chlapců a dívek v různých věkových kategoriích blíže viz J. MAREŠ, *Genderové perspektivy*, bakalářská práce, FF UK, 2010, s. 32-44.

³²⁸ B. HERBENOVÁ a E. MILČICOVÁ, *Příručka dívčího skautingu*, s. 83.

³²⁹ „*Pamatujte, že většina nás jednou bude pomáhati zlepšovat životní podmínky svých milých, nebo svých bližních.*“ Tamtéž, s. 171.

³³⁰ To je patrné mj. i dále, v kapitole *Práce v klubovnách*, kde se píše, podobně jako v díle Popelky Biliánové, že: „*Účelem skautingu je vedle tělesné výchovy i mravní výchova, k níž pobyt v přírodě je pouze jedním, ovšem vrcholným prostředkem. Neméně účinným prostředkem jest však i pravidelná a soustavná práce v klubovnách.*“ Tamtéž, s. 205.

chování vůči jiným. Hlavní zásada, kterou se máme vždycky řídit je: – dívka má vždycky býtí dívkou – pak jistě nikdy nepochybíme.“³³¹ Ono bezchybné chování je dokonce použito jako metonymie – dívka rovná se osoba vychovaná, *dáma*. Na skautky je vyvíjen o to větší nátlak kvůli novosti jejich hnutí, jež mají svým vzorným chováním legitimizovat, vzbuzovat u veřejnosti důvěru v dívčí skauting. Je zde také vyjádřen konflikt Setonova woodcraftu, který Junák sice hojně využívá jako inspirační zdroj pro návrat k přírodě, prostotě a přirozenosti, ale zároveň se paradoxně odvrací od divoštství a zálesáctví bez mravního přesahu, jelikož na morálce si skauting zakládá.³³²

Následující část příručky se věnuje zdravotnictví. Na prvním místě stojí podrobně popsaná péče o děti, a to zejména v kojeneckém věku. Pod nadpisem *Hygiena dospívající dívky* naopak najdeme jen doporučení pro vůdkyně, v jaké literatuře se mají dočíst víc. Lékařka Anna Bayerová dodala *Zdravotní slovníček* ostatních nemocí a úrazů, s nimiž by se měla skautka seznámit, jež jsou obdobné jako v *Základech junáctví* pro chlapce, ne však tolik podrobné. Vedle připravenosti na různé krizové situace, které mohou potkat každého, se tedy skautka měla na rozdíl od svého mužského protějšku soustředit na ošetřování dětí, jež v *Základech junáctví* chybí. To ji opět staví do pečovatelské, potažmo mateřské role.

Knihu zakončují příběhy ze života skautek a jejich vůdkyň u nás i v cizině, seznamující čtenáře a čtenářky s různým pojetím dívčího skautingu, jak ho vnímaly autorky. U francouzských skautek je poukázáno na jejich obtížné přijetí, s nímž podle autorky dívky bojují oním žádoucím odvrácením se od mužského vzoru a přimknutím se k rodinnému životu,³³³ u britských skautek je vyzdvihována jejich disciplína. Američané se jeví jako zklamání, protože se zdálo, že neakcentovali mravní stránku skautingu. Vlasta Štěpánová však dospěla k závěru, že na rozdíl od Junáka, jenž dbá na individualizaci, americký skauting naopak učí být součástí vyššího celku a sjednocuje společnost. Bylo již zmíněno, že americký skauting je skutečně specifický v tom, že dbá především na správné provádění úkonů spíše než na rozvoj morálky. Zdá se, že v tom tedy nebyla Vlasta Štěpánová daleko od pravdy.

³³¹ Tamtéž, s. 204.

³³² „Stojíme ustavičně pod dozorem veřejnosti, která by na nás brzo vypožorovala mravy zálesácké, jichž je pravá skautka daleka. V přírodě nelze hroubnouti.“ Tamtéž, s. 204n.

³³³ „Francouzské skautky však zdůrazňují ve své práci i ve všech oficiálních projevech, že je a bude vždy jejich snahou oprostiti se od metod skautské výchovy chlapecké, nalézt vlastní cesty a hlavně neodvracet dívky od rodiny, naopak, povzbuzovati v nich zálibu v životě rodinném.“ Pod čarou: „Pro toto hnutí je navržen název *Messageres – poselkyně, dívky, jež mají zvěstovati lepší, hlubší pojetí rodinného života*.“ Tamtéž, s. 255.

2.2.5 Shrnutí

V samých počátcích světového skautingu stála myšlenka přípravy chlapců na obranu vlasti, brzy však přerostla v mnohem víc. Kniha *Scouting for Boys* byla určena přímo mladým chlapcům. Pomocí řady vzorů je vedla k fyzické zdatnosti, osvojení si zálesáckých znalostí a dovedností a přijetí maskulinních modelů gentlemana a vojáka. Skaut měl být soběstačný, ale prospěšný společnosti.

Základy junáctví jsou proti své britské předloze výrazně rozšířené. Nejsou již evidentně zamýšleny přímo dětskému čtenáři, ale spíše dospělému vůdci. Neprezentují pouze jeden maskulinní ideál. Najdeme v nich jak vyhrocenou militantní maskulinitu, tak pacifismus. Převažuje však model gentlemana – důraz je kladen na společenské chování, čest, morálku. Junák měl být oproti britskému skautovi daleko více socializovaný právě v tomto ohledu.

Zatímco v knize *Scouting for Boys* se téměř nepíše o ženách (pouze v nich najdeme několik zmínek o tom, že zejména stařenkám se má pomáhat), autoři *Základů junáctví* jednoznačně vychází z konceptu oddělených sfér (soukromá – veřejná) a na několika místech proklamují rozdělení genderových rolí, které je odvozeno z těchto domněle biologicky podložených dichotomií.

O dívčím skautingu a Příručka dívčího skautingu dávají *Základům junáctví* za pravdu. Jejich autorky³³⁴ přijímají své role hospodyní, pečovatelek, potažmo manželek. Dívčí skauting velmi konzervativně přizpůsobily genderovému modelu dlouhého 19. století, který zejména v době vydání mladší z těchto dvou publikací přestával být aktuální (stále jej propagovaly katolické spolky). Navzdory tomu, že pojetí dívčího skautingu podle Popelky Biliánové (*O dívčím skautingu*) se neujalo, její pokračovatelky se mu v mnohém opět přiblížily. Skautky měly být reprezentativní chováním, vzhledem i dovednostmi, stejně jako jejich mužské protějšky, ale náplň byla zcela odlišná.

Zatímco příručka světového skautingu *Scouting for Boys* se snažila probouzet patriotismus, všechny tři české publikace jsou nacionalistické. V *Základech junáctví* je přítom znatelný jak austroslavismus, tak i panslavismus, který byl v té době již na ústupu. Dívčí příručky, zejména mladší *Příručka dívčího skautingu*, reflektovaly novou ženskou roli, občanku. Svě čtenářky nabádaly k tomu, že mají být prospěšné národu především budoucím mateřstvím. Český skauting chlapecký i dívčí se tedy na základě analýzy normativní literatury zdají být konzervativní.

³³⁴ Na *Příručce dívčího skautingu* se podíleli i muži.

Progresivní byl přístup k tělesné výchově v rámci chlapeckého i dívčího junáctví. Českým skautkám bylo sice (soudě podle příruček) vštěpováno, že to, co jim Junák dopřává, je (pouze) prostředkem k tomu, aby byly v dospělosti připraveny plnit své povinnosti v domácnosti, ale zároveň se již počítalo s možností, že budou mít zaměstnání mimo dům a že budou studovat. Navzdory tomu, že řada činností je směřovala do domácnosti, některé jim také rozšiřovaly obzory. Zápisy z kroniky Sasanek krom toho napovídají, že české skautky se možná chlapeckým skautingem inspirovaly o něco více, než se zdá z *Příručky dívčího skautingu*. Bylo by však potřeba hlubšího výzkumu tehdejší praxe, aby bylo možno tuto hypotézu potvrdit.

3 Proměna Junáka od první republiky do roku 1948

V předchozí kapitole bylo nastíněno, jak se zformuloval český skauting, jakou měl podobu z hlediska své konstitutivní literatury, na jakých kořenech stojí. V této části bude věnována pozornost následujícímu vývoji, a to s využitím další skautské literatury. Zaměříme se nyní především na krátké období po první obnově skautské činnosti v roce 1945 do druhého zákazu v roce 1948, potažmo 1950. Nejprve se však vrátíme do první republiky, kdy byl již Junák ustanoven. Diskurz českého skautingu v této době nám přiblíží druhé vydání knihy *Skauting*, která je jedním z titulů, jež byly po druhé světové válce vydány znovu.

Jak již bylo uvedeno, český skauting byl od roku 1940 zakázán. Tím ztratil kontakt se světovým skautským hnutím. S koncem války vyvstala potřeba obnovení činnosti prodemokratických mládežnických organizací. Junáku výrazně narostla členská základna. Postupně se v organizaci objevili sympatizanti s komunismem a docházelo k tomu, že v rámci organizace Junák byli jeho představitelé nuceni k četným ústupkům, než konečně díky politickému rozhodnutí zanikl.

3.1 Josef Šimánek: Skauting: jeho podstata, význam a ethika

První publikací, již jsem pro rozbor zvolila, je kniha *Skauting: jeho podstata, význam a ethika*³³⁵ Josefa Šimánka,³³⁶ která je jakýmsi neoficiálním manifestem skautingu u nás

³³⁵ První vydání vyšlo r. 1925; druhé: Josef ŠIMÁNEK, *Skauting: jeho podstata, význam a ethika*, Praha 1946.

v období první (a méně i třetí) republiky, jelikož si klade za cíl poučit čtenáře o jeho hodnotové stránce. Přestože pohled jedné osoby může být zkreslující, kolektivní skautské monografie v tomto období již prakticky nevznikaly,³³⁷ a Šimáčkova kniha poskytuje cenný vhled do myšlenek českého skautingu. Podstatný je přitom fakt, že byla vydána dvakrát, poprvé v roce 1925 (toto vydání je mimořádně špatně dostupné) a podruhé roku 1946. Druhé vydání, s nímž zde pracuji, je dle slov autora upraveno jen minimálně, může pro nás být proto ilustrací především stavu Junáka v období první republiky. Odraz aktuální situace v roce 1946 je spíše upozaděn,³³⁸ nicméně druhé vydání můžeme vnímat jako důkaz popularity knihy. Pro nás je publikace cenná tím, že reflektuje již fungující skautskou organizaci namísto snahy o její ustanovení, jak bylo patrné v předchozí kapitole.

Kniha ostatně začíná povzdechem nad současným stavem Junáka – nad jeho dosud negativním (zkresleným) obrazem u veřejnosti. „*Skauting je nazýván sportem, indiánstvím, nejčastěji pak je zaměňován s campingem – tábořením, jež je sice součástí, složkou skautingu, vyčerpává však sotva dvacátý díl jeho programu,*“³³⁹ stěžuje si autor. Příčinu spatřuje v nenápadnosti či obyčejnosti skautského kroje, kvůli níž si kdekdo snadno může splést skauta s obyčejným turistou, jenž se chová nepatřičně. Tak se dostáváme k podstatě knihy, snažící se stejně jako její předchůdkyně o legitimizaci skautingu v Česku. Stejně tak nachází ospravedlnění v jeho výchovném a obrodném jádru: „*Co je tedy skauting? Nazval bych jej důrazným projevem pudu sebezachování, který zůstal kolektivní lidské bytosti takřka jediný ze všech instinktů, o něž poněáhu oloupena civilizací. Je to především obrodné hnutí a osvobozovací úsilí z těžkých pout, jež ukovala mechanická a mechanizující kultura.*“³⁴⁰ Stejně jako zakladatelé skautingu u nás Šimánek doufá ve výrazné rozšíření skautského hnutí ve společnosti, aby se stalo prostředkem obrození.³⁴¹ V knize jsou místy přiznány vlivy eugeniky.³⁴² Negativními aspekty poškozujícími mládež jsou dle autora „technická“ kultura a její neduhy působící na zdraví, a také nevhodná edukace ve školách. Návrat k přírodě

³³⁶ Josef Šimánek (1883-1959), český dekadentní básník a spisovatel České moderny, průkopník českého skautingu a sci-fi literatury, zaměřující se na přírodu a antiku.

³³⁷ Srov. *Skautská literatura: Encyklopedie skautské a příbuzné literatury: Příručky a řády*, 13. 3. 2023, dostupné z: <https://skautska-literatura.skauting.cz/index.php?zobraz=1> (cit. 20. 3. 2023).

³³⁸ „*Od té doby [od prvního vydání] se mnohé věci v našich výchovných systémech změnily a zejména se změnily v širokých vrstvách odborníků názory na výchovu mládeže a na péči o mládež. Přes to jsem na knize v podstatě nic neměnil, aby tím jasněji vysvitlo, jaký pokrok učinila u nás od těch dob znalost dětské duše [...]. Léta německé okupace sice jakýkoli praktický vzestup nejen zastavila, ale vrhla stav věci o řadu desetiletí nazpět, leč nemožla zastavit vývoj názorů a nových hledisk [...]*“ J. ŠIMÁNEK, *Skauting*, Poznámka k druhému vydání.

³³⁹ Tamtéž, s. 10.

³⁴⁰ Tamtéž.

³⁴¹ Viz též například: „*Až bude každý dvacátý hoch skautem a každá dvacátá dívka skautkou, nebude děti trpících zanedbaností.*“ Tamtéž, s. 133.

³⁴² Tamtéž, např. s. 39, 80.

přinese radostné mládí, „z něhož má vyrůst silný, mravný národ a silné, mravné lidstvo bez tendenčně zkreslovaného obzoru a názoru.“³⁴³

Povšimněme si zde pokračující národní noty,³⁴⁴ nyní však v lehkém kontrastu s apolitičností. Šimánek výslovně tvrdí, že: „zavádění jakéhokoli stranictví do skautingu [bylo by] těžkým prohřešením na tomto radostném mládí,“³⁴⁵ a že, navzdory některým českým skautským organizacím existujícím vedle Junáka: „nemůže být skautingu třídního, děleného politicky, stavovsky nebo společensky. Skauting takový by byl *contradictio in adiecto* a znamenal by nepochopení skautské ideje v jejích nejprvnějších základech.“³⁴⁶ Požadavek na apolitičnost českého skautingu vidíme poprvé v tomto díle. Rozhodně však nebyl vždy dodržován, jak je patrné v případě náčelníka Junáka Rudolfa Plajnera, autora následující analyzované skautské publikace, vydané po druhé světové válce.

Na návrat k přírodě je ovšem pomýšleno bez snížení kulturní úrovně, s vymezením se vůči primitivismu.³⁴⁷ Jakési historii návratu do přírody je věnována celá závěrečná kapitola, v níž kromě jiného jmenuje i dvě autority zmíněné i v *Základech junáctví*, Jeana Jacquese Rousseaua³⁴⁸ a Henryho D. Thoreaua, přičemž druhému jmenovanému věnuje výrazně více pozornosti – považuje jeho dílo za *vyjádření nového lidství a zvěstování nové krásy a síly*.³⁴⁹

Šimánek však nachází pro skauting i nový vzor – spatřuje jeho předobraz v helénské výchově a věnuje se její idealizované podobě v celé kapitole, což je dáno osobní zálibou autora v antice. „*Helénský národ* [!] *nikdy nepotřeboval návratu k přírodě. Nikdy se od ní neodchýlil, vždy zůstal jejím věrným synem, byly mu neznámy dusné čtvrti velkoměstské...*“³⁵⁰ Skauting dle autora mimoděk přebírá prvky helénské kultury – všudypřítomný pobyt v přírodě, těsné sepejetí s ní, výuka pod širým nebem namísto v uzavřených místnostech s nedostatkem čerstvého vzduchu, pěstování fyzické i duševní stránky a společenské výchovy. „[...] *ale bez primitivismu,*“ zdůrazňuje, „*s veškerými přínosy vyspělé kultury a hygieny takové, že i dnešní měla by se od ní učit velmi mnohému.*“³⁵¹

Pozitivně se Šimánek staví k otázce ženského vzdělání. Odsuzuje vzdělávání žen v Attice, jež se dle jeho slov omezovalo na domácí práce. Spartská výchova oproti tomu věnovala

³⁴³ Tamtéž, s. 15.

³⁴⁴ Nacionalismus se v této době identifikoval s přírodou, vlastní krajinou. K. STIBRAL, *Estetika přírody*, s. 407n.

³⁴⁵ J. ŠIMÁNEK, *Skauting*, s. 15.

³⁴⁶ Tamtéž.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 15n.

³⁴⁸ Rousseau paradoxně primitivismus vítal a kulturu odmítal. Viz K. STIBRAL, *Estetika přírody*.

³⁴⁹ J. ŠIMÁNEK, *Skauting*, s. 147n.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 22.

³⁵¹ Tamtéž, s. 30.

dívčímu vzdělávání velkou pozornost (při zachování specifík ženského těla): „*Nevidíme žen, ukryvaných před dotekem slunečních paprskův a odsouzených k domácím pracím za literární výchovy [...]; spatřujeme osmahlá těla, jichž nahota se neleká studu, ani palčivých paprsků slunečních [...]* – *dívka s úměrně vyvinutým svalstvem, u nichž půvab mládí nebude zahlazen předčasným ztučněním, nýbrž bude zachován lahodný i po plodném mateřství [...]* *Spartské ženy vynikají udatností, bystrostí ducha i krásou*“³⁵²

Zdálo by se, že Josef Šimánek tímto předkládá netradiční obraz ženství – mateřství je sice vysoce ceněno, ale ženin potenciál není redukován na domácí sféru, naopak si je autor vědom ženského intelektu, jenž může při správném vedení dosáhnout stejné velikosti jako mužský – jako příklad jmenuje básnířku Sapphó.³⁵³

Navzdory tomuto zdánlivě pokrokovému názoru autor dále v knize bezděky přisuzuje dívkám – skautkám tradičně ženské charakteristiky (půvab, *vrozený sklon dívek k tanci*), a doporučuje začlenit do jejich programu rytmické tance. Ty by se dle něj dokonce měly stát součástí výuky na kurzech pro skautské vůdkyně.³⁵⁴ Skautky by se měly stát propagátorkami těch *správných* tanců a bojovat proti *nevkusným* tancům moderním, jež autor považuje za *divošské křepčení*³⁵⁵ (opět s vymezením vůči divošství), což je poněkud paradoxní vzhledem k tomu, že jedním z inspiračních zdrojů skautingu byly africké domorodé kmeny. Důvod lze snad hledat u trampů, od nichž se skauti snažili distancovat.

O dívčím skautingu autor s potěšením konstatuje, že se stále více odvrací od svého chlapeckého vzoru. „*Dívčí skauting je stále více přizpůsobován dívčí povaze, a to jak cviky tělesnými tak i způsobem zaměstnávání v táborech, vyjímajíc ovšem disciplíny společné, jež nevtiskují pohlaví svých stop, ani nejsou jím ovlivňovány.*“ – Které to jsou, autor nejmenuje. – „*Dívčí skauting pracuje tudíž vědomě a soustavně k prohloubení a zušlechtění ženství v mladistvých bytostech, střeže se všeho, co by mohlo vésti k setření půvabu dívčího, mizejícího dnes ponenáhlu pod nánosem špatně a povrchně chápaných hesel emancipačních.*“³⁵⁶

Ideál spartské ženy je zde upřesněn – je to žena kypící zdravím, ale i něhou a krásou; žena svalnatá, ale adekvátně, aby vynikl její půvab a zdraví: „*na rozdíl od žen, u nichž neusměrněná a nemethodická sportovní výchova vykonala stejné dílo zkázy jako zbloudilá*

³⁵² Tamtéž, s. 39-40.

³⁵³ Tamtéž, s. 40n.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 73n

³⁵⁵ Tamtéž, s. 76.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 77.

emancipace.“³⁵⁷ Připomeňme, že v době první republiky ženy pronikly teprve do některých sportů.

Ideálem skautky tak nemá být *zhrubělá a zhranatělá mužatka* ani dívka „s *nánosem několika vrstev pudrův a líčidel*.“³⁵⁸ Je to dívka podle antického ideálu, krásná duševně i tělesně, ne však povrchně. Dívka zdravá a mravně čistá. Autor tak dívkám ve skautu nenabízí emancipaci, ale vztažení se k jakémusi vysněnému ideálu ze „zlaté“ doby ženství, který je naopak velmi konzervativní.

Mezi další negativa současnosti řadí autor nevyhovující, „nehygienické“ školní prostředí, nutnost sedět dlouhé hodiny nehybně a nedostatek tělesné výchovy, v čemž se ztotožňuje s Antonínem B. Svojsíkem. „*Důsledek je jasný: předčasná nervová ochablost a skleslost, změkčilost svalová a překrvování orgánů, sousedících se svaly sedacími, čímž vzniká jistý a bezpečně zaručený sklon k onanii, zapříčiněný předčasnou, uměle vychovanou pohlavní dráždivostí*“,³⁵⁹ vysvětluje Šimánek v souladu s tehdejšími teoriemi.³⁶⁰ Za těmito nezdravými vlivy však vidí hlubší záměr – zdravotní potíže přivádějí pacienty lékařům.³⁶¹ Skauting je podle něj lepším prostředkem uzdravení. Díky pohybu a pobytu v přírodě se mládež (příčemž mládeži jsou myšleni chlapci) nejen zušlechťí tělesně, ale také morálně.

Příroda je v Šimánkově pojetí drsná, zoceluje. Je popisována jako majestátní, silná, moudrá a prozíravá matka, „*kteřá nikdy nikoho nehýčká, zato však obdaruje každého, kdo s ní žije v souladu, vlastnostmi a schopnostmi, jichž potřebuje k životu ve svém prostředí*.“³⁶² To je posun od převládajícího pojetí přírody v *Základech junáctví*, kde je ztotožňována především s vlastnostmi jako něžnost, laskavost. Šimánek personifikuje přírodu jako matku, ale vkládá jí spíše maskulinní charakteristiky. Pobyt v ní mají totiž chlapci tyto kvality získat.

Nově přiznaným prvkem ve skautingu je dobrodružství a romantika, oboje je přitom dle autora příznačné pro chlapce.³⁶³ Těmi, kdo je v tomto smyslu (pozitivně) ovlivňují, jsou Jules Verne, Jack London, Ernest Thompson Seton, Charles G. D. Roberts,³⁶⁴ Svend Fleuron,³⁶⁵

³⁵⁷ Tamtéž, s. 78.

³⁵⁸ Tamtéž.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 45n. Podobně viz s. 50.

³⁶⁰ V době první republiky se dětství a dospívání stalo předmětem vědy. Milena LENDEROVÁ (ed.) a kol., *Velké dějiny. Dětství*, Praha 2021, s. 407nn.

³⁶¹ Josef ŠIMÁNEK, *Skauting*, Praha 1946, s. 46.

³⁶² Tamtéž, s. 70.

³⁶³ Tamtéž, s. 83nn.

³⁶⁴ Charles G. D. Roberts (1860-1943), kanadský básník a autor příběhů o přírodní historii, cestopisů a beletrie.

³⁶⁵ Svend Fleuron (1874-1966), dánský spisovatel románů z přírodního prostředí a o zvířatech s lidskými emocemi (podobně E. T. Seton).

William J. Long³⁶⁶ a další,³⁶⁷ čili souhrnně autoři dobrodružných románů a beletrie o přírodě. Zatímco tito spisovatelé dle Šimánka ještě nepřinesli dokonalé souznění s přírodou (London se přírodě dostatečně nepřiblížil, Verne si ji příliš podrobuje, Seton se do ní ukrývá před společností), až Baden-Powellův skauting přinesl tu správnou rovnováhu mezi životem v přírodě a ve společnosti a k tomu funkční organizaci.³⁶⁸ Skauting pracuje s fantazií mládeže, touhou po dobrodružství a zálesáctví a využívá je pro své výchovné cíle.³⁶⁹

Zálesáctví zahrnuje stopování, tábornické dovednosti, znalost přírodnin, orientaci, signalizování. Na pozadí přitom jedinec rozvíjí myšlení, invenci, statečnost, tvrdí autor.³⁷⁰

Ve *Skautingu* Josefa Šimánka poprvé hraje větší roli Ernest Thompson Seton. Na rozdíl od *Základů junáctví* a dívčích příruček, kde o něm byly jen malé zmínky, je mu zde přiznán de facto poloviční podíl na podobě skautingu. „*Ernest Thompson-Seton dal skautingu zálesácký romantismus a poesii, kdežto generál Baden-Powell pevnou organisaci a soustavu. Nelze však pevně oddělit a odhraničit zásluhy obou těchto zakladatelů.*“³⁷¹

U Baden-Powella je vyzdvihováno, že navzdory svému povolání ušetřil skauting *všech vojenských složek*, že skauting nemá „*ani stopy ducha militaristického,*“³⁷² přestože z dnešního pohledu nelze některé militantní prvky nepostřehnout. Touto obhajobou je zřejmě míněno to, že skauting směřuje k výchově přemýšlivého individua namísto mas. Viděli jsme, že skauting se vůči nařčením z militantnosti opakovaně vymezoval. Vedle některých jiných zahraničních organizací (např. Boys' Brigade) skutečně nebyl militantní,³⁷³ ale v českém prostředí podobné organizace nebyly. Čeští autoři opakovali Baden-Powellova slova, aniž by je podrobili kritice.

V knize opět najdeme i určité charakteristiky vývoje jedince. Období skautského věku čili dospívání je podle autora potřeba věnovat zvýšenou pozornost a opatrnost, protože chlapec i dívka mohou být snadno ovlivněni příznivě i nepříznivě. „*Hlína je dosud plastická, v nejbližší chvíli však utvrdne.*“³⁷⁴ Skauting je proto ideální výchovou – napomáhá socializaci

³⁶⁶ William J. Long, americký spisovatel a přírodovědec.

³⁶⁷ Op. cit., s. 85.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 90-95.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 94-95.

³⁷⁰ „*Co by si pomyslíl vůdce, že se bojí on, kdežto jeho druh, který měl včera rovněž hlídku, vytrval bez bázně? Co by tomu řekli ostatní bratři, kdyby náhodou zvěděli, že se bál? A skaut se vrací na své místo s tlukoucím srdcem, ale pevným odhodláním, nevzbuditi vůdce, kdyby i sebestrašidelnější zjevy vzněcovaly jeho obraznost.*“ Tamtéž, s. 101.

³⁷¹ Tamtéž, s. 106.

³⁷² Tamtéž, s. 106-107.

³⁷³ Sam PRYKE, *The Popularity of Nationalism in the Early British Boy Scout Movement*, in: Social History, Vol. 23, No. 3 (Oct. 1998), s. 309-324.

³⁷⁴ J. ŠIMÁNEK, *Skauting*, s. 114.

do správné podoby mužství nebo ženství. Na skautský věk navazuje věk roverský (zde 16-18 let) a poté oldskauting, kdy se má prokázat, jak dobře si skautské zásady jedinec osvojil. Má se jimi již řídit, ale čekají na něj další úskalí. „*Oldskauting bude skautingem veliké praxe, sebevýchovy a zoceleného života po všech stránkách, zbarveného i růžovými paprsky živlu erotického, vnášejícího do tepu krve a písně nervů nové opojné záchvěvy, spoluurčující povahu, osud a ukládající obtěžkací zkoušku citu, jenž vychází buď obohacen nebo vypleněn, znehodnocen a zakalen vášněmi.*“³⁷⁵ Z citátu je patrné, že od skauta se v tomto téměř dospělém věku očekává zdrženlivost, dále kázeň, schopnost dobrovolně se podřídit. Vyžaduje se jistá asexualita, najdeme zde obrat „otroctví sebelásky“.³⁷⁶ Rovering je charakterizován prací, zatímco oldskauting je duševním i fyzickým seberozvojem v souladu se skautským zákonem.³⁷⁷ Stejně jako v *Základech junáctví* a ve *Scouting for Boys* je zde nadále skautským (maskulinním) ideálem rytíř – gentleman.³⁷⁸

Junácké gentlemanství je definováno skautským zákonem – zjednodušeně: je pravdomluvný, věrný, pomáhá bližním, je zdvořilý, spořivý a k tomu chrání přírodu i kulturu.³⁷⁹ V neposlední řadě je čistý v myšlení, slovech a skutečích, což je bod, který je možno vykládat zřejmě nejvíce široce. V době vzniku publikace to znamenalo zdravé tělo, ušlechtilé myšlení a především předmanželskou sexuální zdrženlivost, která je zde velmi nadneseně opěvována: „*A tak skautská mládež uchovává si až do doby svého plného dospění v muže neb ženu svou duševní i fysickou nedotknutelnost pohlavní, aby mohla v době osudového naplnění přinést čistý a ryzí cit na oltář velikého božstva, jež rozezpívává mladou krev nejnádhernějšími písněmi a otevírá nové, závratné obzory, posvěcené zjevením vznešeného mysteria a naplněné velebným hymnem života.*“³⁸⁰ Vedle dříve uvedeného úryvku, kde je argumentováno negativními zdravotními důsledky autosexuality a brzkého začátku sexuálního života, není zde sexualita vnímána sama o sobě jako špatná. Je však třeba vyčkat do manželství, které je metaforizováno a prezentováno jako nejžádoucnější cíl.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 116.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 117.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 118n.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 120n.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 122-128.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 129.

3.2 Rudolf Plajner: Radosti junáckého roku

Další publikací, která byla zvolena pro analýzu, je první stupeň junácké stezky zdatnosti sepsaný v roce 1946 náčelníkem Junáka Rudolfem Plajnerem.³⁸¹ Po teoretickém pojednání o podstatě skautingu, určeném široké (dospělé) veřejnosti, se tato kniha obrací přímo na chlapce. Stylem se podobá knize zakladatele světového skautingu *Scouting for Boys* – seznamuje chlapce (jelikož není určena dívkám) s tím, co je v Junáku čeká; provází je na jejich skautské cestě, což je metaforou proměny, jíž by měl junák projít během skautské socializace. Kniha je tedy vhodným spojovníkem mezi oficiální rétorikou Junáka a jeho praktickou prožívanou zkušeností. Přitom je potřeba mít na paměti, že se stále jedná o ideální obraz. Oficiální požadavky Junáka jsou zde zpracovány s osobní invencí autora, která utváří charakter příručky a dělá ji líbivou pro děti, místo aby si jen odškrtyvaly prázdné požadavky. Nevíme také, nakolik byla skutečně využívána v oddílové praxi.

Příručka má 295 stran textu (formátu A6, bez příloh k vyplnění), je tedy poměrně rozsáhlá. Měla by se dostat do rukou chlapci, který právě nastoupil do skautského oddílu; provází ho obdobím „hocha za zkoušku“, nováčkovskou zkouškou a poté čekatelstvím prvního stupně (ze tří). Předepisuje přitom vůdcům, jak by měla být rozložena činnost v průběhu celého roku (nováčkovské období je popsáno po kalendářních měsících a mělo by trvat dva roky). Není bez zajímavosti, že období přijímání nových členů bylo stanoveno na leden až únor nebo září až říjen³⁸² (v současnosti se skautský rok z pochopitelných důvodů kryje se školním rokem a nováčkovská zkouška by měla být splněna během tří měsíců, do nedávna do půl roku). V druhé části příručky jsou vysvětleny junácké dovednosti a myšlenky.

Junák, ačkoliv chtěl být a do jisté míry byl masovou záležitostí, si zdoluhavým procesem přijímání nováčků nechával prostor pro to, aby nově nastupující jedinec prožil, co to znamená být skautem, a pak se se vší odpovědností rozhodl skutečně jím stát a složit zkoušku. Zároveň to dávalo oddílu prostor pro to, aby poznal jednice, který chce být jeho součástí, a určil, zda je skutečně hoděn členství.

Podívejme se v první řadě na to, čím chce kniha chlapce zaujmout, aby se vydal po junácké stezce. Na začátku najdeme ilustrace dvou hochů, první má volné oblečení, rozhalenou košili, baret a drží se nože v pouzdře s třásněmi u opasku. Druhý chlapec má jemné rysy a na sobě skautský kroj. U obrázků je výzva: „Rozhodni se. Chceš vypadati tak? či tak?“³⁸³ a popisky,

³⁸¹ Rudolf PLAJNER, *Radosti junáckého roku: první stupeň*, Praha 1946.

³⁸² Tamtéž, s. 34.

³⁸³ Tamtéž, s. 17.

kterými nakreslení chlapci promlouvají. První zve k rvačkám, vandalismu, kouření a problémům se zákonem, zatímco druhý se představuje jako československý junák, odhodlaný být v budoucnu dobrým občanem a obráncem své vlasti. „*Náš život je radostný*“,³⁸⁴ říká. Poté autor slibuje, že když se čtenář rozhodne být junákem, stane se chloubou rodičů a celého národa, že bude *zdravý, usměvavý a krásně urostlý*.³⁸⁵ V první řadě tedy junácká organizace spoléhala na vnitřní touhu být dobrým člověkem. Vzápětí se k tomu přidává příslib dobrodružství, ilustrovaný na Setonově povídce o tom, jak indiánský náčelník vyzval hochy ve vesnici, aby šli na nedalekou horu a donesli snítku rostliny, která roste nejdál, kam dojdou. Poslední chlapec nepřinesl nic, jelikož vystoupal až na vrchol, kde vegetace nerostla. „*Nepotřebuješ větviček jako důkaz toho. Jest to psáno ve tvých očích a zvoní to v tvém hlasu. Hochu, pocítil jsi povznesení, slávu hory*“,³⁸⁶ konstatuje náčelník. Rudolf Plajner chlapci slibuje, že junácká stezka je ještě mnohem lákavější než indiánská. Po apelu na svědomí tak přichází důraz na dobrodružství a romantiku indiánů (vliv E. T. Setona, který se v tomto období prosazuje více než v předešlém). Dále Plajner slibuje očistění duše (směřování k dobru pomocí skautských idejí) a její *povznesení bohu* (zřejmě náboženskou výchovu), prostředí klubovny i volné přírody, dobré přátele a bratry, tábory a ohně, cestování po své vlasti i do ciziny, *čisté, šťastné a radostné mládí*, utužení zdraví i charakteru, což povede k tomu, že se stane junákem, který je dokonalý a ukázněný.³⁸⁷

Nejsou to tedy skromné ideály, jež autor slibuje. Junák je „dokonalý“, což se dítěti prezentuje jako dosažitelné. Junák je „šťastný“ a má dobré přátele. Junák má čistou duši a je zdravý. Junák je bezvýhradnou oporou pro svůj národ, což je požadavek, který nabyl na aktuálnosti vlivem druhé světové války.

Hodnoty, které z příručky vyvstávají, jsou stále stejné, jako jsme viděli ve starších publikacích. Skaut má být dokonalým jedincem pro svůj národ, což je v případě chlapců dáno výchovou k dobrému občanství (veřejné působení v dospělosti) a nově se počítá i se službou státu v armádě. Role chlapců – skautů se tedy v období let 1945-1948 nemění, ale lehce se proměňuje to, co je považováno za vlastenectví. Vedle důrazu na mravní kvality a zdravé tělo, které přetrvávají, se objevuje větší militantnost, která je naprosto nezastřená; nesnaží se obhajovat, ale je hrdě hlášána. Tak například při skautském slibu se má vůdce mj. hochu zeptat: „*Jsi pevně odhodlán stát se vzorným junákem a později i statečným vojákem své*

³⁸⁴ Tamtéž.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 18.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 19.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 20.

vlasti?“³⁸⁸ Průběh obřadu je částečně řízený vojenskými pokyny.³⁸⁹ S budoucí službou v armádě se počítá a skauting se snaží, aby se chlapci na toto období těšili, aby *chtěli* být vojáky.

Junák stále chce být obrodným hnutím mládeže, ale již nemá ambice stát se součástí širší výchovy mimo svou organizaci. Už si pečlivě vybírá (přinejmenším v teoretické rovině), koho přijme (podmínkou je mimo jiné dobrý školní prospěch a přečtení nějaké skautské literatury).³⁹⁰ Kdo nesplní přísné podmínky, ten by měl odejít.³⁹¹ Nové členy oddíl získává na doporučení stávajících členů – je to jedním z úkolů.³⁹²

V *Radostech junáckého roku* se stejně jako ve *Scouting for Boys* setkáváme s častým obracením se na čtenáře ve druhé osobě singuláru. Někdy jsou čtenáři vkládány i lehce posměšné předpoklady: „*Ať nejsi nešika, ať se nevymlouváš, že máš špatné plavky, nikdo by ti stejně nevěřil!*“³⁹³ nebo: „*Kdyby nebylo bratrské pomoci starších a zkušenějších, nedovedl ses postarati ani sám o sebe.*“³⁹⁴ Maskulinita se utváří vymezením vůči nežádoucímu chování, změkčilosti.

Za vzor jsou stále předkládáni rytíři v čele se svatým Jiřím.³⁹⁵ Je vyzdvihována jeho záchrana dívky před drakem a ochota nasadit svůj život. Od toho je odvozena povinnost junáků bránit bezbranné a v případě potřeby dokonce nasadit svůj život pro své blízké nebo celý národ. K tomu skauti bojují se svými slabostmi, „*aby se stali dokonalými a vzornými muži, na něž [se] může národ vždy spolehnouti.*“³⁹⁶ K tomu se přidává Jiřího křesťanství, víra v Boha. Junácká maskulinita je definována sebeobětováním ve prospěch vyššího dobra, bližních a národa. Je spojena s bojem, fyzickou připraveností a statečností. „*Každý mladý muž si přeje býti bojovníkem a vykonati ušlechtilý skutek,*“³⁹⁷ pokračuje Plajner. Je to forma militantní maskulinity, která je chlapci předkládána jako žádoucí.

Praktické dovednosti, které si měli skauti osvojit, jsou obdobné jako v předchozím období. Zpravidla je také zdůvodněna jejich užitečnost. V tomto směru k posunu nedošlo. Snad lze zmínit jen jednu drobnost: v kapitole o první pomoci již nejsou mdloby spojovány s ženami,

³⁸⁸ Tamtéž, s. 21.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 37.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 24 a 35.

³⁹¹ Tamtéž, s. 20, 21, 38.

³⁹² Tamtéž, s. 62 a 265n.

³⁹³ Tamtéž, s. 68.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 69.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 21 a 43n.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 43.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 45.

jsou popsány genderově neutrálně.³⁹⁸ Zato u dovednosti míření je opět apelováno na budoucí vojenskou službu.³⁹⁹ Důraz je stále kladen také na tělesnou zdatnost. Obrázky různých cviků a návrhy na sporty a tělocvičné hry zabírají necelých 29 stran.⁴⁰⁰

Skaut má umět i několik dovedností spojených s domácí sférou – pod dozorem maminky či sestry má procvičit praní, přišítí knoflíku či naostření nože,⁴⁰¹ od té chvíle již si má poradit sám. To ovšem směřuje k tomu, aby byl samostatný. S nadsázkou by se dalo říci, že junák zvládá hrdě bránit národ v kroji, k jehož vyprání nepotřebuje ženu. „Něžnému pohlaví“ pak dokáže hrdinně pomoci s uvařením či úklidem, protože: „*Junák doma přece není horší než v táboře.*“⁴⁰²

V menší míře pováleční junáci pěstují kulturu. Při sychravém počasí recitují, kreslí, pořádají mikulášskou besídku, navštěvují zámky, muzea apod.⁴⁰³ O Vánocích pak „*oživujeme všechny pěkné, staré, slovanské zvyky.*“⁴⁰⁴ Sympatie vůči Slovanům tak přetrvávají a zároveň se tím skauti vymezují vůči Němcům.

Od českých skautů se nadále očekávalo určité (vy)chování.⁴⁰⁵ Chlapec je k němu motivován, jelikož v důsledku získá různé úlevy od rodičů a výhody plynoucí ze skautování – společenství, zábavu a přiblížení se onomu skautskému ideálu. Junák má pomáhat mamince, mít vynikající školní prospěch, být naprosto poslušný, pohotový, pracovitý, vytrvalý, dochvilný, přesný ve vykonávání pokynů, usměvavý a samozřejmě vždy a všude připravený.⁴⁰⁶ Zdůrazňována je zejména kázeň, ochota vykonávat pokyny, jež se více než dříve podobají bezvýhradností vojenským příkazům.⁴⁰⁷

Stejně jako podle Šimánka by i podle Plajnera měli mít junáci i kvalitní hudební vkus, což je další prvek, jímž se mají odlišovat od trampů: „*Junák je myslí veselý a zpívá rád, hlavně pěkné písně junácké, pochodové a národní. Vystříhá se však bezobsažným písním trampským a ufňukaným melodiím o ztraceném životě, zrazené lásce, o chatě malé atd. Junák je mladík*

³⁹⁸ Tamtéž, s. 154

³⁹⁹ „*Byla by přece ostuda, kdybyste, až budete vojáky, hodili granátem sotva 20 m a pak hlásili, že dál už to rozhodně nejde.*“ Tamtéž, s. 242.

⁴⁰⁰ 226-295

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 50 a 225n.

⁴⁰² Tamtéž, s. 53.

⁴⁰³ Tamtéž, s. 58n a 76n.

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 59.

⁴⁰⁵ „*Jakmile jsi vstoupil do velkého bratrstva junáků, stal ses zcela jiným člověkem, než jsou ostatní chlapi.*“ Tamtéž, s. 243.

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 243-247.

⁴⁰⁷ „*Práce vyžaduje kázně, to jest, aby všichni poslouchali jednoho. Bratrství je ze zlata, kázeň ze železa. V JUNÁKU je tato kázeň: Junák poslouchá rádce. Rádce poslouchá vůdce. Vůdce poslouchá velitele. Velitelé poslouchají bratra náčelníka. (Bratr náčelník poslouchá i nejmenšího junáka, když mu dobře poradí. Ale obyčejně je to tak, že mladší a méně zkušený nemůže radit rádci, veliteli a bratru náčelníkovi.*“ Tamtéž, s. 244.

*veselého pohledu na svět, má celý život před sebou a rozsévá kolem sebe radost a úsměvy.*⁴⁰⁸ Vhodné písně pro české skauty jsou v příručce dokonce uvedeny. Jejich analýza by však vystačila na samostatnou práci. Nicméně pro kontext dodejme, že v současnosti se ve skautské komunitě běžně zpívají písně tramské, folkové⁴⁰⁹ i ty o nešťastné lásce a smrti, a nikdo se nad tím obvykle nepozastavuje. Nedávno se ve skautské diskusní skupině SkautFórum na sociální síti Facebook objevila anketa o námětech písní, které se zpívají v různých oddílech. Nejčastějším motivem byla láska/vztahy (30 %), za ní následovaly smrt (19 %) a alkohol (13 %).⁴¹⁰

Junácký zákon je čtenáři *Radostí junáckého roku* vysvětlen na příbězích, jež doplňují karikatury chlapce v daných situacích. Vlastenectví, které se nese celou knížkou, nepřehlédnutelně volá z druhého bodu zákona – skaut je věrný a oddaný: „*A když naše vlast, zrazená všemi přáteli, byla vydána na pospas Němcům, kteří z ní trhali živé maso a zabírali rychle všechna okrajová území republiky, zůstali junáci se slzami v oku, ale s pěstí tvrdou, věrně ve službách krvácejícího národa.*“⁴¹¹ Třetí bod – skaut je prospěšný a pomáhá jiným – zase nakazoval pomáhat s nápravami válečných škod. Bod, jež říká, že junák je přítelem všech lidí dobré vůle a bratrem každého junáka, je zas mimo jiné spojen s křesťanskou láskou k Bohu a bližnímu. Stejně tak v šestém bodě nalezneme odkaz na křesťanství: „*Příroda a vše, co v ní žije, je dílem Božím.*“⁴¹² Když se v sedmém bodě žádá od skautů poslušnost vůči rodičům, představeným a vůdcům, je vyžadována s jedinou výhradou, a to v případě navádění k nepravosti, neboť v tomto případě má přednost boží přikázání. Kromě těchto vzácných případů by měli chlapci uposlechnout vždy, což zas souvisí s vojenskou kázní: „*junáci se dívají na povinnost očima celých mužů, očima vojáků, jimž nesmí býti obtížné splnit ani takové rozkazy, při nichž je v sázce život. Jsou proto ukázněni, poslechnou na slovo vždy a vykonají rychle a přesně i takové rozkazy, které se zdají velmi obtížné nebo i zdánlivě nespravedlivé, neboť tak jim velí jejich junácká čest.*“⁴¹³ Spořivost je zas výsledkem přemáhání.⁴¹⁴

V desátém bodě – skaut je čistý v myšlení, slovech i skutcích – nevidíme tentokrát požadavek pohlavní zdrženlivosti, ale spíše apel na nepoužívání obhroublých výrazů a na

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 255.

⁴⁰⁹ Srov. Roman ŠANTORA, *Skautské století*, Praha 2012, s. 191.

⁴¹⁰ Příspěvek na téma písní, skupina SkautFórum, sociální síť Facebook, 22. 2. 2023.

⁴¹¹ R. PLAJNER, *Radosti junáckého roku*, s. 84.

⁴¹² Tamtéž, s. 92.

⁴¹³ Tamtéž, s. 94.

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 98.

čestnost. Opět je příroda asociována s čistotou, nezkažeností: „V přirozeném a zdravém životě lidí a v přírodě vůbec není nečistých věcí, vždyť všechno je dílem Božím; to jenom sviňáci vidí ve všem svinstvo.“⁴¹⁵ Žádoucími vlastnostmi „silných mužů“ jsou „rytířské ctnosti, čestnost, pracovitost, věrnost, poctivost, střídmost, čistota těla i duše smysl pro povinnost.“⁴¹⁶

Celá kapitola je v knize věnována výchově ke státnosti, kde najdeme kromě méně (pro naše účely) informačně hodnotných pokynů ke vztyčování vlajky také velmi zestručnělé vyprávění o českých dějinách, pojaté opět podle Palackého a ještě vyhrocené. Když se junákovi ukládá, aby se seznámil s významnými osobnostmi československé historie, konstatuje autor, že to byli muži i ženy,⁴¹⁷ nicméně žádné ženské osobnosti zde jmenované nenajdeme. Odvěkost a velikost národa připomínají v první řadě bájný praotec Čech, Velkomoravská říše a Karel IV. Vlastenectví je podpořeno výzvou: „Bud' hrd na to, že jsi Čechoslovák. Bud' hrd na to, že jsi český junák a že můžeš sloužit svému národu a své krásné vlasti!“⁴¹⁸ Podobná zvolání provázejí každou osobnost v následujícím oddílu *Kroky dějin*, jemuž předchází báseň *Píseň 28. října* od Viktora Dyky.⁴¹⁹ Jak bylo již nastíněno výše, český (československý) nacionalismus se v *Radostech junáckého roku* pojí s nenávistí vůči Němcům. Tak na čtenáře čeká u vyprávění o sv. Václavovi a o Přemyslu Otakaru II. zobecněná výzva: „Junáku, pamatuj: Našimi nepřáteli byli Němci!“⁴²⁰ Podobně promlouvají stránky i u dalších uvedených velikánů, jimiž jsou Karel IV.,⁴²¹ Jan Hus,⁴²² Jan Žižka (husitství je vyloženo jako boj proti Němcům),⁴²³ Jiří z Poděbrad,⁴²⁴ Jan Amos Komenský,⁴²⁵ k nim ještě Chodové a legionáři.⁴²⁶ Vedle skutečně historických postav je čtenáři představeno i několik současníků: nedávno zesnulý T. G. Masaryk jako prezident Osvoboditel,⁴²⁷ jeho nástupce Edvard Beneš jako prezident Budovatel⁴²⁸ a na závěr ještě Josif V. Stalin, jemuž je provolávána sláva („Necht' žije generalissimus Stalin! Necht' žije Rudá armáda! Necht' žije

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 100.

⁴¹⁶ Tamtéž.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 75.

⁴¹⁸ Tamtéž, s. 106.

⁴¹⁹ Viktor DYK, *Píseň 28. října*, in: Devátá vlna, Česká Třebová 1931, s. 94.

⁴²⁰ R. PLAJNER, *Radosti junáckého roku*, s. 114-115.

⁴²¹ „Junáku, pamatuj: český král vládl celé říši římské.“ Tamtéž, s. 116.

⁴²² „Junáku, pamatuj: Německý císař vydal Husa katanům.“ Tamtéž, s. 117.

⁴²³ „Junáku, pamatuj: V husitských válkách bojoval celý národ proti Němcům.“ Tamtéž, s. 118.

⁴²⁴ „Junáku, pamatuj: Našimi nejhoršími nepřáteli byli Němci.“ Tamtéž, s. 119.

⁴²⁵ „Junáku, pamatuj: Jana Amose Komenského vyštvali z vlasti Němci.“ Tamtéž, s. 120.

⁴²⁶ „Junáku, pamatuj: Největšími nepřáteli našich předků byli Němci.“ a „Junáku, pamatuj: Legionáři bojovali proti Němcům.“ Tamtéž, s. 121.

⁴²⁷ „Junáku, pamatuj: T. G. Masaryk bojoval proti Němcům.“ Tamtéž, s. 122.

⁴²⁸ „Junáku, pamatuj: President Dr. Edvard Beneš vedl boj proti Němcům.“ Tamtéž, s. 126.

věčné přátelství mezi národy ČSR a SSSR!“⁴²⁹). Rudé armádě je přiznáno osvobození Československa bez sebemenší zmínky o armádě americké.⁴³⁰ Poslední tři jmenované doplňuje portrét. Dále se v podobném duchu píše i o organizaci armády a Ludvíku Svobodovi, jemuž je také vzdáván hold.⁴³¹

Radosti junáckého roku jsou zrcadlem poválečného období, kdy kolektivní myšlení bylo silně zatíženo nedávnou zkušeností druhé světové války. Antigermanismus se do příručky silně promítl. Bez ohledu na to, nakolik byly tyto postoje odrazem osobního postoje autora a nakolik rezonovaly v celém českém skautském hnutí, byly takto nekriticky vydány v příručce určené mládeži. Vzpomeňme na slova Josefa Šimánka o požadavku na apolitičnost junácké organizace z důvodu lehké ovlivnitelnosti mládeže. V kontextu nadcházejících událostí má tato forma vlastenectví namířeného proti Němcům, a naopak pozitivně naladěná vůči Sovětskému svazu, hořký nádech. Nicméně je odrazem dobové atmosféry a pokračováním nacionalistického kolektivního smýšlení Junáka od doby jeho vzniku, a zároveň přizpůsobování se tomu, co bylo žádoucí pro stát, od čehož se odvíjely skautské ideály.

3.3 První pomoc skautským dívčím oddílům

Dívčí kmen Junáka vydal již v červnu roku 1945 strojopisný sešit s příznačným názvem *První pomoc skautským dívčím oddílům*,⁴³² po němž následoval druhý.⁴³³ Byly zamýšleny jako inspirace pro rádcovské kurzy a pro vůdkyně, najdeme v nich tedy informace, které chtělo dívčí ústředí učinit součástí oddílové praxe. Dívčí skauting se měl od svého bratříčka v některých ohledech lišit, přestože se počítalo s tím, že literatura určená chlapeckým oddílům může posloužit i ženám: „*Junácká výchova chlapců a dívek ve skautingu není tatáž, ale podobná. Je jako dvě nádoby na pohled stejné, ale s jinou náplní. Na to musíme především pamatovat, pročítáme-li příručky pro junáky.*“⁴³⁴ Publikace jsou souborem příspěvků různých žen – na rozdíl od starší *Příručky dívčího skautingu* (1922), kde nezanedbatelnou část příspěvů tvořili muži.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 128.

⁴³⁰ „*Junáku, pamatuj: Rudá armáda pobila Němce, naše úhlavní nepřátele, a osvobodila Československou republiku.*“ Tamtéž.

⁴³¹ Tamtéž, s. 147-151.

⁴³² *První pomoc skautským dívčím oddílům: Náměty pro přednášky rádcovského kurzu*, Praha 1945.

⁴³³ *První pomoc skautským dívčím oddílům: Sešit II.*, [Praha 1945].

⁴³⁴ *První pomoc: Náměty pro přednášky*, s. 8.

Sešity se soustředí především na ideovou či ideologickou stránku dívčího skautingu, na jeho charakter, specifika a organizaci. První příspěvek (jehož autorkou je Anna Moravcová) ostatně nese jméno *Ideová náplň skautingu (sebevýchova)*. Dočteme se v něm, že skauting by měl dívky vést k tomu, aby se samy stále zdokonalovaly. Zákon skautek i světlušek by jim měl být připomínkou neustálé sebekontroly:⁴³⁵ „*stojím každým okamžikem svého života před rozhodováním, které je vlastně sebeovládáním, sebekázní doma, v rodině, v povolání, ve škole, v oddílu, ve společnosti. Je to stále poručení sama sobě.*“⁴³⁶ Každý večer by si měly dívky rekapitulovat, co se jim přes den přihodilo, a kriticky se nad sebou zamýšlet: „*Jsem svěhlavá, závistivá, umíněná, nemyslím na druhé, jsem bezohledná, má slova jsou bezcitná a někdy [!] i hrubá, mluvím příliš mnoho o sobě, jsem nepořádná, nepřesná v práci, zarmoutila jsem jiné, jsem vinna nezdarem, který stihl mne nebo mé bližní [...]*“⁴³⁷ Tento výčet negativních vlastností vypovídá o tom, jaká by dívka – skautka neměla být. Z toho plyne, že správná skautka, mladá žena, by měla být mírná, pracovitá, pečlivá, nápomocná, empatická, něžná. Imperativem je přitom dále v textu myslet na druhé. Vracíme se tak k pečovatelské roli, již by měla v budoucnu zastávat. Z příspěvku se také dozvídáme, že v oddílech je vhodné zavést hodinu ticha podle Montessori, čímž se má pěstovat další stereotypní ženská vlastnost – mlčenlivost: „*Dívky učí se mlčet, tím vnitřně jemní a v budoucnu jistě nestane se žádná z nich pavlačovou, hádavou a křiklavou ženou, protože poznaly sladkost ticha.*“⁴³⁸ Dívčí skauting pracuje s velmi negativními stereotypy a využívá je jako antityp, vůči němuž se vymezuje, namísto toho, aby primárně předkládal pozitivní normu, jak jsme dosud viděli u skautingu chlapeckého.

Jsou to vysoké nároky, které byly již na světlušky, ale hlavně na skautky kladeny. Zatímco od chlapců se vyžadovala poslušnost a zdatnost, aby později sami byli rozhodní a bránili svou vlast, od dívek se vyžadovalo sebezapření, aby zajišťovali komfort druhým, primárně mužům. Nedostání své roli je vnímáno jako selhání. Přestože skauting se proklamuje jako individuální výchova,⁴³⁹ neberou se přitom v úvahu individuální charaktery dívek (ostatně ani chlapců). Vlastnosti, které danému ideálu odporují, je třeba potlačit. V tom spočívá poslání skautské výchovy v případě dívek – učinit z nich platné občanky, což stále znamenalo primárně matky a manželky, přestože se počítá s jejich zapojením v pracovním procesu. Přesněji, slovy jedné

⁴³⁵ Srov. Michel FOUCAULT, *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*, Praha 2000.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 1.

⁴³⁷ Tamtéž, s. 2.

⁴³⁸ Tamtéž, s. 5.

⁴³⁹ „*Skauting je výchova jednotlivců, výchova individuální.*“ Tamtéž, s. 15.

z přispěvatelek, Olgy Remešové:⁴⁴⁰ „*Dívčí junáctví snaží se z dívek vychovat dobré pracovnice, občanky i matky a vychovatelky budoucích generací.*“⁴⁴¹

Nadále platí, že žádoucí vlastnosti měly dívky získávat hrou a osobním příkladem vůdkyň a rádkyň. Pro ně platilo dvojnásob, že měly být vzorné. Podobně, jako byl u mužů ceněný militantní nacionalismus, ženy si měly být vědomy toho, že budoucí národ *vychovávají*: „*Jaké budou Vaší pomocí světlušky a skautky, takový bude národ.*“⁴⁴²

Občanství v případě dívek mělo znamenat zapojení do společnosti, přesněji řečeno *práci* pro společnost. V oddílové radě měl být částečně uplatňován demokratický princip rozhodování, kdy hlasují rádkyně, ale konečné slovo přísluší vůdkyni. Vedle toho funguje určitá organizace (různé role a kolektivní rozhodování) i v družinách. Takto měly dívky získávat povědomí o tom, co to je demokratická vláda.⁴⁴³ Skautka tak postupně měla být: „*připravena převzít zodpovědnost a chápat, že máme zvláštní úkol na světě.*“⁴⁴⁴ To znamená pracovat pro dobro celku.⁴⁴⁵ Společenský význam žen přitom stále spočíval v zajišťování chodu domácnosti a výchově potomstva. Český skauting však již považoval za žádoucí, aby dívky rozuměly demokratickému systému. To lze, navzdory přetrvávající výchově dívek podle tradičních rolí, vnímat jako pokrok.

Žena měla být užitečná i tím, že bude šetřit, hospodárně nakupovat, nebude podléhat módě a spokojí se s málem, jelikož jí byla vyhrazena oblast domácího hospodářství a účetnictví. Opět se tak vracíme k tomu, že dívky jsou vedeny ke skromnosti a odříkání. V úryvku z přednášky B. Krchové *Poměr ženy k národnímu hospodářství* se píše: „*Neboť jestliže žena byla zbavena části své práce v domácnosti, přibyla jí místo ní povinnost vracet svým zájmem a svou prací společnosti to, čím jí bylo ulehčeno.*“⁴⁴⁶ Šetrnost je tedy nutná nejen ve vztahu k sobě a svému bezprostřednímu okolí, ale v důsledku prospívá i státu.

Poslední ženskou kvalitou má být smysl pro krásno, jímž mohou obohacovat okolí, jak je demonstrováno na příběhu o tom, jak skupina dívek zachránila lípu před pokácením tím, že sedlákovi poukázala na krásu a užitečnost stromu.⁴⁴⁷ Ve stati o estetice jsou shrnuty zmíněné

⁴⁴⁰ Olga Remešová († 1974), skautská činovnice, instruktorka lesní školy, obdržela nejvyšší vyznamenání dívčího kmene Stříbrný trojlístek.

⁴⁴¹ Tamtéž, s. 8.

⁴⁴² Tamtéž, s. 7. Tato myšlenka vycházela již z *Obhajoby ženských práv* (1792) Mary Wollstonecraft.

⁴⁴³ Tamtéž, s. 15; *První pomoc: Sešit II.*, s. 5.

⁴⁴⁴ *První pomoc: Náměty pro přednášky*, s. 15.

⁴⁴⁵ K tomu také: *První pomoc: Sešit II.*, s. 4-5.

⁴⁴⁶ Tamtéž, s. 11.

⁴⁴⁷ Tamtéž, s. 14-15.

ženské kvality. Estetika má však daleko k povrchní fintivosti,⁴⁴⁸ jak nezapomíná autorka Mira Mladějovská⁴⁴⁹ připomenout. Právě v případě krásy se opět setkáváme s vymezením vůči primitivismu, který jinde v sešitech nenajdeme.

Podmínky nováčkovské zkoušky světlušek byly (kromě pravidelné docházky) znalost skautského slibu, zákona, hesla apod. a základní organizace, dále osobní úprava, znalost několika písni a dobré vlastnosti: „*Světluška je čistotná, pořádná, přesná, čistí si denně zuby, umí se sama učesat, obléknout i zavázat tkaničku, je laskavá, ochotná, pilná a světlušky samy dále říkají, jaké mají být.*“⁴⁵⁰ Dívky měly dbát na svou upravenost, což v případě jejich skautských bratrů zdůrazňováno nebylo, a k tomu být milé a pracovitě. Pěstování zevnějšku bylo dívkám prezentováno jako nezbytná kvalita.

Přestože Robert Baden-Powell zavedl tykání mezi skauty po celém světě jako samozřejmost a junácká literatura pro chlapce nenasvědčovala ničemu jinému, světlušky měly dovoleno rádkyni a vedoucí tykat až po složení nováčkovské zkoušky a slibu: „*Je to vyznamenání pro světlušku a projev důvěry oddílu.*“⁴⁵¹ Příručka také výslovně nařizovala, aby dívky starší osmnácti let vykonávaly nějakou oddílovou funkci, jinak musí oddíl opustit, zatímco v případě chlapců jsme tuto podmínku neviděli.⁴⁵² Výchova světlušek a skautek se tak jeví přísnější než výchova junáků. Kromě výše nastíněného posunu v nauce k občanství zůstala nadále velmi stereotypní.

V sešitech také najdeme praktické informace o hospodaření oddílu, o tom, jak podnikat výlety a čemu se při nich věnovat, o družinové soustavě, biologii (znalosti rostlin a zvířat i lidského těla), hygieně, dále radu, jak uspořádat propagační táborový oheň pro veřejnost, a na závěr, jak pěstovat uměleckou výchovu a etiketu, kde se stejně jako dříve apeluje na dobrou pověst dívčího skautingu, plus přehled odznaků dívčího kmene. První sešit přináší více praktických pokynů, zatímco ve druhém je více úvah. Na jednu stranu se sice počítá s tím, že dívčí oddíly budou tábořit a dělat různé zálesácké činnosti, ale v tomto směru se vedoucím téměř neradí. Zato je věnována pozornost výtvarné výchově, u níž najdeme i náměty na aktivity. Neodmyslitelnou součástí dívčího skautingu se zdá být tanec a zpěv – přání Josefa Šimánka, autora knihy *Skauting: jeho podstata, význam a ethika*, zřejmě dopadlo na úrodnou půdu.⁴⁵³ Oproti chlapeckému skautingu se jeho dívčí odvětví mnohem více

⁴⁴⁸ Tamtéž, s. 17.

⁴⁴⁹ Mira Mladějovská (1899-1969), historička umění, archivářka a muzejnice, činná také v dívčím skautingu.

⁴⁵⁰ Viz *První pomoc: Náměty pro přednášky*, s. 11.

⁴⁵¹ Tamtéž, s. 10.

⁴⁵² Tamtéž, s. 8.

⁴⁵³ Vliv tohoto autora je patrný i ze zmínky o spartské výchově. Tamtéž, s. 2 a 20n.

zabývá hygienou (tou osobní i čistými místnostmi a zdravotními pokyny při výletech). Poprvé v této příručce nacházíme i otevřenou zmínku o menstruaci, protože se předpokládá, že sešity budou číst pouze zasvěcené čili ženy.⁴⁵⁴ Ve druhém sešitu zas najdeme apel na to, aby se v dívčích oddílech nezanedbávala tělovýchova,⁴⁵⁵ z čehož lze vyvodit, že opomíjena byla (nejspíš na úkor činností *vhodnějších* pro dívky), přestože měla být jedním z pilířů Junáka.

Ze sešitů je zřejmé, že ještě v roce 1945 neměl dívčí skauting v českém prostředí pevně vydobyté místo. Jeho vůdčí osobnosti jako by se obávaly opustit to, co bylo zažité, a tak výchova světlušek a skautek od doby první republiky neprošla prakticky žádnými změnami.

3.4 Shrnutí

V době první republiky se v Česku skauting šířil a stále více etabloval. Z hlediska oficiálního diskurzu navazoval na *Základy junáctví*, snažil se o obrodu mladé generace (národa) návratem k přírodě a přirozenosti. Nově se však začal důsledně vymezovat vůči primitivismu.

Kniha Josefa Šimánka nám trochu zprostředkovává veřejný diskurz – v očích veřejnosti býval skauting, soudě podle publikace, ztotožňován se sportem a tábořením (z jiných zdrojů víme, že s trampíngem, což se nevylučuje). Oficiální diskurz na to reagoval – cílem Junáka bylo přesvědčit společnost o své užitečnosti a vymezit se vůči trampům. O to více tedy byla potřebná důsledná morální a společenská výchova, tedy ideologické působení skautingu. Důraznější byl apel na předmanželskou zdrženlivost a vyzdvihování skautských ctností. Ideál skauta se přitom nezměnil, stále jím byl jakýsi gentleman, jehož definoval skautský zákon. Lákadlem pro mládež bylo dobrodružství a romantika.

Autor konstatuje to, co je patrné i z *Příručky dívčího skautingu*, a sice že dívčí junáctví se v době první republiky postupně vzdalovalo tomu chlapeckému. Ideálem byla skautka duševně i tělesně zdatná, ale stále patřičně *ženská*. K emancipaci se Šimánek stavěl negativně.

Junáka, stejně jako celou společnost, ovlivnila druhá světová válka. Zkušenost z ní se promítla do skautských idejí a významnou změnou prošel junácký ideál. Skauting nadále lákal chlapce na dobrodružství a přírodu, ale také velmi pracoval s vlasteneckým cítěním. Sliboval jim, že díky skautingu z nich budou dokonalí muži, fyzicky zdatní a mravně vyspělí,

⁴⁵⁴ „Vždy být připravena! Vše s sebou, neobtěžovat druhé! Nikdo v okolí nesmí nic vědět!“ Tamtéž, s. 20.

⁴⁵⁵ *První pomoc: Sešit II.*, s. 5n.

prospěšní svému národu více než ostatní. Skautským ideálem se stává voják. K vojenství je vztahován i výklad skautského zákona a zdůrazňuje se bezvýhradná poslušnost.

Větší roli však hraje také přátelství, komunita. Skauting samozřejmě od začátku pracoval s dětmi v kolektivech, ale v Plajnerově příručce se přátelství poprvé objevuje jako motivace pro vstup do skautské organizace. Na významu nabylo také náboženství.

Není pochyb, že junácký ideál se proměňoval v závislosti na potřebách společnosti a státu. Junácká organizace zjevně získala dobré jméno a z příslušnosti k ní pramenila prestiž.

Totéž však nelze říci o jeho dívčím odboru. Světlušky a skautky byly vedeny především k neustálé sebekontrolě, potlačení své nátury, péči o druhé a bezchybnému vzhledu a vystupování. Dívčí skauting stále určoval femininní roli v odvislosti od ženina domácího „poslání“. Byl přitom ve svém disciplinárním úsilí přísný a důsledný, soudě podle literatury.

Nacionalismus se pak v případě dívek projevil výrazně méně než u junáků. Přetrvával názor, že nejlépe národu prospějí výchovou příštích generací.

Více se však prosadila role občanky – již se očekávalo, že skautky budou znát principy demokracie a počítalo se s nimi v rozhodovacích procesech.

Společným znakem poválečných publikací je utváření skautské identity na základě odlišnosti od *těch druhých*, zatímco v počátcích skautingu byla tato strategie mnohem méně rozšířená. Chlapecký skauting se definuje v opozici vůči hochům, kteří se takřikajíc vydali na scestí (a nepřímou vůči trampům), dívčí skauting používá pro svou dezidentifikaci negativní stereotypní obraz ženství (žena hádavá, *užvaněná*...). Skautkám byl přitom antityp předkládán více než skautům.

4 Junák v letech 1968-1970

V této kapitole se pomocí dalších příruček pro skautské vedoucí zaměříme na proměnu oficiálního diskurzu v letech 1968-1970, když byl Junák díky politickému uvolnění v době pražského jara po dvaceti letech znovu povolen. Jak se později ukázalo, bylo to jen krátké nadechnutí, neboť v době nastupující normalizace byl Junák opět zrušen. Některé skautské prvky se však staly inspirací pro Pionýrskou organizaci Socialistického svazu mládeže.⁴⁵⁶ Toto nedlouhé období je pro Junáka charakteristické formálním přizpůsobením se

⁴⁵⁶ Roman ŠANTORA, *Skautské století*, Praha 2012, s. 198n.

socialistické rétorice, implikací nových poznatků z oblasti pedagogiky a psychologie, ale zároveň i návazností na stav v letech 1945-1948, než byla činnost přerušena.

4.1 Vladimír Mařádek: Kapitoly pro junácké vůdce

Knihou *Kapitoly pro junácké vůdce*, již napsal Vladimír Mařádek,⁴⁵⁷ se vracíme k tomu, jaké byly pokyny dospělým činovníkům pro práci s dětmi v Junáku. Po dlouhém zákazu bylo získání a vyučení nových vedoucích zásadní.

Přestože se kniha obsahově zcela zaměřuje na vedoucí chlapeckých oddílů, v předmluvě hlásí, že může sloužit i vůdkyním těch dívčích. Zatímco dříve bylo (alespoň dle oficiálních stanovisek) nemyslitelné, že by dívky získaly v Junáku stejnou výchovu jako jejich skautští bratři, v této publikaci dochází k posunu. Je to dáno změnou společenského klimatu, kterou můžeme přikládat socialistickým snahám o ženskou emancipaci,⁴⁵⁸ i obecnějším charakterem příručky. Zatímco u starších knih jsme viděli opakované proklamace o maskulinitě, jíž mají chlapci skautskou výchovou nabýt (zatímco dívky byly vedeny k určitému obrazu femininity), zde se hranice začínají stírat. Vyjádření o mužnosti najdeme podstatně méně než dříve, ale stále nám příručka předkládá představy o tom, jací by chlapci měli být.

Kniha čtenáře provádí kapitolami o vůdcovství v Junáku, vedení oddílu a výchovných problémech. Stejně jako dříve si Junák klade za cíl: „*spolupůsobit při výchově mladé generace*“,⁴⁵⁹ a to tak, aby byla prospěšná společnosti, což je dále charakterizováno třemi body: *ideově výchovná činnost, nezištná práce ve prospěch celku a branná a tělovýchovná příprava*.⁴⁶⁰ Tyto oblasti se neliší od toho, na čem stavěl skauting od začátku, pouze o branné výchově se v Junáku otevřeně hovořilo až od 30. let v souvislosti s hrozbou války.

Na rozdíl od zkušenosti druhé světové války má však nyní vliv socialismus, jehož ideologie se do skautské literatury v této době nezbytně promítla, přestože mnohdy nebyla myšlena vážně (aby mohl začít opět fungovat, musel skauting dokázat, že není podvrtným hnutím, ale že může být státu prospěšný, i když se změnil politický režim).⁴⁶¹ Proto se

⁴⁵⁷ Vladimír Mařádek (1920–1972), opavský učitel, člen Junáka mezi léty 1930-1951, podílející se na jeho obnově po roce 1968.

⁴⁵⁸ Hana HAVELKOVÁ a Libora OATES-INDRUCHOVÁ, eds., *Vyvláštěný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*, Praha 2015.

⁴⁵⁹ Vladimír MAŘÁDEK, *Kapitoly pro junácké vůdce*, Opava 1970, s. 3.

⁴⁶⁰ Tamtéž, s. 31.

⁴⁶¹ „*J sme přesvědčeni, že socialistická společnost dává reálné možnosti k naplnění všech junáckých ideálů, jimiž jsou především sociální spravedlnost, humanita, demokratický způsob života a paleta mravních hodnot vyjádřených junáckým slibem a zákonem.*“ Tamtéž, s. 32.

junáctví nyní více než dříve – proklamativně – zaměřuje na sociální problematiku, důležitost práce a roli jedince v rámci (socialistické) společnosti:⁴⁶² „*Charakteristickým znakem junácké výchovy je individualizace výchovy, která má pomáhat k rozvíjení celé osobnosti mladého člověka. [...] Junák je veden k tomu, aby se uplatnil ve společenské praxi, aby se nestal izolovaným individualistou, ale angažovaným člověkem s pevnými morálními postoji.*“⁴⁶³

V *Kapitolách pro junácké vůdce* se do značné míry upustilo od militantnosti a výchovy k vlastenectví. Zřejmě vlivem socialistického státního zřízení Junák dokonce začíná smýšlet v mezinárodních intencích, jak bylo cílem zakladatele skautingu Roberta Baden-Powella, ovšem v hranicích určených Sovětským vazem: „[...] naším ideálem je svět, který by se podobal dokonale fungujícímu junáckému oddílu. Uvnitř tohoto společenství se [chlapci] naučí chápat, že zájem lidstva, státu, lidu klademe výše než prospěchářské choutky jednotlivců a malých skupinek. [...] Prostí lidé na celém světě jdou za stejnými cíli. Proto by neměli být nepřáteli, ale spolubojovníky. Mezinárodním bratrstvím hochů míříme k tužbám internacionálním, jako jsou zápas o mír a proti válkám, spolupráce ve světové socialistické soustavě, pomoc nevyvinutým zemím, odpor vůči barbarství, zvlí, násilí atd.“⁴⁶⁴ V úryvku je znatelná také socialismem proklamovaná snaha o světový mír.

Na rozdíl od předešlých analyzovaných publikací se *Kapitoly pro junácké vůdce* velmi zaměřují na osobnost vůdců. Kniha ve vysoké míře vychází z psychologie a pedagogiky (dokonce o nich pojednává jedna podkapitola, ale jejich prvky najdeme i jinde v textu). Od vůdců se očekává perfektní znalost dětí, empatie a vzdělanost: „*Zná dokonale názory, potřeby a přání chlapeckého věku, ale také každého jedince ze svých svěřenců. Vede a pomáhá jednotlivcům, aby celek dosáhl optimálních výsledků. Je starším bratrem. Vidí hluboko do duše junáků chápe je, rozumí jim a protože je vzdělaný a moudrý, dovede jejich tužby zacílit správným směrem.*“⁴⁶⁵ Aby toho dosáhl, musí si mj. získat důvěru svých svěřenců, umět s nimi jednat, mluvit o sobě co nejméně, slíbovat opatrně a sliby vždy plnit, trestat přiměřeně a tak, aby došlo k nápravě, chválit hodně, a vedle toho mít autoritu. Vůdce si však má zachovávat emocionální odstup. Vůdci – muži jsou nabádáni k potlačování emocí – je to považováno za projev síly: „*Silný je ten, kdo pomůže nést břímě druhému, ale nese i břímě své. Zejména se nemůže chlapcům svěřovat se svými city, strastmi.*“⁴⁶⁶ Vztah vůči dětem je vyjádřen následovně: „*Junácký vůdce je jedním z kolektivu oddílu, dovede být veselý,*

⁴⁶² Tamtéž, např. s. 8nn, 32nn, 34nn, 104-109, 124.

⁴⁶³ Tamtéž, s. 32.

⁴⁶⁴ Tamtéž, s. 11.

⁴⁶⁵ Tamtéž.

⁴⁶⁶ Tamtéž, s. 13.

familiární, s chlapci hraje i se pře, ale vždy zůstává ‚nahore‘. Junáci, zejména starší, mu nesmějí přerůst přes hlavu, musí cítit, co si ještě mohou dovolit a co už ne.“⁴⁶⁷

Jak je vidno, junáckým vůdcem se nemohl stát každý. České skautské hnutí v této době nemá ambice být masovým, jako tomu do jisté míry bylo v jeho počátcích a za první republiky. Tuto roli ostatně zastala pionýrská organizace.⁴⁶⁸

Po poněkud unylych představách o dětském charakteru, s nimiž jsme se setkávali ve starší literatuře, autor *Kapitol pro junácké vůdce* prvně poukazuje na individualitu různých dětí: „Pracujeme s dětmi, mladými lidmi, z nichž každé je jiné, nevypočitatelné, s nepředvídatelnými zájmy a sklony, s povahovými vklady svých rodičů i formované nejrůznějšími vlivy a dobou.“⁴⁶⁹ Nicméně skauting je stále vede k určitému ideálnímu obrazu. Lidé, kteří projdou skautskou výchovou, by se měli, jako jsme viděli dříve, odlišovat od ostatních tím, že jsou jaksi o něco lepší: měli by vlastními zkušenostmi získat znalosti a dovednosti potřebné pro život, na jejichž získání škola nestačí; měli by být pozornější, zručnější, také vytrvalí, samostatní, tělesně zdatní, otužilí, a tudíž zdraví. V neposlední řadě by měli mít co nejméně negativních návyků a co nejlepší charakter.⁴⁷⁰ „Junáky vedeme k soustavnému otužování a tvrdému prostému životu nejen proto, že pomáhají překlenout problémy dospívání, ale že pomáhají překonávat jednostrannosti průmyslové civilizace a vytesávat mužné, pevné typy,“⁴⁷¹ tvrdí Vladimír Mařádek. Skauting jako prostředek působení na chlapce v kritickém období dospívání, aby z nich vyrostli jedinci co nejužitečnější pro společnost (potažmo pro stát), zůstává tedy také. Nemění se ani vysvětlení o usměrňování nadbytečné energie: „Přebytečná energie dospívajících hochů potřebuje uplatnění, usměrnění a vybití. Hry, závodění, výpravy a dobrodružství družných kolektivů jsou nejlepší příležitostí, jak proplout úskalím puberty, jak uhníst z mladé duše čistý a mužný charakter.“ O dívkách se opět nepíše.

Zajímavá je z našeho hlediska typologie osobností chlapců, která se v knize nachází. Zdá se, že nejvíce ceněný je *junák – Čipera*, iniciativní chlapec, který bývá oblíbený, bezproblémový, veselý. Z takových hochů radí autor vybírat příští rádce a vůdce. *Junák – Jura* je podobný prvnímu typu, ale bez iniciativy, proto je vhodným spolupracovníkem

⁴⁶⁷ Tamtéž, s. 16.

⁴⁶⁸ „Junáctví je jen jedním pramínkem proudu, kterým se ubírá výchova mladé generace. Postihujeme jen část mládeže, a to ty chlapce a dívky, kteří se chtějí junácké řeholi podvolit. V tom je ona ‚výběrovost‘, která bývá z neznalosti předmětem kritiky skautingu. Bez nedostatku kvalitních junáckých vůdců nemůže hnutí plnit své úkoly a naopak by mu z masovosti hrozilo udušení.“ Tamtéž, s. 33.

⁴⁶⁹ V. MAŘÁDEK, *Kapitoly pro junácké vůdce*, s. 4.

⁴⁷⁰ Tamtéž, s. 4-8.

⁴⁷¹ Tamtéž, s. 8.

aktivních jedinců. *Junák – Bačkora*, jak jméno napovídá, nevyniká tak jako předchozí. Potřebuje stálou podporu, je pomalý, ale důkladný. Nemá fantazii, ale bývá manuálně zručný a vytrvalý. *Junák – Rejpal* srší energií a rád kritizuje. Pokud se mu svěří zodpovědnost, dobře se tím zabaví. Při správném vedení z něj dle autora může být rádce i zástupce vůdce. *Junák – Medvěd* se vyznačuje pohodlností a pomalostí. Je vhodným partnerem aktivního typu. *Junák – Sýček* je typický skeptik, jehož má vůdce přivádět k optimismu, aby se mu ostatní neposmívali. *Junák – Prorok* má nadměrné sebevědomí, je přesvědčen o své chytrosti a šikovnosti, a proto mu dle Mařánka prospěje střet s realitou. *Junák – Kaprál* neoplývá inteligencí, ale jeho přemíra energie ho vede k výbušnosti. Hodí se pro dohlížení při lehčích úkolech a při správném vedení může být dobrý zástupce rádce či vůdce. Zpravidla žádný chlapec neodpovídá přesně jednomu typu, nicméně autor radí vytvářet družiny tak, aby v nich měly zastoupení všechny.⁴⁷² Vedle tohoto rozdělení chlapeckých povah najdeme v knize také klasické pojetí čtyř temperamentů (sangvinik, flegmatik, choleric a melancholik). Poněkud zjednodušeně se choleric a melancholik jeví jako naprosto nevýhodné povahy.⁴⁷³

Zatímco dříve jsme se setkávali s tím, že chlapci mají určité zájmy, určitou povahu, preference apod., čili vytvářel se dojem toho, že jsou všichni vesměs velmi podobní, a všechny se skauting snaží dovést k určitému jednotnému ideálu, nastíněná typologie ukazuje na proměnu tohoto vnímání, k níž došlo vlivem rozvoje vědecké percepce dětství a dětské duše v polovině 60. let.⁴⁷⁴ Již se jednoznačně počítá s různorodostí jedinců, třebaže se na některé nahlíží lehce posměšně. Už se přímo neproklamuje, že *všichni* chlapci mají přemíru energie, s níž je potřeba pracovat, ale někteří jsou méně energičtí, průbojní a zdatní v různých oblastech. Skauting se tyto odlišné typy snaží formovat, ale skautský ideál je v analyzované příručce již volněji, ne zcela jasný. Ostatně se již i přiznává, že někteří skautingu zanechají, a není to považováno za selhání: „*Odchodu starších junáků nezabrání ani nejtalentovanější junácký vůdce. [...] řadový junák zůstává v oddíle zhruba 4 roky a potom odchází. Za tu dobu udělá mnoho pro sebe i pro oddíl.*“⁴⁷⁵ Přesto je odlivu členstva potřeba věnovat pozornost: „*Odchází-li hoch dříve, pak není něco v pořádku. Buď nezapadl do kolektivu družiny a oddílu, nebo jsme jej nedovedli svým programem zaujmout.*“⁴⁷⁶

⁴⁷² Tamtéž, s. 49-53.

⁴⁷³ Tamtéž, s. 83n.

⁴⁷⁴ Jiří KNAPÍK – Martin FRANC a kol., *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: Děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*, Praha 2018, s. 654.

⁴⁷⁵ V. MAŘÁDEK, *Kapitoly pro junácké vůdce*, s. 39n.

⁴⁷⁶ Tamtéž, s. 41.

Vývojovou psychologii vlčáckého, skautského a roverského věku najdeme v knize také. Již se prakticky neliší od pouček, které bychom našli v dnešních učebnicích psychologie. Mladší školní věk (6-11 let, vlčata) se vyznačuje rozkvětem řeči a paměti, prudkými city a nestálou pozorností. Program má být plný her, střídajících se po krátkých úsecích, má být zaměřen na všechny smysly, na pohyb a vyprávění. Působit na chlapce v tomto věku má vůdce romantikou, dobrodružstvím a vzruchy.⁴⁷⁷ Od vůdce je vyžadován obezřetný a citlivý přístup⁴⁷⁸ (ale vedle toho také patřičná kázeň, viz dále) a naopak bojovnost, dříve do jisté míry žádoucí, je nyní odsouzena.

Střední školní věk (11-15 let, junáci)⁴⁷⁹ je stejně jako ve starší literatuře charakterizován jistou neposlušností, hrubostí, vzdorovitostí a nezájmem. „*Jinoch má mnoho problémů a neujasněných otázek, které vyústí v cynismus i v sentimentalitu. [...] Jejich bezradnost a kolísání je dozníváním dětské přímočarosti, ale i kusem tušené síly příštího muže.*“⁴⁸⁰ Prostředkem pro zdárné proplutí obdobím dospívání má být vůdcovský příklad. Ten je: „*nejúčinnějším lékem a poslední účinnou metodou k formování charakteru příštího muže. Budeme přísní k sobě i jinochům. Chceme po nich více u zkoušek, více tělesných požadavků při hrách a sportu, více zodpovědné práce a poskytneme jim za to i více dobrodružství, volnosti, svobody a legrace.*“⁴⁸¹ Jaký však má být onen ideální muž, jímž se má chlapec stát? Řekli jsme si, že má být především platným členem společnosti (socialistické, což však berme s rezervou, protože navzdory oficiální rétorice fungovala řada oddílů skutečně více či méně podvrtně). Prostor pro výklad toho, co to mohlo obnášet, je velmi široký.

Starší školní věk (15-18 let, roveři) je obdobím, kdy osobnost po všech stránkách dozrává. „*Je to doba, kdy orientujeme mladé lidi k vytváření správného světového názoru, kdy si hledají své místo v socialistické společnosti.*“⁴⁸² Je to také kritické období z hlediska zanechání skautingu – takto staří lidé nejvíce odcházejí, pokud je junáctví nedokáže dále zaujmout.

Již se rezignovalo na požadavek zdrženlivosti skautů. Namísto bránění romantickým vztahům má vůdce docílit toho, aby se mu chlapci sami svěřovali se svými známými, a tak může dbát, „*aby se scházeli se slušnými a čistými dívkami.*“⁴⁸³

⁴⁷⁷ Tamtéž, s. 81.

⁴⁷⁸ Tamtéž, s. 82.

⁴⁷⁹ Dnes se pro tuto věkovou kategorii používá výraz starší školní věk a pro věk roverský adolescence.

⁴⁸⁰ Tamtéž, s. 40n.

⁴⁸¹ Tamtéž, s. 41.

⁴⁸² Tamtéž, s. 83.

⁴⁸³ Tamtéž, s. 41.

Celá podkapitola se věnuje kázni. V *Radostech junáckého roku* z roku 1946 byla kázeň vyžadována téměř bezvýhradně jako vojenská poslušnost. *Kapitoly pro junácké vůdce* predestinují, že vlčata autority přijímají, zatímco ve skautském a zejména pak v roverském věku již mladí lidé nad rozkazy přemýšlejí, zvažují jejich racionalitu a smysluplnost, proto by nařízení neměla nikdy odporovat logice.⁴⁸⁴ S kázní souvisí otázka trestání a odměňování, k nimž se *Kapitoly pro junácké vůdce* staví progresivně – tresty by měly být přiměřené a vést k poučení. Nemá se trestat prací. Trestaný si musí být vědom své chyby. Kázeň se nemá zaměňovat za dril.⁴⁸⁵

Novinkou je také organizace práce v oddíle. Zatímco předchozí příručky se evidentně zaměřovaly na jednu vůdcovskou osobu, třebaže to nebylo podmínkou, nyní se dočteme, že: „*Není dobrým junáckým vůdcem, kdo chce v oddíle dělat všechno sám.*“⁴⁸⁶ A dokonce: „*Oddíl řídí celý štáb pracovníků.*“⁴⁸⁷ Je tím myšlena družinová soustava v čele s rádcí, dále zástupce či zástupci vůdce oddílu, a také určité oddílové funkce jako tajemník, pokladník, správce klubovny, kronikář apod., z nichž některé vykonávají sami chlapci. Třebaže taková organizovanost fungovala i dříve, nyní se s ní více počítá; vychází se z ní. Vůdce se začíná proměňovat v manažerskou funkci, řečeno dnešními slovy. „*Junácký vůdce řídí, to znamená naslouchá tichému a pravidelnému chodu oddílového soustrojí nálad, nápadů, plánů a skutků a taktně zasáhne jen tam, kde tuší překážky. [...] Tak se stává junácký vůdce dirigentem, který nenápadnými gesty řídí desítky nejrůznějších nástrojů. [...] Vše spojeno v celek dává úchvatnou krásu symfonie, která bouří a hřmí, něžně zpívá radost i smutek.*“⁴⁸⁸ Jedná se ovšem o ideální stav – jak poznáme z uskutečněných rozhovorů, družinový systém nebyl samozřejmostí. Krátké období sotva tří let povolené činnosti junácké organizace ostatně ani nedalo příležitost pro plné rozvinutí výchovných metod.

Nově získaly důležitost tradice: „*Nelze odmítat tradici, protože by to znamenalo zřítí se své podstaty, zapírat svůj původ. [...] [Tradice] Dává jistoty, uspokojení, podporuje sebevědomí, hrdost, upevňuje vazby k minulosti.*“⁴⁸⁹ Minulost, o níž je řeč, však neznamená ani tak historii junácké organizace, ale konkrétního oddílu, a to na základě kronik, relikvií, fotografií apod. Paradoxně se mnoho takových historických pramenů nedochovalo z důvodu nepohodlnosti Junáka pro nacistický a komunistický režim. Tradice v tomto období nicméně

⁴⁸⁴ Tamtéž, s. 85.

⁴⁸⁵ Tamtéž, s. 85-88.

⁴⁸⁶ Tamtéž, s. 56.

⁴⁸⁷ Tamtéž.

⁴⁸⁸ Tamtéž, s. 73n.

⁴⁸⁹ Tamtéž, s. 74.

začíná být důležitá, ba i zásadní, protože po dlouhém období zákazu bylo potřeba hledat cesty a vzory, k nimž se vztahovat. Mezinárodní spolupráce se světovými skautskými organizacemi nepřicházela v úvahu, a proto byla minulost českého skautingu jediná možnost, jak pokračovat v činnosti.

Oddílovými tradicemi se staly různé ceremonie či rituály – průběh slibování, zahajování či ukončování schůzek i jiných akcí, některé akce jako takové – které skautingu dodávají na přitažlivosti: „*Nechceme uniformitu. Jsme rádi, že každý oddíl má jinou tvář, že každý žije svým bohatým vnitřním životem [...] Tradice a zvyky dodávají životu v oddíle kouzla, připoutávají junáky těsněji k oddílu, vedou je k úctě a lásce k dílu předchůdců. Tradice povzbuzuje, podněcuje a vede k napodobování.*“⁴⁹⁰

K posunu došlo v oblasti působení skautské výchovy na morálku. Již se nevyžaduje od chlapců dokonalé morální cítění, počítá se s tím, že po tom děti netouží. Dokonce se autor přiznal k tomu, jak v mládí porušoval zákazy: „*Četli jsme zakázané knihy, chodili na zakázané filmy, tajně kouřili, zašli na susedovy hrušky, ačkoliv doma nám vlastní hrušky hnily.*“⁴⁹¹ Zakázané ovoce chutná nejlépe a s nevhodným chováním se děti setkávají všude – a navíc díky němu mohou získat popularitu mezi vrstevníky: „*Sprostáctví zavání falešnou mužností a 13-14letý kluk s prvním chmýřím pod nosem chce vypadat jako dospělý, vždyť už se dospělosti nemůže dočkat. A pak je tu touha po potlesku a uznání.*“⁴⁹² Autor radí takové projevy ignorovat, čímž chlapec pochopí, že nejsou hodné ocenění, a pro předvádění se dát chlapcům prostor při sportu, hrách a dobrodružství. Tak se v nich mění náhled na to, co je žádoucí mužné chování.⁴⁹³ „*Působíme na city, na charakter, na svědomí. Sami jsme živým, výmluvným osobním příkladem. Ten nahlodává špatné návyky [...]*“⁴⁹⁴

Citovou stránku osobnosti má rozvíjet také umění. To se má stát podstatnou složkou výchovy. „*Každé umění má ve výchově v podstatě tři úkoly, a to naučit vnímat, tvořit a hodnotit.*“⁴⁹⁵ Rozvíjení smyslů a konstruktivní kritika jsou vysoce ceněny. „*Jen citlivý junácký vůdce, sám v umění orientovaný, [...] dovede radit, vést a ukazovat. Komu se to podaří, zachránil desítky příštích milovníků umění a přispěje vynikajícím podílem k citovému zušlechtění mladé generace.*“⁴⁹⁶ Zatímco dříve byla citlivost spojována s dívkami a ženami

⁴⁹⁰ Tamtéž, s. 76.

⁴⁹¹ Tamtéž, s. 91.

⁴⁹² Tamtéž.

⁴⁹³ Tamtéž, s. 91n.

⁴⁹⁴ Tamtéž, s. 92.

⁴⁹⁵ Tamtéž, s. 94.

⁴⁹⁶ Tamtéž, s. 97.

a v mužském světě pro ni nebylo místo, přičemž jsme viděli, že i Mařádek se na jiném místě vyjadřoval v tomto smyslu, nyní ji paradoxně považuje za žádoucí kvalitu vůdců – mužů a k citovému prožívání a estetickému citění mají být vedeni i chlapci. To lze také přisuzovat rozvoji psychologie a pedagogiky. „*Stále musíme své svěřence obklopovat krásou. V junácích nedřímá jen smysl pro krásu. Téměř v každém je i kus tvůrčí síly, která jen čeká na pokyn, aby mohlo být vysloveno, co bouří v mladém srdci.*“⁴⁹⁷ Nerozlišují se přitom aktivity vhodné pro chlapce a jiné pro dívky. Je doporučováno pěstovat různé oblasti umění – výtvarné, hudební, dramatické, básnické... Nevítaná však zůstává sentimentalita: „*Příroda konečně značně přispívá k estetické výchově, aniž bychom museli upadat do sentimentality. Nevyhýbáme se ovšem tomu, abychom využívali všech momentů romantiky a dobrodružství, kterých se nám ve volné přírodě nabízí bez konce.*“⁴⁹⁸

Po poválečném období, v němž se pěstovala vyhroceně militantní podoba maskulinity, hrdost a poslušnost, přináší český skauting v období socialismu důraz na měkké dovednosti, přemýšlivost, osobní rozvoj, reflexi a sebereflexi. To vidíme zejména v případě výtvarné výchovy: „*Estetická výchova působí především v oblasti citové a morální. Zušlechťuje, vede k přemýšlení o sobě samém, o bližních, o lidstvu, o Vesmíru.*“⁴⁹⁹ Nikdy jí nebude v našich oddílech dost.“⁵⁰⁰ Ale i z jiných pasáží v *Kapitolách pro junácké vůdce* je patrné, že k této změně dochází.

Čemu to připisovat? Viděli jsme, že Junák se od svého počátku snažil být hnutím, které ovlivňuje mladou generaci, aby sloužila potřebám národa, potažmo státu. S tím, jak se měnilo státní zřízení, se proměňovaly i požadavky kladené na děti. Dlouhou dobu byla identita Junáka do značné míry spojena s nacionalismem, byla jím dokonce utvářena. V této době (1968-1970) však česká skautská literatura musela reflektovat požadavky socialismu, aby vůbec mohla být publikována a aby byl skauting povolen. Proto odráží reálnou praxi v oddílech jen z části, a proto také došlo k určitým proměnám v zaměření Junáka. Důraz na samostatnost v životě i v myšlení a seberozvoj jsou tím, k čemu se český skauting mohl upnout. Jsou to kvality dostatečně neškodné, aby nepůsobily na první pohled podvrtně, ale naopak prospěšně, ospravedlněné a podpořené navíc psychologickými a pedagogickými poznatky.

⁴⁹⁷ Tamtéž, s. 98.

⁴⁹⁸ Tamtéž, s. 101.

⁴⁹⁹ Zmínky o Bohu jsou v knize nahrazeny obecnými výrazy nebo, jako zde, pojmem „Vesmír“.

⁵⁰⁰ Tamtéž, s. 99.

Ideálem junáka tak už, podle *Kapitol pro junácké vůdce*, není voják bránící svou vlast, ale vzdělaný občan, rozvíjející své unikátní talenty,⁵⁰¹ jimiž přispívá společnosti, která se již nutně nerovná národu či státu. Opět tak sledujeme, jak junáckou organizaci ovlivnily celospolečenské procesy.⁵⁰²

Podívejme se ještě krátce na to, jak se kniha staví k přírodě, i zde totiž nastala změna. Hned na začátku dané podkapitoly se autor vymezuje vůči třem extrémům vnímání přírody: příroda uctívána jako chrám, drsná a bezcitná, či vykořisťovaná jako zdroj surovin. Junáci by měli přírodu pozorovat, naučit se jí rozumět a udržitelně ji využívat. Zvyšuje se vědomí dopadu člověka na krajinu. Příroda je prostředím, v němž se koná skautský program, je zdrojem poučení a v neposlední řadě je komoditou: „*Čím více člověk přírodě rozumí, tím lépe ji může ovlivňovat a přetvářet ke svému prospěchu. Příroda má zásadní význam pro světovou ekonomiku.*“⁵⁰³ Toto prohlášení však provází nekompromisní požadavek její ochrany, poprvé z knih, jež zde byly analyzovány. Oproti starší literatuře se mění pojetí přírody. Je odromantizována a zvědečtvena. Vedle prostředí pro zdravý vývoj se stává zdrojem vědeckého poznání, jež má v junáckých oddílech ideálně pěstovat přizvaný odborník – biolog, meteorolog, hydrolog apod.⁵⁰⁴ Třebaže přírodním vědám se věnovaly i starší skautské příručky, vždy to bylo doplněno vzletnými popisy, což odpovídá proměnám pojetí přírody na celospolečenské úrovni. Po druhé světové válce přestala být obdivována a nová vlna zájmu o ni se zvedla až na konci 60. let s počátky ekologického hnutí.⁵⁰⁵

Samostatné místo v knize zabírá pojednání o tělesné výchově ve skautingu. Názorově se přitom shoduje se starší literaturou: „*Tělesná výchova má působit nejen na tělesný a pohybový vývoj, ale ovlivňuje také utváření vůle, charakteru a působí na citovou i rozumovou činnost člověka.*“⁵⁰⁶ Vhodné vlastnosti, k jejichž nabytí má tělesná výchova napomoci, jsou dle autora: „*pocit jistoty, víra v sebe, odvaha, houževnatost, statečnost [...] přesnost, dochvilnost, rozhodnost, cílevědomost aj.*“⁵⁰⁷ Dále je, v souladu se staršími knihami, zmíněn zanedbaný stav mládeže z hlediska tělesné zdatnosti.

⁵⁰¹ Jedna podkapitola se věnuje také úloze práce v junácké výchově. V oddílech se má rozvíjet práce duševní i manuální, zejména technická. Tamtéž, s. 104-109.

⁵⁰² „[...] výchova ke ‚společensky užitečné‘ a pokud možno dobrovolné a nezištné práci patřila k hlavním pilířům socialistické výchovy dětí a mládeže po celé sledované období [1948-1970].“ Jiří KNAPÍK – Martin FRANČ a kol., *Mezi pionýrským šátkem a mopedem*, Praha 2018, s. 35.

⁵⁰³ V. MAŘÁDEK, *Kapitoly pro junácké vůdce*, s. 101.

⁵⁰⁴ Tamtéž, s. 103.

⁵⁰⁵ K. STIBRAL, *Estetika přírody*, s. 407-418.

⁵⁰⁶ V. MAŘÁDEK, *Kapitoly pro junácké vůdce*, s. 109.

⁵⁰⁷ Tamtéž, s. 110.

Podobně jako *Základy junáctví* se i *Kapitoly pro junácké vůdce* zabývají přátelstvím, jež je vysoce ceněno, výše než láska: „*Přátelství je klidné, rozvážené, nezištné. Láska je prudká, slepá, rozmarná, nevyzpytatelná a nepoznatelná. Láska je poznamenaná biologickou oblastí, přátelství je šlechtictvím ducha.*“⁵⁰⁸ Proto má mít dobrého přítele junácký vůdce, což povede ke zkvalitnění jeho vedení.

4.2 Junácká příručka: Nováčkovská zkouška junáků a skautek

Zabývali jsme se Junákem v letech 1968-1970 z hlediska vůdcovského. Nyní se podíváme na publikaci, která má stejný charakter jako *Radosti junáckého roku* z předchozího období, tedy na příručku pro nováčky. *Junácká příručka: Nováčkovská zkouška junáků a skautek*⁵⁰⁹ je podle názvu určena chlapcům i dívkám. Fakticky na ní lze dobře ilustrovat rozpolcenost skautingu: je skauting (univerzální hnutí) a je *dívčí* skauting (jeho lehce specifické odvětví). Toto začíná platit až nyní, v roce 1968 a později. O Junáku v dřívější době spíše platilo, že byl striktně oddělen skauting chlapecký a dívčí, přičemž oba měly svá specifika.⁵¹⁰ *Junácká příručka* ukazuje, že český skauting byl v první řadě pro chlapce, ale již do něj neodmyslitelně patřily i dívky. Patřily, ale zároveň nepatřily: *Junácká příručka* je očividně určena oběma pohlavím, ale přesto jsou první slova: „*Milý mladší bratře,*“⁵¹¹ a to, že je kniha i pro skautky, dokládají pouze organizační odlišnosti a vlastní hymna. V knize je používáno generické maskulinum, pokud se nehovoří přímo o zvláštích dívčího skautingu, pouze v části o družinové soustavě, jež je zřejmě přejata z jiné publikace,⁵¹² se najednou důsledně píše o chlapcích i dívkách. Nakolik se tedy český dívčí skauting ztotožnil se svým chlapeckým předobrazem? Na to lze najít odpověď až po analýze dvou tenkých brožurek pro dívky ze stejné doby, viz dále.

Hned ve zmíněné předmluvě *Junácké příručky* se dočteme, že: „*Junáctví je velká hra a smyslem této hry je výchova, naučit mladé lidi žít podle zásad, vychovávat hrdé, čestné a poctivé lidi.*“⁵¹³ Toto vysvětlení pro nováčky je doplněno výčtem toho, s čím se ve skautingu setkají – slib, zkoušky, táboření, výpravy... Od skauta (a skautky?) se vyžaduje láska k vlasti: „*abys ji chránil, vážil si jí a pro její blaho pracoval a byl hotov pro ni přinést i*

⁵⁰⁸ Tamtéž, s. 117.

⁵⁰⁹ *Junácká příručka: Nováčkovská zkouška junáků a skautek*, Ostrava 1968.

⁵¹⁰ Zde raději zůstaňme na české půdě, protože vývoj v různých částech světa mohl být trochu jiný a není v možnostech této práce světový vývoj pokrýt.

⁵¹¹ *Junácká příručka*, nestránkovaný úvod.

⁵¹² Tamtéž, s. 48-50.

⁵¹³ Tamtéž.

ty největší oběti.“⁵¹⁴ Na rozdíl od *Kapitol pro junácké vůdce* se zde tedy, stejně jako v *Radostech junáckého roku* (1946), objevuje požadavek vlastenectví, a to na prvním místě. Mějme však na paměti, že *Junácká příručka* byla vydána o dva roky dříve, těsně po obnově Junáka, a pravděpodobně tedy více navazovala na předchozí stav, zatímco *Kapitoly pro junácké vůdce* těsně před opětovným zákazem činnosti. Poválečnou publikaci připomíná i obrázek dvou chlapců, skauta a ne-skauta, zde zmenšený a s pouze krátkým komentářem: „*Tak nebo tak?*“⁵¹⁵

Dále se od nováčka žádá plnění povinností, dobrý prospěch ve škole, poslušnost a jednání podle skautského zákona.⁵¹⁶ Na začínajícího skauta jsou tak kladeny stále prakticky stejné požadavky jako na jeho předchůdce. I podmínky nováčkovské zkoušky byly v roce 1968 v zásadě stejné jako v roce 1945. A stejně tak platí, že kdo je nesplní, je vyloučen.⁵¹⁷

Opakuje se i starší charakteristika představující skauty jako jakési nadlidi: „*Junáci chtějí být mravně vyspělí, vzdělaní a soudní, zdraví, zdatní a bystrých smyslů, samostatní v jednání i rozhodování, schopni vést, avšak i podřizovat se.*“⁵¹⁸ Tento ideál se v knize lehce pozměněný objevuje víckrát.⁵¹⁹

Odlišnosti ve výchově chlapců a dívek v českém skautingu jsou dobře patrné ze zákona, hesla a příkazu vlčat a světlušek, s nimiž se na stránkách této publikace setkáváme poprvé pohromadě. Zákon vlčat zněl až do června roku 2022, kdy došlo ke změně ideje vlčat, světlušek a žabiček,⁵²⁰ následovně (s drobnými nuancemi): „*Vlče se poddá starému vlku. Vlče se nikdy nepoddá samo sobě.*“⁵²¹ Měl tedy pouze dva body a oba směřovaly k poslušnosti vůči dospělým autoritám. Heslo vlčat bylo: „*Naší snahou nejlepší bud' čin!*“⁵²² Vyjadřovalo snahu o co nejlepší výsledky, neustálé zlepšování. Zato zákon světlušek měl bodů pět (také se nepatrně měnily, ale význam zůstával stejný): „*Světluška vždycky mluví pravdu. Světluška je poslušná. Světluška pomáhá jiným. Světluška je statečná a veselá. Světluška je čistotná.*“⁵²³ Heslo světlušek znělo: „*Pamatuj!*“⁵²⁴ Oproti chlapcům tak dívky musely znát více zásad.

⁵¹⁴ Tamtéž.

⁵¹⁵ Tamtéž.

⁵¹⁶ Tamtéž.

⁵¹⁷ Tamtéž, s. 1nn.

⁵¹⁸ Tamtéž, s. 12.

⁵¹⁹ Tamtéž, s. 15 a 48.

⁵²⁰ Barbora TICHAVOVÁ a Tereza HOTOVÁ KRAITLOVÁ, *Nová idea světlušek, vlčat a žabiček byla schválena a je čas posunout ji do rojů a smeček*, in: Skaut: Zpravodajství, 27. 9. 2022, dostupné z: <https://zpravodajstvi.skaut.cz/clanek/nova-idea-svetlusek-vlcat-a-zabicek-byla-schvalena> (cit. 5. 4. 2023).

⁵²¹ Podle *Junácká příručka*, s. 16.

⁵²² Podle téhož.

⁵²³ Podle téhož, s. 17.

⁵²⁴ Podle téhož.

Stejně jako u vlčat měly být poslušné, ale navíc jim přibýly další body. Od děvčat se také očekávalo, že budou čistotné. V zákoně skautů a skautek (společném pro obě pohlaví) má podobný bod⁵²⁵ zcela jiný význam (přičemž jsme viděli, že se historicky vykládal různě). V této příručce znamená nesklouznout k nečistým myšlenkám, sprostým slovům a jakémukoli pokušení, včetně vlivů okolí.⁵²⁶

Body zákona skautů a skautek jsou v knížce vysvětleny, ale již ne příběhově jako v *Radostech junáckého roku*. Věrnost není jako tehdy redukována na službu vlasti, i když ta stále stojí na prvním místě. Vedle toho má být junák oddaný rodičům, vůdci, lidu a *junácké ideji*.⁵²⁷ Požadavek poslušnosti je stále výhradní: „*V případě, že dostane rozkaz, který se mu jeví nespravedlivým, vykoná jej a teprve ve vhodné chvíli vyloží rozkazujícímu svůj názor.*“⁵²⁸

S mladšími *Kapitolami pro junácké vůdce* se kniha shoduje v názoru na povahu družinového rádce: „*Chceme, a jeho poslání to vyžaduje, aby to byl hoch (nebo dívka) rázný, podnikavý, junácky zdatný, se smyslem pro humor a s dávkou zdravého rozumu. V každém případě to má být nejzdatnější chlapec [...]*“⁵²⁹ Obdobně je to se zásadami ve výchově vlčat.⁵³⁰

Stupně zdatnosti, které vyjadřovaly postup či osobní vývoj v rámci skautského působení, se lišily pro dívky a chlapce. Podmínky zde nejsou uvedeny, nicméně srovnajme, že vlče začínalo prvním stupněm a mohlo dosáhnout tří, zatímco světlušky začínaly nováčkovskou zkouškou, na niž navazovala první a druhá hvězda. Věk vstupu do organizace byl pro chlapce 6-7 let, zatímco pro dívku až 8 let.⁵³¹ Junákem byl chlapec od 11 let a po splnění nováčkovské zkoušky jej čekaly tři stupně, přičemž ve třetím již byly roveři (zde ve věku 16-17 let). Skautkami se dívky stávaly taktéž v 11 letech, poté však mohly růst pouze ve dvou stupních. Zatímco druhý stupeň měl junák zvládnout ve 14-15 letech, skautka v tomto stupni musela být nejméně 15 let stará. Dívky tak byly přijímány do skautské organizace ve vyšším věku, přestože dospívají rychleji, a měly omezenější možnost osobnostního růstu.

⁵²⁵ Skaut/ka je čistý/á v myšlení, slovech i skutcích.

⁵²⁶ Tamtéž, s. 21.

⁵²⁷ Tamtéž, s. 18.

⁵²⁸ Tamtéž, s. 20.

⁵²⁹ Tamtéž, s. 49.

⁵³⁰ „*Výchovu VLČAT [zdůrazněno v originále] realizujeme radostí, hrou, zaměřením k přesnosti v drobnostech a kázni. Nezapomeňme, že kázeň je jiná než u junáků, je teprve přípravou pro ně. ... Snažme se dosáhnout harmonie těla i ducha, hlavně citu (rozum dosti vychovává škola), tříbit estetiku, vychovávat vůli, pěstujme pohyb hrou, pružnost, bystrost, rychlost, zručnost.*“ Tamtéž, s. 53.

⁵³¹ Mimořádně však mohly být přijaty dívky již v šesti letech. Viz *Stupně zdatnosti dívčího kmene pro světlušky a skautky*, Praha 1969, s. 3.

Aktivity, jimž se skauti věnovali, jsou v podstatě stále stejné (uzlování, první pomoc, znalost státní vlajky...). Najdeme zde opět apel na to, aby jinak „ženské“ činnosti chlapci nepřenechávali maminkám či sestrám, ale zdokonalovali se v nich – v tomto případě měli čistit obuv celé rodině, aby rovnou vykonali každodenní dobrý skutek.⁵³² Znakem vyspělosti bylo, když chlapec dostal nůž, maskulinní symbol.⁵³³

V části knihy věnující se historií Junáka, je historie dívčího skautingu omezena na zmínku o ustanovení dívčího odboru Junáka (11. ledna 1915). Kulantně se knížka staví k zákazu skautingu komunisty. Vysvětluje jej jako nepochopení: „*mnoha lidem slovo skaut připomínal [!] jeho západní původ, než jeho světlé cíle, umožňující mravní výchovu mládeže ve smyslu věrnosti, čestnosti a toho nejdokonalejšího kamarádství – bratrství s lidmi a mládeží celého světa.*“⁵³⁴ Je přiznáno ilegální působení skautských činovníků v organizacích, které zakázány nebyly.

4.3 Stupně zdatnosti dívčího kmene: Nováčkovská zkouška a I. stupeň skautek

Krátké období Junáka za socialismu nám doplní dvě brožurky, které vznikly jako podpora pro činnost dívčích jednotek. Obě jsou pouze stručné seznamy požadavků, které by měly dívky splnit, aby se ve skautingu posunuly. První z nich byla vydána již v létě roku 1968 (činnost Junáka byla obnovena 29. března toho roku) Poještědskou oblastí dívčího kmene Junáka nákladem 500 výtisků,⁵³⁵ jedná se tedy o publikaci nevycházející přímo z celostátního ústředí, ale zřejmě zamýšlenou pro širší využití než pouze ve zmíněné oblasti. Brožurka má pouze čtyři listy a hovoří jen o věkové kategorii skautek.

Dívky měly zvládnout de facto totéž co stejně staří chlapci: vést si skautský zápisník, znát státní symboly, skautské ideje – zákon, slib, heslo, denní příkaz, hymnu –, organizaci Junáka a kroj, okolí svého bydliště, rostliny, uzlování, mapy, šifry a Morseovu abecedu, cvičit a otužovat se, umět odhadovat vzdálenosti, poskytnout první pomoc a dokázat některé tábornické zásady. K tomu recitovat a předčítat (a navíc převyprávět obsah pěti knih), mít

⁵³² *Junácká příručka*, s. 59.

⁵³³ Tamtéž, s. 60.

⁵³⁴ Tamtéž, s. 8.

⁵³⁵ *Stupně zdatnosti dívčího kmene: Nováčkovská zkouška a I. stupeň skautek: Pomůcka pro vedoucí oddílů*; Liberec 1968, nestránkováno.

určitou úspěšnost v Kimově a Setonově hře, umět se správně chovat a řídit se skautskými zásadami.⁵³⁶

Stejně jako chlapci měly skautky také pečovat o obuv, přišít knoflík či olivku ke stanu, prokázat zručnost výrobou užitečných předmětů a dokázat se postarat o nůž. Dívky však měly, stejně jako v poválečném období, zvládat něco navíc. Měly umět telefonovat, poslat balík i peníze a telegram, ukrojit rovný krajíc chleba, ořezat tužku, naučit oddíl novou hru a písničku, napsat pozvánku, poděkování apod., správně zdravit, umět sebe i jiné představit, orientovat se v jízdním řádu, znát hlavní druhy zeleniny a polní plodiny, uvařit specifikovaná jídla, prostřít pro dvě osoby a připravit snídani, dvě polévky, oběd i večeři na plotně i na ohni, zatímco chlapcům stačilo zvládnout pouze jednoduché pokrmy na ohni. Dívky měly navíc také pomáhat v domácnosti – dělat domácí práce, starat se o oblečení, umět používat základní domácí spotřebiče (vysavač, žehličku...). Měly také základy ručních prací (háčkování, pletení, šití, vyšívání, obšití dírky), hygieny bydlení, spánku a odívání, a také zásady pro uchovávání potravin. K tomu měly být čistotné a pořádné.⁵³⁷

Skautky měly tedy dokázat prakticky totéž co junáci, ale navíc se od nich očekávala řada znalostí spjatých s domácností a nově s některými povoláními, v nichž se ženy uplatnily (úřednice, pošťáčky, telegrafistky...), k tomu ještě určité vystupování a „ženské“ kvality. Došlo tak k tomu, že dívky v Junáku se emancipovaly v tom smyslu, že již vykonávaly totéž, co chlapci, ale nadále se od nich očekávalo zvládnutí všeho *ženského*: péče o domácnost v širokém smyslu, zajišťování útulného a hygienicky zdravého domova, osobní upravenost a příjemné vystupování. Přestal se již objevovat důraz na péči o děti. Na dívkách tak spočívala dvojnásobná zátěž – zvládat téměř vše z mužské sféry a k tomu perfektně ovládat sféru ženskou.⁵³⁸ To odpovídá feministickému výrazu *dvojí*, potažmo *trojí břemeno*, kdy žena stejně jako muž vykonává placené zaměstnání, ale po příchodu domů na ni čeká další práce v podobě povinností v domácnosti a péče o děti.⁵³⁹ Český skauting tak opět odráží stav společnosti.

⁵³⁶ Tamtéž. Pro účely této práce nerozlišuji, co přesně měly umět děti v nováčkovské zkoušce a co ve kterém stupni zdatnosti, jelikož požadavky zůstávaly víceméně stejné a pouze se lehce rozšiřovaly, nebo se navyšovala obtížnost. Podstatný je souhrn znalostí a dovedností, jimiž měl jedinec, který prošel skautskou výchovou, disponovat.

⁵³⁷ Tamtéž.

⁵³⁸ Vodní skauti a skautky museli zvládat totéž co suchozemští, a navíc měli vlastní vodácké doplňky.

⁵³⁹ Srov. Barbara HAVELKOVÁ, *Tři stadia genderu v socialistickém právu*, in: Hana HAVELKOVÁ a Libora OATES-INDRUCHOVÁ, eds., *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*, Praha 2015, s. 45-75.

4.4 Stupně zdatnosti dívčího kmene po světlušky a skautky

Druhá analyzovaná brožurka,⁵⁴⁰ vydaná o rok později již skautským ústředím, zjištěné závěry potvrzuje. Je podrobnější – má již 12 listů, 23 číslovaných stran – a je určena vedoucím světlušek a skautek.

Od světlušek se vyžadovaly obdobné znalosti a dovednosti, jako byly uvedené v předchozí brožurce pro skautky, ale uzpůsobené nižšímu věku. Nově přijatá světluška měla (vedle pravidelné docházky, jež vždy byla první podmínkou pro dívky i chlapce) zejména prokázat znalost skautských idejí, udržovat se čistá, umět poděkovat, pozdravit, představit se, znát pět písní. Měla naplňovat určité dobré vlastnosti: „*Světluška je přívětivá, ochotná, přesná, pilná, poslušná a snášenlivá. Se světluškami si vzájemně pomáhá.*“⁵⁴¹ Od děvčete se očekávala společenská obratnost a jistá podřízenost, pracovitost a ochota pomáhat. Zatímco u chlapců se počítalo s určitou vzpurností, jež se měla přetavit v produktivní energii, dívky byly od malička explicitně směřovány k poslušnosti a obětavosti, jako by ani nebyly stejně energické jako chlapci. Stejně jako v poválečném období bylo světluškám dovoleno tykat vedoucím až po složení slibu, což je dokonce prezentováno jako dar.⁵⁴² To ukazuje na přisnost dívčí edukace.

Jedinou praktickou dovedností, již měla nová světluška umět, bylo uvázání ambulatního uzle. Pro splnění první hvězdy se již přidávaly ostatní znalosti a dovednosti, prakticky stejné jako byly uvedeny v předchozí brožurce. Navíc měla vykonat jednu odbornou zkoušku (tzv. odborku) podle svého výběru, nebo podle výběru vedoucí. Pro získání druhé hvězdy musela splnit odbornou zkoušku hospodyňky a ošetřovatelky. Zmíňme ještě jeden úkol druhé hvězdy: „*Co nejčastěji pomáhá mamince při vaření. Všimá si maminčiny práce a snaží se mít zájem o domácnost.*“⁵⁴³ Čím byla dívka starší, tím více byla vedena ke své budoucí roli. Příručky pro světlušky a skautky tak nepřinesly nic nového; dokonale navázaly na stav dívčího skautingu v roce 1948. Junák v této době se tedy stále jeví jako velmi tradicionalistické hnutí. Změna společenských poměrů se projevila prakticky jen ve výčtu památných dní, které měla světluška umět: byly to (vyjma dne vzniku Republiky) samé události významné podle socialistické ideologie.⁵⁴⁴

⁵⁴⁰ *Stupně zdatnosti dívčího kmene pro světlušky a skautky*, Praha 1969.

⁵⁴¹ Tamtéž.

⁵⁴² „[...] činovnice roje či oddílu jí dají ke slibu dar: projev důvěry a sesterství, jež se projevuje tím, že jim smí tykat. Nedostane totiž nikdy nic zadarmo.“ Tamtéž, s. 3.

⁵⁴³ Tamtéž, s. 8.

⁵⁴⁴ „Světluška ví, že 25. 2. Dnem vítězství čs. pracujícího lidu (1948). 1. 5. je Svátkem práce, 5. 5. je dnem Pražského povstání (1945), 9. 5. vzpomínáme výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou (1945),

Požadavky na nováčka v oddíle skautek byly z většiny genderově neutrální: obecné občanské znalosti, znalost okolí, skautského hnutí, zdravotní, tábornické dovednosti, tělesná zdatnost, zručnost (prokázaná znalostí uzlů, práce s kapesním nožem, přišitím knoflíku a zašití trhliny, zřízením krabičky všestranné pomoci a péči o kroj, obuv a šaty) a z oblasti kultury založení si čtenářského deníku a naučení družiny nové písní.⁵⁴⁵

V prvním stupni měly skautky podmínky opět přehledně rozdělené do oblastí, které odpovídají výše uvedeným, navíc přibyly signalizace a šifrování, odhady a měření, mapování a orientace, pozorování přírody, vaření a úklid v domácnosti (zametání, luxování, utírání prachu, správné větrání, pravidelné praní a udržování svého oblečení a obuvi, zacházení s domácími spotřebiči),⁵⁴⁶ bystrost a paměť, zpěv a společnost (znalost *skautských* a *národních* písní a vhodné chování), vedení a výcvik, a nakonec tělesná zdatnost.⁵⁴⁷ Ve druhém stupni se znalosti měly obohatit o telefonování, znalosti z branné výchovy a péči o malé děti.⁵⁴⁸

Jak je vidět stejně jako v předchozí příručce, dívky měly zvládat totéž co chlapci, navíc ale péči o domácnost a následně i o děti, a byly na ně kladeny vyšší nároky ve vaření.

Autorský kolektiv si byl vysokých požadavků vůči skautkám vědom, v závěru se k tomu vyjadřuje. To, že málokterá dívka dosáhne nejvyššího stupně, bylo v pořádku. Skautky se nicméně měly co nejvíce snažit být co nejlepší, a to nejprve v několika disciplínách a postupně přidávat. „*Souhrn požadavků pro všechny stupně zdatnosti skautek tvoří jakýsi ideál, všechno by moderní, všestranně vzdělaná dívka měla znát a umět.*“⁵⁴⁹ Ke všem znalostem a dovednostem se poté ještě musela přidat vysoká mravní úroveň, aby z dívky byla opravdová skautka.⁵⁵⁰

Oproti podrobným radám vůdcům, jež se nacházely v příručkách pro chlapecké oddíly, se vůdkyním dívčích složek radí pouze nezapomenout na to, že skauting by měl být pro děvčata především zábavou a neměl by se zvrhnout v přednášky a zkoušky.

Odpověď na otázku, jestli se v této době (1968-1970) dívčí skauting již natolik sblížil s chlapeckým, že bylo možné, aby byly skautky vedeny podle stejné příručky jako jejich mužské protějšky, je tedy, alespoň na úrovni oficiálního diskurzu, záporná. Přestože

28. 10. vzpomínáme vyhlášení samostatnosti ČSR (1918), současně je Dnem znárodnění (1945), 7. 11. vzpomínáme Velké říjnové socialistické revoluce (1917).“ Tamtéž, s. 7.

⁵⁴⁵ Tamtéž, s. 9-10.

⁵⁴⁶ Tamtéž, s. 13n.

⁵⁴⁷ Tamtéž, s. 11-14.

⁵⁴⁸ Tamtéž, s. 16-18.

⁵⁴⁹ Tamtéž, s. 23.

⁵⁵⁰ Tamtéž.

v mnohém již došlo ke splynutí, oficiální stupně zdatnosti stále reflektovaly rozdílné role mužů a žen ve společnosti. Zatímco dříve byly dívky a ženy tlačeny do domácí sféry, nyní se osvobodily, aby mohly vykonávat totéž co chlapci a muži. Posláním udržovat zdravý a útulný domov a pečovat o své blízké se však nezbavily. Na „slabé pohlaví“ tak dolehlo dvojí břímě. Přetrvaly také předsudky o ženské povaze. Český skauting reflektoval společenský a genderový řád a (z hlediska oficiální ideologie) pomáhal jeho upevnování. To se týče i podpory státního socialismu, třebaže reálná situace mohla být jiná.

4.5 Shrnutí

První analyzovaná publikace, *Kapitoly pro junácké vůdce*, ukázala na proměnu skautské výchovy. Junák se nechal ovlivnit moderními psychologickými a pedagogickými poznatky, ale také dalšími prvky, které přinesla změna politického režimu na socialistický. Na vůdcovské úrovni lze sledovat profesionalizaci, rozvolněnost tradičních genderových rolí a zvýšený zájem o dětské prožívání. Do příručky se dostaly také prvky socialistické ideologie. Naopak ideologie skautská je upozaděna. S nadsázkou by se dalo říci, že *Kapitoly pro junácké vůdce* by stejně tak mohly sloužit i jiným organizacím pracujícím s dětmi a mládeží.

Přestože byla kniha určena vedoucím chlapeckých i dívčích oddílů, pracuje pouze se skautingem chlapeckým. Ideálem junáka je podle ní jedinec prospěšný společnosti podle vlastních talentů, přičemž by měl mít určité obecné dobré vlastnosti. Na rozdíl od junáka v *Radostech junáckého roku* z roku 1946 cílí skaut za socialismu k světovému míru namísto aktivní obrany vlasti.

Oproti tomu faktograficky pojatá *Junácká příručka* pro skauty i skautky viditelně vychází ze stavu junácké výchovy po druhé světové válce. Navazuje na ni téměř dokonale, včetně důsledné kázně. Militantní ráz příručky je stále znatelný, ale je již oslaben. Junák má být mravně vyspělý, fyzicky zdatný, poslušný, ale i samostatný, hrdý a čestný. Tato charakteristika se historií skautingu vine jako červená nit, dříve však bývala rozvinuta tím, co vyžadovala doba. V roce 1968 je však nic nepřibližuje. Z obou uvedených publikací se tak zdá, že Junák v období let 1968-1970 začal otevírat prostor pro volný výklad svých idejí.

Dívčí skauting se také částečně proměnil. Světlušky a skautky již měly z velké části vykonávat stejné činnosti jako jejich skautští bratři, ale k tomu musely zvládat objem znalostí a dovedností spojených s domácností. Neoprostily se tak od svého předurčení pro domácí sféru, ale přibyla jim k tomu sféra mužská, což odpovídá socialistickému obrazu ženy. Nadále se od děvčat vyžadovala upravenost, společenská obratnost a nápomocnost, poslušnost

a umírněnost. Nově byly skautky vedeny k osvojení si dovedností potřebných pro feminizovaná povolání. Zatímco chlapecký skauting počítal s individuálními předpoklady jedinců, dívčí odvětví stále pracovalo s uniformním ideálem, k němuž dívky socializovalo. Příručka vydaná ústředím šla přitom v otázce feminizace dívčího skautingu dále než ta z Poještědské oblasti.

5 Proměna Junáka od 90. let do současnosti

Počátek 90. let se pro členy Junáka nesl ve snahách po obnově činnosti. Samozřejmým krokem bylo navázat na předchozí léta působení, tedy zejména na předchozí období let 1968-1970, ale starší generace se snažila zahájit tam, kde skončila už v roce 1948. Postupně se začala navazovat spolupráce se zahraničím. Český skauting se však musel vyrovnat s tím, že svět se změnil; změnila se společnost, děti, politický systém státu, objevily se nové technologie, změnily se i strategie světového skautingu, a na vše bylo potřeba reagovat. Devadesátá léta tak byla pro český skauting složitým obdobím, kdy se snažily o vytvoření identity Junáka skupiny s protichůdnými názory a které se nebyly ochotny navzájem poslouchat – lidé, kteří působili v Junáku před rokem 1948; ti, kteří působili v letech 1968-1970; ti, kteří pracovali s dětmi v době, kdy byl skauting zakázán, ať už v Pionýru, v Turistických oddílech mládeže nebo v jiných povolených organizacích i v exilu. Do vedení se dostali i lidé, kteří spolupracovali s StB. Do toho po prvotním vzrůstu začala členská základna početně upadat, což bylo způsobeno mj. nejednotností junáckého vedení. Důsledkem byl vznik samostatných skautských organizací. Junák potřeboval najít konsenzus a učinit program poutavý pro současné děti.⁵⁵¹

V 90. letech byla jakousi metodickou podporou pro skauting v nové době edice *Skautské prameny*.⁵⁵² První tituly byly vydány v roce 1991 a poté každoročně (až do roku 2000) vycházely další. Autory byly významné skautské osobnosti žijící i již zemřelé. Řada knih tak nese jméno Miloše Zapletala, Jaroslava Foglara, ale i výběr z děl E. T. Setona, Roberta Baden-Powella a A. B. Svojsíka. Zaměřovaly se na praktické fungování družiny či oddílu (*Rádce skautské družiny, Skautský oddíl I...*), či přinášely inspiraci k programu (*Stezka*

⁵⁵¹ Roman ŠANTORA, *Skautské století*, Praha 2012, s. 222-225. O situaci v Junáku v 90. letech také pojednává film *Hledání lilie: Hledání lilie* [film], režie Viktor Portel, Skautský institut a Post Bellum o. p. s., 1999.

⁵⁵² *Databáze knih.cz: Skautské prameny*, © 2008–2023, dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/edice/skautske-prameny-5250/strana-1> (cit. 20. 4. 2023).

zdatnosti, Hry v přírodě...). Lehce vybočuje kniha *Poselství skautské výchovy*⁵⁵³ tehdejšího náčelníka Václava Břicháčka,⁵⁵⁴ která přináší úvahy nad skautskou výchovou z pohledu psychologa. Ale i další se věnují pedagogické stránce skautingu a osobnostem vůdce, rádce i dětí.⁵⁵⁵

Když bychom nahlédli do jedné z knih zmíněné série s prostým názvem *Skauting*,⁵⁵⁶ která vyšla v roce 1995, zjistili bychom, že vedle samotného textu, jež je jakousi aktualizovanou obdobou příručky *Scouting for Boys* (nebo se jí volně inspiruje), čtenáře provází skautské historky Ťapky a Rysa, blíže neurčené skautky a skauta. Spolu s ilustrací skupinky chlapců a dívek ve skautských krojích na obálce titulu nás kniha nenechává na pochybách, že je určena chlapeckým i dívčím oddílům. Ťapka je typická zástupkyně toho dívčího. Ve svých příhodách sděluje, že ve skautu našla prostředí, kde se kamarádky nepomlouvají (stereotyp ženských klepů), reflektuje pomoc druhým a nesobeckost jako zásadní hodnotu⁵⁵⁷ (pečovatelská role a přísné morální standardy kladené na dívky), zmiňuje výtvarné činnosti, které vychází z ručních prací (zdobení vajíček, tkaní gobelínů⁵⁵⁸), její projev je procítěnější než Rysův a používá deminutiva. Když mluví o tělesné zdatnosti, její cesta vedla přes lehké cviky, užitečné pro správné držení těla, a motivací jí je: „že budu na té překážkové dráze vesele přenášet i svoje děti, děti mých dětí a děti dětí mých dětí.“⁵⁵⁹ V tom lze spatřovat odkaz na budoucí mateřskou roli. Zmiňuje však také, že skauting jí přinesl svobodu, kterou dříve neměla. Zato Rys vypráví o dobrodružstvích, praktických záležitostech (např. práce s mapou, jídlo na dlouhou výpravu), fyzické síle. Výtvarné techniky, o nichž se zmiňuje, jsou řezbářství a keramika.⁵⁶⁰ Postavy jsou tedy poměrně stereotypní, což však není patrné na první pohled.

V závěru knihy najdeme i podmínky nováčkovské zkoušky, ekumenické a vodácké zkoušky pro křesťanské a vodní skauty, a také odborky (zkoušky odbornosti). Ty byly dosud genderově rozdělené. Rozdíl demonstrováme tím, že místo odborky Kuchař se dívčí varianta jmenovala Vaření na táboře, a tak zatímco chlapci měli prokázat, že umějí vařit a péct, a to i v polních podmínkách (na ohni), dívky měly zvládat totéž, ale primárně se kladl důraz na obsluhu táborové kuchyně, dodržování hygieny při vaření a skladování potravin a plánování

⁵⁵³ Václav BŘICHÁČEK, *Poselství skautské výchovy*, Liberec 1991.

⁵⁵⁴ Václav Břicháček (1930-2010), psycholog, pedagog na Karlově univerzitě, v letech 1989-1991 náčelník a mezi léty 1968-1970 místonáčelník Junáka, spoluzakladatel kurzů *Fons* pro lidi v roverském věku.

⁵⁵⁵ V knize *Skautský oddíl I.* najdeme například charakteristiku vůdců a rádců podobnou té v *Kapitolách pro skautské vůdce* z roku 1970. Václav BŘICHÁČEK, *Skautský oddíl I.*, Liberec 1992, s. 107-109 a 115n.

⁵⁵⁶ *Skauting*, Liberec 1995.

⁵⁵⁷ *Skauting*, s. 74.

⁵⁵⁸ Tamtéž, s. 207 a 278.

⁵⁵⁹ Tamtéž, s. 216.

⁵⁶⁰ Tamtéž, s. 206.

jídelníčku.⁵⁶¹ Chlapci měli ukázat, že umí v případě potřeby uvařit (a oproti předešlému období i hezky naservírovat) celou škálu jídel, u dívek se stále de facto předpokládalo, že vařit umí, vaří běžně a jakousi nadstavbou je vykonávání funkce kuchařky na táboře. Stále tak byl zachován stereotyp ženy, která se stará o domácnost.

Dívčí varianta chlapecké odborky Průvodce jménem Průvodcovská služba zas kladla na příslušníky obou pohlaví takřka stejné nároky, ale od dívek se, opět v souladu se starší tradicí, navíc vyžadovalo bezchybné vystupování a dobré vyjadřování.⁵⁶² Na dívky byly v tomto ohledu kladeny vyšší nároky, chlapcům bylo nevhodné chování zjevně více tolerováno.

V odborce Plavání adekvátní k chlapeckému Plavci měly dívky méně úkolů (chlapci 8 bodů, pokud jim bylo do 14 let a dalších 9 po 14. roce, dívky pouze 6) a byly méně náročné.⁵⁶³ Zatímco skauti měli předvést záchranu tonoucího a znát zásady, jak mu poskytnout první pomoc, u dívek se nepočítalo s tím, že by tonoucího zachraňovaly ve vodě, ale až na břehu. Tato odborka tak ukazuje na přizpůsobování programu slabší tělesné konstituci žen, přestože dívky fyzicky dospívají rychleji a mohou tak být ve skautském věku zdatnější než jejich mužské protějšky.

Některé odborky dívek stále refletovaly roli žen v domácnosti a „ženské“ práce (pletení a háčkování, zdravá výživa, péče o dítě, pěstičství), zatímco odborky pro chlapce měly prověřit zdatnost fyzickou, dovednostní i rozumovou (odborky inspirované vědními obory a mužskými povoláními jako hydrolog, elektrotechnik, hasič, domácí opravář).⁵⁶⁴ Stereotypy se však již stíraly. Dívky například mohly skládat zkoušku z dřevorubectví, střelby či stopování. Odborky pro chlapce na druhou stranu zůstávaly maskulinního nebo neutrálního charakteru.

Ve stejném roce vydaná kniha *Stezka zdatnosti*⁵⁶⁵ představuje nejrůznější sportovní či tělocvičné aktivity, které je vhodné provádět ve skautském programu. Soustředí se opět výhradně na chlapce. Tělocvik dívek byl buď dosud považován za natolik odlišný, nebo je to dáno zkušeností autorů pouze s chlapeckými oddíly. Jako návrh na symbolický rámeček je zde uveden Juraj Jánošík,⁵⁶⁶ pověsti o něm a jeho klukovské družině. Vracíme se tedy k mýtickým motivům z historie, v tomto případě slovenské – Jánošík je vyličen jako ten, „*který bohatým*

⁵⁶¹ Tamtéž, s. 263-266.

⁵⁶² Tamtéž, s. 267-269.

⁵⁶³ Tamtéž, s. 266n.

⁵⁶⁴ Tamtéž, s. 259n.

⁵⁶⁵ M. ZAPLETAL, B. KOS A K. WEIGNER, *Stezka zdatnosti*, Liberec 1995.

⁵⁶⁶ Juraj Jánošík (1688-1713), slovenský zbojník a národní hrdina.

*bral a chudým dával.*⁵⁶⁷ Vzhledem k bojovému a dobrodružnému charakteru her je doporučují autoři primárně pro chlapce, ale nebrání se ani využití v dívčích oddílech. „*A nemusí to být jen amazonky, i normální děvčata přece milují napínavé příběhy.*“⁵⁶⁸ Těžko usoudit, zda byl tento komentář myšlen jako poklona. Zmíňme ještě, že dalším oblíbeným motivem v této době se stali indiáni, přesněji indiánská moudrost, jak ji líčil E. T. Seton a po něm Baden-Powell.⁵⁶⁹ Velkou inspirací českým skautům byly knihy Jaroslava Foglara, a to i v době, kdy byl skauting zakázán.⁵⁷⁰

Další dvě knihy z edice, jež nesou název *Skautský oddíl I. a II.*, jsou (stejně jako například již zmíněné *Poselství skautské výchovy*) adresovány vedoucím chlapeckých i dívčích oddílů. Pracují přitom s obecnými rysy skautské edukace (jako hodnotová orientace, vztah k přírodě, výchova a sebevýchova, optimismus či prostý životní styl), takže nejsou prvoplánově genderově performativní. Je to dáno tím, že již vychází ze zásad světového skautingu, který se mezitím vydal rovnostářskou cestou. Devadesátá léta jsou pro Junáka charakteristická právě snahou navázat na zahraničí.

V prvním dílu *Skautského oddílu* jsou pasáže převzaté z materiálů WOSM (Světové organizace skautského hnutí). Český skauting tak přijal principy, jimiž se z uzavřeného národního hnutí otevřel světu, což bylo prvním krokem v jeho modernizaci. Tuto změnu reflektují i stanovy spolku, které v roce 1989 hlásaly, že: „*Účelem organizace je povznášet mravní, ideovou a tělesnou zdatnost mládeže i dospělých členů podle skautských zásad a zaměřovat ji ke službě národu a ČSR v duchu demokracie a humanismu,*“⁵⁷¹ což odpovídá tomu, co jsme sledovali dříve, tedy výchově či obrodě nastupující generace v zájmu národa, po pádu socialistického režimu cílené demokraticky. Změněné stanovy následující rok se už obracely k českým a slovenským skautům v zahraničí, jež směřovaly opět ke službě vlasti,⁵⁷² Junák se tak pomalu otevíral světu. Stanovy z roku 1994 se již definitivně hlásí k světovým skautským organizacím a poslání Junáka definují širěji: „*Posláním Junáka je podporovat rozvoj osobnosti mladých lidí, jejich duchovních, mravních, intelektuálních, sociálních*

⁵⁶⁷ Tamtéž, s. 160.

⁵⁶⁸ Tamtéž.

⁵⁶⁹ *Skautský oddíl II.*, Liberec 1993, s. 111n, 142n, 148.

⁵⁷⁰ V. BŘICHÁČEK, *Skautský oddíl I.*, s. 35.

⁵⁷¹ Stanovy českého Junáka – svazu skautů a skautek ČR, Praha 1989, s. 1, čl. II., dostupné také z: https://drive.google.com/file/d/1G1kVvQn4wV8ztLGQJGnKI_73Pv2FjDdP/view (cit. 20. 4. 2023).

⁵⁷² „*Účelem organizace je povznášet mravní, ideovou a tělesnou výchovu a zdatnost mládeže i dospělých členů Českého i Slovenského Junáka – svazu skautů a skautek a českých i slovenských skautských sdružení v zahraničí podle skautských zásad a zaměřovat ji ke službě československé vlasti v duchu demokracie a humanismu.*“ Stanovy československého Junáka. Svazu skautů a skautek, 1990, s. 91, čl. II., dostupné také z: https://drive.google.com/file/d/1gK0Q_T0KT-PEXhQKfk-EYPqYDti7MAUW/view (cit. 20. 4. 2023).

*a tělesných schopností tak, aby byli po celý život připraveni plnit povinnosti k sobě samým, bližním, vlasti, přírodě a celému lidskému společenství v souladu s principy a metodami, stanovenými zakladatelem skautského hnutí, lordem Baden Powellem.*⁵⁷³ Povšimněme si rozdíl mezi výrazy „zdatnost mládeže“ a „rozvoj osobnosti“, v nichž lze vidět přechod od snahy o výchovu dětí podle určitého jednotného ideálu, jehož proměnu jsme sledovali v předchozích kapitolách, k osobnostnímu, skutečně individuálnímu rozvoji jednotlivce. Proměna ideálu, započatá na konci 60. let, je v tomto bodě dovedena do konce (ale pouze z hlediska oficiálního diskurzu; do výchovy se ještě plně nepromítla). Místo orientace na *národ* přichází pojem *vlast*, jež koexistuje vedle zaměření na svůj *osobní* rozvoj, na druhé, přírodu – která dosud byla definována spíše jako prostředí pro zdravý vývoj, ale méně jako komodita, již je třeba chránit – a na společnost či celé lidstvo, globální společenství. Tato proměna je také definována principy světového skautského společenství, přijatými na 26. Světové skautské konferenci v roce 1977,⁵⁷⁴ jež Junák přijal právě ve stanovách z roku 1994 v následujícím znění: „*a) povinnost k Bohu, chápaná jako povinnost hledat v životě vyšší hodnoty než materiální; b) povinnost vůči ostatním, chápaná jako věrnost své vlasti, která je v souladu s úsilím o mír, o vzájemné pochopení a spolupráci mezi lidmi, národy a různými sociálními skupinami; je pojata jako závazek účastnit se na rozvoji společnosti, jako úcta a láska prokazovaná bližním a přírodě; c) povinnost vůči sobě, chápaná jako odpovědnost za rozvoj sebe sama.*“⁵⁷⁵ V knize *Skautský oddíl*, v níž se výstupy ze zmíněné konference objevily o dva roky dříve, než se promítly do stanov, je nastíněný rozdíl ve vnímání vlastenectví navíc vysvětlen následovně: „*pojmem věrnosti k vlasti není úzký, šovinistický, ale musí být chápán v souladu s podporou míru, vzájemného porozumění a spolupráce na všech úrovních: místní, národní i mezinárodní.*“⁵⁷⁶

K proměně dochází i v tom smyslu, že hodnoty, jež má skauting v lidech pěstovat, nejsou již nijak konkrétní, ale stávají se ještě abstraktnější než dříve. Zatímco dosud bylo možné definovat, jaký by měl být ideální skaut a jaká ideální skautka, nyní je to ještě obtížnější než mezi léty 1968-1970. Jednoduše by bylo možno říct, že je to člověk, kterému jsou vlastní hodnoty, které se nerozcházejí s těmi skautskými, a ty vychází ze skautských principů,

⁵⁷³ Stanovy Junáka – svazu skautů a skautek ČR, 1994, s. 1, hl. druhá, 5., dostupné také z: <https://drive.google.com/file/d/1CldT1wYkhiLKN1A8ZtwFNgpJCtS3qURn/view> (cit. 20. 4. 2023).

⁵⁷⁴ V. BŘICHÁČEK, *Skautský oddíl I.*, s. 16.

⁵⁷⁵ Stanovy Junáka – svazu skautů a skautek ČR, 1994, s. 1, hl. druhá, 6., dostupné také z: <https://drive.google.com/file/d/1CldT1wYkhiLKN1A8ZtwFNgpJCtS3qURn/view> (cit. 20. 4. 2023).

⁵⁷⁶ V. BŘICHÁČEK, *Skautský oddíl I.*, s. 19.

zákona, hesla, denního příkazu a slibu.⁵⁷⁷ Viděli jsme, že jejich výklad se však také poměrně pružně proměňoval (například v poválečném období znamenala věrnost a oddanost ochotu nasadit život za národ). V této době (90. léta) se nepřístupuje k jednomu výkladu, jak tomu bylo předtím, ale vedoucí i děti jsou vedeni k hledání různých významů.⁵⁷⁸ Na otázku, co jsou skautské ideály, hledala odpověď kniha *Skautský oddíl II.: „Položili jsme ji opakovaně na lesních školách a při setkání vůdců, vůdkyň a činovníků, tedy lidem, kteří by měli mít v této věci jasno [...] po chvíli poznali, že vlastně nevědí, co všechno se za nimi skrývá.“*⁵⁷⁹ Autoři dospěli k názoru, že skautské ideály lze nepřesně definovat jako *světové bratrství, život v pravdě a lásce*, ideál ušlechtilého a připraveného, soběstačného člověka, který oceňuje duchovní, nemateriální hodnoty, činí se pro dobro společnosti, žije v souladu s přírodou a je tělesně i duševně zdatný.⁵⁸⁰ Český skauting se po vzoru světového abstrahuje a filozofuje sám nad sebou. Navzdory vznesenému ideálu se vedle něj objevuje názor, že skauting by měl vychovávat elitu i horší část populace. Prvním může pomoci být ještě lepší, druhým může skautská výchova dát ještě víc.⁵⁸¹ Po dvou obdobích elitářství se tak Junák (v souvislosti s poklesem členské základny) opět snaží o jistou masovost.

Co z české skautské tradice zůstává a jen nabývá modernější podobu a opodstatnění, je pobyt v přírodě, vnímané jako přirozené prostředí,⁵⁸² jež u lidí s rostoucím věkem přerůstá v ekologické smýšlení, dobré společenství (jehož stavebním kamenem je družinový systém), snaha vypěstovat v dětech odpor ke konzumnímu způsobu života či povědomí o důležitosti nemateriálních věcí, pozitivita, sebepoznávání a seberozvoj, požadavek abstinence (alkoholu, drog i cigaret) a prostého životního stylu. V 90. letech se kvůli obavám z pohlavně přenosných nemocí, zejména AIDS, znovu stala aktuální i snaha o sexuální zdrženlivost mládeže.⁵⁸³ Sexuální výchova se měla zařadit do programu i proto, aby se předešlo nechtěným těhotenstvím a jejich důsledkům (přístup však nebyl čistě zamítavý: *„Sexus sám o sobě není ani špatný, ani dobrý. [...] sexus není nic nečistého.“*⁵⁸⁴).

⁵⁷⁷ Tamtéž, s. 29nn.

⁵⁷⁸ Tamtéž, s. 32-33.

⁵⁷⁹ *Skautský oddíl II.*, s. 40.

⁵⁸⁰ Tamtéž, s. 41-42.

⁵⁸¹ Tamtéž, s. 70nn.

⁵⁸² *„Příroda je velkou knihou života, poznávání jejich tajemství je i poznáváním a chápáním hodnot, které přesahují člověka. [...] Bez pobytu v přírodě by byl život člověka neúplný.“* V. BŘICHÁČEK, *Skautský oddíl I.*, s. 89.

⁵⁸³ Tamtéž, s. 45.

⁵⁸⁴ Tamtéž, s. 96 a 97.

Vlivem usnadnění cestování a různých prací, včetně těch domácích, ale i snadné dostupnosti předmětů usnadňujících každodenní život se objevily obavy z lenivění,⁵⁸⁵ což byl vítr do plachet představitelů českého skautingu. Junák tak měl argumenty pro svou důležitost, pomáhat ve výchově zdravé a užitečné mládeže.⁵⁸⁶

Rozhodně nelze tvrdit, že by v devadesátých letech docházelo k jednoznačnému posunu. Třetí díl *Skautského oddílu* opět myslí převážně na chlapce, tvorbu „*mrvně silného i tělesně zdravého národa*“⁵⁸⁷ a předkládá jako ukázkovou pozvánku do skautského oddílu s textem: „*POZOR! Hledám dvacet odvážných mužů, kteří mají zájem o: [...] Potřebuju jen tvrdé chlapy, kteří se neleknu dlouhých pochodů [...] Strašpytlové, jelimánci, bábovky a mámini mazánci ať raději zůstanou doma!*“⁵⁸⁸ Ještě v roce 1996 se autorům zdála adekvátní pozvánka, která volala po „mužných“ typech, přičemž žádoucími atributy maskulinity byla odvaha a fyzická zdatnost, vymezující se vůči nesamostatným „bábovkám“.

Změny se zaváděly postupně. Přelom tisíciletí přinesl touhu po ohlédnutí se zpět a zvýšilo se úsilí o reformy Junáka. Mezi léty 2000-2003 proběhl rozsáhlý sociologický průzkum, který vedl roku 2005 ke vzniku *Charty českého skautingu*.⁵⁸⁹ Ta byla pokusem definovat směřování Junáka v následujících desetiletích.⁵⁹⁰ Vznikl tak nový výchovný program, který také definoval skautské znalosti a dovednosti ne jako jednotlivé body, které mají děti a mládež splnit, jak tomu bylo dosud, ale jako soubor 24 kompetencí, dělených do šesti oblastí, z nichž teprve vychází konkrétní úkoly.⁵⁹¹ Skautský program se tak stal komplexnější. Právě zde lze vidět zásadní přelom mezi historickým skautingem a tím, který známe dnes. Kompetence jsou cíleny na všechny výchovné kategorie, přičemž jsou doplněny projevy pro příslušný věk, a již v nich nejsou rozdíly podle pohlaví.

Proměny Junáka lze dobře sledovat také pomocí skautských stezek, dříve nazývaných stupně zdatnosti. První novodobá skautská stezka byla vydána v roce 1994 a ještě vycházela

⁵⁸⁵ Tamtéž, s. 37-46.

⁵⁸⁶ Václav Břicháček shrnul myšlenky, které v Junáku mají přetrvat v novém století, následovně: „*Morální výchova a vytváření cest duchovního rozměru skautingu. Výchova dětí dětmi v malých skupinách. Vztah k přírodě se silným aspektem ekologickým. Činnost a hra jako základní metodiky učení. Ideály demokracie, spojené s uskutečňováním občanské společnosti. Mezinárodní skauting jako cesta k přátelství dětí různých ras, náboženství, kultur i jazyků.*“ Václav BŘICHÁČEK, *Junák na přelomu stolení: 1990-2000*, Praha 2001, s. 47n.

⁵⁸⁷ *Skautský oddíl III.*, Liberec 1996, s. 48.

⁵⁸⁸ *Skautský oddíl III.*, s. 63.

⁵⁸⁹ *Charta českého skautingu na počátku 21. století*, dostupné z:

http://www.vmls.cz/dokumenty/cinovnici/Charta_skautingu.pdf (cit. 20. 4. 2023).

⁵⁹⁰ Vedle toho přináší podrobnější ohlédnutí zpět a výhled do budoucnosti následující brožurka:

V. BŘICHÁČEK, *Junák na přelomu stolení*, Praha 2001.

⁵⁹¹ Martina HANYKOVÁ, *Proč je, u všech plantážníků, tenhle úkol ve stezce?: Aneb co mají umět skauti a skautky*; in: *Skauting*, únor 2019, dostupné také z: <https://casopis.skauting.cz/proc-je-u-vsech-plantazniku-tenhle-ukol-ve-stezce-2075> (cit. 20. 4. 2023).

ze stupňů zdatnosti předchozího období. Nově se však stala společná pro chlapce a dívky, což bylo umožněno tím, že některé aktivity byly volitelné a vedoucí mohli dělat i individuální úpravy pro svůj oddíl.⁵⁹² Stále totiž byla řada lidí přesvědčena, že chlapci a dívky by měli mít program odlišný (zatímco v Pionýru byla zavedena koedukace). Pro ilustraci dodejme, že o rok dříve se v knize *Skautský oddíl II.* objevila podkapitola *Mužné vlastnosti*, kde se autoři zamýšleli nad tím, zda by neměl být vypracován kodex *mužných vlastností* pro chlapecké oddíly a obdobný pro dívčí. „*Vůdce chlapeckého oddílu by rád zdůraznil mužné rysy skautské výchovy. Pravý muž by měl být pracovitý, vytrvalý, odvážný, samostatný, cílevědomý, svědomitý, spolehlivý, odpovědný, trpělivý. K atributům mužnosti patří síla, tělesná i duševní zdatnost. Pravý muž je pln životního elánu, nepotřebuje doping cigaretami, alkoholem [...]*“⁵⁹³ Žádoucí ženské vlastnosti autoři přirozeně nejmenují, ale rozhodně nepředpokládali, že by měly být shodné. Zároveň však přiznávají, že dosud nikdo netuší, jak tyto rysy skautské výchovy cíleně pěstovat.

Obsahově stejná stezka, jako ta z roku 1994, vyšla v roce 1997 v líbivější grafické úpravě.⁵⁹⁴ Zatímco tedy proběhla změna stanov a skautská literatura již přinášela některé progresivní myšlenky ze zahraničí, program uskutečňovaný podle zastaralých stezek a s přetrvávající myšlenkovou nejednotou vedoucích se mohl modernizovat jen stěží.

Ke změně obsahu došlo až díky tvorbě nového programu s *Chartou českého skautingu*, a to v experimentální stezce roku 2006, jež vedla k vydání nové stezky o dva roky později (r. 2008).⁵⁹⁵ Tato nová stezka rozdělila dovednosti, které měly děti získat, do šesti oblastí: *co umím a znám, kdo jsem, můj kamarád, můj domov, svět okolo nás a příroda kolem nás*.⁵⁹⁶ Oproti starším ukazatelům zdatnosti tak došlo k zásadní změně, kdy nejde již o splnění konkrétních úkolů, ale aktivity se odvíjí od výše zmíněných kompetencí, jež by měli skauti a skautky zvládat. Větší líbivosti stezek přispěla grafická úprava a dvě varianty. Jedno provedení bylo rámované fantasy světem, doplněné o kratičké příběhy a příslušnou grafiku, a druhé ne. Stezku doplňovala i karetní hra *Sacculus*. Pro větší zajímavost byly stupně pojmenovány podle živlů. Junák tímto krokem reagoval na to, co je u dětí populární. Stezka se skládala ze čtyř stupňů, které mělo dítě ideálně projít během čtyř let skautského věku

⁵⁹² Martina PELCOVÁ, *Proměna skautské stezky jako výchovného nástroje v letech 1989-2009*, bakalářská práce, FHS UK, 2010, s. 26.

⁵⁹³ *Skautský oddíl II.*, s. 88.

⁵⁹⁴ Martina PELCOVÁ, *Proměna skautské stezky*, bakalářská práce, FHS UK, 2010, s. 6 a 27.

⁵⁹⁵ Tamtéž, s. 6 a 20-22.

⁵⁹⁶ Tamtéž, s. 29n; *Cesta Země: 1. stupeň skautské stezky*, Praha 2008, s. 8n.

(odpovídajícího čtyřem letům druhého stupně školní docházky). To bylo společné pro obě varianty. Nové stezky zachovaly volitelnost některých úkolů.⁵⁹⁷

Ve fantasy variantě stezek si na začátku každého dílu mohl jedinec zvolit jednu ze čtyř postav, jejíž obrázek si mohl nalepit na titulní stranu, případně si nakreslit vlastní. Na výběr byly vždy dvě ženské a dvě mužské postavy, každá měla svoji krátkou legendu. Jedna z žen byla poměrně tradiční (v prvním stupni princezna, ve druhém léčitelka, ve třetím královna), pouze ve čtvrtém stupni byly obě ženské postavy emancipované (bojovnice a kouzelnice). V každé stezce bylo možné zvolit si i ženskou postavu, která určitým způsobem vybočuje. V prvním stupni to byla hraničářka, ve druhém zaklínačka, ve třetím amazonka. Některé ženské charaktery tak byly bojovnice, schopné se bez problémů vyrovnat mužům, další byly obdařeny moudrostí, která všechny předčí, nebo mrštností, případně ovládaly magii. Jiné ženské postavy se vyznaly v rostlinách, dokázaly léčit, rozdávaly milosrdenství bez nároku na odměnu, pomáhaly sirotkům, královna také podporovala svého manžela.⁵⁹⁸ Zůstává tak pro ženy stereotypně charakteristická péče o druhé a znalost rostlin (bylinkářství), vedle toho se ale dívky (i chlapci) mohli ztotožnit s ženami emancipovanými, kde bojovnost a moudrost nejsou brány jako negativa, ale přednosti.

Jedna z mužských postav byla vždy bojovník či lovec a druhá byla moudrá, ovládala magii, nebo uměla excelentně stopovat. V prvním stupni se tak skauti a skautky mohli setkat s hraničářem a čarodějem, ve druhém s lovcem a zvědem, ve třetím měli na výběr rytíře nebo poutníka a ve čtvrtém mudrce a knížete. Kníže je otcovskou postavou, kdy jeho „rodinu“ ztělesňuje knížectví, o něž se spravedlivě stará a odměnou mu je láska poddaných.⁵⁹⁹ Vedle emancipovaných žen tak stojí muži představující tradiční formy maskulinity. Zatímco část ženských charakterů pronikla do mužského světa, naopak to neplatilo.

Slabinou stezek byla jejich nepřiměřená náročnost a přílišné množství úkolů. To byl také impulz ke vzniku nových stezek, zjednodušených obsahově i graficky. Ty se objevily v roce 2019, opět po dvouletém zkušebním období experimentálních stezek.⁶⁰⁰ Současné stezky zachovaly čtyři stupně, ale sloučily vždy dva do jednoho sešitu. Přejít mezi stupni (stále inspirovanými živly, ale již bez hlubší symboliky) je dán splněním poloviny libovolných úkolů v sešitě, skaut či skautka tak může plnit nejprve to, v čem se mu/jí daří, a obtížnější úkoly na něj/ni čekají. Druhý sešit obsahuje vedle povinných bodů řadu volitelných úkolů,

⁵⁹⁷ Martina PELCOVÁ, *Proměna skautské stezky*, bakalářská práce, FHS UK, 2010, s. 35.

⁵⁹⁸ *Cesta Země*, s. 6; *Cesta Vody: 2. stupeň skautské stezky*, Praha 2008, s. 6; *Cesta Vzduchu: 3. stupeň skautské stezky*, Praha 2008, s. 6; *Cesta Ohně: 4. stupeň skautské stezky*, Praha 2008, s. 6.

⁵⁹⁹ *Cesta Ohně*, s. 6, dostupné také z: <https://casopisy.skaut.cz/knihovna/504> (cit. 20. 4. 2023).

⁶⁰⁰ *Experimentální skautská stezka 1*, Praha 2017; *Pre-experimentální skautská stezka 2*, Praha 2017.

příčemž počet, kolik musí jedinec splnit, si volí sám na začátku stezky. Vedle toho stezka obsahuje prostor pro oddílové rozšíření – libovolné množství úkolů, které může oddílová rada zvolit, že chce, aby byly součástí stezky v konkrétním oddíle. Vybírat může z navržených úkolů, nebo si vymyslet vlastní. Trend tedy spěje ke zjednodušování a výrazné individualizaci.

Charta českého skautingu byla mimo jiné impulzem k vypracování strategie, jakým směrem se bude Junák ubírat v následujících letech. Ta byla cílená do roku 2022. V průběhu doby docházelo k dílčím úpravám.⁶⁰¹ Postupně také vyvstaly nové problémy, na které je třeba reagovat. Nyní proto probíhá příprava nové strategie s vyhlídkou do roku 2030.

Výstupem *Strategie 2022* je mj. závěr, že v současnosti je spíše než učení se konkrétním dovednostem potřeba naučit děti celoživotně se vzdělávat a umět reagovat na různé situace.⁶⁰² Změnilo se také vnímání světa. Pojmy jako vlast, národ a kultura národa již nenesou tentýž význam a nemají stejnou důležitost. Proto se český skauting přizpůsobuje globalizaci, globálnímu občanství.⁶⁰³ Vytratil se nacionalismus. Vyvstala také potřeba reagovat na moderní technologie, zejména chytré telefony a sociální sítě.⁶⁰⁴ Na druhou stranu bylo právě přizpůsobování se společenským tlakům vyhodnoceno jako jedna z hrozeb.⁶⁰⁵ Ze strategie tedy plyne, že obrat, kterým český skauting prošel od 90. let, přinesl to, že Junák se hodnotově zcela přeorientoval na organizaci vedoucí děti k aktivnímu občanství a hledání své role ve společnosti a v přírodě, zaměřil se tedy významně na svou ideovou stránku. Ony tradičně zálesácké dovednosti jsou z hlediska strategie zcela vedlejší (zůstávají však součástí stezek). Pobyt v přírodě je přitom stále považován za zásadní. V textu se doslova píše: „*Aktivní pobyt v přírodě je klíčovou součástí procesu učení dětí i v běžném programu. Táboření je stálou součástí programu oddílů. Oddíly se často pohybují v přírodě, která není pouze kulisou našeho programu, ale vnímáme ji jako hodnotu samu o sobě.*“⁶⁰⁶ Všimněme si především poslední věty.

Viděli jsme, že v minulosti se Junák soustředil zejména na věkovou skupinu 10-15 let, pro něž byl skauting ostatně původně zamýšlen. Tato věková kategorie byla také převažující až do

⁶⁰¹ *Strategie 2022*, in: Skaut: Křižovatka, 10. 6. 2021, dostupné z:

<https://kruzovatka.skaut.cz/organizace/strategie/strategie-2022> (cit. 20. 4. 2023).

⁶⁰² *Strategie 2022: Inspirovat skautingem: Souhrnný dokument obsahující klíčové závěry analýz a návrh prioritních témat pro strategii Junáka do roku 2022*, 2014, s. 14, dostupné z:

<https://kruzovatka.skaut.cz/organizace/strategie/strategie-2022> (cit. 20. 4. 2023).

⁶⁰³ Tamtéž.

⁶⁰⁴ Tamtéž, s. 15.

⁶⁰⁵ Tamtéž, s. 17.

⁶⁰⁶ Tamtéž, s. 27.

roku 2013, kdy ji poprvé přerostla skupina dětí do 10 let.⁶⁰⁷ Analýzou ke *Strategii 2022* se zjistilo, že pokud dítě nezačne působit ve skautingu do určitého věku (12 let), vlivem konkurenčních zájmových aktivit je šance již malá.⁶⁰⁸ V tom lze spatřovat příčinu současného zaměření na nižší školní věk.

Metodiky pro skautský věk (10-15 let) jsou společné pro práci s chlapci a dívkami. V této věkové kategorii postupně došlo k setření prakticky všech rozdílů – alespoň podle oficiálního diskurzu. Postupně začaly vznikat také oddíly benjamínků, což jsou děti v předškolním věku. Oddíly s touto věkovou kategorií bývají koedukované.

Jak je to ale s vlčaty a světluškami? I pro ně vznikly v 90. letech nové stupně zdatnosti, nazývané v případě vlčat stezky a v případě světlušek cestičky. Úkoly v nich se podle pohlaví lišily. Cestička světlušek začínala uvítacím dopisem, který čtenářce objasnil, že aby se stala světluškou, vyžaduje se od ní, aby se řídila skautskými zásadami, ale také: „že budeš svítit svým světýlkem radosti a dobré nálady všude, kde můžeš.“⁶⁰⁹ Touto větou je na děvče kladen požadavek určitého společenského vystupování a zárodek péče o druhé. Stezka vlčat oproti tomu suše hlásala: „Když vstoupíš do smečky vlčat, naučíš se heslo a zákon vlčat, přistoupíš k plnění podmínek [...]“⁶¹⁰ Tento přístup je zachován v celých sešitcích. S chlapci se jedná rázně a přímo. Jsou nabádáni k překonávání se: „Bojuj čestně a nenech se odradit neúspěchy. Vlče – to je ten správný kluk, který se ničeho nelekne.“⁶¹¹ Jsou akcentovány žádoucí maskulinní vlastnosti jako statečnost, bojovnost, vytrvalost. S dívkami se proti tomu jedná poněkud shovívavě, mateřsky: „Zkouška První hvězdy bude o něco náročnější, ale o to zajímavější. Něco se ti třeba hned nepovede, ale to nevadí. Když budeš úkol zkoušet splnit znovu a znovu, určitě to zvládneš!“⁶¹² V případě dívek byly žádoucí vlastnosti pěstovány například i úkolem, aby si celý měsíc zaznamenávaly, zda byly snášenlivé, nápomocné, dobré kamarádky a zda plnily své povinnosti.⁶¹³ Z toho je patrné, že byly již od malička vedeny k stereotypu tiché, pracovitě, pečující ženy, a naopak nesměly být *protivné* a *ufňukané*,⁶¹⁴ což byly vlastnosti, které sloužily k dezidentifikaci již v příručkách z roku 1945.

Úkoly pro dívky a pro chlapce se příliš nelišily. Ve stezce vlčat však byly rozděleny do větších celků nazvaných stručně *Občanství*, *Životní prostředí* apod., zatímco v cestičce

⁶⁰⁷ Tamtéž, s. 7.

⁶⁰⁸ Tamtéž, s. 13.

⁶⁰⁹ *Cestička světlušek*, tisk Vimperk 1994, s. 3.

⁶¹⁰ *Stezka vlčat*, tisk Vimperk 1994, s. 3.

⁶¹¹ Tamtéž, s. 13.

⁶¹² *Cestička světlušek*, s. 8.

⁶¹³ Tamtéž, s. 4.

⁶¹⁴ Tamtéž.

světlušek se stejným kapitolám říkalo *Co vím o své zemi, Mám ráda přírodu* atd. Přístup k dívkám tak byl i v tomto ohledu laskavý, mírný, zjednodušený oproti strohému, účelnému, který byl uplatňován na chlapce. V tom smyslu byla vlčata vedena k neprojeování emocí, zatímco u dívek se pěstovala empatie. To odpovídá výzkumům o odlišném přístupu k dětem na základě jejich pohlaví⁶¹⁵ a koresponduje to se závěry Kathleen E. Denny, která se zabývala rozdíly mezi stezkami dívčího a chlapeckého skautingu v Americe. Autorka dospěla k obdobným závěrům, a sice že příručky pro dívky volily jiný jazyk, byly obsáhlejší a více hravé. Stejně jako ty české i americké příručky využívaly odlišné názvy v závislosti na pohlaví, jemuž byly určeny. V příručkách pro chlapce bychom našli věcné názvy, vycházející z pojmenování povolání a věd, zatímco dívčí příručky byly méně orientované na povolání, hravější. V důsledku toho mohou být chlapi bráni seriózněji než dívky.⁶¹⁶ Genderovaný byl také přístup. Zatímco chlapecké příručky vyjadřují stanovisko „já jsem“, dívčí postoj k dosažení úspěchu byl „pokusím se“. To, co je pro chlapce dosažitelné a pouze to mají prokázat, v případě dívek jako by vyžadovalo značné úsilí s nejistým výsledkem – dívčí úspěch je bagatelizován a zpochybňován. Na druhou stranu dívčí příručky ponechávaly prostor i pro nestereotypní aktivity, kritické a kreativní myšlení a podporu sebevědomí, zatímco chlapecké dávaly jednoznačné odpovědi a kritické myšlení naopak potlačovaly.⁶¹⁷ Jak bylo již uvedeno, české stezky aktivity podle pohlaví téměř nerozlišovaly.

Na rozdíl od stezek skautů a skautek, kde v Česku postupně došlo k úplnému sjednocení, stezky pro mladší děti, vzniklé také mezi lety 2006-2008, zůstávají dodnes rozdílné pro chlapce a pro dívky. Nová cestička světlušek má symbolický rámec *Kouzelná lucerna*, který nahradil Karafiátovy *Broučky*. Stezka vlčat od dob vzniku této věkové kategorie stále využívá Kiplingův příběh Mauglího. Systém stezek je obdobný jako u těch pro skautky a skauty, čili vychází z kompetencí a dělí se do stejných oblastí.⁶¹⁸ Z hlediska kompetencí jsou tak stezky stejné pro chlapce a dívky. Hlavní rozdíl v symbolických rámcích lze spatřovat v tom, že *Kouzelná lucerna* vznikla přímo pro účely cestičky, takže příhody hlavní postavy Lucinky přímočaře směřují ke skautským kompetencím, zatímco Mauglího příběh není tak prvoplánový. Oba symbolické rámce jsou však zasazeny do přírodního prostředí a v obou

⁶¹⁵ Claire M. RENZETTI a Daniel J. CURRAN, *Ženy, muži a společnost*, Praha 2003, s. 111-113.

⁶¹⁶ Kathleen E. DENNY, *Gender in Context, Content, and Approach: Comparing Gender Messages in Girl Scout and Boy Scout Handbooks*, in: *Gender and Society*, February 2011, Vol. 25, No. 1, p. 37.

⁶¹⁷ Tamtéž, s. 38nn.

⁶¹⁸ Kolektiv autorů, *Stezka a symbolický rámec vlčat a světlušek: Metodika ke stezce vlčat a světlušek*, Praha 2015, s. 3.

hlavní postavu provází několik společníků, kteří vynikají v určitých oblastech, jimiž ji provází.

Rozdíl v této věkové kategorii přetrvával na úrovni skautského zákona, hesla, slibu a denního příkazu. Idea vlčat a světlušek (a jejich vodácké obdoby čolků a žabiček) se sjednotila v září 2022.⁶¹⁹ Do té doby měla podobu, jež byla předestřena v kapitole o Junáku v letech 1945-1948. Zda nedochází k rozdílům ve výchově vlčat a světlušek navzdory sjednocené metodice, je otázka, na níž dosud neznáme odpověď.⁶²⁰

Junák se po poslední obnově činnosti musel vyrovnat také s prvním skautským principem. Viděli jsme, že někteří autoři přikládali určitou spirituální roli přírodě. Po druhé světové válce byla zas samozřejmým požadavkem víra v Boha, náboženská výchova. V 90. letech s přijetím do WOSM bylo potřeba, aby se ve slibu objevila formulka odkazující k Bohu, s čímž mělo české ateistické prostředí problém. Navíc to nebylo součástí české skautské tradice. Výsledkem byl kompromis. Ve slibu se objevila věta: „*sloužit nejvyšší Pravdě a Lásce*“,⁶²¹ jež měla reprezentovat duchovní hodnoty, pod nimiž si každý může představit, co chce. Spiritualitu se dnes oddíly snaží dětem zprostředkovávat pomocí různých rituálů a prožitků v přírodě. Stala se poměrně samozřejmou součástí českého skautingu.⁶²² Významnou roli má zejména v roverském věku. Zda se však daří jakési duchovno probouzet již v dětském věku, na to jsem se ptala narátorů. Přestože WOSM považuje náboženství za nedílnou součást skautingu a mnozí čeští dospělí vedoucí také, zdá se, že pro děti je tato složka vedlejší.

Genderová témata se od roku 2009 poprvé začala objevovat ve skautských časopisech. Řešily se například genderové role a stereotypy, přístup k dětem různého pohlaví, koedukace, ale i genderová studia. Psalo se o nich v periodikách *Skauting* a *Roverský kmen*, které jsou určené roverům a vedoucím. V roce 2021 vyšel v *Roverském kmeni* článek o ženách, které stály v počátcích skautingu s názvem *Průkopnice skautingu, které z dívek udělaly holky do nepohody*, kde se píše, že skauting výrazně přispěl k ženské emancipaci.⁶²³ Předkládaná diplomová práce však ukazuje, že český dívčí skauting byl dlouhou dobu poměrně

⁶¹⁹ *Nová idea vlčat a světlušek*, in: Skaut: Zpravodajství, 18. 4. 2023, dostupné z:

<https://krizovatka.skaut.cz/svetluskyy-zabicky-vcata/ideavas> (cit. 5. 4. 2023).

⁶²⁰ K tomu viz: Ema HOLOBRÁDEK ZEZULOVÁ, *Výchováváme světlušky a vlčata ke stejným hodnotám?:*

Co nám diskuze o změně idey ukazuje o stereotypch ve výchově, in: Skauting, únor 2021, dostupné také z:

<https://casopis.skauting.cz/vychovavame-svetluskyy-a-vcata-ke-stejnym-hodnotam-4249> (cit. 21. 4. 2023)

⁶²¹ Stanovy Junáka – svazu skautů a skautek ČR, 1994, hl. druhá, 6., dostupné také z:

<https://drive.google.com/file/d/1ClDT1wYkhiLKN1A8ZtwFNgpJCtS3qURn/view> (cit. 20. 4. 2023).

⁶²² *Hledání lilie* [film], režie Viktor Portel, Skautský institut a Post Bellum o. p. s., 1999.

⁶²³ Petra SÝKOROVÁ – Surikata, *Průkopnice skautingu, které z dívek udělaly holky do nepohody*, in: Roverský kmen, únor 2021, s. 37-40.

konzervativní. Celé únorové číslo zmíněného časopisu, a také dubnové číslo *Skautingu*, se v roce 2021 věnovalo genderovým otázkám v Junáku.

Pro skauting poměrně zásadní otázka koedukace se stala aktuální v 90. letech, kdy objevily první koedukované oddíly (ve smyslu smíšených oddílů pro chlapce a dívky). Nejprve to bylo způsobeno tím, že oddíly, které působily, když byl skauting zakázán, pod záštitou Pionýra nebo Turistických oddílů mládeže, byly mnohdy koedukované. Když došlo k obnovení Junáka a přihlásily se k němu, narazily však na nepochopení. Zejména starší činovníci považovali společnou výchovu chlapců a děvčat za nepřijatelnou. Tyto oddíly byly nuceny se přizpůsobit, nebo odejít. Navzdory tlaku jich hrstka přežila. Ve druhé polovině 90. let však nastal pokles členské základny, který stál za rozšířením koedukovaných oddílů. Tento praktický důvod napomohl ospravedlnění jejich existence.⁶²⁴ Stále však byly preferovány samostatné oddíly chlapecké a samostatné dívčí, které by se setkávaly pouze příležitostně. Poukazovalo se na odlišný vývoj chlapců a dívek. Panovaly dokonce obavy ze zženštilosti mužů⁶²⁵ a považovalo se za zásadní, aby ve skautském věku došlo ke správnému upevnění pohlavní (genderové) identity.⁶²⁶

Ani poté, co se staly koedukované oddíly relativně běžnou součástí Junáka, neplatilo, že by v nich docházelo ke stírání genderových stereotypů: „*chci-li mít jistotu, že žádaný úkol bude splněn, svěřím dohled raději holkám [...] děvčata jsou trochu obětavější i přemýšlivější,*“⁶²⁷ vysvětlovalo se například v poradně časopisu *Skauting*. Vedle toho si příspěvatel posteskl, že kdyby vedl čistě chlapecký oddíl, mohl by být program drsnější, paradoxně však dodal, že dívky na tábore bavily bojové hry více než chlapce.⁶²⁸ Zažití stereotypy se tedy promítaly do vedení. K většímu rovnostářství mohlo začít docházet až díky změně stezek. Dokud takto základní metodiky reflektovaly genderovou nerovnost, parita byla dosažitelná jen obtížně.

V roce 2012 se pak v tomtéž periodiku objevil článek, který přinášel dvě osobní zkušenosti z koedukovaného a chlapeckého oddílu, jehož podtitulek hlásal: „*Není lepší varianta, jen různé možnosti. Zvolte si!*“⁶²⁹ Praxe se proměnila; stále docházelo k určitému dělení podle

⁶²⁴ Kristýna PECHOVÁ, *Koedukace v příběhu*, in: Roverský kmen, únor 2021, s. 41-43, dostupné také z: <https://kmen.skauting.cz/koedukace-v-pribehu-5052> (cit. 30. 12. 2022); též Roman ŠANTORA, *Koedukace kdysi a dnes*, in: *Skauting*, listopad 2015, s. 24-25; *Hledání lilie* [film], režie Viktor Portel, Skautský institut a Post Bellum o. p. s., 1999.

⁶²⁵ V. BŘICHÁČEK, *Skautský oddíl I.*, s. 161-163.

⁶²⁶ Roman ŠANTORA, *Koedukace kdysi a dnes*, in: *Skauting*, listopad 2015, s. 24-25.

⁶²⁷ *Vaše starosti na naší hlavu: Poradna pro vedoucí: Koedukace*, in: *Skauting*, č. 4, r. 2000, s. 7.

⁶²⁸ Tamtéž.

⁶²⁹ Martin SMRŽ, *Sami, nebo spolu?* in: *Skauting*, duben 2012, s. 24.

genderových rolí,⁶³⁰ ale na druhou stranu také k určitému stírání. Příspěvatel například také napsal, že nebyl problém, aby dívka byla rádkyní smíšené družiny.⁶³¹

Koedukované oddíly se stávaly stále běžnější a v roce 2020 bylo pouze 32 % oddílů čistě chlapeckých nebo dívčích.⁶³² Na druhou stranu se toto téma začíná aktivně řešit až v posledních letech. Donedávna se sice o existenci smíšených oddílů vědělo, ale nijak se neřešila.⁶³³ V současnosti se zdá, že dělba činností podle pohlaví není zastoupena tak výrazně jako dříve, ale určité přirozené rozdělení, dané biologickými odlišnostmi chlapců a dívek, ale i věkem, přetrvává: „*Holky si musí našťípát dříví a kluci uplácet borůvkové knedlíky a nikomu to nepřipadá divné, protože to tak prostě je. Pak jsou na táboře ale činnosti, u kterých je přirozené, že se jich ujme určitá skupina. Třeba když je potřeba z lesa odnést super těžkou kládu, tak na to nastoupí starší kluci. I tento moment je nějakým způsobem formativní. Ukazuje, že v určitých situacích jsou fyzické dispozice, dané věkem, individuálním vývojem a také pohlavím, důležité a je zapotřebí je respektovat.*“⁶³⁴ Přístup v oddílech se tedy mění spolu s tím, jak se proměňuje společnost či vedení oddílů.

Ústředí se v současnosti snaží také systematicky komunikovat se svými členy. K tomu primárně slouží oficiální skautský informační web *Křižovatka*,⁶³⁵ dále také zasílání pravidelných newsletterů e-mailem, které obsahují i drobné dotazníky na témata, která jsou pro český skauting aktuální, čímž je možné průběžně získávat zpětnou vazbu od samotných jednotlivců. Skupiny na sociálních sítích napomáhají propojenosti členstva a junáckého ústředí, a tím i sjednocování činnosti vyvíjené v oddílech a skautských společenstvích. V neposlední řadě přispívají rozvoji skautské komunity. Sociální sítě jsou také (vedle webových stránek) prostředkem propagace skautingu před veřejností.

Z uzavřeného národního hnutí se za posledních 30 let Junák stal významnou výchovnou organizací, která vyznává demokratické a liberální hodnoty, používá moderní výchovné metody a daleko více než na zálesácké dovednosti se soustředí na osobnostní rozvoj dětí

⁶³⁰ „*Kluci se u nás starají o větší táborové stavby, holky mají na stavěčce na starosti děti a stavbu stanů.*“ Martin SMRŽ, *Sami, nebo spolu?* in: Skauting, duben 2012, s. 24.

⁶³¹ Tamtéž.

⁶³² Jakub HOLOBRÁDEK, *Jak jsme na tom v Junáku s koedukací*, in: Skauting, duben 2021, dostupné také z: <https://casopis.skauting.cz/jak-jsme-na-tom-v-junaku-s-koedukaci-4344> (cit. 21. 4. 2023).

⁶³³ Roman ŠANTORA, *Koedukace kdysi a dnes*, in: Skauting, listopad 2015, s. 24-25.

⁶³⁴ Kristýna PECHOVÁ, *Koedukace v příběhu*, in: Roverský kmen, únor 2021, s. 43, dostupné také z: <https://kmen.skauting.cz/koedukace-v-pribehu-5052> (cit. 30. 12. 2022)

⁶³⁵ *Skaut: Křižovatka*, dostupné z: <https://krizovatka.skaut.cz/> (cit. 21. 4. 2023).

a jejich aktivní zapojení do společnosti. Na významu také nabývá ochrana životního prostředí, kterou propagují *Skauti na Zemi*.⁶³⁶

5.1 Shrnutí

Devadesátá léta byla pro Junáka složitým obdobím, kdy se v organizaci svářely různé proudy a výchovný program nebyl jednotně nastavený. Stezky a odborky podstatně vycházely z materiálů z let 1968-1970, které však navazovaly na ty z poválečného období. Byly proto zastaralé. Na nejvyšší úrovni postupně docházelo k přijetí vlivů ze zahraničí a modernizaci, ale v metodikách se tyto změny promítly se zpožděním. Odliv členů byl impulzem k urychlení modernizace, jež vyvrcholila novým výchovným programem v roce 2005-2008.

Zatímco v 90. letech byly tím pádem nejednotné i ideální identity skauta a skautky, přičemž stále zřetelně reflektovaly odlišné genderové role, po roce 2005 došlo k jednoznačné změně oficiálního diskurzu Junáka. Skautská výchova měla být od té doby totožná v přístupu k chlapcům a dívkám a všestranná, čehož bylo docíleno zavedením kompetencí. Genderové rozdíly přetrvávaly v ideji mladších členů (vlčat a světlušek) až do loňského roku (2022). Časopisy vedle toho ukazují, že na rovině aktérské zkušenosti do určité míry přetrvává odlišný přístup vůči chlapcům a dívkám ze strany vedoucích, daný internalizovanými představami o jejich biologických odlišnostech.

Od 90. let lze také sledovat posun ve vnímání smyslu skautingu. Postupně nabylo na důležitosti morální poslání oproti praktickým dovednostem. Současný skaut i skautka jsou jedinci, kteří se všestranně rozvíjí, jsou to aktivní občané, užiteční společnosti i přírodě. Vyznávají obecně správné hodnoty, které jsou implikované ve skautském zákoně, jehož výklad je velmi široký a individuální. Současný Junák se nebojí využívání moderních technologií, ale snaží se děti vést k uvědomění, že i „primitivita“ má co nabídnout – ať už jsou to zážitky v přírodě nebo uvědomění si toho, že není dobré se bezvýhradně spoléhat na technologické vymoženosti a občas si umět vystačit jen s tím, co momentálně máme u sebe a co nám nabízí okolí.

⁶³⁶ *Skauti na Zemi*. © 2023, dostupné z: <https://www.skautinazemi.cz/> (cit. 21. 4. 2023).

6 Aktéřská reflexe – orální historie

Aby diplomová práce nepojednávala pouze o diskurzivní rovině, ale i o reálně žité praxi, rozhodla jsem se využít metody orální historie. Cílem bylo porovnáním osobních výpovědí se závěry zjištěnými analýzou literatury a pramenů zjistit, zda oficiální diskurz odpovídá zkušenostem jednotlivců. Pomocí orální historie byl pokryt časový úsek cca od roku 1939 do současnosti. Jsem si přitom vědoma omezení této metody, zejména faktu, že vyprávěné vzpomínky nejsou přesným odrazem historické reality, ale vypovídají spíše o postojích narátorů a mohou být různě zkresleny. Mým cílem nicméně nebylo přesně rekonstruovat historické události, ale spíše to, jak (částečně proměnlivá) ideologie skautingu zapůsobila na skauty a skautky, jaké mechanismy využívala a jak byly účinné. Co si ze svého skautského působení odnesli ti, kteří ve skautském prostředí vyrostli a jak skautskou výchovu vnímali či vnímají – zejména, pokud se rozhodli ji předávat dále jako skautští vedoucí nebo instruktoři na vzdělávacích akcích pro výchovu vůdců. Jak se přitom liší zkušenost různých generací. A v neposlední řadě: zda se liší zkušenost mužů a žen. Proto bylo jen minimum otázek faktografických – většina směřovala k osobním prožitkům narátorů.

Rozhovory byly realizovány již v průběhu psaní diplomové práce, od listopadu roku 2022 do května 2023. Kvůli tomu byly stanoveny otázky, pokládané narátorům, ještě před zjištěním všech závěrů v rovině oficiálního diskurzu. Až ke konci psaní vyvstala otázka, do jaké míry byl Junák nacionálním hnutím, takže se ve většině rozhovorů bohužel nestihla projevit.

Celkem proběhlo 16 rozhovorů s 11 narátory, z toho jeden rozhovor byl veden s dvěma narátory zároveň (Pepík a Franta). Rozhovory trvaly průměrně 1,5 hodiny. Nejdelší byl veden 2 hodiny a 16 minut (s narátorem Akelou; nebyl ukončen dříve, protože se rozpovídal o stinných stránkách skautingu, což je téma, kterému se jinak narátoři vyhýbali) a nejkratší 30 minut (s Pepíkem). Celkem vzniklo pro účely práce 21,8 hodin zvukových nahrávek. K tomu jsem od jedné narátorky (Uhlík) získala odpovědi písemně. S většinou narátorů byl veden pouze jeden rozhovor. Výjimkou byl hned první narátor, Akela, s nímž jsem se setkala hned šestkrát, což bylo důsledkem jeho kvalitního, ale velmi široce pojatého vyprávění. Také rozhovor s Pepíkem byl veden v průběhu dvou setkání, poprvé spolu s Frantou, podruhé již samostatně. V tomto případě byla důvodem nedostatečná časová rezerva vymezená pro rozhovor.

Výzkum orální historie byl omezen na oblast Plzeňského kraje. Výběr narátorů probíhal primárně podle předem stanovených kritérií, jimiž byl věk, pohlaví a co nejdelší zkušenost se skautingem. Vedle toho bylo mou snahou získat výpovědi od narátorů s různorodými

zkušenostmi, tudíž z více středisek či alespoň oddílů, a to z těch pohlavně koedukovaných i nekoedukovaných, z různých míst a se zkušenostmi s různými skautskými vzdělávacími kurzy. Získání takto různorodého vzorku napomohla má osobní znalost s většinou narátorů – ke sběru informací jsem přistupovala jako insider.⁶³⁷ Moje vlastní zkušenost se skautingem a známost s narátory se ukázala být jednoznačnou výhodou. Všichni oslovení byli ochotni poskytnout mi rozhovor a byli velmi otevření. Díky osobní znalosti skautských reálií jsem se také dobře orientovala v problematice, zejména v případě vzdělávacích kurzů a působení ve vůdcovských pozicích.

6.1 Stanovení generací a charakteristika narátorů

Inspirací pro provedení vlastního výzkumu orální historie mi byla diplomová práce Venduly Novákové, která při mapování generačních proměn skautských idejí v jednom pražském středisku rozdělila narátory do několika generací.⁶³⁸ Pro mé účely bylo určení generací také zásadní. Postupovala jsem přitom také podle teorie Karla Mannheima,⁶³⁹ a to se zohledněním historického vývoje českého skautingu (několikery zákazy činnosti). Z každé generace byli vybráni dva narátoři, muž a žena.

6.1.1 První generace

V první, nejstarší generaci jsou lidé narozeni ve 30. letech 20. století. Tito narátoři zažili druhou světovou válku a obnovenou skautskou činnost po ní, v letech 1945-1948.

Jednoznačnou volbou v tomto případě byl Akela, významná osobnost plzeňského skautingu. Akela působil jako vedoucí oddílu po druhé obnově (1968-70) a následně pokračoval v činnosti pod hlavičkou pionýrské organizace, ale se zachováním maxima skautských prvků. V 90. letech se podílel na obnově skautingu na Plzeňsku a začal působit jako lektor na vzdělávacích kurzech pro dospělé činovníky. Jako instruktor na Čekatelském lesním kurzu MOA (dále ČLK MOA) působí dodnes.

Mou druhou volbou pro tuto generaci byla Jiřina. Zažila skauting po druhé světové válce, ale neměla ambice pokračovat jako vedoucí. Se skauty však zůstala v kontaktu a v 90. letech se aktivně účastnila programu oldskautů. Kvůli přetrvávajícím zdravotním obtížím narátorky

⁶³⁷ Jana NOSKOVÁ, *Biografická metoda a metoda orální historie: na příkladu výzkumu každodenního života v socialismu*, Brno 2014, s. 47.

⁶³⁸ Vendula NOVÁKOVÁ, *Generační proměny skautských idejí po roce 1945 na příkladu 18. střediska Kruh*, diplomová práce, Fakulta humanitních studií UK, 2016.

⁶³⁹ Karl MANNHEIM, *Problém generací*, in: Sociální dějiny, č. 1-2, 2007, s. 11-44.

byl rozhovor nakonec proveden telefonicky a byly jí položeny pouze některé otázky. Narátorka měla potíže odpovídat k věci, často odbíhala od tématu.

Protože Jiřinina zkušenost se skautingem je poměrně krátká, oslovila jsem také Uhlíka, další významnou osobnost místního skautingu. Uhlík také skautovala po druhé světové válce, ale navíc se, stejně jako Akela, v 90. letech stala velmi aktivní na vzdělávacích kurzech. Uhlík mi však ze zdravotních důvodů poskytla odpovědi pouze stručně písemně a odkázala mě na rozhovor, který poskytla Paměti národa v rámci projektu Skautské století.

6.1.2 Druhá generace

Do této generace řadím osoby narozené v 50. letech. Tito nárátoři zažili skauting v krátkém období povolené činnosti v letech 1968-1970, poté pionýrskou organizaci a byli aktivní, nebo alespoň aktivně sledovali vývoj Junáka v 90. letech.

Byl osloven Pepík, který, kromě zmíněného krátkého období v dospívání, působil v 90. letech jako vedoucí vlčat a dodnes pomáhá s technickými pracemi v okolí klubovny. Zdráhal se však poskytnout mi rozhovor samostatně z obavy, že si toho moc nepamatuje, přestože byl ujištěn, že pro mě nejsou jména a letopočty podstatné. Také si vyžádal okruhy předem, načež mu byla poskytnuta většina otázek. Rozhovor se tedy uskutečnil spolu s Frantou, který měl s Pepíkem shodnou skautskou zkušenost až do 90. let, kdy spolu vedli oddíl. Franta však po několika letech skončil a v současnosti již aktivní není.

Oslovená žena z této generace mi byla doporučena současnou členkou jejich oddílu. Ida zažila skauting v dospívání a v 90. letech sledovala vývoj Junáka spíše zpozzdálí, jelikož jako vedoucí se angažovat nechtěla. Pomáhala svému oddílu např. vařením na táborech a zmapovala jeho historii. Přeložila také několik zahraničních skautských publikací do češtiny. Její zkušenost je cenná díky znalosti regionálních reálií i přehledu o celostátní, potažmo mezinárodní situaci. Zúčastnila se také roverské akce Intercamp v Drontenu (Nizozemsko).⁶⁴⁰

6.1.3 Třetí generace

Narátoři ze třetí generace se narodili v 70. letech. Skauting zažili až na počátku 90. let a v dospělosti se zapojili do vedení oddílů. Zato povinně navštěvovali pionýrskou organizaci. Jsou to lidé, kteří vyrostli v době státního socialismu a byli ještě relativně mladí v době obnovy demokracie.

⁶⁴⁰ Intercamp je mezinárodní setkání skautů ve věku 11-18 let převážně ze zemí Severoatlantické aliance, koná se každoročně od roku 1966.

Z této generace jsem oslovila Dodýše, který má zkušenost se skautingem ve větším městě (Plzeň). Působil přitom v malém chlapeckém oddílu. V Junáku se zapojil po obnovení činnosti a vedl oddíl. V současnosti dění sleduje spíš zpozzdálí. Působí jako skautský historik a stará se o archiválie v plzeňské expozituře archivu Skautského institutu.

Verčík je narátorka, která mi byla doporučena mladší členkou jejich střediska. Začala působit jako vedoucí už v době, kdy byl její oddíl ještě pionýrský. Po Sametové revoluci se automaticky transformoval ve skautský, se stejným vedením, které zde působilo již v roce 1968-1970. Dosud aktivně vede dívčí oddíl.

6.1.4 Čtvrtá generace

Narátoři ze čtvrté generace se narodili v 80. – 90. letech, jsou to tedy současní třicátníci. Zažili skauting v 90. letech a po roce 2000 vedli oddíly. Byli tedy svědky proměny Junáka od poslední obnovy do současnosti a museli na změny reagovat.

Hurvi zažil skauting již jako dítě v 90. letech. Oddíl byl původně nekoedukovaný, ale poté se změnil z chlapeckého v koedukovaný. Hurvi se postupně ujal jeho vedení. V současnosti jej již nevede, ale působí jako instruktor na Čekatelském lesním kurzu MOA.

Myška se stala světluškou na přání otce, jenž skauting zažil v předchozím období (1968-70) v té době vedl oddíl. Po dětství a dospívání ve skautském prostředí se stala vedoucí oddílu světlušek, kde zůstala až donedávna, kdy se stáhla do ústraní kvůli rodičovské dovolené. Bývala hlavní vedoucí na střediskových táborech a aktivně se podílela a dosud podílí na směřování střediska. Je také členkou okresní rady.

6.1.5 Pátá generace

Jako nejmladší byla zvolena generace lidí narozených kolem roku 2000, tedy na přelomu století. Jsou to lidé, kteří zažili proměny skautského výchovného programu a nové technologie. Obojí na ně přitom působilo postupně, jak vyrůstali. Jsou aktivními vedoucími v současnosti.

Kamík vyrostl v koedukovaném plzeňském oddíle. Absolvoval ČLK MOA, vůdcovský kurz Velká Morava a připravoval krajské kolo Svojsíkova závodu. Tato velká organizační zkušenost ho přivedla k záměru realizovat další velký projekt, roverský tábor. Z něj následně vznikl nový čekatelský kurz, Port. V současnosti Kamík studuje vysokou školu a vedle instruktorského působení se podílí na vedení svého mateřského oddílu.

Kraken ve skautském prostředí vyrůstala již od narození, jelikož její matka byla vedoucí dívčího oddílu. V dospělosti se Kraken začala podílet na jeho vedení spolu s matkou

a Verčíkem. Dosud vlivem pandemie covidu-19 neabsolvovala žádný vzdělávací kurz. Vystudovala konzervatoř a v současnosti pokračuje v magisterském studiu pedagogického zaměření.

6.2 Prostorová různorodost

Narátoři měli zkušenost se skautingem v Dobřanech (Kraken a Verčík), v Přešticích (Akela, Pepík s Frantou a Myška), Klatovech (Hurvi), Plzni (Akela, Dodýš, Kamík a Uhlík), ve Starém Plzenci (Ida) a Rokycanech (Jiřina). Byla tak pokryta především oblast jižního Plzeňska, ale i Plzně samotné a jejího severu.

6.3 Koedukace

Většina narátorů měla zkušenost pouze s nekoedukovanou výchovou. Dva narátoři, oba muži ze dvou nejmladších generací, však zažili koedukovaný oddíl, z toho jeden v mladším věku i nekoedukovaný. Z tohoto hlediska je vzorek narátorů poměrně homogenní, koedukace je však relevantní téma v Junáku až od 90. let.

6.4 Vzdělávací kurzy

Toto kritérium mělo význam u mladších narátorů. Od 90. let působí v Plzeňském kraji stále stejný čekatelský kurz, který byl až do roku 2019 jediným v této oblasti. Roveři a rangers sice mohli absolvovat čekatelský kurz i kdekoli jinde, ale hodně z nich dávalo přednost místnímu. Tento kurz, nesoucí název Čekatelský lesní kurz MOA, je však poměrně specifický. Jeho tým se obměňuje jen velmi omezeně a jsou v něm zastoupeni vzdělavatelé a vzdělavatelky prakticky všech generací, od mladých dospělých po věk 90 let. To se odráží v charakteru kurzu, který je velmi konzervativní a klade (vedle samotného nabytí předepsaných znalostí) důraz na získání praktických dovedností a zachování tradic. Podstatné přitom je, že i program prochází obměnami jen minimálně, což v rozhovoru dokládá tamější instruktor Hurvi. Zkušenost získaná v tomto kurzu může být tedy poměrně podobná, ať je rozhovor veden s osobou pětatřicetiletou nebo dvacetiletou, potažmo mladší. Mezi narátory byli dva absolventi MOA (Myška a Kamík). Další dva narátoři s ním mají zkušenost jakožto instruktoři zde působící (Akela, Hurvi). Kamík MOA absolvoval, ale v současnosti působí jako instruktor na místním nově založeném kurzu, který vznikl jako protiklad k tradicionalistickému MOA.

Zkušenost se získáním vyšší kvalifikace potřebné pro vedení skautského oddílu se již u narátorů lišila.

Narátorka Kraken vypověděla, že dosud nezískala ani kvalifikaci čekatelskou; stejně tak devadesátiletá Jiřina a zřejmě i Ida, které však nepůsobily ve vedoucí pozici.

6.5 Dosažené civilní vzdělání

Mezi narátory nečekaně převládali vysokoškolsky vzdělaní jedinci. Kromě Jiřiny z první generace a Pepíka z druhé všichni získali vysokoškolský titul. Neočekávanou souvislostí je, že hned několik narátorů má vzdělání pedagogické nebo s ním související (Akela, Myška, Hurvi a Kraken), což se může projevat v přístupu k dětem a v názorech na skautskou výchovu.

6.6 Etika výzkumu

Narátorům bylo již při prvním oslovení nastíněno téma výzkumu a byli obeznámeni s tím, že rozhovor bude nahráván a následně archivován. Při osobním setkání jim byl předmět mé práce ještě jednou vysvětlen, a to ještě před začátkem rozhovoru. Někteří narátoři projevili zájem o podrobné seznámení s mým výzkumem ještě před osobním setkáním a v tom případě jim bylo vyhověno. Před zahájením nahrávání byli upozorněni, že pokud by na některou otázku odpovědět nechtěli, nemusí. Po rozhovoru byl dotazovaným předložen formulář souhlasu se zpracováním a zpřístupněním osobních údajů, převzatý z webových stránek České asociace orální historie (viz Příloha A),⁶⁴¹ a byl jim poskytnut čas na jeho prostudování. Jeden z narátorů požadoval možnost zhlédnutí a autorizace přepisu, což mu bylo umožněno. Jiný dotazovaný nechtěl, aby v práci bylo uvedeno jeho celé jméno, a jedna narátorka zdůraznila, že přístup k nahrávce a přepisu smí být poskytnut pouze pro vědecké účely.

Souhlas byl předložen pouze narátorům, s nimiž proběhlo osobní setkání. S narátorkou Jiřinou se chystám setkat osobně po odevzdání diplomové práce, pokud to její zdravotní stav umožní, a získat souhlas s archivací dodatečně.

Narátoři souhlasili s tím, že budou v práci uváděni pod svou skautskou přezdívku, potažmo civilním jménem ve tvaru, jímž jsou (nebo byli) ve skautské komunitě oslovováni.

Většina dotazovaných mimo to projevila zájem o přečtení diplomové práce.

Zvukové nahrávky rozhovorů byly přepsány se zachováním zvláštností jazykových projevů narátorů. U citovaných úryvků ale bylo pro snazší srozumitelnost přistoupeno

⁶⁴¹ *Česká asociace orální historie: Dokumenty*, dostupné z: <http://www.coha.cz/agenda/dokumenty/> (cit. 4. 6. 2023).

k drobným úpravám (zejména odstranění parazitních a opakujících se slov a prvků obecné češtiny). Byly ponechány prvky nářečí a zachován charakter mluveného projevu jednotlivých narátorů. V archivu Skautského institutu budou uloženy kompletní přepisy bez redakčních zásahů, přístupné podle stanovených podmínek (viz Příloha A). Součástí přepisů jsou vypracované protokoly o rozhovoru.⁶⁴²

6.7 Otázky

Rozhovory probíhaly formou polostrukturovaného (nebo též semistrukturovaného) interview.⁶⁴³ Narátoři byli nejprve požádáni, aby vyprávěli o svém životě, počínaje dětstvím. Po této úvodní otázce následovaly případně další, které napomáhaly narátorům víceméně chronologicky vypovědět o svém životě. Výpovědi se velmi lišily. Zatímco Akela začal líčit svůj život do nejmenších detailů a vyprávění vystačilo na dvě setkání, ostatní narátoři, zvláště ti mladší, byli velmi struční. Akelovo vyprávění mi nicméně pomohlo připravit a strukturovat otázky, které jsem poté pokládala i ostatním narátorům.

Byl tak vypracován soubor otázek, které mi sloužily jako osnova pro vedení rozhovorů. Dotazy nebyly pokládány ve stejném pořadí, ale podle kontextu a průběhu rozhovoru, a ne všem dotazovaným byly položeny všechny. Například těm, kteří nezažili Pionýra, nebyly pokládány dotazy týkající se něj; těm, kteří nemají praxi v působení na vzdělávacích kurzech, nebyly kladeny otázky související s tím. Podle kontextu byly jiným narátorům položeny otázky navíc. Smyslem rozhovorů bylo získat co nejkomplexnější obrázek jejich skautského působení či jejich zkušenosti se skautingem, který by byl zároveň odrazem jejich doby a případného odlišného prožitku v závislosti na pohlaví. Většina otázek přitom neodkazovala na genderová specifika přímo, aby nebyla návodná. Mým záměrem bylo porovnáním výpovědí mužů a žen zjistit, zda nějaké odlišnosti ve skautingu chlapců a dívek existovaly, případně jaké. Tento přístup byl zvolen proto, aby nedocházelo k ovlivnění narátorů.

Níže jsou hlavní otázky prezentovány s interpretovanými odpověďmi narátorů v pořadí podle výše uvedených generací.

- **Jak ses dostal/a ke skautu? Co tě k Junáku přitahovalo?**

První dvě otázky směřovaly k motivaci narátorů pro vstup do skautské organizace. Na první otázku většinou narátoři odpověděli plynule, již když vyprávěli svůj životopis.

⁶⁴² Miroslav VANĚK a Pavel MŮCKE, *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, Praha 2022, s. 186-188.

⁶⁴³ Tamtéž, s. 152n; Jana NOSKOVÁ, *Biografická metoda a metoda orální historie*, Brno 2014, s. 54.

Co se týče nejstarší generace, Akela popsal, že jej skauting lákal, protože jeho příbuzný se podílel na založení místního oddílu a v domě narátorovy rodiny skauti skladovali vybavení. Akela, v té době asi šestiletý kluk, se mohl pouze domýšlet, jaká dobrodružství s těmito věcmi starší chlapci podnikají, a toužil se k nim přidat. Příležitost se mu naskytla, když přišli do školy provádět nábor nováčků. Okouzilo jej nadšení vůdců (asi 18-21letých), pečlivost, s níž museli program připravit, jejich přístup a prostředí, v němž se program realizoval. *„Nebyla to jenom ta úvodní schůzka, která nás nadchla, a to vyprávění, ale bylo to to, že jsme šli opravdu ven z té místnosti, z té školy. Schůzky se konaly nejčastěji v parku, tehdy tam existujícím, který pro to poskytoval opravdu nejlepší prostor; a tam jsme si na určitých místech, s využitím místního lesního nábytku, jako jsou uměle sroubené stoly a lavice... tak jsme to měli jako polní klubovnu, jo, to bylo opravdu pěkné.“*⁶⁴⁴ Akela popisuje, že prostředí parku dodávalo programu kouzlo a pro chlapce vytvářeno skvělou atmosféru. *„A to bylo prostě romantické prostředí ještě víc, protože tam byly převážně vzrostlé jehličnaté stromy, nějaké dřevěné lavičky, nějaký ten kamenný památník, dost vysoký, asi jako šatní skříň, a po těch cestičkách se tam dalo prostě různě schovávat, různá zákoutí... a bylo to takové spiklenecké a tajemné, a my už jsme se pokoušeli podobat se trošku těm, o kterých nám říkali, že jsou skauti. [...] Takže se nám otevřel svět, který sliboval krásná dobrodružství zážitků pro chlapce toho věku.“*⁶⁴⁵ Akela líčí skauting jako jiný svět. Používá výrazy jako *romantický, spiklenecký, tajemný a dobrodružství*.

Uhlík stručně odpověděla, že o skautingu se dozvěděla od svých spolužaček. Shoduje se s Akelou v tom, co ji lákalo: dobrodružství a příroda.

Jiřina se o skautingu dozvěděla podobně jako Akela. Řekla o sobě, že byla „dítě ulice“ a často chodila na „skautskou louku“, kde se setkala s tamějšími skauty. *„Mně bylo třináct. A byly jak postavou, tak byli ohromně kamarádský, a já jsem se na ně chtěla... já jsem se na ně chodila denně dívat,“*⁶⁴⁶ vzpomíná. Následně se tedy stala členkou dívčího oddílu. Spíše než skautský program ji tedy původně zaujali lidé (a to chlapci a muži), kteří se mu věnovali, jejich vystupování. Její motivací pro vstup do oddílu byla společnost.⁶⁴⁷ Zároveň během rozhovoru opakovaně prezentovala skauty jako muže, kteří byli velmi charakterní. Z jejího vyprávění se zdá, že skauting skutečně vytvářel určitou podobu muže, který byl nositelem jistých společensky ceněných kvalit.

⁶⁴⁴ Rozhovor s Akelou vedla Radka Süssová, 1. 2. 2023, digitální úložiště Skautského archivu.

⁶⁴⁵ Rozhovor s Akelou vedla Radka Süssová, 20. 1. 2023, digitální úložiště Skautského archivu.

⁶⁴⁶ Rozhovor s Jiřinou vedla Radka Süssová, 5. 5. 2023, telefonicky.

⁶⁴⁷ Tamtéž.

Pepík z druhé generace vypověděl, že ho ke skautingu „nasměroval“ otec, který byl aktivním skautem po druhé světové válce. Jeho vrstevník Franta se do skautského oddílu dostal prostřednictvím nabídky kroužků ve škole, ale doplnil, že jej také motivoval otec, který měl se skautingem zkušenosti. Lákadlem v tomto případě bylo také dobrodružství: „[Otec] vždycky vzpomínal na to, jak měli klubovnu v hradě [...], jak jezdili po táborech, jak byly jeden tábor po válce někde na Pajerku u Nýrska, kde ještě říkali, že našli náboje a nějaké i hroby a takovýhle – jako po té válce. Vzpomínal na to, jak měli s sebou psa, že ten jim chytil zajíce, jo, toho upekli [Pepík se směje] a takhle.“⁶⁴⁸

Podobně stará Ida se svěřila, že skauting pro ni byl prostředím, kde se cítila přijímaná: „Naneštěstí moje matka měla ten pitomý zvyk, že prostě pořád... Znáte takové ty typy, co pořád kritizují, nikdy nepochválí a pořád nic není dost, jo? Takže nevyhovujete, kdybyste ze sebe udělali kulatý čtverec. Ve skautu jsem našla prostě prostředí, kde mě nikdo nekritizoval a kde jsme byli tak nějak pospolu. Byl to dívčí oddíl, jo, skautek, a byla jsem tam úplně spokojená. K chlapcům jsem neměla žádný vztah, protože můj bratr, který byl mladší, byl doma protěžován, takže kluci mě nezajímali, vyhýbala jsem se jim, a až asi do vysoké školy jsem je považovala za podivné tvory, kteří jsou neustále protěžováni. A ve skautu tomu tak nebylo, s nimi byla legrace.“⁶⁴⁹ Byla to tedy opět skautská společnost, čím ji skauting uchvátil, určitý způsob chování sdílený v rámci skautské komunity. Navíc přišla s myšlenkou, že skauting přitahuje inteligentní jedince. „Takové to společenství. Takový ten duch, prostě... a takový tajný zákon, že skaut není hlupák. Tam prostě jsou inteligentní lidi. [...] tam jsme poznávali přírodu a chovali jsme se k sobě slušně.“⁶⁵⁰

Ve shodě s Jiřinou Ida také popisuje, že skauti se lišili od ostatních chlapců, které narátorky znaly. Vstřícnost skautského prostředí později ještě demonstrovala, když se přiznala ke svému hendikepu. „Takže já jsem byla ráda, že mě tam nikdo nekritizoval, že jsem nevyskočila a tak dále... byla jsem ráda, že jsem šla s těmi ostatními. Že mi to nikdo nevyčítal. [...] Nikdo mě tam nevyčítal, že prostě nemůžu, jo? Že nepřejdu, já nevím, kmen stromu.“⁶⁵¹

Dodýš ze třetí generace zatoužil stát se skautem při čtení *Mladého hlasatele* a Foglarových knih, a tak začal pátrat skautském oddílu, který by jej přijal. Ve třinácti letech se mu podařilo přemluvit spolužáky, aby jej přivedli do oddílu, což bylo v roce 1991. V jeho případě to tedy také bylo dobrodružství, co jej přitahovalo, již ale zprostředkované vidinou Foglarových knih.

⁶⁴⁸ Rozhovor s Pepíkem a Frantou vedla Radka Süssová, 24. 2. 2023, digitální úložiště Skautského archivu.

⁶⁴⁹ Rozhovor s Idou vedla Radka Süssová, 11. 1. 2023, digitální úložiště Skautského archivu.

⁶⁵⁰ Tamtéž.

⁶⁵¹ Tamtéž.

Byl to tedy již diskurzivní konstrukt skautingu. Zato v něm žádný dojem nezanechal povinný Pionýr, jelikož se jej prakticky nedotkl: „*Mám tak v paměti, že jsme se sešli párkrát v nějaké klubovně, nějaká mladá dívčina se nás tam snažila nějak jako zkrotit, a my jsme [směje se] dělali takový nepořádek, že to jako nešlo, a že vlastně na žádný program ani nedošlo, a že jsem z toho byl takový jako roztrpčený.*“⁶⁵² Druhý pokus podnikl voják základní služby, na něhož Dodýš vzpomíná raději, protože je bral na výlety na kolech. „*Ale byl tam hrozně krátce a pak ho zase zřejmě někam převeleli, nebo šel do civilu. Takže to byl takový jako krátký úsek, kdy teda jako mi to dávalo smysl – že pro nás kluky byl takový jako vzor.*“⁶⁵³ Zatímco k ženské vedoucí neměli žáci respekt, vojáka přijímali díky zajímavému programu a chlapeci jej dokonce brali jako vzor.

Verčík oproti tomu byla v Pionýru aktivní a spokojená, což přisuzuje několika faktorům. V první řadě od malička tíhla k přírodě a ráda se věnovala mladším dětem, což byl také důvod, proč se v dospělosti automaticky stala vedoucí. Zadruhé její spokojenost pramenila z bohatého programu, který, jak vypověděla, se prakticky nelišil od toho skautského, jelikož jej realizovali bývalí skauti. Třetím důvodem byla absence komunistické propagandy: „*Já bych řekla, že do toho nikdo netahal myšlenku Pionýra... jako politickou, takže opravdu to všechno bylo na bázi té myšlenky: chceme dělat s dětma, jsme venku, ctíme nějaké morální zásady a ctíme lásku k přírodě. [...] To znamená, že se to všechno neslo v duchu myšlenky skautingu, jenom se to prostě nesmělo říkat nahlas.*“⁶⁵⁴ Ti samí lidé po Sametové revoluci obnovili v místní obci Junák. Ve Verčíkově případě to tedy byla souhra faktorů, která vedla k její oblíbenosti skautingu. Dalo by se říci, že skauting se svými idejemi trefil do její povahy.

Hurvi ze čtvrté generace se stal členem skautského oddílu díky nadšeným vyprávěním staršího bratra. Vedle zajímavého programu jej zaujal také přístup vedoucích k dětem.

Myška je další, koho do skauta přivedl otec, který však v jejím případě v té době dokonce vedl sousední oddíl. Vstup do skautské organizace tak pro ni byl samozřejmý. Myška nejmenuje nic konkrétního, co by ji ke skautingu přitahovalo.

Kamík z nejmladší generace se stal členem skautského oddílu také po náborové akci. Nejprve jej nezaujal program, který si pro školáky skauti připravili, ale až CD s fotkami z jejich činnosti.

Jeho vrstevnice Kraken ve skautu vyrostla, jelikož její matka je skautskou vedoucí. „*A hned, co jsem se narodila, tak hned další rok si mě odvezla s sebou na tábor. Takže já jsem*

⁶⁵² Rozhovor s Dodýšem vedla Radka Süsová, 13. 2. 2023, digitální úložiště Skautského archivu.

⁶⁵³ Tamtéž.

⁶⁵⁴ Rozhovor s Verčíkem vedla Radka Süsová, 10. 2. 2023, on-line.

v podstatě vyrůstala už jako od roku na táboře a ve skautském prostředí.“⁶⁵⁵ Skauting v jejím životě nalezl zásadní místo, jelikož inklinovala k přírodě a poznávání nových věcí.

Zdá se tedy, že doporučení člena rodiny bylo častým důvodem pro vstup do skautského oddílu. Vedle toho byla převládající motivací mužů vidina dobrodružství, zatímco ženy zmiňovaly spíše přátelské společenství. U mladších narátorů je určení motivace obtížné a nejednoznačné. Zejména v případě, kdy byl rodinný příslušník aktivním členem v době dětství dotazovaného nebo dotazované, se zdá, že skauting se stal jejich součástí do takové míry, že pro ně není snadné oddělit tuto svou součást od ostatních.

• Jak se ke skautingu stavěla tvá rodina?

Tato otázka směřovala k postavení skautingu – snažila jsem se její pomocí zjistit, jaké měli narátoři zázemí, zda jejich rodina vnímala Junáka jako něco pozitivního, co může jejich dětem prospět, nebo se naopak obávala, že na ně bude mít negativní vliv. To bylo zásadní hlavně u starších narátorů a žen, protože z analýzy jsme viděli, jak dívčí skauting zápasil s maskulinními prvky. Nicméně téměř všichni narátoři uvedli, že jejich rodina měla k jejich skautskému působení velmi pozitivní vztah, a to nejen rodiče, ale také případní manželé a manželky (jedinou výjimkou byla jedna narátorka, jíž matka chodit do skauta „povolila“ a jejíž manželství se nezdařilo). Myška toto dokonce uvedla jako podstatnou podmínku: „*No, tak snad má [manžel] dobrý vztah, no... [smích] Ano, to bylo dost podstatný, [hravě] kdyby neměl, tak bych si ho nevezala [smích]. To zní tak jako... [smích] ale ona je to pravda. Kdyby neměl, tak si myslím, že spolu asi nejsme, no. Nebo tak jako že... že by to asi... nebylo úplně ideální [smích]. Protože je to pro mě dost důležitá součást mého života [náhle v slzách, pohnuta]. Tak je to vlastně důležité.*“⁶⁵⁶

Akela mluvil o své ženě jako o své velké podporovatelce a rádkyni. Sama byla sokolka a manželovi poté pomáhala s vedením písemností a účetnictvím. „*A ona měla pochopení a úctu a respekt a obdiv ke skautingu. [...] Já jsem ji obdivoval a Věrka vždycky stála po mém boku. Po celou dobu, co jsem tady na Plzeňsku skauting dělal, vždycky. A to ve všech možných rolích, úlohách. [...] Věrka byla vlastně duše toho, co jsem dělal já. Naštěstí.*“⁶⁵⁷ Oba jejich synové se skautingu také celoživotně věnují.

Zdá se, že pokud se v rodině vyskytne pozitivní zkušenost se skautingem, je předávána potomkům. Tito jedinci, kteří ve skautském prostředí stráví většinu života, jsou jím již

⁶⁵⁵ Rozhovor s Krakenem vedla Radka Süssová, 28. 2. 2023, digitální úložiště Skautského archivu.

⁶⁵⁶ Rozhovor s Myškou vedla Radka Süssová, 20. 3. 2023, digitální úložiště Skautského archivu.

⁶⁵⁷ Rozhovor s Akelou vedla Radka Süssová, 28. 2. 2023, digitální úložiště Skautského archivu.

„indoktrinování“ a považují jej za neoddelitelnou součást svého života, jak ilustruje Myška: „*Já nevím, asi jsem nikdy jako o tom nepřemýšlela, že bych tam neměla chodit, nebo prostě asi to pro mě bylo tak nějak jako automaticky, že to tak je.*“⁶⁵⁸ V tomto případě je tedy skauting zásadně formativní.

- **Jak vypadala skautská činnost, když jsi začínal/a? Jakým činnostem jste se věnovali?**

Tyto otázky měly napomoci s rekonstrukcí programu v jednotlivých obdobích, ovšem se zohledněním nedostatků lidské paměti. Šlo o zjištění toho, co si z programu narátoři zapamatovali – co v nich zanechalo nejvýraznější stopy. To, na co jsem se soustředila, bylo, zda se liší odpovědi mužů a žen, když víme, že dívčí skauting se dle příruček programem podstatně odlišoval od chlapeckého, a to až do čtvrté generace. Určité stereotypy však mohly přetrvat i u vedoucích nejmladší, páté generace. A naopak: dívčí skauting mohl být v praxi mnohem podobnější tomu chlapeckému, než jak reflektovala literatura.

Akela vzpomínal, že program v době jeho dětství vycházel z nováčkovské zkoušky a následně stupňů zdatnosti.⁶⁵⁹ Dokládá tak, že tyto metodiky se skutečně projevovaly v praxi. V poválečném období mluvíme např. o *Radostech junáckého roku* Rudolfa Plajnera, přestože mohla být využívána i jiná příručka. Plajnerovo zpracování stupňů zdatnosti je pojaté militaristicky a velmi vlastenecky. Akelovo vyprávění o vlastenectví vypovídá. Sám se však stal profesionálním vojákem, což jej zřejmě ovlivnilo více než působení skautingu v dětství a dospívání. Za jeho volbou povolání přitom nestál skauting, ale nadšení z válečného filmu *Perutě pomsty* (1943).

O tehdejší skautingu dále řekl, že se chodilo na výpravy a že časté byly soutěže. Program byl přitom dle jeho slov poměrně jednoduchý: „*Pravda je, že s odstupem času, když jsem sám dělal vůdce oddílů a ohlédl jsem se, tak bych řekl, tak tohle už dělat nebudu, nebo tohle vylepším, protože často byly ty hry a programy trošku takové chudé, abych tak řekl, jo? Chyběla tomu nějaká vynalézavost, nebo ta pravidla byla nejasná. Ale to bylo všechno na počátku cesty, že ano. To chce vývoj. To chce čas, jenomže pak se do toho už připletla měnící se politická situace.*“⁶⁶⁰

⁶⁵⁸ Rozhovor s Myškou, 20. 3. 2023.

⁶⁵⁹ Rozhovor s Akelou, 20. 1. 2023.

⁶⁶⁰ Tamtéž.

Jiřina vzpomínala, že ony se věnovaly plnění bobříků a odborek. Velmi často také zpívaly: „*No a když jsme někam šli, tak to bylo s muzikou.*“⁶⁶¹ To naznačuje, že také dívčí skauting v době po druhé světové válce reálně odpovídal tomu, co prezentovaly příručky. Ty, jak jsme viděli, nabádaly k tomu, aby se dívky věnovaly zpěvu a „ženským“ činnostem, které je připravovaly na to, aby se staly dobrými matkami a hospodyněmi.

Jiřina však jako další složku skautského programu jmenovala výlety a z odborek výslovně Tři orlí pera, což je zkouška, při níž má ten či ta, kdo se jí pokouší splnit, vydržet 24 hodin mlčet a hladovět, strávit den mimo tábor, aniž by byl/a kýmkoli spatřen/a, a přespát v lese (přičemž podmínky se mohly podle místních zvyklostí lehce lišit). Je to tedy zkouška zaměřena na odříkání, odvalu a zálesácké dovednosti, tedy jedna z těch, které dívkám rozšiřovaly obzory. Dále se Jiřina svěřila, že vytahovaly hřebíky z prken a přespávaly v lese. Zato se, vyjma zpěvu, nezmínila o ničem, co by odkazovalo k onomu pěstění ženství, což může být dáno tím, že to považovala za samozřejmost; že jí utkvěly v paměti právě ty zážitky, které se tomu vymykaly, anebo tím, že tehdejší program byl ve skutečnosti poměrně podobný tomu, který měli chlapi. Je přitom potřeba, abychom si byli vědomi toho, že se jedná o vzpomínky devadesátileté paní na její dětství.

Stejně jako tehdejší příručky i Akela a Jiřina zmínili písně *národní*. Akela tento pojem vysvětlil jako písně, jež měly vztah k zemi, národu nebo užší oblasti. Jiřina jmenuje píseň Bulačina, což označuje chodské nářečí a v tomto případě – dle slov narátorky – chodskou hymnu. Národní písně tedy byly jedním z vlasteneckých prvků českého skautingu. Jiřina vedle toho přímo potvrdila, že k vlastenectví byly vedeny.

Narátoři ze druhé generace Franta a Pepík si vzpomněli na různé akce, které se pořádaly – sběr kovu za účelem vydělání peněz na činnost, výstavu modelů, závody na lyžích nebo promítání filmu v hospodě, když byli na táboře. Z běžné činnosti si vybavili koupání, stezku odvahy, stopovací hry, Morseovu abecedu, šifry a to, že již ve skautském věku uměli zacházet se sekerou. Také zmínili splnění nováčkovské zkoušky a Tři orlí pera. Program byl praktický a chlapce zjevně bavil, ale nezdá se, že by pro ně byl formativní tak, jako tomu bylo v případě staršího Akely.

Ida program téměř nekomentovala. Na tuto otázku odpověděla, že vypadal *tak nějak normálně*.⁶⁶² „*Věnovaly jsme se odborkám, ale než se to pořádně rozvinulo, tak nás zase*

⁶⁶¹ Rozhovor s Jiřinou vedla Radka Süssová, 5. 5. 2023, telefonicky. Z vyprávění narátorky není zřejmé, zda mluvila pouze o dívkách, nebo byli přítomni i nějací muži.

⁶⁶² Rozhovor s Idou, 11. 1. 2023.

zakázali,“⁶⁶³ upřesnila trochu. O podobě českého skautingu mezi léty 1968-1970 toho tedy nelze příliš sdělit.

Nicméně odpověď na otázku, jak vypadala skautská činnost, činila potíže prakticky všem narátorům, protože ji považují za samozřejmou.

Ohledně situace na počátku 90. let byl Dodýš sdílný. Vyprávěl o tom, že schůzky po počátečním rozkoukání začali připravovat rádci, kterým bylo okolo 15 let. Přestože program vlivem jejich nezkušenosti nebyl zcela kvalitní, narátor na toto období rád vzpomíná. „Pamatuju si, že [...] to byl kolikrát takový trošku chaos, jako že to nemělo úplně nějakou pevnou strukturu, ta schůzka, že to v podstatě nebylo úplně dobře dělané – když to potom vzali ty mladší rádcové – ale že jsme si to přesto děsně užili. Jako že jsme byli prostě bez dohledu nějakých dospělých, že jo.“⁶⁶⁴ To, co bylo potřeba, museli chlapci zvládnout sami (například si zatopit, aby jim nebyla zima). Dodýš dále vzpomínal na výpravy a hry. „Taky byl ten program takový volnější, mi připadá.“⁶⁶⁵ Propracovanější program byl na táborech, kde již mívali celotáborovou hru, plnili bobříky, vycházející z knih Jaroslava Foglara, věnovali se sportům a měli služby v kuchyni. To, co Dodýš popsal, se příliš neliší od současného programu. Rozdíl narátor vidí v tom, že dnes jsou vedoucím a rádcům k dispozici stezky a odborky.

Verčík popsala, jak vypadal program v době, kdy ještě navštěvovala pionýrskou organizaci, přičemž se téměř nelišil od pozdějšího skautského. „Chodili jsme na schůzky, jezdili jsme na výpravy, měli jsme tábor v přírodě... [...] Hodně jsme si hráli, prostě klasické hry v klubovně, klasické hry na hřišti... Byli jsme hodně venku, ale když prostě, já nevím, se blížily Vánoce, tak jsme dělali vánoční dárečky. Dělali jsme různé besídky, na Vánoce a tak.“⁶⁶⁶ Výchova v Pionýru, jak ji Verčík zažila, probíhala v mladším školním věku koedukovaně a poté odděleně. K programu dále sdělila, že se věnovali hodně tvořivým činnostem, vyrábění dárečků apod., přičemž není vždy zřejmé, zda mluvila o době, kdy byl oddíl smíšený, nebo nekoedukovaný. Vyjma vyrábění se zdá, že činnosti, kterým se věnovaly dívky, se v celku shodují s těmi, kterými se dle Dodýše zabývali chlapci. Absence odborek a stezek způsobila, že se program příslušníků obou pohlaví sblížil.

Trochu odlišný pohled na situaci v 90. letech přináší mladší Hurvi. Kriticky srovnal dobu svého dětství se současností a přednesl myšlenku, že tehdy byl program – na rozdíl od toho,

⁶⁶³ Tamtéž.

⁶⁶⁴ Rozhovor s Dodýšem, 13. 2. 2023.

⁶⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶⁶ Rozhovor s Verčíkem vedla Radka Süsová, 10. 2. 2023, on-line.

co vypověděl Dodýš o situaci několik let před Hurviho vstupem do Junáka – připravován důkladněji. Hurvi shrnul, že tehdy byl skauting zaměřen velmi prakticky: „*Aplikovala se praxe, uzlování, taková ta tábornická praxe do těch programů. Dneska tomu tak úplně není. Ted'ka to musí být forma hry, protože dneska už zase dítě má jinou funkci pozorování.*“⁶⁶⁷ Velkou roli přitom hrála osobnost vůdce, jenž byl v očích narátora ikonou (později se vrátil k tomu, že jeho vůdci byli skvělí, což zajisté mělo vliv na to, jak program vnímá): „*Prostě ten vedoucí pro nás byl guru, prostě úplně ikona, která věděla, jak uvázat takovejhle uzel a mohl nás to naučit. Dneska to dítě nebaví. Nějaké uzlování, takové to tradično, takové to původní, co bylo, to už prostě není.*“⁶⁶⁸ Hurvi reflektuje proměnu skautských metod od 90. let do dneška – od původního zaměření na osvojení si zálesáckých dovedností se současný program posunul k větší hravosti. Děti již nefascinují tyto dovednosti jako takové, a proto se jim musí zprostředkovat hrou. Český skauting se podle narátora hodně přizpůsobil tomu, co je populární. Nadále dle něj přitom platí, že pečlivě připravený program děti zajímá více: „*Ta metoda, která ted'ko je, se hodně přizpůsobuje tomu, co je ted'ko in. Dřív nebyly telefony, nebo byly, ale takový, který prostě... nebylo... telefon neměl každéj. [...] Tehdy prostě to zaujetí toho vedoucího bylo o tom, že měl prostor a i čas, že nebyl tak zahlcený, měl prostor se tomu věnovat, pokud potřeboval. A chtěl. Takže ty programy byly za mě... zajímavé z toho pohledu té doby. Ted' prostě má možnosti zapnout internet rychle pět minut před schůzkou, najet si rychle, vymyslet deset her, které jsem si ted'ko rychle seskládal něco v hlavě, a to aplikuju. Zase zdokonalují improvizaci, ale není to úplně takový, že ten program potom není takový, jak by měl reálně vypadat. A dítě to dost často pozná, že to není úplně tak, jak by to mělo být. A když je spokojené dítě a zaujaté dítě, tak to je podle mě dobrá vizitka toho vedoucího, který to vede a plánuje ten program. A není to ten program, který je šitý horkou jehlou pět minut před schůzkou.*“⁶⁶⁹

Zatímco na počátku 90. let zřejmě nebylo zvykem vycházet ze skautských stezek, jelikož ještě nebyly modernizovány, Hurvi si pamatuje, že on a jeho vrstevníci plnili *Stežku vlčat*, o níž zde bylo pojednáno v příslušné kapitole, a také *Modrý život* vycházející z knih Jaroslava Foglara. Vzpomínal také, že zejména potom ve skautském věku byl program zaměřen na rozvoj pohybových dovedností i mentální stránky osobnosti.

Hurviho vrstevnice Myška o programu řekla, že se téměř nezměnil. „*Protože s těma malýma holkama je to prostě o tom, že hrajeme hlavně hry a u toho se učíme uzlovat, nebo*

⁶⁶⁷ Rozhovor s Hurvim vedla Radka Süssová, 29. 3. 2023, digitální úložiště Skautského archivu.

⁶⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁶⁹ Tamtéž

*děláme nějakou zdravotědu a takové věci, a myslím si, že tak to vypadalo i předtím. Jako já si to nevybavuju úplně konkrétněji... Jo, tak jasně, šly jsme na nějakou výpravu, taky... No, mně to přijde furt to samé, [smích] co děláme teď.“⁶⁷⁰ Jmenovala výpravy, psaní deníků, na což se tehdy dbalo zřejmě o něco více než dnes, dále různé hry a skautské dovednosti. Vzpomněla si také na scénky, které se hrály u táborového ohně, a na to, že lovíly bobříky. Největší dojem v ní však zanechaly zážitky s kamarádkami, které s programem nesouvisí: „*Asi nemám jako největší vzpomínky na to, jak jsme uzlovaly, ale tady to, co bylo s těmi kamarády.“⁶⁷¹ To opět odkazuje k tomu, že pro narátorku byl skauting důležitý v prvé řadě díky své komunitě.**

Narátor Kamík z nejmladší generace si z dětství ve skautu (cca po roce 2005) pamatuje pouze nejrůznější hry. Uvedl, že hlubší smysl za nimi začal rozeznávat postupně s věkem. Svými slovy tak potvrzuje Hurviho domněnku o proměně skautské výchovy. Kamík přitom sám rozeznává několik změn v přístupu k tvorbě programu, ke kterým došlo během jeho života. V době, kdy měl oddíl malou členskou základnu, byl program omezený, hry se opakovaly, nekonalo se tolik výprav apod. Dalším faktorem, který má dle narátora vliv na program, je doba, po kterou vedoucí oddíl spravuje. S delším působením téhož vůdce nedocházelo k žádným změnám. Když nastoupil do vedení někdo nový, začal oddíl formovat podle svých představ a přinesl nové trendy.⁶⁷² Kamík tak demonstruje, že vedle vývoje celé organizace má na skautskou praxi zásadní vliv osoba vůdce či vůdkyně.

Kraken na své dětství ve skautském prostředí vzpomíná z pohledu někoho, pro koho je skauting samozřejmostí, jelikož prvně byla na táboře, když jí byl jeden rok. Spíše než o programu, který zažila jako dítě, se rozpovídala o tom, jak jsou u nich oddíly vedeny dnes. Stejně jako Kamík vzpomínala, že různé praktické dovednosti byly rámované hrami. Nejvíce si pamatuje na různé šifrování. Plnili a plní také stezky a odborky, které již vychází z kompetencí a jsou totožné pro chlapce a pro dívky.

Také mluvila o tom, že programy se mění. V jejím případě je důvodem technologický pokrok. „*Ted' mají kluci apokalypsu – téma – a mají třeba aplikaci, jo... že jim prostě kluci udělali aplikaci a do té aplikace jim nějakým stylem dávají třeba nějaké indicie nebo něco, jo... Takže posouváme ty hry dál s těmi dětmi, jo?“⁶⁷³ Různé vynálezy berou tamější vedoucí jako možnost, jak dětem program obohatit a udělat jej lákavější, což opět nahrává Hurviho*

⁶⁷⁰ Rozhovor s Myškou, 20. 3. 2023.

⁶⁷¹ Tamtéž.

⁶⁷² Rozhovor s Kamíkem vedla Radka Süssová, 2. 3. 2023, digitální úložiště Skautského archivu.

⁶⁷³ Rozhovor s Krakenem, 28. 2. 2023.

tezi o proměně dnešních dětí. Také to odpovídá proměně skautského výchovného programu, která právě směřovala k přizpůsobení se tomu, co je moderní.

- **Co se ti nejvíc líbilo? Co jsi měl/a rád/a?**

Tato otázka opět směřovala k tomu, zda skauting zapůsobil jinak na ženy než na muže. Ukázalo se, že pro většinu narátorů je tato otázka velmi obtížná.

Akela odpověděl, že se mu líbil pocit svěřené zodpovědnosti, důvěra, kterou v ně dospělí vkládali, a také zážitky.⁶⁷⁴ Uhlík uvedla, že měla ráda rukodělné práce a botaniku. Jiřině tato otázka nebyla položena.

Co se týče druhé generace, Pepík sdělil, že se mu líbila tamější společnost – klukovská parta, a také program, který měli, zejména výpravy a táboření, čas strávený v přírodě. *„No že jsme byli v partě, kluci. [...] No tak my jsme dělali takové různé tydlety věci, no, bavilo nás to. Chodilo se hodně ven, do přírody.“*⁶⁷⁵ Podobně (a podobně nejednoznačně) odpověděla i Ida: *„Tak bavila mě ta atmosféra, jak jsme to prožívali všichni dohromady, jak jsme se bavily hezky... a ta příroda a spolupráce... Bavilo mě tam všechno, prostě.“*⁶⁷⁶

Dodýšovi byla otázka položena trochu jinak – zeptala jsem se jej, co je jeho oblíbená věc ve skautingu, co má nejradši. Jeho odpověď odkazovala ke konkrétním skautským dovednostem – práce s mapou, poznávání přírody (*„Hodně mně záleží na tom, aby aspoň poznali smrk od borovice, což dneska není vůbec samozřejmost.“*⁶⁷⁷) a rozdělování ohně. Později vyprávěl o roverském kurzu Fons, přičemž zmínil, že se mu líbily fyzické výzvy střídané duševním obsahem.

Podobně staré sestře Verčik se líbil pobyt v přírodě, hry a pocit sounáležitosti s komunitou.

Hurvi ze čtvrté generace nejprve uvedl, že se mu líbilo *všechno*. Vzápětí upřesnil, že pro něj bylo zásadní, že měl z času stráveného ve skautu pocit smysluplnosti. *„Byl... využitý na sto procent, kdy... jedinec měl program, něco se naučil a v něčem se rozvinul. Což je vlastně úplný ideál.“*⁶⁷⁸

Myška se také nedokázala rozhodnout, co se jí vlastně na skautingu líbilo. *„Že asi nedokážu říct, že bych si řekla: já, mě to tak strašně bavilo, nevím co, [smích] a kvůli tomu jsem tam chtěla chodit, to asi ne. Asi prostě jsme to tak měly, prostě. V pondělí nebo v pátek,*

⁶⁷⁴ Rozhovor s Akelou, 1. 2. 2023.

⁶⁷⁵ Rozhovor s Pepíkem, 6. 3. 2023.

⁶⁷⁶ Rozhovor s Idou, 11. 1. 2023.

⁶⁷⁷ Rozhovor s Dodýšem, 13. 2. 2023.

⁶⁷⁸ Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

já nevím, se chodilo na světlušky a ve čtvrtek se pak chodilo na skautky, tak jsme tam tak chodily [smích].“⁶⁷⁹ Byla to pro ni příležitost setkávání se s kamarádkami.

V páté generaci Kamík sdělil, že měl nejraději tábory, kde byly bohatší programy než na schůzkách a sešel se tam celý oddíl.

Kraken stejně jako Pepík, Ida, Verčík a Myška prohlásila, že pro ni byla důležitá skautská společnost, komunita lidí, kteří podobně smýšlejí: *„Já... jsem šťastná za ty lidi, co tam jsou. Protože je beru jako svoji druhou rodinu. Jo, sestry, bratři. Je to jako moje druhá rodina prostě. [...] A... to si myslím, že mi dalo nejvíc. Ty lidi do života. A vlastně máte stejný cíl v tom skautu, protože ten, kdo nechce dělat toho skauta, tak prostě odejde, a je mu to vlastně všechno jedno, a ten, kdo to v sobě má, tak prostě tam drží do teďka.“⁶⁸⁰*

Zatímco muži se ve svých odpovědích více soustředili na programovou či obsahovou stránku skautingu, ženy většinou odpovídaly, že pro ně bylo důležité společenství, které ve skautském prostředí měly či mají; neplatí to však stoprocentně. Většina narátorů i narátorek také zmiňovala jako podstatné trávení času v přírodě a hry nebo program obecně. Nezdá se, že by ženy upřednostňovaly jiné činnosti než muži (vyjma narátorky Uhlík z nejstarší generace).

- **Měli jste nějaké rituály?**

Rituály jsem považovala za podstatnou součást skautingu, jelikož jsem se s nimi setkávala ve svém oddíle a středisku, ale o to víc i jinde. Když jsem se účastnila různých vzdělávacích kurzů, mnohdy přišla řeč na to, jaké rituály kde mají. Při přednáškách jsem poslouchala o jejich důležitosti a byly i praktickou součástí těchto kurzů. Proto jsem do svého výzkumu zařadila i tuto otázku.

Základní skautský rituál je slibový obřad, jímž se nováček stává plnohodnotným členem skautského společenství. Průběh slibování se v oddílech různě liší. Zpravidla mu předchází složení nováčkovské zkoušky a určitý program nebo rozhovor s rádcem či vůdcem o významu slibu. Po jeho složení dostane jedinec slibový odznak, který tuto skutečnost dokládá. Slibový obřad sám o sobě nevykazuje znaky přechodového rituálu,⁶⁸¹ ale je jím završen proces přijetí do skautského oddílu (od akceptace přihlášky, přes splnění nováčkovské zkoušky). Přestože děti skládají slib již ve světluškách nebo vlčatech, přechodovým rituálem v pravém slova

⁶⁷⁹ Rozhovor s Myškou, 20. 3. 2023.

⁶⁸⁰ Rozhovor s Krakenem, 28. 2. 2023.

⁶⁸¹ Arnold VAN GENNEP, *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*, Praha 2018.

smyslu je až slib skautů a skautek, protože odchodem z původního oddílu či mladší věkové kategorie ke skautům a skautkám nastává (vedle fáze pomezí a přijetí) i fáze odloučení.⁶⁸²

Dalšími skautskými rituály mohou být rituální přechody mezi věkovými kategoriemi (některé oddíly pořádají obřadní vyřazení starých členů a jejich přijetí v novém oddíle), roverské zkoušky (obdoba takového rituálu při odchodu z oddílu skautů či skautek k roverům), slavnostní zažehnutí ohně, obřady přijetí přezdívky a mnohé další. Obřady a rituály mohou u přítomných vyvolávat silné emoce a posilují pocit sounáležitosti ke společenství.

Překvapilo mě, že většina narátorů měla potíže na moji otázku odpovědět.

Akela uvedl řadu rituálů, které zavedl, když byl vůdcem: pokřik na začátku schůzky a určité oficiální zahájení a podobně ukončení; na začátku čtení zápisu z toho, co se dělo minule, a udělování hvězdiček za výjimečné dobré skutky. Byl si také vědom účelu těchto ritualizovaných úkonů: *„Chlapci to přijali velice rádi, protože se cítili, jako že se zúčastní něčeho, co má úroveň, jo, i když se to takhle nedalo u nich definovat, ale prostě cítili, že to má tu kvalitu. Něco zvláštního, co ty ostatní děti třeba neprožijí, ale my jo.“*⁶⁸³

Uhlík odpověděla, pouze že každou schůzku zahajovaly pokřikem. Jiřině tato otázka položena nebyla.

Pepík s Frantou si vybavili jen slibování a křtění skautskou přezdívkou. Ida na tuto otázku také neodpovídala, vyjádřila se pouze ke slibu.

Dodýš ze třetí generace uvedl rituál zapalování táborového ohně a táborové nástupy se vztyčováním vlajky. Dokládá také, že rituály se mohou proměňovat: *„Akorát teďka mladí kluci už říkali: ‚A co je to jako ten denní rozkaz? Proč pořád říkáte denní rozkaz číslo, já nevím, ten a ten...‘ Takže od toho jako upustili, protože už jim je to jed... Pro nás to bylo něco, jako nějaká tradice, aniž bychom o tom nějak přemýšleli. A pro ty mladé osmnáctileté kluky už je to jako naprostý přežitek, asi. Takže se asi i rituál nástupů trošku změní, že to bude miň takové jako formální asi, ale to uvidíme.“*⁶⁸⁴

Verčík se vyjádřila k tomu, že v době, kdy navštěvovala pionýrský oddíl, byly rituály (včetně například pokřiku) zakázané, protože by odkazovaly ke skautingu.

Co se týče čtvrté generace, Hurvi také mluvil o pokřiku, zahájení a ukončení schůzky. Také zmínil proces skládání slibu. Myška slib jmenovala jako hlavní střediskový rituál a připojila křtění a poté různé pravidelné akce. Rituálům a tradicím připisuje význam kontinuity

⁶⁸² Tamtéž.

⁶⁸³ Rozhovor s Akelou, 14. 2. 2023.

⁶⁸⁴ Rozhovor s Dodýšem, 13. 2. 2023.

s minulostí a určitou úctou vůči předchůdcům. „*Dají se vytvořit rituály nové, třeba, ale takové ty tradice, tak mi přijde, že tradice se přebírají z minulosti.*“⁶⁸⁵

Jeden z nejmladších narátorů, Kamík, naopak hovořil o rušení nefunkčních rituálů, když se tradice slepě přebírají: „*Trošku hrdě řeknu – nevím, jestli to nebude znít špatně – ale že jsme právě nějaké zrušili. A protože... už nikdo z těch současných členů vlastně k tomu neměl žádný vztah, nevěděl, proč se to dělá, a nějakou dobu jsme to dělali jenom proto, že se to tak jako dělalo dřív... Takže jsme vlastně jako našli tu odvahu... tadyto zrušit. Ale naopak jsme jako zavedli třeba nějaký rituál... který dává smysl nám, který jsme vymysleli my.*“⁶⁸⁶ Jmenoval obřadní ohně na táborech.

Kraken si na staré tradice nestěžovala. Také jmenovala táborové nástupy, slib a křtění.

Z výčtu se zdá, že rituály zaujímají ve skautingu mnohem menší roli, než jsem předpokládala. Na druhou stranu je z výpovědí narátorů zřejmé, že i přes zákazy a opakované omezování činnosti rituály v Junáku přetrvaly od počátků do současnosti, což svědčí o tom, že nejsou samoúčelné. Je také velmi pravděpodobné, že některé rituály již považují za natolik samozřejmé, že se o nich nezmninili (např. zahájení a ukončení táborového dne nástupem, při němž se říkají pokřiky, symbolicky zasekává sekera a vztyčuje se a stahuje vlajka, o čemž mluvil pouze Dodýš).

• **Jak jsi vnímal/a slib?**

Tato otázka navazovala na předchozí. Snažila jsem se její pomocí zjistit, zda byl slib pro narátory přelomovou událostí a zda na ně zapůsobil. Dále jsem opět měla v úmyslu porovnat, jestli se výpovědi liší v závislosti na pohlaví i době, kdy narátoři slibovali. Byli také požádáni, aby popsali, jak v jejich případě probíhal slibový rituál. Výpovědi byly poměrně různorodé – někteří vzpomínali rádi a podrobně, jiným dělalo potíže si tuto událost vybavit. Shledávám souvislost mezi průběhem slibového rituálu a tím, nakolik na slibující zapůsobil a jak si jej tudíž pamatují.

Akela si na svůj slib pamatuje dosud velmi dobře a byl schopen jej popsat poměrně detailně. Událost podle jeho vyprávění měla důstojnou atmosféru a vyvolala ve všech shromážděných duševní pohnutí: „*Všichni to prožívali tak, jako že... že si to vysloužili. To, že můžou splnit ten slib, že tu nováčku zkoušku udělali s tím výhledem... A myslím, že to bylo dost důstojné. Celý ten... Nebyla tam žádná divočina, žádné pokřikování, ne. Mám dojem*

⁶⁸⁵ Rozhovor s Myškou, 20. 3. 2023.

⁶⁸⁶ Rozhovor s Kamíkem, 2. 3. 2023.

takového klidu, úplně jako kdyby to bylo nacvičené divadlo. Asi proto že tenkrát v Popradu [?] jsme prožívali duševně takový citový nápor, i ti malí kluci, i ti velcí.“⁶⁸⁷

Akela jednoznačně prohlásil, že slib přelomový je. Zpaměti dokonce odříkal slova, která při obřadu vůdce v jeho oddíle pronáší: „*Zaplál slavnostní oheň tvého odhodlání zavázat se svou ctí před tváří svých přátel, před symboly skautingu a naší drahé vlasti k dodržování zásad života ušlechtilého‘ a tak dál, a tak dál. A tohle, když pronese ten člověk, ten chlapec, tak se cítí povýšen. Tím, co je schopen cítit a dát. A on se zavazuje před tváří i před symboly k tomu, že bude dodržovat ten styl života. Je to mezník a neměl by být ničím oslabován.“⁶⁸⁸*

Narátor také hovoří o skautingu jako o životním stylu a ukazuje hloubku slibového rituálu.

Jiřina si na slib již nevzpomíná. Uhlík pouze konstatovala, že slib (složený na táboře v roce 1947) pro ni byl velký zážitek.

Pepík si svůj slib nepamatuje, ale Franta, jenž s ním byl ve stejném oddíle, jej popsal mnohem stručněji, ale podobně jako Akela (oba skládali slib ve stejném středisku, ale Franta asi o 20 let později). Zlomový pro něj byl v tom smyslu, že byl de facto nutný, aby se stal regulérním skautem a mohl nosit skautský šátek: „*No, já si myslím, že bez slibu by asi skautem člověk jako nebyl, ale... jak říkám, jak slib udělal, tak vlastně dostal šátek.“⁶⁸⁹*

Ida o skládání slibu řekla, že to byl nezapomenutelný zážitek, ale detaily si již nevybavila.

Ve třetí generaci vzpomínal Dodýš na slib potěšeně. Skládal jej v roce 1991, rok po obnově oddílu, a díky tomu sliboval sám. Předchozí rok proběhl hromadný slib. Dodýš popsal, jak stál před svým vůdcem a odříkával ještě staré znění slibu se zastaralými koncovkami sloves, a jaké měl tehdy pocity: „*Já to opravdu se vši vážností – teda, že jsem to tak jako vážně prožíval – tak jsem to odříkal, díval jsem se do očí tomu vůdci a... on mi pak podal levici a jako přijal mě nějak do toho společenství skautů, to už přesně nevím, co říkal. A... byl to takový hodně silný zážitek a jsem vlastně rád, že jsem absolvoval ten slib takhle sám, že to nebyla tak hromadná záležitost.“⁶⁹⁰*

Verčík byla naopak velmi stručná: „*No probíhalo to... tak, že Ježa držela vlajku, vyzvala mě, že jsem připravená, já jsem odslibovala, odříkala slib, položila prsty na vlajku... Tak asi úplně, úplně klasicky.“⁶⁹¹* Ke slibu se však během rozhovoru několikrát vrátila a evidentně pro ni byl významný.

⁶⁸⁷ Rozhovor s Akelou, 1. 2. 2023.

⁶⁸⁸ Tamtéž.

⁶⁸⁹ Rozhovor s Pepíkem a Frantou, 24. 2. 2023.

⁶⁹⁰ Rozhovor s Dodýšem, 13. 2. 2023.

⁶⁹¹ Rozhovor s Verčíkem vedla Radka Süssová, 10. 2. 2023, on-line.

Hurvi, zařazený do čtvrté generace, si vybavil, že byl při slibovém obřadu velmi nervózní. Největší význam pro něj měl slib činovnícký, který skládají dospělí činovníci při převzetí funkce. Spolu s věkem roste uvědomění si toho, co slib obnáší: „*Jako vlče si... nemyslím, že jsem ho chápal tak, jak bych ho chápal dnes. Skautský slib už byl o tom, že... se mnou o tom musel někdo jako do hloubky mluvit. Činovnícký slib, to už bylo o tom, že... se jako zavazuje; slibem se zavazuje člověk, že chce nějakou metodu rozvíjet a předávat ji. Vést a vychovávat mládež mi svěřenou. V duchu nějaké myšlenky – v duchu skautského slibu i zákona.*“⁶⁹²

Hurvi poukazuje na to, že přestože slib skládají již vlčata a světlušky a zejména pak skauti a skautky, jeho významu nemusí plně rozumět. Podobně se vyjádřila Myška: „*Já si ho nepamatuju. Zase, já si pamatuju... vybavím si fotky, takže pamatuju si to asi z fotek. [...] Ale že bych si jako vysloveně pamatovala, že bych měla z toho zážitek, to asi ne, no. [...] Věřím tomu, že se o tom jako mluvilo, ten slib, jako co to je, že nám to jako vysvětlily, tohle všechno, takže jsem to nějak vnímala, to, že teď složím ten slib a už budu ta velká světluška. [Smích, krátká odmlka] Určitě jsem to tak vnímala, pamatuju si doted' slib světlušek, který zněl trochu jinak, než zní teďko. Jak jsem ho říkala, ale... nevybavím si to [...] Jako skautka si ten slib třeba ani nevybavuju. Nevybavuju si třeba, kde jsem ho skládala. Jako na táboře, to si myslím, že když jsem byla u skautek, tak už se to dělalo v táboře, ale... Nevybavuju si to víc.*“⁶⁹³

Oproti tomu Kamíkovi byla možnost složit slib nabídnuta a velmi si vážil již tohoto faktu, vnímal jej jako poctu nebo odměnu. Na otázku, zda slib vnímal jako nějaký přerod odpověděl: „*Jo, jednoznačně a... v tu chvíli jsem si tak nějak jako začal víc uvědomovat, o čem ten skauting je.*“⁶⁹⁴ Dodal, že tomu napomohl relativně vysoký věk, kdy jej skládal, patnáct let. Kamík také popsal rituál svého oddílu, který je velmi individuálně pojatý a pracuje se zapojením slibujících.

Pro Krakena bylo splnění slibu spojeno s hrdostí na to, že jde v matčiných stopách. Také jej popsala jako přelomový okamžik v tom smyslu, že *povýšila* ze světlušky na skautku. „*V tu chvíli jsem to tak jako nebrala, ale brala jsem to jako takový ten milník, jako říkám si: ,A! [Tleskne] A je to tady! Prostě. A teď jsem ta skautka, už nejsem žádná světluška [lehce pohrdlivě]. Prostě jmenuju se skautík, už jsem ta skautka, jo, takhle jsem to jako brala.*“⁶⁹⁵

⁶⁹² Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

⁶⁹³ Rozhovor s Myškou, 20. 3. 2023.

⁶⁹⁴ Rozhovor s Kamíkem, 2. 3. 2023.

⁶⁹⁵ Rozhovor s Krakenem, 28. 2. 2023.

Kraken je další, v kom světluškovský slib zanechal podstatně menší dojem. Při obřadu pociťovala nervozitu a strach ze zapomenutí správného znění. „*Přesně si pamatuju, když jsem šla dělat skautský slib. Pamatuju si, jak jsem tam stála, jak jsem byla vyklepaná, že si to nepamatuju. [Směje se u toho]*“.⁶⁹⁶

Z výpovědí se zdá, že skautský slib vnímají všichni narátoři jako významnou událost, která utvrdí jejich spojení se skautingem či podpoří jejich postavení v rámci skautské komunity. V odpovědích přitom nebyly znatelné odlišnosti v závislosti na pohlaví. Signifikantní rozdíly se neobjevily ani napříč generacemi.

- **Jak si představuješ ideálního skauta nebo skautku? Jak ses tomu snažil/a přiblížit?**

Odpovědi na první otázku by měl být ideál, k němuž se narátoři a narátorky vztahovali v jednotlivých obdobích.

Akelova představa ideálního skauta se skutečně blížila tomu, co prezentovaly příručky v počátcích českého skautingu a po druhé světové válce. Zahrnuje jak duševní kvality, tak i praktickou připravenost. Akelův ideální skaut je vlastenec, je prospěšný společnosti i své zemi. Je příkladem a nositelem lepší budoucnosti. „*No já si představuju skauta, že je na cestě na jih, že se snaží, aby za všech okolností a vždycky, kde je, všude, aby se poznalo, že je skaut, že má slušné společenské chování a vystupování. Že taky leccos umí, dokonce dřív než ty ostatní, že je dobrým příkladem. Že je připraven vždycky pomáhat, kde je třeba, ale jednak třeba pomůže i své vlasti. Skaut by měl být pro tudle zemi jistotou a oporou. Tak jako byl na samém jejím počátku, když se tady děly ty zavichření, jaká bude ta zem, když se rozbourá Rakousko-Uhersko, tak se prostě ty síly, které tady v lidech byly a které chtěly teď využít příležitosti, abychom nastolili krásný život, ideální, třeba, já nevím, co všechno, ty představy jsou různé. Tak tydlety všechny ty... ty touhy a sny se naplní jedině, když lidi, co si je představují, jim dají sílu do toho, je uskutečnit.*“⁶⁹⁷

Uhlík bohužel písemně uvedla pouze to, že se snažila řídit skautským zákonem, a Jiřina přirovnala ideálního skauta ke svému synovi, ale nepodařilo se mi nasměrovat ji k tomu, jaký takový skaut je.

Pro Frantu je skaut někdo, kdo se chová příkladně a myslí to upřímně: „*Skaut musí být jiný než ty ostatní. Jo, ale musí to mít v sobě, jako říct si, já jsem jiný než ty. Já nemluvím prostě, já se dobře učím, já nevím, co... já zdravím. Že nemluvím prostě... [...] Já jsem vlče, tak*

⁶⁹⁶ Rozhovor s Krakenem, 28. 2. 2023.

⁶⁹⁷ Rozhovor s Akelou, 1. 2. 2023.

*nebudu dělat bordel. Když jsem vlče, ty si dělej bordel, a já... já jsem vlče.*⁶⁹⁸ Skaut má tedy podle Franty určité morální kvality, kterými se odlišuje a udává směr. Již se nezmiňuje o prospěšnosti vlasti či národu. Narátor dodal, že skauting však člověka nevychová, ale může mu pouze ukázat směr.

Idin ideál je člověk, který se dobře chová k ostatním a spolupracuje s nimi. Dále již záleží na individuálních schopnostech, které by měl využívat co nejlépe. Skauting dává prostor různým lidem. Narátorčina definice je velmi široká, zdráhala se totiž na otázku odpovědět, protože: *„dokonalost je nudná. Dokonalého člověka bychom buď zabili, nebo od něj utekli [směje se].“*⁶⁹⁹ Podstatné je to, že poukázala na individualitu, stejně jako příručky z let 1968-70, kdy působila. Skauting je pro ni spojujícím prvkem, ale jednotlivci nemusejí směřovat k jednomu stejnému cíli, ke stejnému ideálu.

Zatímco Akelův ideál zjevně vychází z ovzduší doby, v níž vyrůstal, odpovědi narátorů ze druhé generace evidentně zcela nevyovídají o tom, jakým ideálem se řídili v letech 1968-1970, ale o jejich názoru na skauting obecně, přičemž formativní pro ně mohla být spíše jejich zkušenost v 90. letech a později.

Dodýšův názor na to, jaký by měl být ideální skaut, se liší podle toho, zda se jedná o dítě nebo dospělého. Zatímco u dospělých skautů očekává čestné chování podle skautského zákona a určitý mravní kodex, u dětí by kladl důraz spíše na praktické dovednosti, přičemž morálka se vypěstuje postupně: *„Ta morálka se v nich tak jako pomalu probouzí, nebo se zasadí semínko, které by potom mělo dál klíčit.“*⁷⁰⁰ Dodýšův skautský ideál tedy vychází z obsahu skautského zákona i programu. Dále sdělil, že přiblížit se mu snaží celoživotním předáváním toho, co se naučil, a dodržováním slibu a zákona.

Verčíkovi tento dotaz nebyl položen.

Hurvi jako ideál se smíchem uvedl Mirka Dušina.⁷⁰¹ *„Mirka Dušina, no prostě takového člověka, který šíří kolem sebe dobro, šíří dobrou náladu a žije nějakými morálními hodnotami. Nemusí to být morální hodnoty typu etického kodexu, ale morální hodnoty skautingu.“*⁷⁰² Velice podstatná je pro narátora ušlechtilost a také upřímnost a pravdomluvnost (první a poslední body skautského zákona), které jsou odpovědí na to, čím se snaží ideálu

⁶⁹⁸ Rozhovor s Pepíkem a Frantou, 24. 2. 2023.

⁶⁹⁹ Rozhovor s Idou, 11. 1. 2023.

⁷⁰⁰ Rozhovor s Dodýšem, 13. 2. 2023.

⁷⁰¹ Fiktivní postava z Rychlých šípů Jaroslava Foglara, jež ztělesňuje dobré vlastnosti.

⁷⁰² Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

přiblížit on. „Jo, takže ideální skaut je za mě prostě každý dobrý člověk, který myšlenkami je čistý. To, co říká, je čistý, je to upřímný.“⁷⁰³

Myška řekla, že ideálním skautem je v jejích očích Akela: „Protože je to někdo, kdo ve mně – a určitě nejenom ve mně – ztělesňuje toho velkého skauta. Je to už starý pán s obrovskými skautskými zkušenostmi, s obrovskou moudrostí ve svých slovech, takže jako člověk, který dokáže velice působit na svoje okolí.“⁷⁰⁴ Nicméně poté upřesnila, že tím ideálem je někdo, kdo dodržuje skautský slib a zákon, „kdo se dokáže v rámci nějakých těch skautských ideálů chovat slušně k ostatním. Má v sobě nějakou skautskou hrdost, [smích] má nějaký ten morální kompas v sobě, podporuje... at' – vlastně už jako na jakékoliv úrovni – dál fungování skautingu.“⁷⁰⁵ Představy narátorů jsou tedy vesměs podobné, ale Myška doplnila skautskou hrdost a další podporu skautingu. Na otázku, jak se sama snažila ideálu přiblížit, pragmaticky řekla, že se snaží žít co nejlépe a doufá, že to je se skautskými hodnotami v souladu.

Podobně jako Ida i Kamík zohledňuje lidskou diverzitu a na otázku odpovídá: „Abych pravdu řekl, nepředstavuju si ho nijak, protože... myslím si, že nikdo takový být nemůže, a je to dobře, že nikdo takový není. Že je právě krásný, jak se všichni navzájem doplňují a... Třeba potom ta družina může být ideální, kdy každý do ní přináší něco, v čem je třeba dobrý, a potom ta družina jako celek může být považovaná za ideál.“⁷⁰⁶ Na druhý dotaz prohlásil, že k žádnému ideálu tedy nesměruje a jeho chování se mění v závislosti na situaci: „Sice pořád mluvíme o skautském prostředí, ale je rozdíl, jestli jsem s družinou vlčat, nebo jestli jsem v oddílové radě nebo v týmu kurzu.“⁷⁰⁷ Mění se tedy jeho společenská role a každá vyžaduje jiný přístup.

Také Kraken má poměrně širokou představu o tom, co to znamená být skautem: „Každý může být skaut. Je to jenom o tom, jak se k tomu postaví; jestli se k tomu postaví, že budu prostě krutej skaut [přehání, tazatelka se směje], tak budu krutej skaut, když se k tomu postaví: ‚Hele, já chci pomáhat lidem,‘ což by měl ten skaut dělat, že jo? ‚A já chci být takový jako příjemný a takový to,‘ tak to jako – obecně by asi takový skaut měl být – příjemný a pomáhat lidem a upřímný a takhle. [...] Potom už, jaký je sám ten člověk, to už si musí potom v hlavě srovnat sám, no. Jak jako se bude chovat a jaký chce být.“⁷⁰⁸ Ale některé vlastnosti by podle

⁷⁰³ Tamtéž.

⁷⁰⁴ Rozhovor s Myškou, 20. 3. 2023.

⁷⁰⁵ Tamtéž.

⁷⁰⁶ Rozhovor s Kamíkem, 2. 3. 2023.

⁷⁰⁷ Tamtéž.

⁷⁰⁸ Rozhovor s Krakenem, 28. 2. 2023.

ni měli mít skauti společně: lásku k přírodě (což jmenovala jako jediná, a přitom je pro ni hlavní), umění naslouchat, přizpůsobivost, nápomocnost a komunikativní dovednosti.

Zdá se, že oproti původním ušlechtilým mravním ideálům se skautský vzor postupně rozvolňuje a posouvá k tomu, co je praktické v současnosti. Prakticky ve všech odpovědích se však objevila určitá služba ostatním nebo nápomocnost, což napovídá společenskému zasazení skautingu. Ženy se vztahovaly k podobným ideálům jako muži a nerozlišovaly, že by správná skautka měla být jiná než skaut.

Výpovědi se nicméně příliš neshodují s tím, co prezentovala skautská literatura, v níž byly ženské ideály nositeli stereotypně femininních vlastností a u mužských byla zdůrazňována jejich maskulinita. V očích narátorů a narátorek mají ideální skaut a skautka stejné charakteristiky, které jsou velmi obecné a bez výrazných genderových specifik.

- **Jaké jsou podle tebe skautské hodnoty?**

Tato otázka navazuje na předchozí. Skautské hodnoty jsou velmi nespecifické, a proto mě zajímalo, jak je vnímají narátoři a zda lze v jejich odpovědích opět vysledovat nějakou souvislost.

Akela skautské hodnoty vidí v zákonu. Demonstroval je na smyšleném příběhu o tom, jak byl založen skauting: *„Já vždycky říkám, představte si, že jste parta [...] lidí, kteří chcete zakládat novou organizaci, pro děti a mládež, protože dosavadní organizace ty představy nenaplňují. Děti prostě nemají svůj svět, nemají nikoho, kdo by se jim věnoval a berou se jako dospělí. A berou se jako zmenšeniny dospělých. A tak si sedla ta parta, takhle, kolem prázdného papíru a začali na něj psát. Co by chtěli, aby ta organizace představovala. Chtěli bychom, aby všichni mluvili pravdu. Chtěli bychom, aby byli hospodární, aby neplýtvali a nepoškozovali. Chtěli bychom, aby pomáhali. A takhle se začaly prostě množit ty nápady na tom prázdném listu. Ty lidi, [...] zakladatelé skautingu, dávali dohromady představy, jaký by měl být ten člověk, člen té organizace, už od malička, a potom, jaká by měla být organizace, aby tohle v těch dětech vypěstovala. A takhle se jaksí dávala dohromady metodika vedení skautingu, skautské ideje, skautské ideály. [...] Každý měl na papíru napsáno spoustu věcí, takže [nesrozumitelné] jsme to ujednotili. Napíšeme to, co vlastně všichni máme, čeho je nejvíc. Všichni měli, že musí mluvit pravdu. [...] Tak napíšeme první bod: Skaut je pravdomluvný. A takovýmhle způsobem dali dohromady těch deset bodů skautského zákona.*

A pod těmi hesly je všechno to přemýšlení. Jak by měl vypadat člověk, aby byl nadějí národa, opravdu.“⁷⁰⁹

Uhlík také uvedla skautský zákon. Jiřinina odpověď byla přátelství a nápomocnost.

Pepík odpověděl poctivost a pravdomluvnost. Ida také odkázala na skautský zákon a připojila, že jsou stejné jako ty, které vyznává člověk, jenž má rád demokracii.

Dodýš kromě slibu a zákona poukázal na čest, pravdomluvnost, nápomocnost a ochotu postavit se proti tomu, co je špatné. Verčík také nad zákon vyzdvihla čestnost a nápomocnost.

Hurvi se zákona nedržel a hovořil o přátelství, lásce k bližnímu a pozitivitě. Jednou z hodnot je pro něj i vedení: *„Směřování toho jedince někam. To je jedna z důležitých hodnot, určování toho směru. Ne mu vnucovat nějaké názory, protože každý má nějaký názor, ale o to, jak... ty názory filtrovat, jak je vnímat a jak jim porozumět.“⁷¹⁰*

Vůdcovství je důležitou hodnotou i pro Myšku, jež se ve své odpovědi soustředila primárně na něj – na předání toho, co je dobré (a co obsahují skautský slib a zákon) dětem: *„Protože přece jenom ten skauting je o té výchově dětí. Tak snažit se jim ukázat co nejvíc život ve skautském duchu. A aby to pro ně byly hodnoty, které pro ně budou běžné do toho jejich života.“⁷¹¹* V tom se tedy tito dva narátoři ze stejné generace shodují.

Kamík uvedl, že skautské hodnoty jsou pro každého jiné. Kraken se s ním shodla. Opět se tedy ukazuje, že nejmladší narátoři skauting vnímají nejabstraktněji.

- **Stal se pro tebe skauting morálním kompasem do života (i když jsi nepůsobil/a)? – Ztotožňuješ se se skautskými hodnotami vědomě i v osobním životě?**

Další otázkou či otázkami jsem se snažila zjistit, jestli narátoři vnímají skautské ideály jako ukazatel toho, co je správné, a tudíž zda skautská ideologie pronikla do jejich osobních životů, anebo zda pro ně je skauting „pouze“ volnočasovou aktivitou a nevnímají v něm hlubší přesah.

Akela si nebyl jist, zda se skautskými myšlenkami řídil vědomě, ale z Junáka si odnesl povědomí o tom, co je správné: *„V každém případě ve mně zůstalo prostě to, co jsem si odnesl před zánikem skautingu, jakými normami se mám jako člověk řídit.“⁷¹²* Opakovaně se mu stávalo, že již po krátké známosti se na něj lidé obraceli s tím, že je skaut. V tom můžeme pozorovat obraz skautingu v očích veřejnosti. *„Říkali mi to i lidi, které jsem neznal do té doby,*

⁷⁰⁹ Rozhovor s Akelou, 28. 2. 2023.

⁷¹⁰ Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

⁷¹¹ Rozhovor s Myškou, 20. 3. 2023.

⁷¹² Rozhovor s Akelou, 1. 2. 2023.

*prostě že to bylo poznat. To skautství navenek. Tím, nevím tím... stylem života, jednáním, nevím. A to si myslím, že je asi nade všechny napsaná pravidla, když člověk je živým nositelem těch, když se to dá říct, těch zásad.*⁷¹³

Jiřina na dotaz reagovala velmi kladně. Mluvila zejména o dodržování denního příkazu: *„No hele, my jsme byly posedlí těmi dobrými skutky. No, a jako každý den dobrý skutek, jo? No a taky jsme... chodily jsme uklízet i do kostela.*“⁷¹⁴ Uhlík na otázku také odpověděla kladně.

Pepík měl se zodpovězením potíže. Idě dotaz nebyl položen.

Dodýš dospěl k závěru, že jej skauting jistým způsobem ovlivnil, ale vědomě se jeho ideami neřídí. *„Možná třeba ten denní příkaz dobrého skutku, že to si člověk tak jako uvědomí, občas jakože jo, teď vím, že dělám dobrý skutek a že to je správné podle skautských ideálů.*“⁷¹⁵

Oproti tomu Verčík prohlásila, že byla vychována lidmi, kteří ctili stejné zásady, jako má skauting: *„tak ten kompas už jsem měla nastavený vlastně od dětství.*“⁷¹⁶ Její odpověď na obě otázky byla tedy kladná.

Také Hurvi reagoval jednoznačně: *„Rozhodně ano. Myslím si, že... skauting – a hlavně ty lidi, kteří v něm působili a na mě působili – ze mě dokázali udělat dobrého člověka. Tím, jak mě vedli, tím, jak mě vlastně vychovávali, tím, že mi dávali ten čas. Moh jsem ho trávit jinak, a oni mě nasměrovali tím, jak bych ho moh trávit, a s kým bych ho moh trávit. A tím si myslím, že skauting dělá z lidí lepší lidi.*“⁷¹⁷

Myška také neváhala s pozitivní odpovědí. Hovořila v této souvislosti o tom, co znamená, když někdo přísahá na „čestný skautský“: *„Když se použije čestný skautský, tak ti ostatní lidé, kterým to říkám, to tak vnímat nemusí, ale já to vnímám jako něco, jako... když někdo říká, takhle je to opravdu a to... znamená to prostě, že mluvím pravdu, že bych nelhala a že můžu přísahat na něco a tak.*“⁷¹⁸ Říkala, že důležitá je pro ni pravda (v širokém filozofickém smyslu), čest a skautská hrdost.

⁷¹³ Tamtéž.

⁷¹⁴ Rozhovor s Jiřinou vedla Radka Süssová, 5. 5. 2023, telefonicky.

⁷¹⁵ Rozhovor s Dodýšem, 13. 2. 2023.

⁷¹⁶ Rozhovor s Verčíkem vedla Radka Süssová, 10. 2. 2023, on-line.

⁷¹⁷ Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

⁷¹⁸ Rozhovor s Myškou, 20. 3. 2023.

Kamík mluvil o tom, že skauting se stal tak samozřejmou součástí jeho života, že nedokáže rozlišit, jak by vypadal bez něj. Podobně reagovala i Kraken: „*Skaut je ve mně. A myslím si, že ze mě už nikdy nevyjde.*“⁷¹⁹

Z odpovědí dotázaných se zdá, že skauting skutečně pronikl do životů a myšlení většiny z nich, a to již v dětském věku. Nejvíce jisti si byli narátoři dvou nejmladších generací, kteří znají podobu Junáka od 90. let, potažmo po roce 2005, a jejichž zkušenost je nejčerstvější. Oba nejmladší narátoři přitom vykazují zřejmě nejvyšší míru ovlivnění. Jsou to ti, kteří zažili proměny českého skautingu a již byli vychováváni podle kompetencí skautské výchovy. Kraken pochází ze skautské rodiny, ale Kamík ne. Všichni narátoři vnímají působení skautingu pozitivně.

- **Myslíš si, že skauting v nějakých ohledech připravuje děti na život? V čem připravil tebe?**

Viděli jsme, že většina narátorů vnímá skauting jako ukazatel správného směru. Morální hodnoty však nemusí být totéž co vybavenost do života. Skauting je z podstaty velmi praktický a původně byl určen k pěstování fyzické zdatnosti a zálesáckých dovedností, které by mohly být užitečné v boji. Dívky pak připravoval na vedení domácnosti a péči o děti. V současnosti, od roku 2005, se český skauting snaží o rozvoj všestranný na základě mnohokrát zmiňovaných kompetencí. Již dávno také neplatí, že by například šifrování, Morseova abeceda nebo znalost flory a fauny byly běžně využitelné. V čem tedy spočívá a spočívala užitečnost skautingu podle narátorů? Otázky jsou přitom záměrně dvě, aby se zamysleli nejen nad obecnou užitečností, ale i nad tím, co reálně přineslo působení v Junáku jim. Druhá otázka však nebyla položena všem narátorům, především z časových důvodů.

Všichni se shodli, že skauting je prospěšný, ale lišily se názory na to, v čem. Akela uvedl, že skauting vychovává občany, učí děti být součástí společenství a okolního prostředí, předává jim úctu k hodnotám a pravidlům. „*A naučí ho navíc rozpoznávat od toho, že něco má a nemá váhu. A něco škodí a něco naopak. To je, myslím, krásný úkol, krásné poslání skautingu, tohleto dát dětem.*“⁷²⁰ Podle Akely tedy skauting vede k zapojení do společnosti a k „správným“ hodnotám, což vyplývalo i z literatury

Jiřina odpověděla, že ona díky skautingu získala dojem, že všichni lidé jsou dobří: „*A všechny prostě, že jsou správní a rovní. Protože to, co jsem prožila na táboře, bylo všechno*

⁷¹⁹ Rozhovor s Krakenem, 28. 2. 2023.

⁷²⁰ Rozhovor s Akelou, 1. 2. 2023.

*krásné, s tou přírodou.*⁷²¹ Když nastoupila do učení, její domněnka se bohužel ukázala nesprávnou a čekal ji nepříjemný střet s realitou. Jiřinina zkušenost ukazuje, že skauting někdy může vytvářet až jakýsi smyšlený svět.

Podle Uhlíka se děti ve skautu učí samostatnosti, zručnosti a morálním zásadám. „*Skauting mne naučil mnoho věcí, které jsem uplatnila v životě,*“⁷²² dodala. Na rozdíl od Akely a Jiřiny nereflektovala společenskou roli skautů.

Pepík z druhé nejstarší generace usoudil, že skauting na život připravuje, ale specifikovat v čem pro něj bylo obtížné. Nakonec uvedl poctivost, ale zároveň pochyboval o její užitečnosti v současné době: „*Řek bych i ta poctivost, ale to už se dneska moc nenosí, s tou daleko nedojdou. Bohužel. To bývalo jinač, no. To dneska, kdo to myslí dobře, tak se daleko nedostane. To je pravda. Bohužel. No jiné věci snad se tam najdou.*“⁷²³ Sám si ze skautské výchovy vzal právě její mravní poselství: „*Tak já jsem se snažil, jako řada mých vrstevníků, být mezi těmi pořádnými, si myslím.*“⁷²⁴

Ida mluvila o samostatnosti a zručnosti. „*Zažila jsem scénu, kdy vlčata vyžadovala, aby byly vyfotografovány při loupání bramborů, aby viděli, že fakt loupou brambory. Protože doma, tam na to měli lidi, že?*“⁷²⁵

Dodýš uvedl praktické dovednosti a morální kodex, přičemž ten by měli získat díky příkladu vůdce: „*Jo, když ten vůdce se bude chovat mravně a správně, takže ty děti to můžou přijmout za své; že to není asi o tom, že se budou nazpaměť učit skautský zákon a budou se pořádat třeba nějaké besedy o skautském zákonu. Že to je daleko víc o tom osobním příkladu, a když je dobrý vůdce, který to má v sobě, tak že to na ty děti přenese úplně tak jako nenásilně.*“⁷²⁶ V důležitosti vůdcovského vzoru se shoduje s literaturou.

Přínos skautingu pro sebe samého vidí v tom, že mu byla již v patnácti letech svěřena zodpovědnost a byl nucen leccos zařizovat. „*Ačkoliv já jsem spíš jako introvertní a neprůbojný, tak jsem najednou musel začít dělat věci, které mě hrozně posunuly v tomhleto.*“⁷²⁷

Při rozhovoru s Verčíkem jsem se soustředila především na její zkušenost s Pionýrem, a proto jí tato otázka položena nebyla.

⁷²¹ Rozhovor s Jiřinou vedla Radka Süssová, 5. 5. 2023, telefonicky.

⁷²² Odpovědi oldskautky Uhlík, získané e-mailovou komunikací, 16. 3. 2023.

⁷²³ Rozhovor s Pepíkem, 6. 3. 2023.

⁷²⁴ Tamtéž.

⁷²⁵ Rozhovor s Idou, 11. 1. 2023.

⁷²⁶ Rozhovor s Dodýšem, 13. 2. 2023.

⁷²⁷ Tamtéž.

Hurvi prohlásil, že skauting v současnosti rozvíjí u dětí úplně všechno, zatímco v době jeho dětství v 90. letech se spíš soustředil na praktickou stránku. „*Všichni jsme uměli běhat nějaké úseky, všichni jsme uměli rozdělat oheň, všichni jsme ho měli todleto, ale nikdo se nás tenkrát neptal... Jak jsme na tom, jako... jestli nás něco trápí a takovýhle. Bylo to spíš jako individuální. Teď je to podle mě automatické, že ten program je dělaný na to tak, aby všichni byli v pohodě.*“⁷²⁸ Zálesácké dovednosti, které se jako dítě naučil, dnes již nevyužívá, ale přesto řekl, že ho to obohatilo a naučil se větší samostatnosti.

Hurvi i Myška jmenovali jako užitečnou první pomoc. Myšce zkušenost s vedením skautského oddílu pomohla se získáním zaměstnání (je učitelkou), což Hurvi potvrdil z pozice toho, kdo zaměstnance nabírá. Myslí si, že z dětství ve skautském prostředí si alespoň něco praktického může odnést každý: „*Našemi oddíly projdou spousty a spousty a spousty dětí, které... některé jsou tam rok, některé jsou tam dva roky, některé tam vydrží do patnácti. Asi každého vždycky může něco... ovlivnit v tom, že si řekne, že se tam něco naučil... [...] Myslím si, že ti lidé – takoví ti skalní, co tam pak vydrží – že to jsou lidi tím absolutně ovlivnění, [smích obou] hodně ovlivnění. A myslím si, že jim to určitě něco do života dalo. Jak praktického, tak si myslím, že třeba i toho duchovního a duševního a... i kdyby kamarády, tak to je třeba hodně důležitá položka, taky... a ty mě to určitě dalo taky [se slzami].*“⁷²⁹

Kamík se shodl s Hurvim, že přínos skautingu je u každého jiný, jelikož skautská výchova rozvíjí všestranně. Na sobě pozoruje připravenost na nečekané situace a efektivní využívání času.

Kraken stejně jako Dodýš uvedla, že jí skauting napomohl rozvinout její introvertní povahu a komunikaci, což je jí stejně jako Myšce užitečné v pedagogickém povolání. Ve škole našla využití pro šifrování při psaní taháků. Junák u ní také vypěstoval vztah k přírodě a naučil ji nesoudit lidi na základě prvního dojmu.

Výpovědi narátorů byly tedy poměrně různorodé. Často zmiňovali samostatnost, zapojení do společnosti a morální zásady. Několik narátorů se shodlo na tom, že jim byla užitečná vůdcovská zkušenost. Opět však odpovědi nebyly genderově specifické. Pokud ženy mluvily o praktických dovednostech, zmiňovaly ty, kterým se věnovaly i chlapci.

- **Myslíš, že chlapci a dívky, kteří projdou skautskou výchovou, by si z ní měli odnést totéž?**

⁷²⁸ Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

⁷²⁹ Rozhovor s Myškou, 20. 3. 2023.

Junácká výchova je prakticky stejná pro chlapce a pro dívky až od roku 2005. Předtím byly dívky vedeny k zvládnutí hospodyňských prací a péče o děti, zatímco v chlapcích byla pěstována fyzická zdatnost, občanská odpovědnost a v některých obdobích vlastenectví. Toto rozdělení reflektovaly stezky, odborky i příručky do značné míry ještě v 90. letech, kdy vyrůstala naše předposlední generace. Dlouho také přetrvával názor, že některé skautské činnosti nejsou pro dívky vhodné. Dosavadní odpovědi na otázky však naznačují, že ženy nezaznamenaly, že by se dívčí skauting ztateně lišil od chlapeckého. V praxi mohou vedoucí přistupovat k dětem s různými stereotypy a předsudky. Pokud se například dívky věnují více výtvarným činnostem a zpěvu a méně sportují, formuje je skauting odlišně než chlapce.

Pomocí orální historie by bylo obtížně zjistit, zda se lišil či liší přístup k světluškám a skautkám a vedle toho k vlčatům a skautům, ale uvedenou otázkou jsem se snažila dopátrat, zda narátoři vnímají, že by výchova měla být odlišná v závislosti na pohlaví. Otázka se však ukázala být nevhodně položená, mnoha narátorům činilo problém na ni odpovědět, a tak jsem se musela dále doptávat.

Podobný dotaz byl položen těm, kteří mají zkušenost s působením na skautských kurzech. Ptala jsem se jich, zda přistupovali jinak k frekventantům a frekventantkám; zda vnímali rozdíl v tom, jakým způsobem ženy a muži povedou své oddíly.

Akela se celý život věnoval chlapeckému skautingu, s dívkami se v rámci skautského vzdělávání setkal až v roli instruktora na kurzech od 90. let. Chlapecký a dívčí kurz zpočátku existovaly odděleně, ale instruktorský kolektiv byl provázaný. Akela vyprávěl, že postupně zjišťovali, že na obou se učí to samé, a tak z praktických důvodů vznikl kurz koedukovaný. V narátorově projevu se často objevují zmínky o odlišných povahách a rolích mužů a žen, ale v případě skautského vzdělávání mezi nimi nečinil rozdíl: *„A já jsem viděl všechny ty planoucí tváře, ty lidi, které uchvátila, já nevím, hloubka, a to krásné tajemství té myšlenky. Vždyť my to dokážeme, rozumíme životu, chceme tu nádheru života, která je před námi, a my na ní dosáhneme. Tady je ten návod.‘ A podíváš se kolem a teď vidíš, že to chlapci i děvčata myslí úplně stejně. A chlapci jsou rádi, že můžou svým dívkám být rytíři a dívky jsou rády, [...] že mohou dívky ty chlapce potěšit svým úsměvem, no.“*⁷³⁰

Uhlík, která obdobně jako Akela působila v dívčích oddílech a poté v rámci skautských kurzů, uvedla, že program by měl být odlišný pouze v případě, kdy je fyzicky náročný. Podle ní by tedy měly být respektovány biologické odlišnosti mužů a žen, ale kromě toho by dopřála skautkám stejný program jako jejich protějškům.

⁷³⁰ Rozhovor s Akelou, 28. 2. 2023.

Pepík nepřišel s jednoznačnou odpovědí, neměl na toto téma vytvořený názor. Připomeňme, že se setkal s chlapeckým skautingem, ale několikrát do roka se pořádaly akce pro všechny oddíly, tudíž koedukované.

Idě otázka položena nebyla, ale sdělila, že vidí stejný přínos skautingu pro chlapce i dívky.

Dodýš i Verčík mluvili o tom, že vždycky budou chlapci inklinovat k trochu jiným aktivitám než dívky. „*Já si myslím, že program jako takový se liší nějakým, já nevím... Že pro ty kluky je to dravější, živější, oni mají trošičku jiné zájmy; holky jsou třeba trošičku tvořivé. Ale jako jestli je zásadní to, jestli kluk půjde vařit do kuchyně a nebo holka štípat dřevo, tak to podle mě úplně zásadní není. To je vždycky o tom člověku.*“⁷³¹ Dodýš připomněl, že ve skautu se příslušníci obou pohlaví dostanou i k tomu, co je stereotypně vnímáno jako sféra toho druhého.

Hurvi rozdílly ve skautské výchově nevnímá: „*Já myslím, že to není o tom, jestli to je kluci – holky, ale spíš každý jedinec si o tom něco vezme.*“⁷³² Stejně se vyjadřoval o účastnících kurzů, kde vzdělává.

Myška si je vědoma faktu, že program či přístup v chlapeckých oddílech v jejím středisku není stejný jako ten v dívčích, ale nevidí za tím primárně genderové důvody: „*Ale přece jenom si myslím, že je tam ten program nějak trošku víc zaměřený na to, co ty holky baví, a že ty vedoucí, si myslím, že svoje skupiny znají a ví, co je baví a jak s nimi pracovat. Chtějí je něco naučit, to si myslím, že v těch skupinách i u skautů i skautek by mělo být stejné, u těch holčičích i klučičích, takže asi jako ne, neměli by si odnášet každá skupina něco jiného, že jako se kluci naučí něco víc klučičího. Já se právě nemůžu ani vymáčkout, co to víc klučičího je. To jako asi to ne. Ale asi se prostě takhle pracovat s tou skupinou může trošku jednodušeji, když je takhle rozdělená, ale ono má zase svá pozitiva, i když jsou namíchaní, no.*“⁷³³

Kamík, jenž pochází z koedukovaného oddílu, sdělil, že se snaží, aby program byl pro chlapce i dívky. Rozdílly vidí ve věkových kategoriích: „*Ta vlčata... pro ně je důležitá jako nějaká... fyzická stránka, kdy mají prostě možnost se vybít. A... ty světlušky... tam naopak... se víc projevuje nějaká ta, dejme tomu, kreativita.*“⁷³⁴ Zatímco v mladším školním věku vyzoroval rozdílné preference na základě genderu,⁷³⁵ v případě skautů a skautek narátor

⁷³¹ Rozhovor s Verčíkem vedla Radka Süsová, 10. 2. 2023, on-line.

⁷³² Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

⁷³³ Rozhovor s Myškou, 20. 3. 2023.

⁷³⁴ Rozhovor s Kamíkem, 2. 3. 2023.

⁷³⁵ Hovořím zde o genderu, jelikož v této souvislosti vnímám preferenci aktivit jako projev genderový (určité jednání, které vychází z genderové identity dětí, je jimi performováno) a ne biologický (toto jednání nevychází z biologické danosti, přestože jí může být podmíněno).

nevnímá touhu po odlišném programu. Jako instruktor na vzdělávacím kurzu už mezi frekventanty a frekventantkami nečiní rozdíl: „*Myslím si, že tam už je to tak jako promíchané, že nemůžeme říct, že... jako kluk – vedoucí by k tomu přistupoval jinak než holka – vedoucí.*“⁷³⁶

Kraken uvedla, že z hlediska skautských vědomostí a dovedností se program v chlapeckých a dívčích oddílech neodlišuje, ale přístup je jiný. Chlapcům jsou dopřávány ve vyšší míře bojové hry apod. Zároveň však narátorka připustila, že takové hry baví i dívky. Naopak chlapci dívčí aktivity kladně nepřijímají. Příčinou může být internalizovaný sexismus – chlapci považují ženské aktivity za méně hodnotné. Těžko však soudit jejich motivace.

Žádný dotazovaný neuvedl, že by se skautská výchova měla lišit v závislosti na pohlaví, ale většina přiznala, že určité rozdíly v aktivitách nebo přístupu vidí. Přisuzují je preferencím chlapců a dívek, které si vysvětlují jako biologickou danost. Nejotevřenější (alespoň v obecné rovině) jsou stejné výchově narátoři z prvních dvou generací a ze čtvrté.

Podstatné je zjištění, že na dívčím i chlapeckém kurzu se učily ty samé disciplíny, což vedlo k jejich spojení. Instruktoři dále sdělili, že nevnímají rozdíly ve výkladu pro frekventanty nebo frekventantky. Zdá se, že na úrovni roverstva a dospělého členstva panuje největší rovnost a nejméně genderových stereotypů a předsudků.

• **Jaký je tvůj názor na koedukaci?**

Smíšených oddílů má Junák v současnosti více než těch nekoedukovaných. To však umožnil až vývoj v 90. letech. V příslušné kapitole bylo o tomto trendu pojednáno. Připomeňme pouze, že obojí má své výhody i nevýhody.

V průzkumu se narátoři a narátorky vyjadřovali pozitivněji o přístupu, který sami zažili a využívali či využívají, ale zároveň nepopírali, že výhody může mít i způsob opačný. Níže prezentuji pouze několik vybraných odpovědí, které demonstrují různé pohledy.

Dodýš se bránil tomu, aby se jeho oddíl stal pohlavně smíšeným. Jako jeden z důvodů uvedl obavu z navazování romantických kontaktů mezi staršími dětmi. Verčík zažila oba případy a ani jeden neodsuzuje. O koedukovaných oddílech soudila, že v nich vzniká soutěživost mezi příslušníky obou pohlaví. „*Akorát trošičku jsme třeba měli pocit, že ty kluky brzdí... Nebo ne ‚brzdí‘, ale že některé činnosti je nebaví tak úplně naplno. Zrovna tak ty*

⁷³⁶ Rozhovor s Kamíkem, 2. 3. 2023.

holky. A když je to rozděleno, tak tam je ta výhoda, že se dá program ušít prostě na ty holky, nebo na ty kluky.“⁷³⁷ Tím se opět vracíme k rozdílnému přístupu ve skautské výchově.

Uhlík odpověděla, že svůj původně negativní názor změnila. „Můj názor byl negativní, ale dnes vidím různé výhody. Chlapci se snaží být slušnější k děvčatům a dívky se naučí různé práce, které se jim budou hodit v životě.“⁷³⁸ To lze chápat jako kultivaci chlapců a emancipaci dívek.

Hurvi o koedukovaných oddílech řekl, že se v nich prohlubují vztahy, a je jejich zastáncem. Rád však realizuje odděleně akce typicky mužské („znám velmi málo holek, které by si jely rády zahrát airsoft nebo paintball“⁷³⁹) nebo ty s psychickým prožitkem (uvedl jako příklad sledování východu slunce), kde dochází ke stmelování skupiny. „V tom vidím ten smysl toho, že prostě kluci potřebují občas program zvlášť. Sami se vybouřit. Vybít prostě.“⁷⁴⁰ Stejně jako v literatuře se i v jeho slovech objevuje domněnka, že chlapci a muži potřebují produktivně vybit nadbytečnou energii, zatímco dívky a ženy tuto potřebu nemají.

- **Setkávali jste se při nějakých příležitostech s vlčaty/skauty – světluškami/skautkami?**

I v případě nekoedukovaných oddílů však zpravidla k určitému kontaktu chlapeckých a dívčích oddílů dochází. Nebylo tomu tak v případě Akely, ale jeho vrstevnice Jiřiny ano (bohužel nespecifikovala jak často). Uhlík se se skauty vídala při různých závodech a oslavách, takže minimálně. Kontakt mezi pohlavími byl u nejstarší generace pochopitelně omezen.

V šedesátých letech došlo k posunu. Pepík a Franta byli na táboře s dívkami. Aby byl ale minimalizován kontakt mezi dospívajícími, jezdili skauti se světluškami a vlčata se skautkami. V současnosti se pořádá tábor celostřediskový a několikrát ročně se konají akce jako u Idy, jak ukazuje Myška, která je dosud aktivní ve stejném městě jako Pepík s Frantou. Ida se se skauty vídala na střediskových akcích, které se konaly asi čtyřikrát ročně.

Dodýšův oddíl spolupracoval s dívčími v případě náročnějších akcí (jarní prázdniny), když měl sám málo členů. Když se členská základna zvýšila, ztratili potřebu ve spolupráci pokračovat.

Ve Verčikově a Krakenově středisku se podobně jako u Pepíka, Franty a Myšky pořádají pravidelné akce, jichž se účastní všechny oddíly. Tábory jsou pro dívky a chlapce samostatně

⁷³⁷ Rozhovor s Verčíkem vedla Radka Süsová, 10. 2. 2023, on-line.

⁷³⁸ Odpovědi oldskautky Uhlík, získané e-mailovou komunikací, 16. 3. 2023.

⁷³⁹ Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

⁷⁴⁰ Tamtéž.

kvůli kapacitě tábořiště, ale roveři a rangers mohou v poslední době jezdit na oba. „*Jenže ty kluci tam tu ženskou nějakou jako potřebují. Jó, že – aby měli takový ten pocit, jako že tam někdo je, když jim třeba něco je, tak radši půjdu za tou holkou, než jako za tím klukem, jim říct: ‚hele, mám takovejhle problém.‘ Jo? Takže většinou zdravotník tam byla holka. [...]* A naopak na těch holkách, tak ten kluk se tam taky jako hodí. Když potřebujeme nasekat dřevo nebo nanosit něco, co ta ženská, jako, ano zvládneme to, že jo, jasný, ale když je tam ten chlap, tak proč toho nevyužít?“⁷⁴¹ Vlivem přítomnosti druhého pohlaví tak dochází k upevňování stereotypů – muži pomáhají s manuálními pracemi, které vyžadují sílu, a ženy zastávají úlohu zdravotnice, protože jsou vnímány jako milé, empatické a pečující.

Kraken líčila radost z toho, že byla na chlapecký tábor bezvýhradně přijata: „*Když jsem přišla za vedoucím kluků, jestli můžu jet na klučičí tábor, on mi řek: ‚No jasně.‘ To bylo pro mě takové jako... taky. Jo, takové jako... Hrozně takový hezký pocit, že... tak jo, tak já pojedu a vlastně zjistím, jak to funguje na těch klukách.*“⁷⁴² Jiná tamější rangers mi však mimo záznam řekla, že zatímco dívek se roveři neptají, zda můžou přijet na jejich tábor, sami si poměrně pečlivě vybírají, jestli rangers k sobě pustí. Jako důvod uvedli obavy z toho, že by *hezká mladá holka* chlapce rozptylovala. Stereotyp tak pomáhá ospravedlnit vyřazení žen z převážně mužské komunity a zachování její exkluzivity.

- **Jak časté byly absence?**

Za touto otázkou stála hypotéza, že skauting se v současnosti posouvá směrem k běžnému kroužku a není dětmi prožíván tak jako kdysi. Narátoři prvních dvou generací sdělili, že v jejich dobách (do r. 1970) docházeli všichni rádi a chyběli jen v případě nemoci. Dodýš ze třetí generace hovořil o současném stavu svého oddílu, kdy na výpravy jezdí zhruba polovina členstva a táborů se také účastní méně dětí, zatímco v 90. letech se na něm běžně setkávali prakticky všichni. Hurvi a Myška ze čtvrté generace vývoj absencí nezaznamenali. Kamík v nejmladší generaci si však posunu všiml, počet absencí v jeho oddíle se v posledních letech o něco zvýšil. Zatímco Dodýš spatřuje příčinu hlavně v rodičích, jejich obavách z nedostatečné vyspělosti dítěte k účasti na akcích, případně v rodinných dovolených apod., Kamík hledá důvod u zahlcenosti dětí podněty a všiml si vyšší nemocnosti.

- **Měli jste družinový systém? Nakolik byly družiny autonomní?**

⁷⁴¹ Rozhovor s Krakenem, 28. 2. 2023.

⁷⁴² Tamtéž.

Družinový systém je jedním z pilířů skautské výchovné metody, ne vždy a všude se však realizoval a realizuje. Pokud funguje správně, program na družinových schůzkách si do značné míry tvoří děti samy, potažmo jejich o pár let starší rádce či rádkyně. Pokud ne, má na děti o to větší vliv vedoucí.

Ukázalo se, že družiny fungovaly do jisté míry u všech narátorů, ale ne vždy se jednalo o družinový systém. V případě Verčicka v období Pionýra, u Hurviho a Myšky existovaly skupiny pro účely soutěžení mezi sebou, ale nevytvářely si program samy. V době Kamíkova dětství u nich družiny také nebyly kvůli nízkému počtu členů, ale v současnosti mají rozvinutý družinový systém. Podobný vývoj zažil Dodýš. Akela, Uhlík, Pepík s Frantou a Kraken družinový systém také popsali.

- **Vedli jste kroniky? Proč?**

Při svém bádání jsem původně zamýšlela použít jako pramen kroniky a v přeštickém středisku jsem narazila na zajímavý úkaz: kroniky (z toho, jak se dochovaly) vedly pouze dívčí oddíly. Zajímalo mě, zda se tento jev vyskytuje ještě někde a jaká je jeho příčina. Příkládaly snad dívky a jejich vůdkyně vedení kronik větší důležitost?

Ukázalo se, že kroniky se vedly všude kromě zmíněných chlapeckých oddílů v Přešticích; v Dobřanech se nepsaly po celou dobu. Jako důvod narátoři uváděli připomenutí si historie oddílu, jeho minulých členů i toho, co sami před lety prožili. Hypotéza se tedy nepotvrdila.

- **Četla jsi nějakou skautskou nebo pionýrskou literaturu?**

Touto otázkou mělo být prověřeno, zda měla literatura skutečně přímý dopad na skautské vedoucí.

Uhlík je jedna z čtenářek skautské literatury. Uvedla, že četla skautské časopisy i knihy, které v té době byly k dispozici. Akela se seznámil s metodickými příručkami seznámil spíše jako učitel a vojenský školitel, dále čerpal ze své praxe.⁷⁴³

Franta hledal návody pro vedení v příručkách, které vycházely v 90. letech, i v těch starších.

Dodýš našel v literatuře svou vášeň, a tak jmenoval množství titulů. Verčík uvedla příručky z 90. let jako dosavadní zdroj inspirace pro tvorbu programu.

Hurvi spíše než aktuální příručky četl ty historické (včetně *Základů junáctví* A. B. Svojsíka), aby poznal, z čeho současný Junák vychází.

Kamík se také setkal s knihami Jaroslava Foglara a čte časopis *Skauting*.

⁷⁴³ Rozhovor s Akelou, 14. 2. 2023.

Kraken uvedla pouze příručku k čekatelské zkoušce.

Většina narátorů i narátorek jmenovala knihy Jaroslava Foglara, skauta, který však dělal skauting po svém. Jak narátoři dokládají, Foglar však vytvořil obraz skautingu, který ostatní chtěli následovat a Junáka tak významně ovlivnil. Hurvi to komentoval následovně: „*No, to je ikona, skautská. Já ho mám rád, jako snažil se předávat do těch knížek fakt ten ideál, takové té morální slušnosti, té poctivosti. Ty příběhy za mě dobré, skvělé a motivující pro lidi, jakože dneska už si málokdo troufne někde rozdělat oheň, někde si jen rozbít tábor a někam vůbec dojít, nebo přijít a někde si něco udělat, jo, takže dnes... ideál toho, jak to tehdy vypadalo s těmi Rychlými šípy, to bylo úplně dokonalé.*“⁷⁴⁴

Pozoruhodné přitom je, že ve Foglarových příbězích téměř nevystupují ženské postavy. Přesto čtenářky oslovily. Lze se domnívat, že čtením literatury určené primárně chlapcům, a to jak Foglarových knih, tak skautských příruček, docházelo k převzetí mužského vzoru a vyšší inkorporaci maskulinních prvků do praxe dívčího skautingu – a tím jeho modernizaci. Lze zde také hledat objasnění toho, že v praxi byl dívčí skauting emancipovanější, než jak se jevilo v příručkách.

- **Kde jsi čerpal/a inspiraci pro vedení? Jak jsi vytvářel/a program?**

Pokud vedoucí nevycházeli při tvorbě programu z literatury, tak z čeho? Otázky směřovaly k zjištění, co dalšího mělo a má vliv na přístup vůdců a vůdkyň.

Literaturu uvádělo jako inspirační zdroj nejvíc narátorů. Vedle ní vychází vedoucí z vlastní fantazie. Oba narátoři z předposlední generace mluvili také o návaznosti na to, co sami poznali, na své předchůdce. Dvě nejmladší generace jsou charakteristické tím, že čerpali, či dosud čerpají, inspiraci na skautských kurzech, ať už z přednášek, nebo od účastníků.

Příručky i beletrie se tak jeví významně formativní, ale podstatné jsou i vlastní nápady. Starší narátoři se nemohli spolehnout na nic jiného než na knihy a časopisy.

Mladší narátoři již měli více možností. Kurzy jsou prostředím pro vzájemné obohacování, a to obousměrně mezi frekventanty a instruktory i mezi účastníky navzájem. Při tvorbě programu se od 90. let projevuje návaznost na své předchůdce – na významu nabývají tradice. Odjakživa je důležitá také vlastní zkušenost (pedagogické nebo psychologické vzdělání, u Akely armádní praxe).

- **Jaké aspekty ses snažil/a svým působením předávat? Na co jsi kladl/a důraz?**

⁷⁴⁴ Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

Zabývali jsme se tím, co ovlivňovalo či ovlivňuje skautské vedoucí, tudíž je potřeba obrátit pozornost k tomu, jak oni ovlivňují děti. Skautské příručky zdůrazňovaly v různých dobách různé aspekty, a ještě do nedávna se podle nich poměrně výrazně lišila edukace chlapců a dívek. V čem tedy spatřují smysl svého vůdcovského působení narátoři a narátorky? Co při svém výchovném působení zdůrazňovali či zdůrazňují?

Akela řekl, že chtěl, aby děti měly radostné dětství a byly prospěšní společnosti: „*A to až do té míry, že si nemůže dovolit vzít si sám život. Protože na něm je mnoho lidí závislých a čekají od něj, že jim pomůže, nebo že jim něco ukáže. Tak jim nesmí tuhleťu jistotu vzít.*“⁷⁴⁵ Dále mluvil o důležitosti citové výchovy, což je poněkud překvapivě stejné téma jako v *Kapitolách pro skautské vůdce* z roku 1970. Narátor v této souvislosti mluvil o dopadu nacistického a komunistického režimu na prožívání.

Akela dbal na to, aby se jeho oddíl vždy odlišoval od těch pionýrských, což odvodil jakýmsi přesahem skautské výchovy: „*Nesmí se moje hry, soutěže, činnost v tom oddíle [...] podobat v ničem tomu, jak to vedou v pionýrských oddílech. My musíme zůstat skauty, jo. Tam musí být život, duch, pravda, dobrá vůle, ochota a snaha být užitečný.*“⁷⁴⁶

V současnosti podle něj představuje novou hrozbu konzumerismus: „*Ta doba nás nutí k tomu, abychom věci, které chceme, si koupili. Abychom na ně někde vydělali peníze a eventuálně abychom je na někom vymámili. A to je ale taková stránka, která postihne jaksí každého. Zaútočí na každého.*“⁷⁴⁷

Uhlík na otázku odpověděla, že důraz kladla na dodržování skautského zákona. Podstatná pro ni tím pádem byla morálka, jíž skauting navyká.

Pepík jmenoval praktické dovednosti a lásku k přírodě.

Dodýš považuje za důležité, aby program nebyl založený pouze na hrách, ale aby si děti zkoušely různé práce a činnosti: „*Přijde mi, že daleko víc tomu dítěti dá, když bude na táboře vařit polívku, dejme tomu, než když bude lítat po lese a hrát nějakou primitivní hru, kterou už hrál desetkrát, jo? Neříkám, jo, že by hry byly špatný, nebo takhle. [...] aby věděli, že to není zadarmo, že to je prostě náš tábor, jako společný, nejenom vedoucí že tady připravují tábor pro děti, ale že vlastně všichni si ten tábor připravujeme pro sebe společně, což obnáší i ty v uvozovkách ‚nepříjemný‘ věci jako třeba vykopat latrínu, že jo.*“⁷⁴⁸ Dodýš tak reflektuje to, co staré příručky považovaly za učení se práci. V současnosti se tento koncept vrací jako

⁷⁴⁵ Rozhovor s Akelou, 14. 2. 2023.

⁷⁴⁶ Tamtéž.

⁷⁴⁷ Tamtéž.

⁷⁴⁸ Rozhovor s Dodýšem, 13. 2. 2023.

důsledek přílišné modernizace programu, kdy se skautské tábory začaly velmi podobat těm komerčním. Nyní se ozývá volání po návratu k tomu, aby dětem nebyl program pouze „naservírován“, ale aby se na chodu tábora aktivně podíleli, čímž se rozvíjí a získávají paradoxně lepší zážitky než při předpřipravených hrách.⁷⁴⁹

Verčík jmenovala morální zásady, vztah k přírodě, umět se oprostít od moderních technologií a *být sám sebou*.

Hurvi považuje za důležité, aby program měl smysl a aby se děti cítili komfortně: „*Hra vždycky nějak dopadne. Hra má vždycky nějaká pravidla. Někdo vždycky vyhraje, někdo vždycky prohraje. Ale to, jak se člověk cítí, to, co prociťuje, nebo to, co prožívá, to je pouze ta daná individualita toho jedince. A s tím je důležité pracovat.*“⁷⁵⁰ Hovořil o tom, že právě tohle postrádal, když ve skautském oddíle vyrůstal (což již reflektoval, když mluvil o tom, že tehdy se skauting soustředil spíše na dovednosti).

Hurvi v této souvislosti mluvil i tom, co se snaží předávat svým působením na skautských kurzech: upozorňovat mladé lidi na náročnost skautského vedení, na to, jak zasahuje do osobního života a může vést k syndromu vyhoření, jímž si sám (ne kvůli skautingu) prošel.

Myška byla vedoucí světlušek. Uvedla, že se zaměřovala na to, aby se z programů něco naučily, aby uměly komunikovat a spolupracovat mezi sebou, a aby na sebe byly slušné. Ztotožňuje se tedy s tím, co považovaly za důležité autoři a autorky skautských příruček pro dívky: slušnost, vystupování a vztahy.

Kamíkova odpověď z druhé strany navazuje na Hurviho. Sděлил, že se snaží, aby program, který dětem připravuje, bavil i jej a dával mu smysl: „*Když jim to předám, protože mě to baví, tak si myslím, že potom z toho budou mít víc.*“⁷⁵¹ Konkrétní aspekty ale nejmenoval. O svém instruktorském působení řekl, že s účastníkům ponechává poměrně volný prostor pro to, co si odnesou: „*Snažím se o tom s nimi bavit, aby to nebylo že: já ti tady jako něco předávám, protože já chci; ale aby to byla vlastně taková vzájemná domluva. Že já jsem schopný jim něco dát [...] Aby měli možnost vybrat si, co chtějí, a takhle to dáme dohromady.*“⁷⁵²

Kraken jmenovala několik aspektů, které jsou pro ni důležité: historii (vědět, z čeho vycházíme, umět se poučit), přátelství a s ním související komunikaci a slušné chování.

Aspekty, které se narátoři, kteří působí nebo působili jako vůdci a vůdkyně, snaží, nebo snažili předávat, jsou tedy poměrně různorodé, ačkoli všechny ze skautingu jednoznačně

⁷⁴⁹ K tomu např. Roman ŠANTORA – Bobo, *Tábory dnes*, in: Skautský svět, únor 2023, s. 8-11.

⁷⁵⁰ Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

⁷⁵¹ Rozhovor s Kamíkem, 2. 3. 2023.

⁷⁵² Tamtéž.

vychází. Zdá se, že každý vnímá svou vůdcovskou roli trochu jinak a nelze mezi výpověďmi nalézt významné souvislosti. Odpovědi se odvíjí především od osobních zkušeností, povah a názorů narátorů.

- **Máš nějaké skautské/osobní vzory?**

Smyslem dotazu bylo zjistit, zda se narátoři k něčemu či někomu vědomě vztahují. Dotaz byl rozdělen do dvou otázek, aby bylo možno rozeznat, zda je mezi oběma typy vzorů souvislost. Ta prokázána nebyla. Narátoři neměli problém odpovědět na to, co nebo kdo je jejich skautským vzorem, ale o těch osobních buď mlčeli, nebo se jednalo o osoby, které nejsou spojeny se skautingem. Výjimkou byli oba narátoři z nejmladší generace, Kraken, která jmenovala svou matku, jež je zároveň její skautskou vedoucí, a Kamík, jehož život a sociální bublina jsou se skautským prostředím také silně spjaty. Většina narátorů uvedla jako své skautské vzory své předchůdce nebo spoluvedoucí. Dodýš navíc řekl několik jmen skautských osobností či spisovatelů skautské literatury, přičemž s některými se znal osobně. Akela měl jakýsi vzor v Jaroslavu Foglarovi a v hrdinech jeho knih.

Tato otázka odhalila, že narátoři se zpravidla vztahují k lidem, kteří je vedli v dětském věku. Ukazuje se, že osoba vůdce na dítě a následně dospělého člověka skutečně působí jako vzor, jak reflektovaly skautské příručky (a což potvrzuje psychologie), a narátoři tuto skutečnost prezentovali pozitivně. To naznačuje určitou kontinuitu ve vedení oddílů.

Narátoři však až na výjimky nepromítají své skautské vzory do osobního života. V tomto směru tedy nedochází k ovlivnění.

- **Jak důležitou součástí skautingu je podle tebe řád a pořádek?**

Narátořům byla tato otázka položena k zjištění toho, jakou důležitost přiřkládají disciplíně ve skautské výchově. Kázeň byla poměrně důležitá v počátcích Junáka a velmi zdůrazňována byla v letech 1945-1948 a 1968-1970. Větší přísnost byla, soudě podle příruček, uplatňována v dívčích oddílech. Ještě v 90. letech byla důsledná kázeň podstatná pro některé skautské spisovatele, ale v mladších zdrojích už se o ní téměř nepíše. V posledních letech se naopak v Junáku prosazuje respektující přístup a dlouhodobě se ustupuje od trestání i odměňování.

Všichni dotázaní odpověděli, že řád a pořádek mají podle nich velký význam. Výstižně to objasnil Akela: „*Určitě. Když vezme na sebe ta organizace odpovědnost za výchovu mladé generace, musí existovat řád, který musí dodržovat. A ne si vymýšlet. Bez toho to nejde.*

*Protože to už je odpovědnost, je [to] nad rámec možnosti jedné osoby.“⁷⁵³ Vykládali si jej ale různě. Pro někoho se jednalo o poslušnost dětí, pro jiné to byl pořádek v hospodaření a uklizenost tábořiště, ale i uspořádanost vlastního života. Někteří zároveň dodávali, že *se to ale nesmí přehánět*. Například Myška mluvila o tom, že disciplína je pro ni důležitá, ale neměla by být přehnaná, což demonstrovala na otázce krojové úpravy: „*Mně se u tohohle třeba vybavují různé závody [Svojsíkův závod], jak starší generace říkala [...] že ,tenkrát, za nás, že to bylo jiný, to ty kroje, jak vy máte teďko upravené? To je hrozné, to jsme měli trochu povolený knoflík a oni nám ho utrhli, že takhle ne a přišít znovu, ‘ a myslím si, že až takovýhle drsný přístup k dodržování řádu, to není nutné. Ale zas jako... všeho s mírou a všeho s citem.“⁷⁵⁴**

Negativně vnímá narátorka také vojenský dril, evidentně dosud někdy uplatňovaný jako prostředek formování mužnosti – je si vědoma psychických dopadů, které může takový přístup na některé jedince mít: „*Nemám pocit, že je potřeba... vždycky mít takový až jako vojenský přístup, třeba u kluků, je jako drilovat a hulákat na ně, jako aby si to zažili, něco takového... fakt drsného... Ale nevím, jestli o to všichni stojí. Myslím si, že o to vždycky všichni nestojí, a pro někoho to může být super zážitek a pro spoustu lidí to vůbec nemusí být super zážitek.“⁷⁵⁵*

• **Jak jste vnímali přírodu?**

Skauting je neodmyslitelně spojen s přírodou, ale viděli jsme, že to, jak byla vnímána, se historicky proměňovalo. Zajímalo mě, jak přírodu vnímali nárátoři ve svém dětském věku, kolik v ní v rámci skautingu trávili času a zda ji považovali za aktivní součást programu, nebo pro ně byla spíše nepodstatnou kulisou. Aktivní součástí programu přitom myslím to, zda vedoucí pracovali s prostředím, aby jej dětem přiblížili, nebo s jeho pomocí zprostředkovali zážitek – navodili v nich pocit dobrodružství a romantiky. V neposlední řadě mě zajímalo, zda se liší skautingem zprostředkovaná zkušenost s přírodou ve výpovědích mužů a žen.

Je zřejmé, že Akela přírodu jako aktivní součást programu vnímal. Povídal, že v době jeho dětství se schůzky konaly v místním divokém parku a prostředí jim poskytovalo plno podnětů. Sám přitom poukázal spíše na znalost životního prostředí: „*Vnímali jsme ji dost, ale spíš jako... že jsme věděli, kde co je, jaký druh přírody a přírodního pokrytí, jo. Například, kde*

⁷⁵³ Rozhovor s Akelou, 1. 2. 2023.

⁷⁵⁴ Rozhovor s Myškou, 20. 3. 2023.

⁷⁵⁵ Tamtéž.

*jsou jehličnany, kde jsou listnáče, kde jsou keře, kde jsou cesty, a prostě taková orientace v tom prostoru, ve kterém žijeme.*⁷⁵⁶

Kouzlo přírody záviselo na umění vůdce jej zprostředkovat: *„Byli jsme na tom moc malí kluci, abychom rozuměli, co se za tím skrývá, ale dneska jako dospělý vím, že si každý z těch vedoucích hry vymýšlel, vytvářel takovou legendu, aby se ukázala opodstatněnost činnosti v té hře, jo? Aby to nebylo jenom prostě: ‚a teďko budeme běhat do vršku,‘ ne, ale aby, když se řekne útěk ze Sing-Singu, jo, tak už to se hraje jinak, to utíkání do vršku, že ano?*⁷⁵⁷ Akela poté jako vůdce tímto způsobem s přírodou pracoval. Bohužel mimo záznam vyprávěl například o tom, jak objevil se svým oddílem roklinu, v níž děti našly kousek starého lana, a tak místo pojmenovali Údolí useknutého provazu. Takto navozoval pocit zasvěcenosti a romantiky.

Jiřina uvedla, že v přírodě trávily hodně času: *„No, do přírody jsme chodili hodně, vždyť, hele – nic jiného nebylo, nebyla televize, nic. A pokud to šlo, tak se chodilo.*⁷⁵⁸ Uhlík stručně odpověděla, že chodily na výpravy a příroda *byla* součástí programu.

Pepík s Frantou hovořili o tom, že v přírodě trávili hodně času. Venku v jakési rokli se odehrávala podstatná část schůzek: *„Veškeré hry se udávaly dost v té přírodě, stopovačky. To jsme dělali různé značky. Kamení skládali, uzlíky na trávě.*⁷⁵⁹ Obdobná byla odpověď Idy.

Dodýš popsal, jak s přírodou pracuje jeho městský oddíl. Do přírody vyráží především na výpravách, které v době jeho dětství bývaly často. Poté nastal útlum kvůli úbytku členstva a dnes výprav opět přibývá. Dodýš i podobně stará Verčik odpověděli, že příroda je pro ně kulisou her i součástí programu, pokud se například děti učí poznávat rostliny a zvěř.

Hurvi mluvil o úskalích kluboven, které jsou ve městě: *„Jo, mohli jsme jít ven na hřiště, určitě, ale do přírody se úplně nedalo, no. Když jsme šli do přírody, tak jsme museli 20 minut do vzdáleného parku.*⁷⁶⁰ S přírodou se tak setkávali především na táboře, kde se s ní v rámci programu počítalo. *„Tam došlo k nějakému souznění, při vnímání té přírody.*⁷⁶¹ Zmínil se také o proměně přírody v průběhu svého života. Oproti tehdy nepřilíš regulovanému táboření dnes platí množství předpisů, které se v chodu tábora promítají. Ráz krajiny změnila lidská činnost a před několika lety i kůrovcová kalamita: *„Takže ta příroda jako za mě byla jiná: byla hustší, byla tvárnější. Ale teďko... zase nějaká legislativa, nějaké prostě... věci, které*

⁷⁵⁶ Rozhovor s Akelou, 1. 2. 2023.

⁷⁵⁷ Tamtéž.

⁷⁵⁸ Rozhovor s Jiřinou vedla Radka Süssová, 5. 5. 2023, telefonicky.

⁷⁵⁹ Rozhovor s Pepíkem a Frantou, 24. 2. 2023.

⁷⁶⁰ Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

⁷⁶¹ Tamtéž.

musí zabezpečit chod kvalitního tábora, jako že nesmí spadnout strom a takhle, takže to dost upravuje ten program.“⁷⁶² Hurvi popisuje jakousi domestikaci krajiny a změnu v pojetí toho, co je považováno za přírodu.

Myška naopak změnu nezaznamenala. Také působí v oddílu, který se schází na kraji města, a stejně jako pro Dodýše a Hurviho je pro ni pobyt v přírodním prostředí spojen spíše s výpravami a tábory: „Nikdy jsem neměla pocit, že bychom trávili... ty schůzky třeba nějak jako, že bych mohla říct, že jsme trávili ten čas v přírodě. Ta příroda je tam pro mě spojená s těmi výpravami, výlety, s táborem. Asi tak podobně, jako je to teď. Nemyslím si, že je to teďko víc nebo míň.“⁷⁶³ Zdá se tedy, že příroda pro ně nehraje ve skautu nijak zásadní roli.

Kamík pochází z Plzně, ale klubovna jeho oddílu je na kraji města, což uvedl jako výhodu. Přírodu považuje za samozřejmou součást skautingu: „To, že jsme v ní byli, to mi přišlo jako naprosto přirozené a vlastně jsem si to tak nějak moc nedokázal představit jinak.“⁷⁶⁴ To je možná způsobeno právě odlehlou polohou klubovny. Na jejím místě může mít krajina viditelně odlišný ráz od zbytku města, což vede k intenzivnějšímu vědomí pobytu v tom, co narátor vnímá jako přírodu. Jako nejdůležitější však stejně jako ostatní bere tábory.

Klubovna v obci, kde působí Kraken, stojí na odlehlém místě u řeky, takže tamější skauti mají přírodní zážitky zprostředkovány lépe. Nejdůležitější je však tábor i pro Krakena: „Vlastně v té přírodě žiješ čtrnáct dní, a musíš tam přijet a zase odjet, a aby ta příroda byla ve stejném stavu, jako když jsi tam přijel.“⁷⁶⁵ Přestože narátorka sdělila, že důležitou součástí skautingu je pro ni ekologie, ochrana životního prostředí, vyzdvihla jako důležité i poznávání kultury.

Narátoři a narátorky na otázku odpovídali stejně bez ohledu na pohlaví. Program se z velké části odehrával v přírodním prostředí pouze v době dětství první a druhé generace (do r. 1970). Mladší narátoři považují za nejintenzivnější působení přírody na tábore a na výpravách. Dále záleží na umístění klubovny.

- **Měli jste nějaký symbolický rámeček, případně hry na nějaké motivy?**

Oficiální skautský web *Křížovatka* o symbolickém rámci říká, že: „staví na schopnostech mladých lidí jako jsou představivost, dobrodružství, tvořivost, a vynalézavost, způsobem, který stimuluje jejich rozvoj. Symbolický rámeček také rozvíjí pocit sounáležitosti, pomáhá předávat určité výchovné poselství a stimuluje soudržnost a solidaritu v rámci skupiny a globálního

⁷⁶² Tamtéž.

⁷⁶³ Rozhovor s Myškou, 20. 3. 2023.

⁷⁶⁴ Rozhovor s Kamíkem, 2. 3. 2023.

⁷⁶⁵ Rozhovor s Krakenem, 28. 2. 2023.

hnutí.“⁷⁶⁶ Zjednodušeně je to způsob, jak dětem učinit aktivity zajímavější tím, že se spojí s nějakým příběhem či symboly, přičemž je zpravidla sledován určitý výchovný záměr.

Symbolický rámec je jeden z prostředků junácké výchovy, ale oficiálně až od 90. let, kdy Junák postupně převzal mezinárodní skautské metody. Již dříve je však možné o symbolickém rámci hovořit, přestože tak nebyl nazýván. Zajímalo mě, jakými náměty byl program rámován v různých historických obdobích a zda se lišila témata využívaná v chlapeckých a dívčích oddílech.

Akela tvrdil, že v době jeho mládí nic podobného symbolickému rámci nebylo, případně si na to nevzpomíná. Uhlík pouze konstatovala, že měly velkou táborovou hru, ale její námět nespécifikovala. U první generace tedy nelze hovořit o tom, s jakými tématy byl skauting spojen.

Franta s Pepíkem z druhé generace uvedli, že program byl inspirován knihami Jaroslava Foglara. Ida oproti tomu prohlásila, že nic takového nebylo.

Ani Dodýš o symbolickém rámci nemluvil, ale uvedl, že využívali hry Miloše Zapletala, které zpravidla nějaké motivy mívají. Také měli táborové hry s různými náměty. Zpravidla se jednalo o dobrodružné příběhy, někdy byly zasazeny do historie (např. cesta do pravěku nebo „zkouška keltské mužnosti“). Z doby svého vůdcovského působení jmenoval řecké báje, indiánské pohádky a několik předpřipravených etapových her – Foglarova Alvarezze a několik her na téma zámořských objevů. Byly to tedy motivy dobrodružné a často spojené s kolonialismem. Po roce 2000 Dodýšův oddíl několikrát realizoval etapovou hru na populární téma Harry Potter.

Verčík si na žádné náměty nevzpomněla.

Hurviho zkušenost ukazuje na nástup táborových her inspirovaných populárními filmy, jako jsou právě Harry Potter a Hobit. Vedle toho narátor také zažil etapové hry inspirované zámořskými objevy a piráctvím. Když už byl v roverském věku, měl jeho oddíl téma *Rok na vsi*, kdy si městské děti mohly vyzkoušet práce spojené se zemědělstvím: „*A ty děti... některé viděly krávu a tele poprvé, takže z toho byl větší zážitek. Říkaly: ‚Jé, kráva.‘ – ‚No to je kráva, seznamte se.‘ A hlavně když si na to zvíře mohly šáhnout, pohladit si ho, tak ty děti měly daleko větší zážitek. A tenkrát když s tím [jedna z vedoucích] přišla, tak jsme všichni byli skeptičtí, protože to bylo něco fakt nového, co nikdo nikdy neviděl. Neokoukaného, to bylo.*

⁷⁶⁶ Skaut: *Křižovatka: Symbolický rámec*, 9. 11. 2022, dostupné z: <https://krizovatka.skaut.cz/skautska-vychova/skautska-vychovna-metoda/2021-04/symbolicky-ramec> (cit. 1. 6. 2023).

*A bylo to hrozně super.*⁷⁶⁷ Vedle přizpůsobování skautingu tomu, co je populární, tak nastal návrat k tomu, co již děti téměř neznají.

Hurvi také zmínil, že témata a program táborových her se trochu změnily poté, co se oddíl stal koedukovaným, což vysvětloval preferencemi chlapců a dívek: *„Bylo to náročnější, protože, samozřejmě, holky všechny nebaví... Holky nebavilo běhat po lese a lovit a honit se za něčím. Ony spíš byly takové ty, že... jako spíš tvořily a takové věci, jakoby spíš kreativnější než kluci, takže se to potom dost propojovalo, že prostě bylo chvilku nějaký... nějaká keramika, nějaká batika. Takové ty tvůrčí věci. A pak bylo to, že prostě kluci si zaběhali, holky si zaběhaly nějaké sportovní hry.*⁷⁶⁸

Myška si ze svého dětství vzpomněla na etapovou hru inspirovanou kolonialismem, cestování po Africe s Davidem Livingstonem. Popsala, jak vypadala jedna z etap: *„Pamatuju si závěrečnou etapu, kdy jsme [...] ‚doputovaly k vodopádům‘ a šly jsme nějakou trasu poslepu se zavázanýma očima a putovaly jsme k vodopádům, a tam na nás někdo vychrstl vodu z ešusu, jako že jsme došly do toho vodopádu [smích]. S těma zavázanýma očima.*⁷⁶⁹ Vedle etap, při nichž měly skautky procvičit různé dovednosti, tedy byly některé čistě pro potřeby příběhu, za nimiž zřejmě žádný výchovný cíl nestál.

Kamíkův případ demonstruje proměnu v pojetí táborů, která byla nastíněna výše. Jeho oddíl se symbolickými rámci pracuje, ale využívá je jako oporu pro své aktivity, namísto toho, aby se vymýšlely hry na základě tématu: *„Nestojí na tom ten tábor. Symbolický rámec nám pomáhá propojit jednotlivé programy, udělat z toho tábora ucelenější blok, ale není to, že by to bylo všechno jenom o nějaké hře, že by tam byl složitý příběh, ale spíš to jen tak jako propojuje.*⁷⁷⁰ Proto si narátorův oddíl také raději vymýšlí vlastní náměty, aby se vedoucí necítili svázáni příběhem knihy či filmu. Uvedl například volná témata vlaky nebo Plzeň.

Kraken hovořila spíš o obsahu táborových her než o jejich námětech. V jejím oddílu byly oblíbené hry, kdy je šifry posílaly na další a další místa, aby dostihly fiktivní postavu, která před nimi utíká. Také se zmínila o tom, že témata vymýšlejí s ohledem na to, co by bavilo dívky.

Na základě odpovědí narátorů vyšlo najevo několik věcí. Symbolický rámec a obecně tematický rámec programů se stal součástí Junáka ve větší míře až v 90. letech a projevuje se především na táborech. Oblíbenými náměty byly dobrodružné a dobovatelské příběhy.

⁷⁶⁷ Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

⁷⁶⁸ Tamtéž.

⁷⁶⁹ Rozhovor s Myškou, 20. 3. 2023.

⁷⁷⁰ Rozhovor s Kamíkem, 2. 3. 2023.

Po roce 2000 se program inspiroval populárními fantasy filmy, ale Kamík a Hurvi ukazují, že někdy vedoucí více zohledňují účel, kterému má téma sloužit. Pokud ženy mluvily o tematickém rámci táborů, zmiňovaly v zásadě stejná témata jako muži, přestože někteří narátoři sdělili, že zohledňují, zda je program určený dívkám.

- **Vnímal/a jsi už jako dítě duchovní stránku skautingu? A dnes?**

Po druhé světové válce nabádala literatura k tomu, aby byla součástí Junáka i náboženská výchova. Za socialismu byl tento požadavek naprosto upozaděn a v 90. letech se stal znovu relevantní v souvislosti s přijetím Junáka v mezinárodních skautských organizacích. Česká ateistická společnost však měla s přijetím faktu, že by skauting mohl a měl nějak duchovně působit, problém. Ve slibu se jako kompromis objevila služba „nejvyšší Pravdě a Lásce“. Určitý duchovní rozměr lze přisuzovat i skautskému zákonu. Tyto dva prvky jsou dětem vykládány, aby rozuměly tomu, co slibují, ale u jedné z předchozích otázek se ukázalo, že narátoři skautskému slibu v dětském věku příliš nerozuměli. Duchovní prožitky může skauting přinášet i prostřednictvím rituálů, k nimž směřoval jiný dotaz. Tato otázka pak sledovala, zda narátoři duchovní stránku skautingu prožívali již jako děti a zda vůbec vnímají, že skauting může mít takový potenciál. Smyslem bylo vedle toho zjistit, zda se odlišuje duchovní prožitek mužů a žen (ženy bývají stereotypně považovány za citlivější, ale přitom v příručkách byl dívčí skauting zaměřen hodně prakticky, zatímco ten chlapecký ponechával více prostoru pro dobrodružství a romantiku), případně zda existují významné rozdíly podle období, kdy narátoři působili.

Akela i Uhlík odpověděli, že jako děti duchovní přesah v Junáku nevnímali. Akela vysvětloval, že náboženská výchova, sledující v zásadě stejné cíle, byla vyučována ve škole, a proto k její implikaci do skautské výchovy nebyl důvod: „*Takže my jsme se tím ve skautingu [...] zvlášť nezabývali, abychom přinášeli vlastně totéž slovo, anebo tentýž styl jako přinášeli katechetové. [...] A navíc [...] když se vezme duchovno náboženství, tak vlastně se usiluje o to, aby člověk žil čestně, aby žil ušlechtilé [...] aby pomáhal druhým a podobně, a to skauting měl od samého začátku ve svém programu.*“⁷⁷¹ Oba nejstarší narátoři ale uvedli, že postupně s věkem se jejich pohled na skauting měnil.

Pepík z druhé generace odpověděl v tom smyslu, že spirituální přesah ve skautingu nikdy nehledal. Ida naopak o duchovnu začala mluvit spontánně. Na otázku, jak by duchovní rozměr skautingu popsala, odpověděla, že je to mezinárodní společenství, o němž mluvila již dříve,

⁷⁷¹ Rozhovor s Akelou, 1. 2. 2023.

spolupráce, pozitivní pohled na svět, a že skauting vede k těm správným hodnotám: „*To se musí zažít. A je to prostě takové to mezinárodní bratrství a sesterství a práce a pomoc... A skaut všude bratra má.* [narátkorka i tazatelka se usmívají] [...] *Společenství a pozitivita. A takové to hledění do budoucna... [...] Prostě je to mezinárodní společenství, které vede lidi k těm správným hodnotám, a hlavně bojuje proti konzumnímu způsobu života. [...] Prostě jsou takové vyšší duchovní hodnoty a k tomu ten skauting vede, ať je křesťanský nebo ne.*“⁷⁷²

Ida vidí užitečnost skautingu v tom, že odmítá konzumerismus, a tedy volá po vyšších hodnotách. Zároveň několikrát mluvila o tom, že skauting přitahuje určitý typ lidí, kterým jsou tyto hodnoty vlastní: „*Určitě se najdou lidé, kteří [...] musí být na stránkách bulváru a tak dál, je to jejich styl života, a jsou lidé, kteří vidí ve smyslu života něco jiného. Určitě skauting láká takové ty duchovněji založené lidi. Tam značkové oblečení, to jako ne, jo... [usmívá se] To je to, co nás fakt nezajímá.*“⁷⁷³

Dodýš v dětství duchovní stránku skautingu spíše nevnímal, až v dospělosti porozuměl skautským idejím lépe. Ohledně duchovního působení skautingu na děti je sice poměrně skeptický, ale stejně jako Ida mluvil o vyšších, nemateriálních hodnotách: „*Já si myslím, že ty možnosti jsou dost omezené a že... v podstatě nějaké ty... duchovní prožitky těm dětem lze zprostředkovat tak jako nenápadně, třeba tím, že by je člověk vzal na východ slunce. Jo, někam na kopec, ráno vstát ještě za tmy, teďka vychází slunce... Že to v těch dětech může probudit [...] určitou myšlenku, že všechno na světě není jenom to materiální, nebo že to všechno není tak jednoduché, a že možná něco je... nad námi, řekněme, co... má nějaký hlubší smysl...*“⁷⁷⁴ Větší potenciál v tomto ohledu mají podle narátora oddíly katolické.

Dodýšova vrstevnice Verčík byla poměrně skeptická ohledně výrazů „duchovní“ nebo „spirituální“, které v ní negativně evokovaly náboženství a ezoteriku, ale odpověděla, že takto může působit příroda: „*Na skautingu je ta láska k přírodě. A příroda sama o sobě má energii. Takže možná to působení toho všeho... komplexu... může být duchovní.*“⁷⁷⁵

Hurvi stejně jako jiní nárátkoři reflektoval, že k duchovnímu cítění lidé dospívají postupně: „*Přesah určitě... jako v tom úplně ultra dětském věku určitě si nemyslím. Pro mě to tenkrát bylo o tom, že jsme s bandou kamarádů a máme nějaký řízený program, něco jako volnočasový kroužek. Ale pak s postupem času a věku tu myšlenku začne ten jedinec*

⁷⁷² Rozhovor s Idou, 11. 1. 2023.

⁷⁷³ Tamtéž.

⁷⁷⁴ Rozhovor s Dodýšem, 13. 2. 2023.

⁷⁷⁵ Rozhovor s Verčíkem vedla Radka Süsová, 10. 2. 2023, on-line.

vnímat.“⁷⁷⁶ Sám narátor si začal klást hloubavé otázky, když byl ve skautském věku: „*Proč vlastně jsem skautem? Co chci vlastně v tom skautském světě dokázat a kým bych vlastně v civilním životě chtěl být?*“⁷⁷⁷ Stejně jako Dodýš si Hurvi myslí, že více na děti duchovně působí oddíly katolických skautů: „*A duchovní přesah si myslím, že je potřeba ve skautingu, protože víra je asi to poslední, čemu se jedinec dokáže potom obrátit. [...] A k tomu jsou právě důležití třeba ti kněží, faráři, kteří jedou na tábory a dělají jim denní mši [...]. Zažil jsem právě u [nejmenovaného] oddílu ranní mši [...] a bylo to fakt skvělé. Jako ten – pro mě, jako pro nevěřícího člověka – ten pocit, ten rituál a takovýhleten, to mělo hloubku. A pro člověka, který je duchovně založený, to musí mít extrémní přesah.*“⁷⁷⁸ Narátor ale nerezignuje ani tam, kde skauting není programově náboženský. V tom případě navrhuje zamýšlet se nad skautskými ideály: „*Tak je to o tom, jak to ten člověk vnímá. Sloužit jaký pravdě. Když zalžu ve prospěch tomu, abych šířil pravdu, tak co je špatně. Takže zase je to o pochopení. Jo, takže v době komunismu ti skauti, kteří chtěli šířit Pravdu a Lásku, museli lhát jenom proto, aby ochránili někoho. Porušili tu pravdu, nebo porušili tu lásku k bližnímu svému? A za mě... je důležitý tohleto rozdělovat. Vnímat to, co vlastně je pro společnost dobré, ne pro mě jako pro jedince, ale pro tu společnost. Ne, nebudu lhát proto, aby moji kamarádi měli z toho profit. Nebudu lhát, protože chci lhát. Ale zalžu, protože je to pro moje dobro. Je to pro nějaké dobro, dobro někoho. [...] Jo, takže tam ten přesah je, ale musí se pochopit.*“⁷⁷⁹ Povšimněme si také, že narátor zde akcentoval službu společnosti jako zásadní prvek skautingu.

Hurviho vrstevnice Myška potvrdila postupnost morálního vývoje – určitý přesah s jistotou pociťovala ve svých 16 letech, kdy se jistá transcendentálnost skautingu řešila na čekatelském kurzu.

Také Kamík popřel, že by si byl hlubšího rozměru skautské myšlenky vědom již v dětství, ale následně usoudil, že možná něco takového vnímal, a v současnosti o přesažnosti skautingu nepochybuje. Stejně jako Verčík přemýšlel nad výstižným výrazem: „*Nebo možná jsem to vnímal, ale s tím, co vím teďka, tak bych to nenazval jako nějaký duchovní přesah. [...]* V tuhle chvíli mi to slovo ‚duchovní‘ tam sedí nejvíc, ale kdybych to měl třeba vysvětlit teď někomu mladšímu, tak... [odmlka] tak bych použil asi... [odmlka] asi slovo ‚zamyšlení‘ a... to to podle mě pořád jako úplně nevystihuje, to duchovní. A pořád si myslím, že to pro dítě je celkem... vzdálené. [...] To ‚duchovní‘ je právě asi nejlepší vyjádření, ale zároveň si pod tím

⁷⁷⁶ Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

⁷⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁷⁹ Tamtéž.

*každý může představit... neříkám, že víceméně cokoliv, ale ta škála je velmi široká a... A to je vlastně na tom to hezký. Že je to jedno slovo a všichni to tak nějak vnímají podobně, ale pro každého je to něco trošku jiného.*⁷⁸⁰

Kraken také uvedla, že jako dítě nejspíš duchovní stránku skautingu nevnímala.

Z odpovědí je zřejmé, že narátoři si v dětském věku nebyli vědomi toho, že by jim skauting zprostředkoval duchovní prožitky. U většiny z nich se to spolu s věkem změnilo. O něco sdílnější byli u této otázky muži, ale nelze v tom vysledovat jasnou souvislost. Nezdá se ani, že by bylo skautské duchovní působení silnější v některých obdobích. Jak poukázal Hurvi, duchovní cítění se u každého jedince liší a probouzí se v různém stáří. Je to tedy záležitost velmi individuální. Jisté však je, že většina narátorů duchovní přesah ve skautingu v dospělosti vnímá. Někteří za něj považují sílu skautského společenství, pro jiné je to působení přírody a odmítnutí konzumerismu – zprostředkování zážitků, díky nimž si skaut nebo skautka uvědomí, že nejdůležitější věci jsou ty nemateriální. V tom pro ně spočívá užitečnost skautingu v současné společnosti. Z toho vyplívá, že skauting nepůsobí duchovně ve smyslu náboženském, ale jako povznesení ducha. Zprostředkovává zážitky, které svou hloubkou přesahují materialitu konzumního světa a mají dětem a mladistvým umožnit pochopit, že jsou v životě klíčové jiné hodnoty, než by se mohlo zdát na základě reflexe konzumní společnosti.

• **Jak chápeš pojem skautský duch?**

Pojem *skautský duch* je velmi abstraktní. Není to oficiální výraz, ani se běžně nepoužívá, ale relativně často jej lze zaslechnout v analyzované oblasti, kde jej zpopularizoval jeden z narátorů, Akela. Domnívám se, že otázka na to, jak daný výraz narátoři chápou, může napomoci osvětlit i to, jak rozumí skautingu a jeho duchovní stránce v současnosti, v dospělém věku. Tím, že jsou narátoři vyzváni, aby tento pojem vysvětlili, lze postihnout, jak jsou duchovně založeni a jaký transcendentální potenciál skautingu přisuzují, ještě o něco lépe než předchozí přímou otázkou (směřovanou spíše k jejich dětství).

Většina narátorů uvedla, že výraz *skautský duch* neslyší poprvé. Pepík a Verčík, kteří se s ním dříve nesetkali, byli požádáni, aby se přesto pokusili vysvětlit, jak mu rozumí.

Významy, které dotázaní výrazu přisuzovali, byly dvojí, přestože se vzájemně velmi prostupují. První skupina vnímá skautského ducha jako atmosféru chvíle, která za určitých podmínek vniká ve skautském společenství, přičemž jej chápou jako automatickou soudržnost

⁷⁸⁰ Rozhovor s Kamíkem, 2. 3. 2023.

a sdílnost, dané tím, že skauti vyznávají společné hodnoty. Do této skupiny bychom mohli zařadit Dodýše ze třetí, Hurviho ze čtvrté a Kamíka z páté generace: „*Pokud se někde sejde nějaká společnost ve skautském duchu, tak by tam mělo být to přátelství, ochota pomáhat jeden druhému. Tyhle ty hodnoty asi, to tvoří skautského ducha, to přátelství a... [odmlka] služba.*“⁷⁸¹ „*Pro mě je skautský duch to, co lidi spojí v jeden moment. Nemusí být spolu, můžou být na druhé straně zeměkoule, ale už jenom ta myšlenka je spojí.*“⁷⁸² „*Myslím si, že právě na kurzech je to velmi silné. Kam právě přijedou mladí vedoucí, kteří jsou motivovaní... takže tam právě třeba při nějakých těch rituálech... to někdy vypadá, že už to nebude jenom duch, ale že to bude už zhmotněné... Je to vlastně taková jedinečnost toho momentu.*“⁷⁸³

Druhá skupina skautského ducha také zpravidla spojuje s pospolitostí skautů a skautek, ale vnímají jej jako atmosféru či dokonce sílu, jež z tohoto sdružení sice vychází, ale je to spíš ozvěna skautských hodnot, potažmo až nábožný prožitek ve smyslu genia loci. Pro tuto skupinu není přítomnost dalších skautů zcela rozhodující – Myška například hovořila o symbolice skautského kroje nebo vztyčování vlajky, Akela zas popisoval, že prvně na něj skautský duch „*dýchl*“ z věcí uskladených na půdě jeho rodiny: „*Totemy, příručky, všelijaké pomůcky, kotlíky, tyče, náradí. Ted' jsem cítil, jak na mě jakoby dýchlo něco z dobrodružné knížky. Něco prostě... co člověk... poslouchá babičku, když vypráví pohádky, a tak se do toho vcítíš úplně, že tě to naplňuje a cítíš, že ti planou tváře už jenom tím, že to slyšíš a že to na tebe tak působí. A tam jsem cítil prvně tu atmosféru, takhle charakteristickou. Ten skautský duch na mě dýchl na té půdě prvně.*“⁷⁸⁴ Tentýž narátor spojoval skautského ducha i s očekáváními spojenými s tím, že je člověk příslušníkem skautské organizace: „*Skauti nelžou. Tečka, jo. V dospělosti jsem se s tím právě už často setkával, když jsem někam přišel a nakonec jsem řekl tedy, že jsem skaut, že je to pro skauty a podobně, okamžitě se otevřely dveře, okamžitě. To jednání, ten přístup těch vrchností, byl jiný. Protože všichni občané [...] mají [...] takovou představu o skautech, že jsou poctiví, že nelžou, že nepodvádějí, nepodrazí nikoho, že neuškodí. Naopak pomáhají. Prostě všechny tyhle vlastnosti idealizují si občané s nadějí, že je opravdu naše mládež takováhle. A ten skautský duch je vlastně taková norma, kterou v sobě cítí každý z nás.*“⁷⁸⁵ Tato očekávání však nejsou břemenem, ale naopak povznášejí, vyvolávají pocit hrdosti: „*Skautský duch je něco úžasného. Je to sebevědomí... no, šlechticů duše, jo? Člověka to narovnává, protože cítí z toho svého okolí, [...] že všichni*

⁷⁸¹ Rozhovor s Dodýšem, 13. 2. 2023.

⁷⁸² Rozhovor s Hurvim, 29. 3. 2023.

⁷⁸³ Rozhovor s Kamíkem, 2. 3. 2023.

⁷⁸⁴ Rozhovor s Akelou, 28. 2. 2023.

⁷⁸⁵ Tamtéž

*očekávají ode mě, že budu ve všech směrech zachovávat tu normu, kterou jaksi mají vytýčenou i oni ve svých myslích, vysokou normu té morálky, té kvality vlastností charakterových i té činnosti.*⁷⁸⁶

Podobně se vyjádřily obě Akelovy vrstevnice. „*Skautský duch přežívá ve všech a ve všem, co vyjadřuje myšlenku skautingu. Skautský duch je to, co dělá skauta skautem,*“⁷⁸⁷ shrnula Uhlík.

Toto pojetí skautského ducha vyznávají i oba narátoři z druhé generace, Verčík ze třetí, Myška ze čtvrté a Kraken z páté generace.

Všichni dotázaní na otázku dokázali odpovědět, a přestože ohledně duchovního potenciálu skautingu byli někteří skeptičtí, jejich odpovědi nasvědčují, že přinejmenším věří tomu, že skauting vede děti k tomu, aby byli dobrými lidmi, a vytváří jedinečné společenství, v němž vznikají výjimečné zážitky.

6.8 Shrnutí

Orálněhistorický průzkum ukázal, že reálně žitá praxe se podstatně lišila od roviny diskurzivní. Přinesl vhled do aktérské zkušenosti. Obraz českého skautingu, který z této roviny vyvstal, je mnohem více rovnostářský a progresivní, než se zdálo z analýzy normativní literatury. Zkušenost s dívčím skautingem se ve výpovědích narátorek téměř nelišila od skautingu chlapeckého, což může být dáno tím, že program v dívčích oddílech byl skutečně téměř stejný jako v chlapeckých, a/nebo, což je velmi pravděpodobné, že narátorky si více pamatují aktivity, které nebyly stereotypně ženské. Mužští narátoři naopak mluvili o feminizovaných činnostech pouze okrajově. Z toho vyplývá, že v Junáku platí, že muž (chlapecký skauting) je performativní norma skautské identity u obou pohlaví.

Zároveň se ukázalo, že určité rozdíly v přístupu k chlapcům a dívkám, založené na víře v jejich biologickou odlišnost (již tímto nepopírám), přetrvávají dodnes. Nejvíce rovnostářská se zdá být věková kategorie roverů a rangers, potažmo dospělé členstvo.

Neprokázalo se, že by ženy skauting prožívaly znatelně jinak než muži, až na to, že někdy se ve svých odpovědích více orientovaly na sociální stránku. Nezdá se ani, že by se významně lišila zkušenost různě starých narátorů. Proměnilo se vnímání přírody, přístup k odměnám a trestům, symbolický rámec a program se zejména v novém tisíciletí výrazně modernizoval. Vlastenecké smýšlení je patrné u nejstarší generace, u mladších narátorů téměř vůbec. Naopak

⁷⁸⁶ Tamtéž.

⁷⁸⁷ Odpovědi oldskautky Uhlík, získané e-mailovou komunikací, 16. 3. 2023.

je zejména u dvou nejmladších generací vidět přejímání principů světového skautingu a větší důraz na globální občanství. Změnily se také motivace pro vstup do skautské organizace. Zatímco nejstarší narátory lákala jakási nejasná představa o dobrodružství nebo dobrém kolektivu, Dodýš se stal skautem díky představě vykreslené díly Jaroslava Foglara. I z dalších odpovědí narátorů je vidět, že díla tohoto autora podobu českého skautingu ovlivnila, což reflektuje i skautská literatura vzniklá v 90. letech. Junák po posledním obnovení navázal na starší tradici, ale zároveň směřoval k určitému vysněnému ideálu, který mezitím vznikl.

Zajímavým trendem je také jakési „dědění“ skautství – pokud se v rodině vyskytne aktivní skaut nebo skautka, je velká pravděpodobnost, že jeho/její potomci se také stanou členy organizace. To svědčí o přijetí skautských ideálů a pozitivní percepci Junáka.

Český skauting, jak jej narátoři a narátorky popsali, vede děti k hodnotám, jako jsou přátelství, společenská odpovědnost, vědomí důležitosti nemateriálních věcí a ochrana přírody. Rozvíjí jejich individuální talenty a morální citění. Mnozí narátoři, kteří prošli skautskou výchovou, považují skautské ideje za ukazatel toho, co je správné. Zásadní se jeví zapojení do společnosti – Junák od počátku vedl a vede děti k uvědomění toho, že nejsou na světě sami, a mají být prospěšní. Z průzkumu se zdá, že velmi podstatná je skautská komunita, která je často zásadní pro to, aby jedinec zůstal v jejím rámci aktivní a přijal skautské hodnoty. Velkou roli hraje také osoba vůdce, k níž mnozí narátoři v dětském věku vzhlíželi a dodnes ji považují za svůj vzor. V daném smyslu autorita vůdce, reálné osoby, s níž jsou skauti a skautky v každodenním styku, přirozeně substituují životní vzory, které jiné skupiny dospívající populace spatřují ve skupině mediálně aktivních osobností, umělců, herců, jejichž role je zprostředkována mediální reprezentací. Naopak družinový systém byl plně funkční jen v některých oddílech.

Z průzkumu vyplývá, že skauting není pouze volnočasová aktivita, ale pro mnohé jedince se stává životním stylem a ukazatelem správných hodnot – formou socializace, jež utváří habitus členů oddílů. Skauting životy narátorů dokonce v mnohém ovlivnil (ať už zlepšením organizačních schopností, nebo tím, že měl souvislost s výběrem partnera). Platí to přitom zejména pro nejstarší pamětníky a jednoznačně pro narátory ze dvou nejmladších generací, kteří ve skautu mohli působit bez přerušování.

Závěr

Ve své práci jsem se snažila zjistit, jak se vývoj skautingu v českém prostředí vyrovnával s genderovou diverzifikací členské základny, a to jak v rovině diskurzivní, tak i praktické. Přitom se ukázalo, že chlapecký skauting je norma, od níž se odvíjí dívčí skauting v závislosti na společenských podmínkách. Zatímco dívčí skauting se postupně stále více přizpůsoboval tomu chlapeckému, naopak to platilo jen minimálně.

Proměny českého skautingu a jeho genderových identit jsme sledovali pomocí dobové literatury určené skautům a skautkám a jejich vedoucím. Skauting, jak jej v Británii založil Robert Baden-Powell, vedl chlapce k tomu, aby byli patrioty připravenými bránit svou vlast. Vedle toho však měli být také gentlemani. Český Junák, jak jej vykreslily *Základy junáctví*, nebyl zpočátku příliš jednotný. Vyznačoval se ale vyšším důrazem na morální kvality a pěstění fyzické zdatnosti. Český skaut měl být v prvé řadě gentlemanem. Patriotismus se změnil ve vlastenectví, zaměřené na službu národu místo zemi. K budování správné skautské maskulinní identity sloužily mnohé vzory, které měly v dětech probudit zájem a touhu po dosažení předkládaných vlastností a dovedností.

Český dívčí skauting prošel paradoxním vývojem. Nejprve odmítl pojetí Popelky Biliánové, která chtěla ze skautské výchovy zachovat prakticky jen myšlenku a pobyt v přírodě, ale *Příručka dívčího skautingu* se mu pak v mnohém přiblížila. Dívčí skauting se nesnažil být převratný. Zaměřil se na sféru domácnosti. Dívky vedl k tomu, aby byly dobrými hospodyněmi a pečovatelkami. Správná skautka neměla být stejná jako její mužský protějšek. Skautská výchova v ní měla probudit žádoucí femininní charakteristiky, dobré vystupování, poslušnost, přívětivost. U dívek byl akcentován vzhled – upravenost, čistota, ale prostota. Zatímco skauti byli vedeni k veřejnému působení, skautky měly zůstat ozdobami, které zajišťují útulný a hygienický domov a vychovávají děti. Výchova dívek přitom byla důsledná a neponechávala tolik prostoru pro zábavu.

To alespoň tvrdila skautská literatura. Zápisky z kroniky první české dívčí družiny Sasanky napovídají, že ve skutečnosti se program nemusel zas tolik odlišovat od náplně činnosti v chlapeckých oddílech. Skauting dívkám umožnil trávit čas v přírodě a vykonávat aktivity, které pro ně byly do té doby nemyslitelné. Přinejmenším v tomto smyslu jim otevíral obzory. Navenek však musel dívčí skauting působit konzervativně, aby získal legitimizaci. Do jaké míry byl ve skutečnosti pokrokový, zůstává otázkou, pro jejíž zodpovězení by bylo potřeba dalšího výzkumu. Je přitom potřeba mít na vědomí, že praxe se mohla regionálně velmi lišit podle toho, jaká vůdkyně u skautek působila.

Druhá světová válka přinesla proměnu společenského ovzduší. Změnami prošel chlapecký skauting – stal se výrazně militantnější. Ideálem se stal chlapec, muž, připravený obětovat se pro národ. Skauti byli vedeni k takřka bezvýhradné poslušnosti a na významu nabyly nacionalismus. Výchova se trochu zpolitizovala – projevil se v ní sympatie některých vůdčích představitelů vůči Sovětskému svazu a odpor vůči Němcům, přestože nadále zůstal Junák nadstranický.

Dívčí skauting se v této době téměř nezměnil. Příručky pro dívky vycházely ze starší praxe a nadále počítaly s tím, že ženino primární místo je v domácnosti. Výchova jako by se ještě více feminizovala. Objevuje se vymezení vůči negativním stereotypům, jako je ženská užvaněnost, klevetivost a hádavost. Skautka měla být vždy milá, způsobná, poslušná, tichá a upravená.

Když byl v letech 1968-1970 Junák znovu obnoven, došlo k proměnám reflektujícím socialistický režim. Příručky z této doby již ponechávaly větší prostor pro individualitu, ale přitom stále vycházely ze stavu v letech 1945-1948. Objevil se tak rozpor, kdy na jednu stranu byli skauti a skautky stále vedeni podle konzervativních požadavků, ale zároveň socialistické ideje přinesly větší rovnost, oslabil se důraz na tradičně femininní a maskulinní ctnosti a implikovaly se vědecké poznatky z pedagogiky a psychologie. Důraz byl kladen na společenskou prospěšnost. Po skautkách se nyní, v souladu se společenským nastavením, vyžadovalo, aby zvládly většinu téhož, co měli umět a znát chlapci, ale navíc celá řada úkonů spjatých s domácností. Na dívkách tak spočívalo dvojí břemeno.

Po roce 1989 nastaly neshody ohledně dalšího směřování Junáka. Materiály pro děti – skautské stezky – navázaly na předchozí období povolené činnosti a k jejich modernizaci došlo definitivně až v roce 2008. Do té doby byly zastaralé.

V 90. letech také vycházely různé metodiky pro vedoucí a rádce. Některé již reflektovaly společenské změny a proměnu genderového řádu, jiné se konzervativně soustředily na výchovu chlapců a na to, jak v nich probouzet „pravou“ maskulinitu – neohroženost, asertivitu, fyzickou zdatnost. Dívčímu skautingu se věnovala menší pozornost. Zkoušky odbornosti nadále reflektovaly genderové role – odborky pro skautky se více soustředily na práce spojené s domácností.

Postupně docházelo k implikaci myšlenek světového skautského hnutí. Junák se začal více soustředit na svou ideovou stránku a méně na zvládnutí určitých dovedností. Tato změna vyvrcholila kolem roku 2005 zavedením kompetencí skautské výchovy, které již cílí na všestranný rozvoj jedinců, a to stejně chlapců i dívek. Od této doby by tedy skautská výchova neměla činit rozdíly v nárocích na děti podle pohlaví, ani v přístupu k nim. Snaží se je vést

k občanské odpovědnosti, prospěšnosti okolí i rozvoji individuálního potenciálu, morálního citění a duševního prožívání.

Z hlediska oficiálního diskurzu se tak zdá, že Junák byl prakticky po celou dobu své činnosti z hlediska genderových identit a diferenciacie pohlaví konzervativním hnutím a jen pomalu se přizpůsoboval společenskému vývoji. Přesto však vždy dokázal být pro nemalou část dětské populace atraktivní.

Orálněhistorický výzkum umožnil komparaci diskurzivní roviny s aktérskou zkušeností mužů a žen z pěti generací, přičemž nejstarší narátoři zažili skauting těsně před druhou světovou válkou. Zásadní zjištění, které z odpovědí vyplynulo, je podobnost dívčího skautingu jeho chlapeckému předobrazu. Ačkoli literatura až do 90. let naznačovala, že genderové identity skauta a skautky byly po dlouhou dobu odlišné (k stírání rozdílů začalo docházet v 60. letech a ve věkové kategorii vlčet a světlušek přetrvávaly drobné odlišnosti až do roku 2022), výpovědi narátorů a narátorek ukazují, že dívčí a chlapecký skauting si byly mnohem blíže. Nezdá se, že by se významně lišila ženská a mužská zkušenost se skautingem, přestože odpovědi paradoxně naznačují, že určité rozdíly v přístupu k chlapcům a dívkám ze strany vedoucích přetrvávají dodnes, přičemž narátoři je vysvětlovali biologickými odlišnostmi dětí a jejich preferencemi. Z odpovědí dále vyplývá, že ženy reflektovaly skauting skrze skauting chlapecký, čímž docházelo k neúmyslné emancipaci právě tímto nezamýšleným příklonem. Identity naznačené v názvu diplomové práce (zdatný junák, pokorná skautka), které vyplývaly z analyzovaných příruček, tak orálněhistorický výzkum vyvrací.

Ženy se zmiňovaly prakticky o stejných tématech jako muži. Podstatné pro muže i ženy bylo společenství, které vyznává jednotné hodnoty, případně pobyt v přírodě. Muži častěji hovořili o dobrodružství, zatímco ženy se více orientovaly na sociální stránku, což může být projevem genderové socializace. Narátoři nerozeznávali odlišné identity skauta a skautky, hovořili o jednom ideálu, někdy rozdílném podle stáří – ideální skaut v dětském věku byl pro některé narátory jiný než ten dospělý, jelikož s věkem se rozvíjí morální citění. Představa o ideálním skautství se přitom u narátorů lišila, ale většinou vycházela z dodržování skautského zákona. Často byl kladen důraz na prospěšnost okolí a morální hodnoty.

Je to právě zapojení do společnosti, co je pro skauting typické. Tento prvek se objevoval v různých modifikacích po celou sledovanou historii hnutí. Byl přítomen v nejstarších příručkách, v těch mladších i v odpovědích narátorů. Pokud bychom měli na závěr shrnout, kdo je to skaut či skautka, je jisté, že to není izolovaný jedinec, ale člověk odpovědný. Skautská výchova vždy sledovala určitý záměr, a tím byla socializace chlapců a dívek za

účelem toho, aby byli prospěšní své zemi/národu/společnosti. Náplň se proměňovala v závislosti na dominantních politických konceptech (mezi válkami to bylo vlastenectví, po druhé světové válce akcentování militární povahy, mezi lety 1968-1970 idea společenské prospěšnosti, v 90. letech pak spíše nadnárodní charakter hnutí a s tím postupně výchova k nematerialistickým hodnotám jako reakce na vznik konzumní společnosti) a dlouho se lišila v závislosti na pohlaví, ale tento cíl lze spatřovat po celou dobu. A v tom tví i důležitost skautingu. Ve společnosti, kde je možné si téměř vše koupit a kde se nejlépe prosadí ten, kdo hledí na vlastní prospěch, skauting upozorňuje na hodnotu nemateriálních věcí, společenství, dobrého chování, nezištnosti a přírody. Junák dokázal, že navzdory několika přerušením je schopen reagovat na společenské změny a jeho ideje jsou stále živé a prospěšné. Každá doba si je vykládala trochu jinak a měnil se program, ale skauting jako takový je nadčasový a vlivný.

Resumé

In my thesis, I tried to find out how the development of scouting in the Czech environment coped with the gender diversification of the membership base, both on a discursive and practical level. It turned out that boy scouting is a norm from which girl scouting depends on social conditions. While girls' scouting gradually adapted more and more to boys', the opposite was only minimally true.

We followed the changes in Czech scouting and its gender identities with the help of contemporary literature intended for male and female scouts and their leaders. Scouting, as founded in Britain by Robert Baden-Powell, led boys to be patriots ready to defend their homeland. However, they were also supposed to be gentlemen. Junák – the Czech scout, as portrayed by the handbook *Základy junáctví*, was not very united at the beginning. But it was characterized by a higher emphasis on moral qualities and the cultivation of physical fitness. The Czech scout should first and foremost be a gentleman. Patriotism has turned into nationalism, focused on serving the nation instead of the country. Many role models were used to build the right scout masculine identity, which was supposed to arouse interest and desire in the children to achieve the presented qualities and skills.

Czech Girl Scouting has gone through a paradoxical development. At first, it rejected the concept of Popelka Biliánová, who wanted to preserve practically only the idea and stay in nature with the scouting education, but then the *Příručka dívčího skautingu*, which was the handbook of Girl Scouting, came closer to the idea of Popelka Biliánová in many ways. Girl Scouting wasn't trying to be revolutionary. It focused on the household sphere. It guided the girls to be good housekeepers and caregivers. A proper Girl Scout was not meant to be the same as her male counterpart. Girl Scout education was supposed to awaken her desirable feminine characteristics, good manners, obedience, and friendliness. For girls, appearance was emphasized - tidiness and cleanliness, while still remaining simple. Boy Scouts were led to public activity, Girl Scouts were to remain ornaments, providing a cozy and hygienic home and raising children. At the same time, the education of the girls was consistent and did not leave much room for fun.

At least that's what scouting literature claimed. Yet Notes from the chronicle of the first Czech girls' club Sasanky suggest that in reality, the program did not have to differ so much from the content of activities in boys' clubs. Scouting allowed girls to spend time in nature and do activities that were unthinkable for them until then. At least in that sense, it was opening their horizons. Outwardly, however, Girl Scouting had to appear conservative to gain

legitimacy. To what extent it was progressive remains a question that would require further research to answer. At the same time, it should be noted that the practice could vary greatly regionally, depending on the type of leader who worked for the Girl Scouts.

The Second World War brought a change in the social atmosphere. Boy Scouting has changed - it has become significantly more militant. The ideal boy or a man was the one ready to sacrifice himself for the nation. Scouts were led to almost unconditional obedience and nationalistic views. Education became a bit politicized - it showed the sympathies of some leading representatives towards the Soviet Union and opposition to the Germans, although Junák remained non-partisan.

Girl Scouting has hardly changed during this time. Handbooks for girls were based on older practices and continued to assume that a woman's primary place was in her home. Education seems to be feminized even more. There is a demarcation against negative stereotypes, such as female indolence, gossip, and quarrelsomeness. A girl scout should always be nice, polite, obedient, quiet, and tidy.

When Junák was restored in 1968-1970, there were changes reflecting the socialist regime. Handbooks from this time already left more room for individuality, but at the same time, they were still based on the situation in the years 1945-1948. A contradiction thus appeared, when on the one hand boy scouts and girl scouts were still led according to conservative requirements, but at the same time socialist ideas brought greater equality, the emphasis on traditionally feminine and masculine virtues was weakened and scientific findings from pedagogy and psychology were implied. Emphasis was placed on social benefits. Girl Scouts were now, following the social setting, required to master most of the same things that boys should be able to do and know, but in addition a whole range of tasks connected with the household. The girls thus had a double burden.

After 1989, there were disagreements regarding the further direction of Junák. The materials for children – "scout trails" as czech scouts named them – followed on from the previous period of permitted activities, and their modernization took place only in 2008. By then they were outdated.

The 1990s also saw the emergence of various methodologies for leaders and mentors. Some already reflected social changes and the transformation of the gender order, others conservatively focused on raising boys and how to awaken "true" masculinity in them - fearlessness, assertiveness, and physical fitness. Girl Scouting received less attention. Proficiency exams continued to reflect gender roles – the Girl Scouts' qualifications focused more on household chores.

Gradually, the ideas of the world scouting movement were implied. Junák began to focus more on its idea side and less on mastering certain skills. This change culminated around 2005 with the introduction of scout education competencies, which already aim at the all-round development of individuals, both boys and girls. From this time on, Scout education should not make differences in the demands on children according to gender, nor in the approach to them. It tries to lead them to civic responsibility, the benefit of the environment and the development of individual potential, moral feeling and mental experience.

From the point of view of the official discourse, it seems that Junák was a conservative movement practically throughout its activity in terms of gender identities and gender differentiation and only slowly adapted to social developments. Nevertheless, it always managed to be attractive to a considerable part of the child population.

Oral historical research enabled a comparison of the discursive level with the acting experience of men and women from five generations, with the oldest narrators having experienced scouting just before the Second World War. A key finding that emerged from the responses is the similarity of Girl Scouting to its boy counterpart. Although the literature up until the 1990s indicated that the gender identities of Boy Scout and Girl Scout had been distinct for a long time (the blurring of distinctions began in the 1960s, and minor differences persisted in the age categories of wolf cubs and brownies until 2022), the accounts of female and male narrators show that Girl Scouting and Boy Scouting were much closer together. Female and male experiences of Scouting do not seem to differ significantly, although the responses paradoxically suggest that some differences in the approach to boys and girls by leaders persist to this day, with the narrators explaining them as children's biological differences and preferences. The answers further show that the women reflected on scouting through boy scouting, which resulted in unintentional emancipation through this unintended bias.

Women mentioned practically the same topics as men. A community that professes uniform values, or a stay in nature, was essential for both men and women. Men talked more often about adventure, while women were more oriented toward the social side, which may be a manifestation of gender socialization. The narrators did not recognize the different identities of a boy scout and a girl scout, they talked about one ideal, sometimes different according to age – the ideal scout in childhood was different from the adult one for some narrators because moral feelings develop with age. The idea of ideal scouting varied among the narrators, but was mostly based on the observance of the scouting law. Emphasis was often placed on the usefulness of the surroundings and moral values.

It is precisely the involvement in society that is typical for Scouting. This element appeared in various modifications throughout the observed history of the movement. It was present in the oldest manuals, in the younger ones, and in the responses of the narrators. If we were to conclude who a Boy Scout is, certainly, he is not an isolated individual, but a responsible person. Scouting education has always had a purpose and that is to socialize boys and girls to be of service to their country/nation/society. The content changed depending on the dominant political concepts (between the wars it was patriotism, after the Second World War an accentuation of the military nature, between the years 1968-1970 the idea of social usefulness, in the 1990s the rather transnational character of the movement and with it gradually education towards non-materialistic values such as response to the emergence of a consumer society) and has long differed depending on gender, but this goal can be seen throughout time.

Scouting highlights the value of intangibles, community, good behavior, selflessness and nature. Junák proved that despite several interruptions, it can respond to social changes and its ideas are still alive and beneficial. Each era interpreted them a little differently and the program changed, but scouting as such is timeless and influential.

Poznámka k textovým úpravám a citacím

Zdroje v diplomové práci jsou citovány podle úzu *Českého časopisu historického*.

Texty citací z použité literatury, včetně historických příruček, byly citovány bez zvýraznění, pokud se vyskytovalo v originále (to platí zejména pro Biliánové *O dívčím skautingu*, v němž autorka velmi často používala pro zdůraznění prostrkání⁷⁸⁸).

V případě knihy *Scouting for Boys* byl vzhledem k jazyku diplomové práce primárně využíván její český překlad, jenž vychází z vydání z roku 1946, které mělo být poslední a konečné. To se lehce liší od původního vydání, zachycuje skauting v mezinárodním pohledu a chybí v něm části, které do té doby zastaraly.⁷⁸⁹ Jako zdroj však posloužilo i originální anglickojazyčné první vydání, aby bylo možné zachytit případné drobné rozdíly. Název díla byl v obou případech ponechán v angličtině, což odkazuje na jeho původ a čtenáři, který se méně orientuje v problematice skautingu, tak usnadní orientaci v použitých skautských příručkách. Pro skauty se zároveň jedná o kanonické dílo, jehož název proto překládán nebývá.

Jména žen jiného než českého původu byla ponechána v nepřechýlené podobě, pokud nejsou v citované literatuře výslovně uvedeny s přechýlením.

⁷⁸⁸ Způsob zvýraznění textu rozšířením mezispícných mezer.

⁷⁸⁹ Jiří NAVRÁTIL, *Úvod*, in: R. BADEN-POWELL, *Skauting pro chlapce*, 3n.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné prameny

Knihy, příručky a články:

Robert Stephenson Smyth BADEN-POWELL OF GILWELL a Elleke BOEHMER, *Scouting for boys: a handbook for instruction in good citizenship*, New York 2004.

Robert Stephenson Smyth BADEN-POWELL OF GILWELL, *Skauting pro chlapce*, Praha 2007.

Popelka BILIÁNOVÁ, *O dívčím skautingu*, Praha 1914.

Václav BŘICHÁČEK, *Junák na přelomu stolení: 1990-2000*, Praha 2001.

Václav BŘICHÁČEK, *Skautský oddíl I.*, Liberec 1992.

Cesta Země: 1. stupeň skautské stezky, Praha 2008.

Cesta Vody: 2. stupeň skautské stezky, Praha 2008.

Cesta Vzduchu: 3. stupeň skautské stezky, Praha 2008.

Cesta Ohně: 4. stupeň skautské stezky, Praha 2008.

Cestička světlušek, tisk Vimperk 2008.

František Ladislav ČELAKOVSKÝ, *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*, Praha 1852.

Viktor DYK, *Píseň 28. října*, in: *Devátá vlna*, Česká Třebová 1931, s. 94.

Experimentální skautská stezka 1, Praha 2017.

Bronislava HERBENOVÁ a Emilie MILČICOVÁ, *Příručka dívčího skautingu*, Praha 1922.

Junácká příručka: Nováčkovská zkouška junáků a skautek, Ostrava 1968.

Junák, časopis pro dospívající mládež, roč. IV., č. 4-5, 1918, s. 76.

Čeněk KLIKA, *Názor lékaře o skautování*, Praha 1915.

Vladimír MAŘÁDEK, *Kapitoly pro junácké vůdce*, Opava 1970.

Rudolf PLAJNER, *Radosti junáckého roku: první stupeň*, Praha 1946.

Pohádka o šotcích, in: *Skautka*, 22. 11. 1947, s. 12.

Pre-experimentální skautská stezka 2, Praha 2017.

První pomoc skautským dívčím oddílům: Náměty pro přednášky rádcovského kurzu, Praha 1945.

První pomoc skautským dívčím oddílům: Sešit II., [Praha 1945].

Skauting, Liberec 1995.

Skautský oddíl II.: Program 1, Liberec 1993.

Skautský oddíl III., Liberec 1996.

Antonín Benjamin SVOJSÍK, *Základy junáctví*, 3. vydání dle prvního vydání z roku 1912, Praha 2021.

Stezka vlčat, tisk Vimperk 1994.

Stupně zdatnosti dívčího kmene: Nováčkovská zkouška a I. stupeň skautek: Pomůcka pro vedoucí oddílů; Liberec 1968.

Stupně zdatnosti dívčího kmene pro světlušky a skautky, Praha 1969.

Josef ŠIMÁNEK, *Skauting: jeho podstata, význam a ethika*, Praha 1946.

Henry David THOREAU, *Walden, aneb, Život v lesích*, Voznice 2018.

Archivní prameny, edice

Markéta HAVLOVÁ (ed.), *Z kroniky Sasanek*, Praha 2001.

Kronika Sasanek – kniha druhá, 1916-1918, Skautský institut A. B. Svojsíka, dostupné také z: https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/skautskyinstitut.cz/uploads/2014/01/18_Kronika-Sasanek-II-1916-1918-web1.pdf (cit. 21. 2. 2023).

Orálněhistorické prameny

Rozhovor s Akelou vedla Radka Süssová, 1. 12. 2022, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Rozhovor s Akelou vedla Radka Süssová, 8. 12. 2022, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Rozhovor s Akelou vedla Radka Süssová, 20. 1. 2023, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Rozhovor s Akelou vedla Radka Süssová, 1. 2. 2023, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Rozhovor s Akelou vedla Radka Süssová, 14. 2. 2023, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Rozhovor s Akelou vedla Radka Süssová, 28. 2. 2023, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Rozhovor s Jiřinou vedla Radka Süssová, 5. 5. 2023, telefonicky.

Odpovědi oldskautky Uhlík, získané e-mailovou komunikací, 16. 3. 2023.

Rozhovor s Pepíkem a Frantou vedla Radka Süssová, 24. 2. 2023, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Rozhovor s Pepíkem vedla Radka Süssová, 6. 3. 2023, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Rozhovor s Idou vedla Radka Süssová, 11. 1. 2023, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Rozhovor s Dodýšem vedla Radka Süssová, 13. 2. 2023, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Rozhovor s Verčíkem vedla Radka Süssová, 10. 2. 2023, on-line.

Rozhovor s Hurvim vedla Radka Süssová, 29. 3. 2023, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Rozhovor s Myškou vedla Radka Süssová, 20. 3. 2023, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Rozhovor s Kamíkem vedla Radka Süssová, 2. 3. 2023, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Rozhovor s Krakenem vedla Radka Süssová, 28. 2. 2023, Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., digitální úložiště Skautského archivu.

Sekundární literatura

Monografie a studie:

Olave BADEN-POWELL a Mary DREWERY, *Zrcadlo mého srdce*, Praha 2015.

Marie BAHENSKÁ, *Pomalu, pozvolna, po špičkách. K chápání a reflexi pojmu emancipace v českých zemích v 19. a 20. století*, in: Milan ŘEPA, ed., *19. století v nás*, Praha 2008, 444-457.

Jitka BARTOŠOVÁ, *Nesnadné začátky organizovaného českého dívčího skautingu 1915–1918*, studie, FF UPOL, 2013.

Bruno BŘEČKA, *Skautské hnutí ve světě: předchůdci a zakladatelé, organizace, historie skautingu a woodcraftu, aktuality, zajímavosti*, Brno [2012].

Karel BUREŠ, *V týmu s Foglarem: příběh redaktora legendárních časopisů*, Praha 2009.

Jana BUREŠOVÁ, *Okolnosti a souvislosti postupu žen k podobě společensky samostatné aktivní lidské bytosti*, in: *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006, s. 373-386.

Kateřina DVOŘÁČKOVÁ, *Porovnávání hodnot a ideálů prvorepublikových skautských organizací*, bakalářská práce, PF JU v Českých Budějovicích, 2021.

Martin FRANC – Martina HALÍŘOVÁ – Jiří KNAPÍK – Milena LENDEROVÁ (ed.) – Eduard MAUR – Martin NODL a Karel RÝDL, *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada Dětství*, Praha 2021.

Arnold VAN GENNEP, *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*, Praha 2018.

Pavel HARTL, Helena HARTLOVÁ, *Psychologický slovník*, Praha 2009.

Barbara HAVELKOVÁ, *Tři stadia genderu v socialistickém právu*, in: Hana HAVELKOVÁ a Libora OATES-INDRUCHOVÁ, eds., *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*, Praha 2015, s. 45-81.

Historie skautingu: cestou k pramenům, Praha 1999.

David JAROŠ, *Tramping v Plzeňském kraji (1918-1989)*, diplomová práce, ÚHV FF UPCE, 2022.

Jan JIRÁŇ, *Junák – český skaut? K ideovým kořenům českého skautingu*, diplomová práce, Ústav českých dějin FF UK, 2018.

Jiří KNAPÍK – Martin FRANC a kol., *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: Děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*, Praha 2018.

Martina KRATOCHVÍLOVÁ, *Postavení ženy na Plzeňsku ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století v českém a evropském kontextu*, Plzeň 2017.

Josef LANGMEIER a Dana KREJČÍŘOVÁ, *Vývojová psychologie*, Praha 2018.

Milena LENDEROVÁ, *Model mateřství – životadárný a životaschopný stereotyp*, in: Milan ŘEPA, ed., *19. století v nás*, Praha 2008, s. 471-482.

Karel LEŠANOVSKÝ, *Stručné dějiny českého skautingu v období 1968-1970: tehdejší události a jejich důsledky*, Praha 2003.

Jan MAREŠ, *Genderové perspektivy československého junáckého hnutí v první polovině 20. století*, bakalářská práce, FF UK, 2010.

Jan MAREŠ, *Krise maskulinity mezi chimérou a stereotypem. Gender a česká společnost na přelomu 19. a 20. století*, diplomová práce, FF UK, 2012.

Dana MUSILOVÁ, *Politická: poslání nebo profese*, in: Kateřina ČADKOVÁ – Milena LENDEROVÁ – Jana STRÁNÍKOVÁ (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006, s. 387-406

László NAGY, *250 miliónů skautů*, Praha 1999.

Denisa NEČASOVÁ, *Nadčasové stereotypy o ženách v politice*, in: Milan ŘEPA, ed., *19. století v nás*, Praha 2008, s. 483-490.

Václav NOSEK-WINDY, *Cestou k pramenům: historie skautingu v obrazech*, Praha 2018.

Jana NOSKOVÁ, *Biografická metoda a metoda orální historie: na příkladu výzkumu každodenního života v socialismu*, Brno 2014.

Vendula NOVÁKOVÁ, *Generační proměny skautských idejí po roce 1945 na příkladu 18. střediska Kruh*, diplomová práce, Fakulta humanitních studií UK, 2016.

Barbora PECKOVÁ – Lucie RAJLOVÁ – Jiří PEŠEK, ed., *Historie zrozená z rozhovoru: interview ve výzkumu soudobých dějin*, Praha 2018.

Martina PELCOVÁ, *Proměna skautské stezky jako výchovného nástroje v letech 1989-2009*, bakalářská práce, FHS UK, 2010.

Michaela PUGNEROVÁ a kol., *Psychologie: pro studenty pedagogických oborů*, Praha 2019.

Jan Randák, *O národních příbězích*, in: Milan ŘEPA, ed., *19. století v nás*, Praha 2008, s. 139-151.

Claire M. RENZETTI a Daniel J. CURRAN, *Ženy, muži a společnost*, Praha 2003.

Irena SMETÁČKOVÁ, *Genderové představy a vztahy. Sociální a kognitivní aspekty vývoje maskulinity a femininity v průběhu základní školy*, Praha 2016.

Kolektiv autorů, *Stezka a symbolický rámeček vlčat a světlušek: Metodika ke stezce vlčat a světlušek*, Praha 2015.

Karel STIBRAL: *Estetika přírody: K historii estetického oceňování krajiny*, Červený Kostelec 2019.

Roman ŠANTORA, *Skautské století: dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*, Praha 2012.

Kateřina THOROVÁ, *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*, Praha 2015.

Daniela TINKOVÁ, „*Oddělené sféry*“ – tradiční polarita nebo dědictví 19. století?, in: Milan ŘEPA, ed., 19. století v nás, Praha 2008, s. 458-478.

Eduard VALLORY, *Světový skauting: výchova ke globálnímu občanství*, Praha 2016.

Miroslav VANĚK a Pavel MÜCKE, *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, Praha 2022.

Radomír VLČEK, *Místo a úloha slovanství v procesu formování moderního českého národa (mýty, symboly, tradice)*, in: Milan ŘEPA, ed., 19. století v nás, Praha 2008, 152-167.

Kateřina ZÁBRODSKÁ, *Mezi ženskostí a feminismem: Konstruování identity „české socialistické ženy“*, in: Hana HAVELKOVÁ a Libora OATES-INDRUCHOVÁ, eds., *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*, Praha 2015, s. 285-318.

Periodika:

Nelson R. BLOCK – Tammy M. PROCTOR, *Scouting Frontiers: Youth and the Scout Movement's First Century*, Newcastle upon Tyne 2009, s. 14.

F. Graeme CHALMERS a Andrea A. DANCER, *Art, Boys, and the Boy Scout Movement: Lord Baden-Powell*, in: *Art Education*, Spring, 2007, Vol. 48, No. 3 (Spring, 2007), pp. 265–281.

Martin DEDMAN, *Baden-Powell, Militarism, and the Invisible Contributors' to the Boy Scout Scheme, 1904-1920*, in: *Twentieth Century British History*, Vol. 4, No. 3, 1993, pp. 201-223.

Kathleen E. DENNY, *Gender in Context, Content, and Approach: Comparing Gender Messages in Girl Scout and Boy Scout Handbooks*, in: *Gender and Society*, February 2011, Vol. 25, No. 1, pp. 27-47.

Martina HANYKOVÁ, *Proč je, u všech plantážníků, tenhle úkol ve stezce?: Aneb co mají umět skauti a skautky*, in: *Skauting*, únor 2019, dostupné také z: <https://casopis.skauting.cz/proc-je-u-vsech-plantazniku-tenhle-ukol-ve-stezce-2075> (cit. 20. 4. 2023).

Jakub HOLOBRÁDEK, *Jak jsme na tom v Junáku s koedukací*, in: *Skauting*, duben 2021, dostupné také z: <https://casopis.skauting.cz/jak-jsme-na-tom-v-junaku-s-koedukaci-4344> (cit. 21. 4. 2023).

Emma HOLOBRÁDEK ZEZULOVÁ, *Vychováváme světlušky a vlčata ke stejným hodnotám?: Co nám diskuze o změně idey ukazuje o stereotypech ve výchově*, in: *Skauting*, únor 2021, dostupné také z: <https://casopis.skauting.cz/vychovavame-svetlusky-a-vlcata-ke-stejnym-hodnotam-4249> (cit. 21. 4. 2023).

Ben JORDAN, *"Conservation of Boyhood": Boy Scouting's Modest Manliness and Natural Resource Conservation, 1910–1930*, in: *Environmental History*, Vol. 15, No. 4 (october 2010), s. 612-642.

Katherine MAGYARODY, *Odd Woman, Odd Girls: Reconsidering How Girls Can Help to Build Up the Empire: The Handbook for Girl Guides and Early Guiding Practices, 1909–1918*, in: *Children's Literature Association Quarterly*, sv. 41, č. 3, 2016, s. 238-262.

Karl MANNHEIM, *Problém generací*, in: *Sociální dějiny*, č. 1-2, 2007, s. 11-44.

Kristýna PECHOVÁ, *Koedukace v příběhu*, in: *Roverský kmen*, únor 2021, s. 41-43, dostupné také z: <https://kmen.skauting.cz/koedukace-v-pribehu-5052> (cit. 30. 12. 2022).

Sam PRYKE, *The Popularity of Nationalism in the Early British Boy Scout Movement*, in: *Social History*, Vol. 23, No. 3 (Oct. 1998), s. 309-324.

Michael ROSENTHAL, *Knights and Retainers: The Earliest Version of Baden-Powell's Boy Scout Scheme*, in: *Journal of Contemporary History*, Vol. 15, No. 4 (Oct. 1980), s. 603-617.

Rebekah E. REVZIN, *American Girlhood in the Early Twentieth Century: The Ideology of Girl Scout Literature, 1913-1930*, in: *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, Jul., 1998, Vol. 68, No. 3, pp. 261-275.

Mary Aickin ROTHSCHILD, *To Scout or to Guide? The Girl Scout-Boy Scout Controversy, 1912-1941*, in: *Frontiers: A Journal of Women Studies*, Autumn, 1981, Vol. 6, No. 3, pp. 115-121.

Martin SMRŽ, *Sami, nebo spolu?* in: *Skauting*, duben 2012, s. 24-25.

Petra SÝKOROVÁ – Surikata, *Průkopnice skautingu, které z dívek udělaly holky do nepohody*, in: *Roverský kmen*, únor 2021, s. 37-40.

Roman ŠANTORA, *Koedukace kdysi a dnes*, in: *Skauting*, listopad 2015, s. 24-25.

Roman ŠANTORA – Bobo, *Tábory dnes*, in: *Skautský svět*, únor 2023, s. 8-11.

Barbora TICHAVOVÁ a Tereza HOTOVÁ KRAITLOVÁ, *Nová idea světlušek, vlčat a žabiček byla schválena a je čas posunout ji do rojů a smeček*, in: *Skaut: Zpravodajství*, 27. 9. 2022, dostupné z: <https://zpravodajstvi.skaut.cz/clanek/nova-idea-svetlusek-vlcat-a-zabicek-byla-schvalena> (cit. 5. 4. 2023).

Vaše starosti na naší hlavu: Poradna pro vedoucí: Koedukace, in: *Skauting*, č. 4 2000, s. 7.

Internetové zdroje:

Antonín Benjamin Svojsík, dostupné z: <https://www.skautskyinstitut.cz/svojsik> (cit. 24. 1. 2023).

Camp Fire: About Camp Fire, dostupné z: <https://campfire.org/about/> (cit. 15. 2. 2023).

Česká asociace orální historie: Dokumenty, dostupné z: <http://www.coha.cz/agenda/dokumenty/> (cit. 4. 6. 2023).

Databáze knih.cz: Skautské prameny, © 2008–2023, dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/edice/skautske-prameny-5250/strana-1> (cit. 20. 4. 2023).

Heslo: Desidentification, in: *American Psychological Association: APA Dictionary of Psychology*, © 2023, dostupné z: <https://dictionary.apa.org/disidentification> (cit. 4. 6. 2023).

Hledání lilie [film], režie Viktor Portel, Skautský institut a Post Bellum o. p. s., 1999, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=vUKhjFkUs4> (cit. 5. 5. 2023).

Charta českého skautingu na počátku 21. století, dostupné z: http://www.vmls.cz/dokumenty/cinovnici/Charta_skautingu.pdf (cit. 20. 4. 2023).

Nová idea vlčat a světlušek, in: *Skaut: Zpravodajství*, 18. 4. 2023, dostupné z: <https://krizovatka.skaut.cz/svetluskyy-zabicky-vcata/ideavas> (cit. 5. 4. 2023).

Scouts, dostupné z: <https://www.scout.org/> (cit. 26. 1. 2023).

Scouts: Scouting's History, dostupné z: <https://www.scout.org/who-we-are/scout-movement/scoutings-history> (cit. 26. 1. 2023).

Scouts: World Organization of the Scout Movement, dostupné z: <https://www.scout.org/who-we-are/world-organization-scout-movement/about> (cit. 26. 1. 2023).

Skaut: Historie, dostupné z: https://www.skaut.cz/skauting/historie/#about__history--4 (cit. 7. 2. 2023).

Skaut: Křižovatka, dostupné z: <https://krizovatka.skaut.cz/> (cit. 21. 4. 2023).

Skaut: Křižovatka: Symbolický rámeček, 9. 11. 2022, dostupné z: <https://krizovatka.skaut.cz/skautska-vychova/skautska-vychovna-metoda/2021-04/symbolicky-ramec> (cit. 1. 6. 2023).

Skauti na Zemi. © 2023, dostupné z: <https://www.skautinazemi.cz/> (cit. 21. 4. 2023).

Skautská literatura: Encyklopedie skautské a příbuzné literatury: Příručky a řády, 13. 3. 2023, dostupné z: <https://skautska-literatura.skauting.cz/index.php?zobraz=1> (cit. 20. 3. 2023).

Stanovy českého Junáka – svazu skautů a skautek ČR, Praha 1989, dostupné také z: https://drive.google.com/file/d/1G1kVvQn4wV8ztLGQJGnKI_73Pv2FjDdP/view (cit. 20. 4. 2023).

Stanovy československého Junáka. Svazu skautů a skautek, 1990, dostupné také z: https://drive.google.com/file/d/1gK0Q_T0KT-PEXhQKfk-EYPqYDti7MAUW/view (cit. 20. 4. 2023).

Stanovy Junáka – svazu skautů a skautek ČR, 1994, dostupné také z: <https://drive.google.com/file/d/1ClDT1wYkhiLKN1A8ZtwFNgpJCtS3qURn/view> (cit. 20. 4. 2023).

Století skautek: Skautská Popelka, dostupné z: <https://stoletiskautek.tumblr.com/tagged/100skautek/chrono> (cit. 5. 5 2023).

Strategie 2022, in: Skaut: Křižovatka, 10. 6. 2021, dostupné z: <https://krizovatka.skaut.cz/organizace/strategie/strategie-2022> (cit. 20. 4. 2023).

Strategie 2022: Inspirovat skautingem: Souhrnný dokument obsahující klíčové závěry analýz a návrh prioritních témat pro strategii Junáka do roku 2022, 2014, dostupné z: <https://krizovatka.skaut.cz/organizace/strategie/strategie-2022> (cit. 20. 4. 2023).

Taneční aktuality: Dvojité výročí Heleny Vojáčkové, 29. 8. 2017, dostupné z: <https://www.tanečniaktuality.cz/osobnosti/dvojite-vyroci-heleny-vojackove> (cit. 11. 3. 2023).

World Assotiation of Girl Guides and Girl Scouts, dostupné z: <https://www.waggs.org/en/> (cit. 26. 1. 2023).

World Assotiation of Girl Guides and Girl Scouts: Our History, dostupné z: <https://www.waggs.org/en/about-us/our-history/> (cit. 26. 1. 2023).

Příloha A – Informovaný souhlas

Informovaný souhlas ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů

Já, níže podepsaný/á (dále jen „narátor/ka“):

.....

podle zákona č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů, zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s nařízením (EU) 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů (GDPR), tímto uděluji svůj výslovný a svobodný souhlas se zpracováním veškerých svých osobních údajů, které jsem poskytl/a během rozhovorů pořizovaných ve zvukové či audio-vizuální podobě v rámci výzkumného projektu:

Analýza performativity genderových identit v historii českého skautingu (Radka Süssová, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Pardubice)

pro následující účely:

- vědecký či historický výzkum v oblasti humanitních věd;
- archivace ve veřejném zájmu;
- vzdělávací činnost (možnost využití úryvků či ukázek z rozhovorů při výuce);
- publikační činnost (odborné články, studie, sborníky, monografie apod.).

Jsem si vědom/a skutečnosti, že správcem těchto údajů se na dobu neurčitou podpisem tohoto souhlasu stává:

Junák – český skaut, Skautský institut, z. s., a to v digitálním úložišti Skautského archivu

Souhlasím s tím, aby rozhovory a informace v nich obsažené byly v případě potřeby poskytnuty v písemné či elektronické podobě na základě podmínek, jež stanoví správce, také dalším subjektům (domácí či zahraniční akademická pracoviště a výzkumné instituce), a to výhradně pro účely vědeckého či historického výzkumu v oblasti humanitních věd – hodící se zaškrtněte:

- souhlasím
- nesouhlasím

Prohlašuji, že jsem byl/a informován/a o tom, že podle výše uvedených právních předpisů o zpracování osobních údajů mám právo:

- kdykoliv odvolat udělený souhlas, a to pro každý ze shora uvedených účelů samostatně;
- vyžádat si informaci o tom, jaké osobní údaje jsou o mně zpracovávány;
- vyžádat si opravu nebo doplnění svých osobních údajů;
- žádat výmaz osobních údajů, pro jejichž zpracovávání již dále není důvod;

- žádat omezení zpracování údajů, které jsou nepřesné, neúplné nebo u nichž odpadá důvod jejich zpracování, ale nesouhlasím s jejich výmazem;
- žádat umožnění přenesení zpracovávaných údajů;
- vznést námitku proti zpracování mých osobních údajů pro přímý marketing, včetně souvisejícího profilování;
- nebyť předmětem automatizovaného individuálního rozhodování, včetně profilování;
- mám právo dostat odpověď na svou žádost bez zbytečného odkladu, v každém případě do jednoho měsíce od obdržení žádosti správcem.

Pro kontaktování správce ve věci ochrany osobních údajů lze využít následující kontakt:

archiv@skautskyinstitut.cz

Individuální požadavky narátor/a/ky, jimiž je správce údajů povinen se řídit (např. anonymizace dat, požadavek autorizace přepisu před publikací, odmítnutí online zpřístupňování osobních a citlivých údajů po splnění podmínek stanovených správcem, využití rozhovoru pouze pro některý z výše uvedených účelů, zákaz využití rozhovorů dalšími subjekty/třetími stranami nebo v rámci jiných výzkumů apod.) – hodící se zaškrtněte:

nepožaduji

požaduji, uveďte Vaše konkrétní požadavky:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Datum, místo podpisu:

Podpis narátor/a/ky: